

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЄЛОУСОВ ЯРОСЛАВ ІГОРОВИЧ

УДК 711.451:332.1:316.4-049.5:001.895

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОСТОРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗВИТКУ
ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, наукових результатів і цитат інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____Я.І. Белоусов

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Белоусов Я.І. Просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Київ, 2025.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних, методологічних і науково-прикладних засад просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України в умовах воєнного та повоєнного періодів.

Систематизовано та актуалізовано загальнотеоретичні засади просторової економіки та просторового розвитку шляхом формування хронології та виокремлення фаз розвитку (класичної, фази розвитку теорії розміщення продуктивних сил, фази інтеграції просторових аспектів та сучасної фази), які відображають еволюцію поглядів та знань про економічний простір і підкреслюють важливість інтеграції просторових аспектів у сучасну економічну державну політику. Уточнено ієрархію інструментів просторового планування в Україні та сформовано термінологічну квадру.

Актуалізовано класифікацію та типізацію просторових форм організації економіки на базі множинності організаційно-правових форм об'єднань підприємств, видів і форм субрегіональної просторової локалізації шляхом формування фасетної класифікації (за типом організації, за рівнем інтеграції, за географічним розміщенням і за функціональним призначенням) та типізації комплементарних просторових форм організації економіки. Аргументовано типологію комплементарних просторових форм організації економіки у повоєнний час.

Обґрунтовано детермінованість адаптивної трансформації Європейської й Української концепцій просторового розвитку на основі загальнонаукових підходів та типології просторових соціоприродних систем, інформаційно

просторово-часової парадигми. Візуалізовано коло трансформації концепцій просторового розвитку України і Європи та актуалізовано розподіл повноважень органів влади щодо просторового планування на місцевому, регіональному та національному рівнях в умовах воєнного стану.

Проаналізовано еволюцію теорій економічного регіонального розвитку та уточнено дефініцію "Просторова трансформація розвитку". Виокремлено теоретичні ядра просторової економіки та ідентифіковано основні атрибути просторової трансформації регіональної економіки (ключових характеристик, типів, ефектів, варіантів, показників оцінки просторових трансформацій).

Актуалізовано парадигму регіональної економічної політики й трансформацій економічного простору шляхом систематизації теорій, теоретичних підходів до формування регіональної економічної політики та виокремлення територіально-просторового підходу, в бік якого спостерігається зміщення акценту в економічні теорії та практиці в країнах-членах ЄС. Синхронізовано інструменти просторового планування та регіонального розвитку, сформовано континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору і розроблено когнітивну карту формування парадигми регіональної економічної політики в економічному просторі України.

Сформовано підхід до когерентності глобальних та регіональних чинників економічного простору країни шляхом визначення впливу перманентних глобальних тенденцій на економічний простір України та проведення систематизації регіональних чинників, з виокремленням довоєнного та воєнного етапів. Здійснено систематику регіональних чинників, що впливають на економічний простір України (довоєнний та воєнний аспекти). Сформовано тріаду когерентності глобальних та регіональних чинників і удосконалено класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів, яка враховує мілітарний вплив й об'єктивізацію глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України.

Виокремлено методичний підхід до оцінки соціально-економічного розвитку територій шляхом валідації методик, індикаторів та етапів такого оцінювання, дефініцій розвитку територій, групування класичних методичних прийомів соціально-економічного аналізу. Розширено систему принципів соціально-економічного аналізу розвитку територій шляхом додавання ще одного принципу – просторовість.

Сформовано науково-методичний інструментарій щодо оцінювання просторового розвитку регіонів з урахуванням декрементування просторового потенціалу країни, який передбачає адаптацію моделей, методик, параметрів та показників оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону до мілітарних умов, модернізацію принципів, процедур та технологій оцінювання. Розроблено алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, евентуальні методики оцінювання ефективності й напрями розвитку науково-методичного інструментарію з урахуванням інноваційного аспекту.

Аргументовано підхід до конверсії методичних засад та просторових баз даних, який ґрунтується на композиції методичного інструментарію просторового аналізу та платформ просторових відкритих даних, зокрема геоінформаційної системи. Виокремлено методичні підходи, які релевантні для аналізу просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України.

Сформовано та апробовано процедуру щодо проведення економічного аналізу розвитку легкої промисловості, яка передбачає аналіз тенденцій розвитку легкої промисловості на основі сформованого комплексу показників в динаміці, побудову матриці SWOT-аналізу довоєнного розвитку легкої промисловості. Визначено тренди просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

Інтерпретовано результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період. Констатовано збільшення державної підтримки підприємств легкої промисловості, які займаються виробництвом товарів для Сил безпеки і оборони України, що сприяло появі

нових галузевих підприємств та просторовій трансформації розвитку легкої промисловості.

Ідентифіковано наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості за результатами економічного аналізу та побудовано матрицю оцінки наслідків мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості України, визначено контрверсійність мілітарного впливу на розвиток легкої промисловості та згруповано види ризиків, що страхуються. Побудовано профіль ділового клімату на промислових підприємствах України та легкої промисловості у час воєнного стану.

Обґрунтовано та концептуалізовано умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів, які консоліднують стратегічні заходи для зменшення впливу легкої промисловості на зміну клімату, виснаження ресурсів та утворення відходів, дефіцит і забруднення води, пом'якшення негативного соціально-економічного ефекту. Розроблено економетричну модель (розгорнуту та скорочену) просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

Обґрунтовано інерційність цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки, яка обумовлюється такими ключовими тригерами, які було конверсовано в характеристики (напрями, інструменти, показники, кейси, перспективи) цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки. Сформовано "печворк" цифрових інструментів просторової трансформації розвитку легкої промисловості, який інкорпорує цифрові технології, які не лише трансформують розвиток легкої промисловості, але й сприяють інтеграції українських підприємств у глобальні ринки.

Розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у воєнно-повоєнний період, який ілюструє взаємозв'язки між модифікаторами й продуктивними параметрами просторових трансформацій

розвитку легкої промисловості в регіонах з урахуванням наслідків війни (географічне розміщення виробництва, використання екологічних технологій, модернізація виробничих потужностей, інтеграція з європейськими ринками, соціально-економічні трансформації в регіонах), які відбиваються у системі розселення населення, діловій активності регіонів та залежать від розширення/зменшення площ ризикованих (небезпечних) територій.

У конструкті просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у повоєнний період наведено групування регіонів України, які потребуватимуть (високоймовірно (I), ймовірно (II), низкоймовірно (III)) державної підтримки задля "зеленої" просторової трансформації розвитку легкої промисловості у повоєнний час.

Доведено, що саме конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах країни у контексті реалізації цілей сталого розвитку на засадах цифровізації у воєнний та повоєнний період дозволить враховувати декрементування просторового потенціалу країни через військові дії та окупацію і/або замінування територій, руйнування виробничої інфраструктури, міграцію населення тощо.

Упорядковано організаційні, правові та економічні заходи щодо відновлення та розвитку легкої промисловості у повоєнний період, ідентифіковано потенційних виконавців (організації та інституції, які беруть участь у формуванні, реалізації та моніторингу цих заходів), визначено евентуальні ризики та перелік ключових показників, які мають бути використані для просторового аналізу розвитку легкої промисловості, а також сучасні програмні інструменти й спеціальні індекси. Розкрито комплементарність легкої промисловості з іншими галузями національного господарства України.

Конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості є динамічним процесом, що враховує наслідки війни, актуальність сталого розвитку й цифровізації, процеси глобалізації, інноваційний аспект та євроінтеграцію.

За результатами проведеного дослідження розроблено теоретичні та методологічні засади й практичний інструментарій конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості на підставі подальшого розвитку теорій просторової економіки, концептуалізації умов просторової трансформації в контексті реалізації цілей сталого розвитку та розробки конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах з урахуванням декрементування просторового потенціалу України.

Ключові слова: просторова економіка, регіон, легка промисловість, просторовий розвиток, конструкт, просторова трансформація, сталий розвиток, мілітарний вплив, територія, цифровізація.

SUMMARY

Bielousov Y.I. Spatial transformation of the development of light industry in the regions of Ukraine. — Qualification of scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economy. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. – Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of theoretical, methodological and scientific-applied foundations of spatial transformation of the development of light industry in the regions of Ukraine in the conditions of war and post-war periods.

The general theoretical foundations of spatial economy and spatial development are systematized and actualized by forming a chronology and distinguishing phases of development (classical, the phase of development of the theory of the distribution of productive forces, the phase of integration of spatial aspects and the modern phase), which reflect the evolution of views and knowledge about the economic space and emphasize the importance of integrating spatial aspects into modern economic state policy. The hierarchy of spatial planning tools in Ukraine has been clarified and a terminological quadra has been formed.

The classification and typification of spatial forms of organization of the economy on the basis of the multiplicity of organizational and legal forms of associations of enterprises, types and forms of subregional spatial localization by forming a facet classification (by type of organization, by level of integration, by geographical location and by functional purpose) has been actualized and typification of complementary spatial forms of economic organization. The typology of complementary spatial forms of economic organization in the post-war period is argued.

The determinism of the adaptive transformation of the European and Ukrainian concepts of spatial development on the basis of general scientific approaches and typology of spatial socio-natural systems, information and spatio-temporal paradigm is substantiated. The circle of transformation of the concepts of

spatial development of Ukraine and Europe is visualized and the distribution of powers of the authorities regarding spatial planning at the local, regional and national levels under martial law is actualized.

The evolution of theories of economic regional development is analyzed and the definition of "Spatial transformation of development" is clarified. The theoretical cores of the spatial economy have been singled out and the main attributes of the spatial transformation of the regional economy (key characteristics, types, effects, variants, indicators for assessing spatial transformations) have been identified.

The paradigm of regional economic policy and transformations of the economic space has been actualized by systematizing theories, theoretical approaches to the formation of regional economic policy and highlighting the territorial-spatial approach, towards which there is a shift in emphasis in economic theories and practice in the EU member states. The tools of spatial planning and regional development have been synchronized, a continuum of regional development in the context of transformation of the economic space has been formed, and a cognitive map of the formation of the paradigm of regional economic policy in the economic space of Ukraine has been developed.

An approach to the coherence of global and regional factors of the country's economic space has been formed by determining the impact of permanent global trends on the economic space of Ukraine and systematizing regional factors, highlighting the pre-war and war stages.

The systematics of regional factors influencing the economic space of Ukraine (pre-war and war aspects) have been carried out. A triad of coherence of global and regional factors has been formed and the classification of globalization factors influencing the development of regions has been improved, which takes into account the military influence and objectification of global and regional spaces in the context of the formation of the economic space of Ukraine.

A methodological approach to assessing the socio-economic development of territories by validating methods, indicators and stages of such assessment, definitions of territorial development, grouping of classical methodological methods

of socio-economic analysis has been allocated. The system of principles of socio-economic analysis of the development of territories has been expanded by adding another principle – spatiality.

A scientific and methodological toolkit for assessing the spatial development of regions has been formed, taking into account the decrementation of the spatial potential of the country, which provides for the adaptation of models, methods, parameters and indicators for assessing the effectiveness of management of the economic development of the region to military conditions, modernization of principles, procedures and technologies of assessment. An algorithm for searching predictors of alternative options for economic development of the region, possible methods for assessing efficiency and directions for the development of scientific and methodological tools taking into account the innovative aspect has been developed.

The approach to the conversion of methodological foundations and spatial databases, which is based on the composition of methodological tools for spatial analysis and spatial open data platforms, in particular the geographic information system, is argued. Methodological approaches that are relevant for the analysis of the spatial development of light industry in the regions of Ukraine are allocated.

The procedure for conducting an economic analysis of the development of the light industry, which provides for the analysis of trends in the development of the light industry on the basis of the formed set of indicators in dynamics, the construction of a matrix of SWOT analysis of the pre-war development of the light industry, has been formed and tested. Trends in spatial transformation of the development of light industry have been identified.

The results of the spatial analysis of the development of light industry in the pre-war-war period have been interpreted. An increase in state support for light industry enterprises engaged in the production of goods for the Security and Defense Forces of Ukraine has been stated, which contributed to the emergence of new industry enterprises and spatial transformation of the development of light industry.

The consequences of the military impact on the development of light industry enterprises based on the results of economic analysis have been identified and a

matrix for assessing the consequences of the military impact on the development of light industry enterprises in Ukraine has been built, the controversial nature of the military impact on the development of light industry has been determined and the types of insured risks have been grouped. A profile of the business climate at industrial enterprises of Ukraine and light industry during martial law has been built.

The conditions for the spatial transformation of light industry in the context of the implementation of sustainable development goals based on ESG principles, which consolidate strategic measures to reduce the impact of light industry on climate change, resource depletion and waste generation, water scarcity and pollution, mitigation of the negative socio-economic effect, are substantiated and conceptualized. An econometric model (expanded and reduced) of spatial transformation of the development of light industry in the context of the implementation of sustainable development goals has been developed.

The inertia of digitalization of the spatial transformation of the development of light industry in the conditions of the war-post-war economy is substantiated, which is due to such key triggers that were converted into characteristics (directions, tools, indicators, cases, prospects) of digitalization of the spatial transformation of the development of light industry in the conditions of the military-post-war economy. A "patchwork" of digital tools for spatial transformation of light industry development has been formed, which incorporates digital technologies that not only transform the development of light industry, but also contribute to the integration of Ukrainian enterprises into global markets.

A construct of spatial development of light industry in the regions of the country in the war-post-war period has been developed, which illustrates the relationships between modifiers and productive parameters of spatial transformations of light industry development in the regions, taking into account the consequences of the war (geographical location of production, use of environmental technologies, modernization of production facilities, integration with European markets, socio-economic transformations in the regions), which are reflected in the system of population settlement, business activity of regions and depend on the

expansion/reduction of areas of risky (dangerous) territories.

In the construct of spatial development of light industry in the regions of the country in the post-war period, a grouping of regions of Ukraine that will need (highly likely (I), probably (II), unlikely (III)) state support for the "green" spatial transformation of the development of light industry in the post-war period is given. It is proved that it is the constructive spatial transformation of the development of light industry in the regions of the country in the context of the implementation of the Sustainable Development Goals on the basis of digitalization in the war and post-war period will allow taking into account the decrementation of the country's spatial potential through hostilities and occupation and/or mining of territories, destruction of production infrastructure, population migration, etc.

Organizational, legal and economic measures for the restoration and development of light industry in the post-war period have been streamlined, potential performers (organizations and institutions involved in the formation, implementation and monitoring of these measures) have been identified, possible risks and a list of key indicators that should be used for spatial analysis of the development of light industry, as well as modern software tools and special indices have been identified. The complementarity of light industry with other branches of the national economy of Ukraine is revealed.

The constructive spatial transformation of the development of light industry is a dynamic process that takes into account the consequences of the war, the relevance of sustainable development and digitalization, globalization processes, the innovation aspect and European integration.

Based on the results of the study, theoretical and methodological foundations and practical tools for constructive spatial transformation of the development of light industry have been developed on the basis of further development of theories of spatial economy, conceptualization of the conditions of spatial transformation in the context of the implementation of the goals of sustainable development and the development of a construct for the spatial development of light industry in the regions, taking into account the decrementation of the spatial potential of Ukraine.

Keywords: spatial economy, region, light industry, spatial development, construct, spatial transformation, sustainable development, military influence, territory, digitalization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у виданнях Scopus, Web of Science:

1. Ripka G., Bielousov Y., Maznev I. (2024) Achievement of sustainable development goals in the context of rational expectations by achieving a balance of interests of education and production in light industry in the turbulent times of pandemic and war. Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development. Vol. 19, № 1. P. 232-250.

DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.5760>.

Особистий внесок: розкрито умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

2. Tyshchenko V., Bielousov Y., Yemets V. at al. (2024). The impact of digital transformation on the development of post-war regions of Ukraine. Amazonia Investiga. Vol. 13, Is. 81. P. 25-36.

DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.6>

Особистий внесок: обґрунтовано актуальність цифровізації виробничих та маркетингових процесів в умовах воєнно-повоєнної економіки враховуючи міжнародний досвід.

3. Dimov I., Bielousov Y., Kravtsov A. At al (2024). Circular economy and digital technologies as drivers of sustainable development of the agricultural sector of the region in Ukraine. Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS). Vol. 17, № 3. P. 287-297.

DOI: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse3.287-297>

Особистий внесок: розглянуто цифрові технології, які забезпечують ефективне відстеження ресурсів, оптимізацію виробничих процесів та підвищення прозорості ланцюгів постачання. Визначено інноваційні рішення, які можуть бути використані для впровадження циркулярної моделі у виробничі процеси регіону.

4. Pereguda, Y., Stender, S., Rusnak, A., Khilukha, O., & Bielousov, Y. (2025). Ukraine's Digital Economy Under Martial Law: Innovative Approaches and Legal Context. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 15(1). P. 431–440.

DOI: <https://doi.org/10.32479/ijefi.17585>

Особистий внесок: доведено когерентність технологічних інновацій та цифрової інфраструктури за допомогою динамічних моделей.

5. Briukhovetska I., Ivanov A., Suprunova I., Sak V. Bielousov Y. (2024). The Role of International Cooperation in Addressing Humanitarian Crises and Economic Recovery in Post-Conflict. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. 22(2). P. 4305-4314

DOI: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00319>

Особистий внесок: аргументовано важливість стратегічного планування розвитку економіки та міжнародного співробітництва задля повоєнного відновлення України на рівні регіонів.

6. Mazniev I., Bielousov Y., Luchechko Y. At al. (2024). Analysis of Modern Trends in Labour Market Transformation in Ukraine. *Journal of Interdisciplinary Research*. Vol. 14. P. 138-142.

URL: [AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research \(14/02-XLIII.\)](#).

Особистий внесок: досліджено трансформацію ринку праці через воєнні дії та визначено наслідки для виробників продукції в Україні.

Статті у наукових фахових виданнях:

7. Белоусов Я.І. Аналіз інвестиційних проєктів із застосуванням імітаційного моделювання. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2011. № 16(170). С. 208-213.

8. Белоусов Я.І. Рівні і методичні прийоми соціально-економічного аналізу. *Економіка і держава*. Міжнародний науково-практичний журнал Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. 2011. № 6. С. 37-38.

9. Белоусов Я.І. Ситуаційний аналіз соціально-економічного розвитку регіону. Ефективна економіка. 2011. № 6.

URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=602.

10. Белоусов Я.І. Фундаментальні дослідження в економіці: цілі і завдання. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2011. № 1(155). Ч. I. С. 10-14.

11. Белоусов Я.І. Методичний інструментарій фундаментального аналізу. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2011. № 3(157). Ч. 2. С. 21-24.

12. Белоусов Я.І. Діагностичний аналіз регіонального розвитку: механізм реалізації результатів. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2015. № 3(220). С. 12-16.

13. Белоусов Я.І. Аналіз техніко-економічних показників сучасного розвитку харчової промисловості України. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 16-19.

14. Белоусов Я.І. Дослідження сутнісної характеристики регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 20-22.

15. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 9. С. 49-52.

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/174

Особистий внесок: обґрунтовано комплекс заходів, що впливають на покращення стану малих і середніх промислових підприємств з урахуванням їх впливу на розміщення підприємств легкої промисловості. Висвітлено результати компаративного аналізу показників розвитку легкої промисловості.

16. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Розвиток системи інфраструктурного забезпечення підприємств малого і середнього бізнесу та вплив на нього бізнес – асоціацій. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 12. С. 26-29

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/183

Особистий внесок: досліджено розвиток інфраструктурного ландшафту підприємств малого і середнього бізнесу; інструменти, які діють в бізнес-асоціаціях та певним чином регулюють інтеграційний зв'язок між підприємствами, зменшуючи ризики, пов'язані з виробництвом продукції.

17. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Івченко Ю.А. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2018. № 4 (245). С. 31-36.

Особистий внесок: розглянуто соціально-економічні передумови трансформації економічного простору України.

18. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Проблеми формування регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 12/5. С. 13-18.

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/203

Особистий внесок: висвітлено проблеми розвитку регіональної інфраструктури та розкрито кореспондування видів ресурсів - інформаційного і фінансового забезпечення функціонування регіональної інфраструктури.

19. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Дослідження особливостей та переваг стратегічного планування розвитку регіону. Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 5/1. С. 33-37.

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.5\(1\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2020.5(1).6)

Особистий внесок: визначено особливості та переваги стратегічного планування розвитку регіону, прогностичні показники попередження або ймовірності виникнення криз.

20. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Серебряк К.І. Сутність планування та аналіз чинників впливу на розвиток підприємств легкої промисловості. Наукові перспективи. 2021. №10 (16). С. 259-273.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-259-272](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-259-272)

Особистий внесок: надано характеристику чинникам, що впливають на розвиток підприємств легкої промисловості та виокремлено фактори, які

чинять негативний вплив.

21. Белоусова Л.І., Літвінова І.М., Белоусов Я.І. Розбудова економіки України у повоєнний час: нариси. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 2. С. 6–12.

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.2.01>

Особистий внесок: проведено аналіз думок фахівців щодо напрямів розбудови економіки України у повоєнний час та встановлено, що подальша розбудова економіки країни має враховувати загальну суму втрат від збройної агресії РФ. Виокремлено основні нариси розбудова економіки країни у повоєнний час. Акцентовано, що модернізація економіки має здійснюватися не лише в секторальному, а й у регіональному вимірі.

22. Белоусов Я.І. Розробка науково-методичного інструментарію оцінювання динаміки показників ефективності управління економічним розвитком регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 47. С. 166-171.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-29>.

23. Белоусов Я.І. Розробка перспективних напрямів розвитку методів оцінювання ефективним управлінням економічним розвитком регіону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. №. 38. С. 90-95.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-2675/2023-57-12>.

24. Белоусов Я.І. Методи оцінювання ефективності управління альтернативними варіантами економічного розвитку регіону. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2023. № 3(97). Т. 28. С. 70-75.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-97-12>

25. Белоусов Я.І., Белоусова Л. І., Серебряк К. І., Ріпка Г. А. Роль системи маркетингового управління у забезпеченні ефективної діяльності та розвитку підприємства легкої промисловості. *Наукові перспективи*. 2024. № 4 (46). С. 499-517.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-499-518](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-499-518)

Особистий внесок: досліджено роль маркетингового управління у забезпеченні ефективної діяльності та розвитку підприємства легкої промисловості, досліджено її багатоаспектну та багатофункціональну природу.

26. Белоусов Я.І., Редько К.Ю., Белаковський Л.М. Взаємодія глобальних та регіональних чинників у формуванні економічного простору України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 9. С. 1-22.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13147674>.

Особистий внесок: запропоновано стратегії, орієнтовані на диверсифікацію економіки, модернізацію інфраструктури та посилення інституційної спроможності для забезпечення економічної стабільності. Доведено, що активна співпраця з міжнародними партнерами та інтеграція в глобальні економічні процеси є ключовими аспектами розвитку економічного простору України.

27. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості. Академічні візії. 2024. (33). С. 1-9.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13268809>.

Особистий внесок: висвітлено результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості України. Зауважено, що в Україні до війни (2022 року) функціонувала невелика кількість текстильних підприємств і майже всі виробники одягу отримували тканину із за кордону. Головною проблемою у розвитку легкої промисловості є нерозвинена інфраструктура. Виокремлено план економіко-правових заходів з підтримки легкої промисловості, який запроваджено владою для покращення розвитку легкої промисловості у час воєнного стану.

28. Белоусов Я.І. Просторова трансформація регіонального розвитку легкої промисловості. Трансформаційна економіка. 2024. Вип. 5(05). С. 134–139.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-5-23>.

29. Белоусов Я.І. Серебряк К.І., Серебряк С.В. Просторові моделі розвитку легкої промисловості в контексті регіональної політики. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 10. С. 1-19.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847870>.

Особистий внесок: досліджено нерівномірність розвитку кластерів легкої промисловості в різних регіонах України, що зумовлено низкою природних, економічних та логістичних факторів. Аргументована необхідність перегляду регіональної політики щодо розвитку легкої промисловості у повоєнний час, зокрема у сфері стимулювання інновацій та екологічної модернізації підприємств.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Белоусов Я.І. Впровадження методів захисту електронних документів та електронного документообігу. Майбутній науковець – 2015: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 4 груд. 2015 р., Сєверодонецьк: СЛУ ім. В. Даля, 2015. С. 67-68.

URL: <https://dspace.snu.edu.ua/handle/123456789/495>

31. Белоусов Я.І. Сутність складових власного капіталу підприємств АПК. Технологія-2016: матеріали XIX Міжнар. наук.-технічн. конф., 22-23 квіт. 2016 р., Сєверодонецьк: СЛУ ім. В. Даля, 2016. С.123-125.

URL: <https://www.twirpx.com/file/2009133/>

32. Белоусов Я.І. Сучасні інформаційні системи управління. Перспективи розвитку фінансової системи України: IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.: тези доповід., 13-14 квіт. 2017 р., Сєверодонецьк: СЛУ ім. В. Даля, 2017. С. 142-144.

33. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Оцінка конкурентного середовища: пріоритетні аспекти діяльності підприємств легкої промисловості. Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: Міжнар. наук.-практ. конф.: тези доповід., 24 жовт. 2019 Ч. 3. Полтава, ЦФЕНД, 2019. С. 10-12.

URL: https://www.economics.in.ua/2019/10/3_24.html

Особистий внесок: визначено основні конкурентні переваги підприємств легкої промисловості.

34. Белоусов Я.І., Серебряк К.І., Белоусова Л.І. Особливості організаційних тенденцій та управлінські аспекти щодо об'єднаних підприємств. Шляхи забезпечення стабілізації економіки в умовах пандемії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 30 квіт. 2021 р. Одеса: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С.68-71

URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2021/05/re-30.04.21.pdf>

Особистий внесок: висвітлено характеристики, ознаки, переваги, властивості та тренди розвитку об'єднаних підприємств.

35. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Форсайт інвестицій у післявоєнний час. Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України: матеріали І всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Войнаренка Михайла Петровича, 27-28 жовт. 2022 р., Хмельницький: ХНУ, 2022. С. 26-27.

URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/01899718-201e-43d6-a6f1-1beff6c1af3b/content>

Особистий внесок: проаналізовано вплив війни на інвестиційне середовище України.

36. Ріпка Г.А. Белоусов Я.І. Колпакова Г.А. Система моніторингу, як основа для обґрунтування управлінських рішень на підприємстві легкої промисловості. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф., Вип. 87. 11-12 квіт. 2024 р. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. С. 108-111

URL: www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1682/

Особистий внесок: акцентовано регіональний аспект розвитку підприємств легкої промисловості.

37. Bielousov Y.I. Theoretical aspect of spatial development. Economics, accounting, finance, management and law: theoretical approaches and practical aspects of development: Internat. Scient.-pract. Confer.: conference proceedings. July 16, 2024. Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P.12-17

URL: <https://www.economics.in.ua/2024/07/16.html>

38. Bielousov Y.I. Spatial framework light industry of Ukraine. Modern research in science and education: 12th Internat. Scient. and pract. Confer., July 25-27, 2024). Chicago, USA. BoScience Publisher, 2024. P. 207-209.

URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/MODERN-RESEARCH-IN-SCIENCE-AND-EDUCATION-25-27.07.24.pdf>

39. Sieriebryak S.V., Bielousov Y.I. Special conditions of management for light industry enterprises under martial law. Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: 6th Internat. Scient/ and Practic. Internet Confer.: Summer Debates: Proceedings, August 1-2, 2024. Dnipro: FOP Marenichenko V.V., P.34

URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2024/08/Conference-Proceedings-August-1-2-2024-1.pdf

Особистий внесок: висвітлено актуальність та важливість виробництва одягу для військових в умовах воєнного стану.

40. Bielousov Y.I. Spatial aspect of development light industry in the world. Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання: матеріали ІІІ Міжнар. наук. конфер., 20 вересня 2024 р. Одеса: Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ "УКРЛОГОС Груп", 2024. С.11-12.

URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/20.09.2024/15>

41. Белоусов Я. І. Просторовий каркас легкої промисловості в регіонах України в умовах повоєнної економіки. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та менеджменту: Міжнар. наук.-практ. конф., 26 верес. 2024 р.: тези доповід. Житомир: ЦФЕНД, 2024. С. 33-34.

URL:https://drive.google.com/file/d/1b8UJ0tCsSyg_uBSQRLXW_AZ2zQv9m7aM/view

42. Белоусов Я.І. Дослідження властивостей моделі управління, як основи для побудови стратегії розвитку економічного простору. Economics, accounting, finance and law in the context of globalization: trends and prospects: conference proceedings, October 16, 2024. Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P.12-20

URL:https://drive.google.com/file/d/1EcV_3a8OXRF4vKYtD87i2rz9dvxmiv_M/view.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	26
ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	43
1.1. Генеза теорії просторової економки та просторового розвитку.....	43
1.2. Теоретичні підходи до класифікації та типології просторових форм організації економіки.....	67
1.3. Трансформація Європейської та Української концепцій просторового розвитку	87
Висновки до розділу 1.....	111
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО	
РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ПРОСТОРОВИХ	
ТРАНСФОРМАЦІЙ	115
2.1. Економічні теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій.....	115
2.2. Парадигма політики регіонального розвитку в економічному просторі	138
2.3. Когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України.....	163
Висновки до розділу 2.....	182
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ	
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ПРОСТОРОВИХ	
ТРАНСФОРМАЦІЙ	186
3.1. Методичний аспект аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій	186
3.2. Науково-методичний інструментарій щодо оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його просторового потенціалу	204

3.3. Методичні підходи до просторового аналізу та формування просторових баз даних.....	223
Висновки до розділу 3.....	243
РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ У ДОВОЄННО-ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	248
4.1. Економічний аналіз розвитку легкої промисловості: довоєнний та воєнний час.....	248
4.2. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період.....	271
4.3. Дослідження мілітарного впливу на економічний розвиток підприємств легкої промисловості.....	294
Висновки до розділу 4.....	327
РОЗДІЛ 5. ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННО-ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ ..	333
5.1. Концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.....	333
5.2. Цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки	357
5.3. Формування конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України	374
Висновки до розділу 5.....	411
ВИСНОВКИ	416
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	424
ДОДАТКИ	461

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

SWOT – аналіз сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін, можливостей (Opportunities) і загроз (Threats)

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

EUREK – Європейська організація сприяння інноваціям

NUTS – Nomenclature of Territorial Units for Statistics (Номенклатура територіальних одиниць для статистики)

ОМС – органи місцевого самоврядування

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності

ПТСР – посттравматичний стресовий розлад

ГІС – геоінформаційна система

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

НД – національний дохід

CUFTA – China-Ukraine Free Trade Agreement (Угода про вільну торгівлю між Китаєм та Україною)

ГВЗВТ – Галузева вартість зовнішнього торговельного обороту

ООН – Організація Об'єднаних Націй

UNESCAP – United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (Комісія ООН з питань економічного і соціального розвитку Азії та Тихого океану)

АПК - агропромисловий комплекс України

ВТПП – вимушено трансформований просторовий потенціал

УКТЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

ВПО – внутрішньо переміщені особи

RDNA – Research, Development and New Approaches, дослідження, розробки та нові підходи

ESC – Європейська рада сталого розвитку

КПРЛТ – конструктор просторого розвитку легкої промисловості в регіонах України

ЦСР – цілі сталого розвитку

ВСТУП

Актуальність теми. Структура економіки регіонів України визначається видами економічної діяльності (галузей), які є детермінантами розвитку цих територій. Легка промисловість є однією з ключових галузей національної економіки й має стратегічне значення для забезпечення населення продукцією споживчого попиту, створення робочих місць і формування експортного потенціалу. В умовах сучасних викликів, таких як воєнний стан, економічна нестабільність, глобалізація та технологічний прогрес, легка промисловість України зазнає значних просторових трансформацій, які потребують глибокого наукового аналізу та перманентних досліджень.

Просторова організація легкої промисловості в Україні нерівномірна. Західні регіони традиційно орієнтуються на експорт, що обумовлюється близькістю до європейських ринків, тоді як у східних і південних областях відзначається зменшення виробничих потужностей через військові дії та окупацію деяких локальних територій. Централізація економічної активності у великих містах також створює дисбаланс у розвитку периферійних територій, що суттєво впливає на просторовий розвиток галузі, потребує якісного просторового аналізу та проведення системних наукових досліджень.

Традиційно легка промисловість забезпечує значну частину зайнятості, особливо в регіонах із низьким рівнем індустріалізації; галузь виступає джерелом стабільного доходу для багатьох домогосподарств, зокрема у сільських і селищних населених пунктах. Водночас галузь зазнає серйозних змін через трансформацію ринкових умов, необхідність адаптації до глобальних стандартів якості, зростання попиту на екологічно чисті та інноваційні товари.

Світовий досвід свідчить про зростання значення інноваційних технологій у виробництві текстилю, одягу та взуття, проте українська легка промисловість багато років стикається з проблемами технологічної

застарілості, дефіциту інвестицій і кваліфікованої робочої сили. Що стримує її здатність адаптуватися до швидко змінюваних вимог екзогенних та ендегенних процесів та інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості, що додатково ускладнила повномасштабна війна, яка спричинила руйнацію значної частини виробничої інфраструктури, змінила логістичні маршрути та змусила бізнес переорієнтовуватися на більш безпечні регіони. Означене обумовило вимушені просторові трансформації в регіонах нашої держави, які безпосередньо пов'язані з релокацією підприємств, пошуком нових ринків збуту та відновленням виробництва.

Актуальність теми дисертаційної роботи також зумовлена необхідністю врахування нових викликів і можливостей, що стоять перед легкою промисловістю України у післявоєнний період, адже легка промисловість може стати важливим драйвером відбудови економіки, оскільки відносно низька капіталомісткість цієї галузі сприяє швидкому запуску виробництв. Але глобальна тенденція до екологізації виробництва створює нові вимоги до підприємств легкої промисловості.

Необхідність впровадження ресурсозаощаджувальних технологій і екологічних стандартів ставить перед галуззю нові завдання, які мають регіональні особливості, пов'язані з доступністю до сировини, водних ресурсів й енергетичної інфраструктури. Потенціал виходу на міжнародні ринки у легкій промисловості є значним, але для його реалізації необхідні системні та комплексні наукові дослідження задля швидкої адаптації продукції до вимог ЄС, інтеграція у глобальні ланцюги постачання і підвищення якості продукції.

Проблематикою просторового розвитку займалось багато закордонних вчених серед яких: Вальтер Крісталле, Йоган Генріх фон Тюнен, Аугуст Льош, Девід Харві, Едвард Соя, Річард Флорида, Пол Кругман, Дорін Мессе, Ентоні Гідденс, Мануель Кастельс та інші. В Україні науковці активізували свої дослідження в цій площині доволі недавно, з історичного погляду, проте мають суттєві напрацювання такі вчені як: Д. Стеченко, Є. Маруняк, В. Баранський, А. Степаненко, О. Шаблій, Л. Чернюк, С. Паламарчук, В.

Кучерявий, М. Долішній, В. Геєць, І. Заставний, О. Топчієв, які присвятили свої наукові праці питанням просторового планування і регіонального розвитку, урбанізації, розселенню і міграції, територіальній структурі господарства, регіональним диспропорціям та їх подоланню, екологічним аспектам просторового розвитку, інтеграції України у світовий простір. Роботи цих науковців створили основу аналізу просторової трансформації економіки України, що має важливе значення для розробки стратегій регіонального розвитку та держаної економічної політики у повоєнний час.

Проблеми просторової трансформації певної галузі, зокрема легкої промисловості, висвітлюється в достатньо обмеженій кількості наукових праць, тоді як прикладний аспект розбудови просторової економіки досліджує велика кількість науковців, серед яких: Заяць Т.А., Краєвська Г.О., Кравцова Т.Г., Гречко А.В., Куйбіда В.С., Негода В. А., Толкованов В.В., Заблудська І.В., Буднікевич І.М., Сторонянська І.З., Залуцький І.Р., Поліщук А. С., Мельник М.І., Шевчук Л. Т., Фащевський М. І., Мазур А. Г., Мазур С. А., Захарченко В.І., Захарченко С.В., Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В., Сонько С. П., Романченко Т. Т., Гнатюк О. М., Орещенко А.В., Мельничук А. Л., Габрель М. М. Олексюк Г.В., Куйбіда С.В., Лисяк Н.М., Попадинець Н.М., Снігова О.Ю., Писар Н.Б., Лещух І.В. та інші. Це також підкреслює актуальність та важливість обраної теми наукового дослідження, яка потребує поглибленого аналізу та розвитку в теоретичному та практичному аспектах.

Отже, необхідність забезпечення системного характеру просторового розвитку легкої промисловості шляхом вирішення окресленої у предметному полі дослідження сукупності актуальних проблем теоретичного та методологічного характеру щодо просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у воєнно-повоєнний час зумовили актуальність теми й визначили її мету, завдання та логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано відповідно до тематики наукових досліджень Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Київ), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка Міністерства освіти і науки України (м. Суми) і Державної установи "Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України" (м. Київ).

При виконанні теми "Теоретико-методологічні основи управління для забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні в умовах гібридних загроз та пост конфліктної трансформації" (Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, номер держреєстрації 0119U100436, 2019-2021 рр.) досліджено умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів. У рамках виконання теми "Інноваційні стратегії управління бізнес-процесами суб'єктів підприємництва" (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, номер державної реєстрації № 0121U109191, 2021-2025 рр.) здобувачем сформовано архітектуру науково-методичного інструментарію з оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його просторового потенціалу та інноваційного аспекту. При виконанні теми "Вплив відновлення інфраструктури деокупованих територій на місцевий економічний розвиток" (Державна установа "Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України", номер держреєстрації 0124U003590, 2024-2026 рр.) здобувачем проаналізовано тенденції розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний час, інтерпретовано результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період, ідентифіковано наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості та місцевих бюджетів.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретичних, методологічних та прикладних засад просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у воєнно-повоєнний час. Для досягнення мети дослідження поставлено та вирішено такі завдання:

досліджено генезу теорії просторової економіки та просторового розвитку;

розвинуто теоретичні підходи до класифікації та типології просторових форм організації економіки;

аргументовано адаптивну трансформацію Європейської та Української концепцій просторового розвитку;

досліджено економічні теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій;

розвинуто парадигму регіонального розвитку в економічному просторі;

розкрито когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України;

валідовано методичний підхід до аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій;

сформовано науково-методичний інструментарій щодо оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його просторового потенціалу;

розкрито конверсію методичних засад та просторових баз (платформ) даних;

проаналізовано тенденції розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний час;

інтерпретовано результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період;

ідентифіковано наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості;

концептуалізовано умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-

принципів;

визначено інерційність цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки;

розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у довоєнний, воєнний та повоєнний період.

Об'єктом дослідження є просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах як складник воєнно-повоєнної економіки України.

Предметом дослідження є теоретичні конструкти, методологічні підходи та практичний інструментарій просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації послуговувала сукупність принципів наукового пізнання, загальних та спеціальних методів і способів економічного аналізу. Теоретичною основою дослідження стали положення економічної теорії, просторової й регіональної економіки, економічного районування, економічної географії, економічної статистики, географічного детермінізму, економічного простору тощо. Для проведення наукових досліджень було використано наукові праці провідних закордонних і вітчизняних учених, які досліджувати проблематику просторового розвитку регіонів.

Нормативно-правову основу дослідження склали чинні законодавчі акти України і ЄС з питань регулювання просторового розвитку та розвитку територій, закони та постанови Кабінету Міністрів України щодо державної підтримки суб'єктів господарювання в легкій промисловості.

Інформаційною базою дослідження є офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Пенсійного фонду України, Державної служби зайнятості України, інформації, поданої в Українській асоціації підприємств легкої промисловості "Укрлегпрому", міжнародних організацій, баз відкритих публічних даних, а також результати власних досліджень автора.

У дослідженні використано: *загальнонаукові методи дослідження: аналіз та синтез, системний та комплексний підходи* (при дослідженні генезису теорії просторової економіки та просторового розвитку); *типології та фасетної класифікації* (при дослідженні теоретичних підходів до типології просторових форм організації економіки); *структурно-логічний аналіз* (при обґрунтуванні трансформації Європейської та Української концепцій просторового розвитку); *систематизації та узагальнення* (при дослідженні економічної теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій); *логічного узагальнення та хронології* (при визначенні парадигми політики регіонального розвитку в економічному просторі); *когерентний підхід* (для обґрунтування когерентності глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України); *методичні прийоми соціально-економічного аналізу* (для аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій); *алгоритмізації й логіки* (для обґрунтування науково-методичного інструментарію з оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його просторового потенціалу); *контент-аналізу* (для ідентифікації методичних підходів до просторового аналізу та формування просторових баз даних); *методи графічного і фінансово-економічного аналізу* (для проведення економічного аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний часи); *компаративного та SWOT-аналізу* (для здійснення просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період); *матричний метод і експрес-аналіз фінансових показників* (для проведення дослідження мілітарного впливу на економічний розвиток підприємств легкої промисловості); *контекстуальний підхід* (для обґрунтування концептуалізації умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку); *групування та систематизації* (для аналізу цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки); *конструктивний підхід* (для обґрунтування конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України) тощо.

Для оброблення публічних даних при проведенні економічного аналізу використано сучасні інформаційно-комунікаційні технології, пакети прикладних програм MS Office, дашборди, бази відкритих даних тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретичних та методологічних засад щодо обґрунтування конструкта просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України у контексті реалізації цілей сталого розвитку на засадах цифровізації у воєнний та повоєнний період. Наукова новизна основних результатів дослідження полягає у такому:

уперше:

розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у воєнно-повоєнний період, який ілюструє взаємозв'язки між модифікаторами і продуктивними параметрами просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах з урахуванням наслідків війни (географічне розміщення виробництва, використання екологічних технологій, модернізація виробничих потужностей, інтеграція з європейськими ринками, соціально-економічні трансформації в регіонах), які відбиваються у системі розселення населення, діловій активності регіонів та залежать від розширення/зменшення площ ризикованих (небезпечних) територій, що обґрунтовує автентичність просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у повоєнний період;

сформовано науково-методичний інструментарій оцінювання просторового розвитку регіонів з урахуванням декрементування просторового потенціалу країни, який передбачає адаптацію моделей, методик, параметрів та показників оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону до мілітарних умов, модернізацію принципів, процедур та технологій оцінювання, що дало змогу розробити алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, евентуальні методики оцінювання ефективності й напрямів розвитку науково-методичного

інструментарію з урахуванням інноваційного аспекту;

ідентифіковано наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості за результатами: аналізу динаміки дисконтованих обсягів реалізованої продукції суб'єктами середнього та малого бізнесу у сфері виробництва текстилю, одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів за 2010-2023 роки; компаративного аналізу фінансових результатів діяльності підприємств легкої промисловості; експрес-аналізу фінансових показників діяльності галузевих підприємств-лідерів, що дозволило побудувати матрицю оцінки наслідків мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості України й визначити контрверсійність мілітарного впливу на розвиток легкої промисловості;

концептуалізовано умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів, які консолідують стратегічні заходи для зменшення впливу легкої промисловості на зміну клімату, виснаження ресурсів та утворення відходів, дефіцит і забруднення води, пом'якшення негативного соціально-економічного ефекту, що формалізовано у виді економетричної моделі (розгорнутої та скороченої) просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку;

удосконалено:

підхід до конверсії методичних засад та просторових баз даних, який ґрунтується на композиції методичного інструментарію просторового аналізу та платформ просторових відкритих даних, зокрема геоінформаційної системи, що коригує етапність проведення просторового аналізу та його функції, дозволяє виокремлювати методичні підходи, які релевантні для аналізу просторового розвитку легкої промисловості в регіонах;

інтерпретацію результатів просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період, що було здійснено шляхом мапування просторового розміщення підприємств легкої промисловості (текстильного виробництва, виробництва одягу та шкіри й виробів зі шкіри)

протягом 2014-2024 років, порівняння регіональної структури виробництва продукції легкої промисловості в цей період, врахування плану економіко-правових заходів щодо розвитку легкої промисловості в умовах воєнного стану; це дозволило в умовах воєнного стану констатувати збільшення державної підтримки підприємств легкої промисловості, які займаються виробництвом товарів для Сил безпеки й оборони України, що сприяло появі нових галузевих підприємств та просторовій трансформації розвитку легкої промисловості;

уточнено:

дефініцію "Просторова трансформація розвитку", під якою розуміється процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендегенних факторів розвитку суспільства, що на основі аналізу економічних теорій регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій сприяло виокремленню теоретичних ядер просторової економіки та ідентифікації основних атрибутів просторової трансформації регіональної економіки (ключових характеристик, типів, ефектів, варіантів, показників оцінки просторових трансформацій);

дістало подальшого розвитку:

класифікація та типізація просторових форм організації економіки на базі множинності організаційно-правових форм об'єднань підприємств, видів і форм субрегіональної просторової локалізації шляхом формування фасетної класифікації (за типом організації, за рівнем інтеграції, за географічним розміщенням і за функціональним призначенням) та типізації комплементарних просторових форм організації економіки, які охоплюють диференційовані способи розміщення та взаємодії суб'єктів господарювання в економічному просторі у повоєнний час;

обґрунтування детермінованості адаптивної трансформації Європейської й Української концепцій просторового розвитку на основі загальнонаукових підходів та типології просторових соціоприродних систем,

інформаційно просторово-часовій парадигмі, що дало змогу візуалізувати коло трансформації концепцій просторового розвитку України і Європи та актуалізувати розподіл повноважень органів влади щодо просторового планування на місцевому, регіональному та національному рівнях в умовах воєнного стану;

парадигма регіональної економічної політики й трансформацій економічного простору шляхом систематизації теорій, теоретичних підходів до формування регіональної економічної політики та виокремлення територіально-просторового підходу, в бік якого спостерігається зміщення акценту в економічні теорії та практики в країнах-членах ЄС, що дозволило синхронізувати інструменти просторового планування та регіонального розвитку, сформувати континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору і розробити когнітивну карту формування парадигми регіональної економічної політики в економічному просторі України;

підхід до когерентності глобальних та регіональних чинників економічного простору країни шляхом визначення впливу перманентних глобальних тенденцій на економічний простір України та проведення систематизації регіональних чинників, з виокремленням довоєнного та воєнного етапів, що дозволило сформувати тріаду когерентності глобальних та регіональних чинників і удосконалити класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів, яка враховує мілітарний вплив й об'єктивізацію глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України;

процедура щодо проведення економічного аналізу розвитку легкої промисловості, яка передбачає аналіз тенденцій розвитку легкої промисловості на основі сформованого комплексу показників в динаміці, побудову матриці SWOT-аналізу довоєнного розвитку легкої промисловості та виокремлення особливої ролі маркетингового забезпечення, що дозволило визначити тренди просторової трансформації розвитку легкої промисловості;

теорія просторової економіки та просторового розвитку шляхом формування хронології та виокремлення фаз розвитку (класичної, фази розвитку теорії розміщення продуктивних сил, фази інтеграції просторових аспектів та сучасної фази), які відображають еволюцію поглядів та знань про економічний простір і підкреслюють важливість інтеграції просторових аспектів у сучасну економічну державну політику, що сприяло уточненню ієрархії інструментів просторового планування в Україні та термінологічної квадри;

методичний підхід до аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій шляхом валідації методик, індикаторів та етапів такого оцінювання, дефініцій розвитку територій, групування класичних методичних прийомів соціально-економічного аналізу, що дало змогу розширити систему принципів соціально-економічного аналізу розвитку територій шляхом додавання ще одного принципу – просторовість, який передбачає розумну, планомірну організацію простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із поєднанням адаптивного розміщення промислових та інших інфраструктурних об'єктів;

визначення інерційності цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки, яка обумовлюється такими ключовими тригерами як: розвиток цифрової економіки, цифрова трансформація регіонів України, впровадження геоінформаційної системи, які було конверсовано в характеристики (напрями, інструменти, показники, кейси, перспективи) цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати та розроблені рекомендації являють собою методичну та аналітичну базу для забезпечення конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України у воєнний та повоєнний час, яка ґрунтується на сучасних методах дослідження та відкритих даних.

До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать: процедура економічного аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний часи; алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують вимушено трансформований просторовий потенціал регіону; технологія оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону; методичні підходи до просторового аналізу розвитку легкої промисловості; матриця наслідків мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості; інструментарій оцінювання просторового розвитку регіонів з урахуванням декрементування просторового потенціалу країни; когнітивна карта формування парадигми регіональної економічної політики в економічному просторі України; економетрична модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості; створення обласних просторових центрів, як драйверів просторового розвитку в регіонах України.

Наукові положення та результати дослідження розглянуто, схвалено та визнано доцільними до використання в практиці Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин, підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу та виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції (довідка від 18.10.2024 року), Торгово-промислової палати України (довідка від 30.10.2024 року № 2510/1.2), Товариства з обмеженої відповідальністю "ДАНА-МОДА" (довідка від 05.11.2024 року № 0511/2024), Науково-виробничого приватного підприємства "Пласт" (довідка від 27.09.2024 року № 276.3/18).

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля Міністерства освіти і науки України (довідка від 24.09.2024 №01-55/295) і Київського національного університету технологій та дизайну Міністерства освіти і науки України (довідка від 01.11.2024 № 01-55/295).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, основні результати та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо теоретичних та методологічних засад просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України. Внесок автора в колективно опубліковані наукові праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та практичні результати дисертаційної роботи доповідалися та схвалені на: Всеукраїнській науково-практичній конференції "Майбутній науковець - 2015" (м. Сєвєродонецьк, 2015 р.), XIX Міжнародній науково-технічній конференції "Технологія - 2016" (м. Сєвєродонецьк, 2016 р.), IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції "Перспективи розвитку фінансової системи України" (м. Сєвєродонецьк, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку" (м. Полтава, 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Шляхи забезпечення стабілізації економіки в умовах пандемії" (м. Одеса, 2021 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції присвяченій пам'яті проф. Войнаренка Михайла Петровича "Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України" (м. Хмельницький, 2022 р.), Міжнародній науковій інтернет-конференції "Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення" (м. Тернопіль, 2024 р.), Міжнародній науковій інтернет-конференції "Economics, accounting, finance, management and law: theoretical approaches and practical aspects of development" (м. Тампере, Фінляндія, 2024 р.), XII Міжнародній науковій інтернет-конференції "Modern research in science and education" (м. Чікаго, США, 2024 р.), VI Міжнародній науковій інтернет-конференції "Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates" (м. Дніпро, 2024 р.), III Міжнародній науковій конференції "Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання", (м. Одеса, 2024 р.), Міжнародній науково-практичній конференції

"Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та менеджмент" (м. Житомир, 2024 р.), Міжнародній науковій інтернет-конференції "Economics, accounting, finance and law in the context of globalization: trends and prospects" (м. Тампере, Фінляндія, 2024 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 42 наукові праці, серед яких – 23 статті у наукових фахових виданнях України, 6 статей – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз Scopus і Web of Science, 13 публікацій – у матеріалах науково-практичних конференцій та інших наукових виданнях. Загальний обсяг публікацій – 20,92 д.а., з яких особисто автору належать 12,51 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, викладених на 423 сторінках друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 48 таблиці та 58 рисунків, які наведено на 46 сторінках. Список використаних джерел з 305 найменувань розміщено на 37 сторінках, 8 додатків – на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Генеза теорії просторової економіки та просторового розвитку

Теорія просторової економіки започаткувала підходи до моделювання простору і висвітлила важливість оптимального розташування виробництв, що особливо актуально для фахівців сучасної регіональної економіки в умовах загострення екзистенційних викликів для України.

Внесок у розвиток просторової економіки, починаючи з XVIII століття, зробили такі відомі вчені, як А. Вебер, О. Енгландер, Р. Кантильон, Дж. Стюарт, В. Айзард, М. Грінхут, Е. Кондиллак, А. Сміт, І. Тюнен, Ч. Еллет, Ф. Феттер, Х. Рітчль, Н. Сміт, В. Лунхардт, Д. Ларднер, Е. Чейсон, А. Веллінгтон, Д. Гріфітц, Р. Гайнінг, Б. Беррі, Е. Конклінг, Д. Рей, А. Прьодль, Е. Чамберлін, П. Клаваль, Х. Хотлінг, Х. Вейманн, Х. Охта, Д. Тісе, М. Фуджіту, Р. Крюгман, В. Крісталлер, Б. Охлін, А. Льош, С. Енке, Л. Хувер, Т. Паландер, Е. Шнейдер, та інші.

Наукові праці таких класиків, як А. Вебер, А. Льош, Й. Тюнен, В. Крісталлер, У. Айзард, мають фундаментальне значення для територіальної організації продуктивних сил та економіки, а також для формування методів, що використовуються для раціонального розміщення продуктивних сил та регіонального розвитку виробничих потужностей.

Особливу увагу заслуговує систематизація теоретико-методологічних основ просторової економіки, яку здійснив Стеченко Д.М. у своїх наукових працях:

проаналізував історичний розвиток теорій просторової економіки;

інтерпретував принципи раціонального використання територіальних ресурсів;

дослідив особливості міжгалузевих комплексів і сучасний стан економіки регіонів України.

Стеченко зазначає, що початки просторової економіки можна знайти у роботах І. Тюнена, опублікованих у XIX столітті, а подальший розвиток концепції у XX столітті був здійснений завдяки дослідженням А. Вебера та А. Льюша. Питання розміщення виробництва увійшли в коло розгляду економічної науки ще на початку XIX ст. Спочатку ці питання ставилися досить примітивно - сформулювались окремі практичні рекомендації за допомогою яких підприємець міг більш вигідно вибрати місце для свого виробництва [177].

Започаткував теорії розміщення виробництва німецький економіст Йоган Тюнен, який у своїй роботі «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економії» заклав основи теорії розміщення аграрної економіки. Цю теоретико-прикладну працю вперше було видано у 1826 р. в Гамбурзі, яка і досі зберігає своє методологічне значення для розв'язання проблем щодо розміщення сільськогосподарського виробництва. Також Й. Тюнен застосовуючи метод абстракції змодельював гіпотетичну ізольовану державу, яка складається з одного міста, розташованого в центрі великої, абсолютно однорідної у всіх напрямках рівнини, щоб виявити вплив саме чинника відстані на вигідність ведення сільського господарства і транспортування продукції.

У такій державі навколо міста утворюються концентричні пояси. У них панує своя система землеробства і виробляється чітко передбачений набір продуктів, які реалізуються на єдиному центральному ринку міста. Оскільки всі інші умови однакові, саме відстань від міського базару і зумовлені нею транспортні витрати впливають на спеціалізацію та рівень інтенсивності господарювання [177].

Тобто, Й. Тюнен, абстрагуючись від рівня розвитку техніки, впливу зовнішнього ринку, доводив, що під впливом зниження цін на землю і робочу силу від центру держави до периферії та зростанням вартості транспортних

витрат навколо міста (промислового центру) концентрично розташовуються пояси спеціалізації сільського господарства:

«вільного» приміського господарства, де виробляється нетранспортабельна продукція рослинництва і тваринництва (овочі, картопля, молоко). Тут значні капіталовкладення на одиницю площі, в землю вноситься багато добрив, інтенсивно використовується кожний клапчик землі під культури, що забезпечують вищий прибуток. Цей пояс має значну аналогію з сучасним приміським сільським господарством;

лісового господарства, що постачає на центральний ринок і господарства першого поясу паливо, будівельний ліс, вугілля тощо. Цей пояс має деяку аналогію з лісопарковими поясами великих міст;

виращування зерна, але в кожному поясі за різними технологіями. Й. Тюнен довів, що зниження виробництва з віддаленням від міст закономірне і показує, як встановлюються межі поширення ресурсномістких технологій;

екстенсивного тваринництва (скотарства і вівчарства), що постачає на ринок масло, м'ясо, вовну тощо. Тварин випасають на природних пасовищах, взимку годують сіном та соломою. Землеробство розвивається лише для власних потреб;

натурального господарства (полювання, рибальство та інші примітивні форми екстенсивного господарства).

Й. Тюнен встановив один із ключових механізмів виробничої диференціації у сільському господарстві — залежність його розвитку від транспортно-географічного положення. Його дослідження та концепція поясності суттєво вплинули на подальший розвиток аграрно-економічної науки. Хоча спеціалізація поясів втратила свою актуальність, сьогодні вона набуває нового змісту та використовується не лише в сільському господарстві, але й для аналізу несільськогосподарських територій і різних видів людської діяльності [177].

Нині гіпотетична модель Тюнена цінна не стільки конкретними висновками, скільки методологією її розробки. Він був одним із перших, хто

застосував кількісні та математичні методи для аналізу розміщення, зокрема для вивчення просторових (територіальних) відносин. Тюнен виявив залежність функцій і спеціалізації земельних ділянок від географічного положення, відстані та сусідства. Його праця стала основою для багатьох напрямків досліджень просторових трансформацій не тільки в аграрно-економічній науці.

Теорія А. Вебера, викладена у праці «Про штандорт промисловості», базується на уявній замкненій території з певними умовами: наявністю паливних та інших ресурсів, добре розвиненою залізничною інфраструктурою та необмеженим доступом до робочої сили. Оптимальним місцем для розташування промислового підприємства Вебер вважав таке, яке забезпечувало б мінімальні витрати на виробництво. Він виділив два основних фактори, що впливають на вибір місця для промислового об'єкта: транспортну орієнтацію та орієнтацію на дешеву робочу силу [186].

Транспортна орієнтація полягає в тому, що підприємство доцільно розміщувати там, де транспортні витрати на доставлення сировини та транспортування готової продукції до споживача будуть найнижчими. Орієнтація на дешеву робочу силу передбачає, що капіталіст обиратиме місце для будівництва підприємства, де можна заощадити на оплаті праці.

Згодом Вебер доповнив свою теорію третім чинником — агломерацією, під якою розумів концентрацію промислових підприємств у певній місцевості, що дозволяло знижувати витрати на виробництво, особливо під час створення нових підприємств.

Вебер вважав свою теорію універсальною, придатною для будь-якого способу виробництва. Однак вона зосереджувалася лише на аналізі одного підприємства і не враховувала взаємозв'язків між різними виробничими об'єктами. На сучасному етапі досліджень проблем розміщення виявляється обмеженість підходу Вебера, зокрема його методів аналізу [177].

Як зазначається в наукових джерелах, модель розміщення виробництва, запропонована Вебером, зазнала критики з боку таких дослідників, як Хаміл,

Мозес, Ізард, Александер, Дін та Гувер. Основною претензією до моделі було те, що її орієнтація на мінімізацію витрат недостатньо враховує реальні економічні та географічні умови. Попри ці зауваження, багато вчених продовжували працювати над вдосконаленням моделі Вебера, адаптуючи її до практичного використання в різних економічних та регіональних умовах. У цьому контексті було запропоновано різні варіанти її модифікації.

На початковому етапі досліджень іноземних вчених у сфері розміщення виробництва більшість праць фокусувалася на розв'язанні локальних завдань, зокрема на визначенні оптимального розташування окремого підприємства. Менша частина дослідників займалася формуванням загальної теорії розміщення господарської діяльності. Важливий вклад у цей напрям зробив В. Крісталлер, який у 1933 році розробив теорію центральних місць та підкріпив її емпіричними даними.

Крісталлер визначив економічні центри, які забезпечують продукцією прилеглі території, як центральні місця. Ці території можуть охоплювати як сільські райони, так і міські поселення. Він запропонував класифікувати центральні місця за рангами: що вищий ранг, то більшу територію обслуговує цей центр.

Система центральних місць Крісталлера ґрунтувалася на принципі рівновіддаленості між сусідніми центрами, які розташовувалися на вершинах рівносторонніх трикутників. Зона збуту мала форму правильного шестикутника. Згодом цю систему вдосконалили, додавши правило, згідно з яким у центрі тяжіння трикутника, утвореного трьома рівновіддаленими центрами, розташовується центр нижчого рангу. Така побудова мережі продовжується, доки не буде визначено мінімальні зони збуту для центральних місць нижчого рангу.

Німецький економіст Август Льош (1906—1945) детальніше дослідив теоретичні аспекти розміщення капіталістичного господарства. На відміну від інших теоретиків, він зосередився не на оптимальному розташуванні одного підприємства, а на сукупному розміщенні підприємств певної галузі.

Основним критерієм для вибору місця розташування промислових підприємств Льош вважав максимізацію прибутку. На його думку, оптимальним місцем для підприємства в умовах вільної економіки є точка, яка забезпечує найвищий чистий прибуток [177].

Загальновідомо, що А. Льош піддав критиці теорію найменших витрат А. Вебера. Він вважав, що основною помилкою Вебера було зосередження виключно на пошуку місця розташування підприємства, яке забезпечувало б мінімальні витрати. На думку Льоша, правильним підходом є орієнтація на розташування, що гарантує максимальний прибуток. Для цього необхідно вирішувати завдання з багатьма невідомими, що є теоретично можливим і практично досяжним.

Досягненням Льоша у теорії розміщення виробництва стало введення нових чинників, таких як податкова система, міжнародна торгівля та науково-технічний прогрес. На відміну від Й. Тюнена та А. Вебера, Льош вперше в західній економічній науці розширив дослідження теорії розміщення, включивши не лише промисловість, але й сільське господарство, торгівлю, міста тощо. Він підняв цю теорію на макроекономічний рівень, досліджуючи як окремі підприємства, так і територіальну структуру господарства.

Льош також прагнув об'єднати концепцію «штандорта» з економічним районуванням, присвятивши цій темі цілий розділ у своїй праці «Географічне розміщення господарства». У його підході райони визначалися на основі ринкового простору, при цьому передбачалося, що сировина розподілена рівномірно по широкій рівнині. Використовуючи геометричні моделі та математичні розрахунки, Льош визначав радіус ринку кожного виду продукції, враховуючи транспортні витрати та попит як функцію ціни. Він зазначав, що кожен товар має свій максимальний радіус збуту, за межами якого продаж стає не вигідним. Льош також зробив значний внесок у розуміння умов розвитку економічного регіону, враховуючи такі чинники, як транспортні умови, природні особливості, національні та політичні аспекти, технічний прогрес і підприємницькі якості. На його думку, завдання економіста полягає не лише у

поясненні негативних явищ у розміщенні господарства, але й у визначенні шляхів їх подолання. Він підкреслював, що обов'язком економіста є не тільки аналіз дійсності, але й її покращення.

Критичний аналіз напрацювань Льюша залишається актуальним і може бути успішно використаний сучасними економістами, особливо у розрахунках, пов'язаних із розміщенням нових промислових підприємств. Також заслуговують на увагу наукові роботи інших сучасних вчених таких як: Baldwin R., Forslid R., Martin P., Ottaviano G., Robert-Nicoud F. [220], Baranovskyi M.O. [221], Rudenko L.H., Lisovskyi S.A., Maruniak E.O. [289], Thisse J.-F. [297] тощо. В останні роки у західних країнах популярною стала «регіональна наука», найбільш відомими представниками якої є У. Ізард (США) і П. Хаггет (Англія). Вони використовують у своїх працях цінні практичні розрахунки і математичні методи аналізу розміщення й територіального розвитку продуктивних сил. У своїх працях вчені розкривають взаємозв'язки розміщення підприємств і галузей за допомогою міжгалузевих балансів. В науковій літературі є також і ряд інших теорій і моделей розміщення виробництва і населення, зокрема просторового розвитку. Отже, просторовий розвиток є складним і динамічним процесом, що потребує вивчення хронології розвитку теорії постової економіки, таблиця 1.1.

Таблиця 1.1

Хронологія розвитку теорії просторової економіки

Термін	Характеристика етапів
Початок у географії	
~1500 рік	Теорія просторової економіки має свої корені в географічній науці. Перша наукова дисципліна, яка почала вивчати територіальні особливості господарства.
Перша економічно-географічна робота	
~1567 рік	Робота Людовіка Гвіччардіні "Опис Нідерландів" вважається першою економічно-географічною працею. Зробила значний внесок у створення теорії чинників розвитку та розміщення господарства.
Комерційна географія	
~1740 рік	Виникла в середині XVIII століття внаслідок зростаючих вимог до знань про країни, їхні ресурси та ринки. Перший підручник з комерційної географії вийшов у 1740 році.

Продовження табл. 1.1

Термін	Характеристика етапів
Класична економічна географія	
~1745 рік	Описувала територіальні відмінності природи, населення, заняття тощо. Панувала протягом тривалого періоду.
Розвиток камеральної статистики	
~1750 рік	Розвивалася в роботах Г. Ахенваль (1749) та А.-Ф. Бюшінга (1754). Оснований на накопиченні статистичних даних про природні ресурси, економіку та політичний устрій певної території.
1826 рік	Теорія І. Тюнена. Створив модель просторового розміщення систем сільського господарства навколо центру споживання. Концепція А. Вебера. Довів, що промислові підприємства розташовуються з урахуванням мінімізації витрат на транспорт, оплати праці та агломерації промисловості.
Географічний детермінізм	
~1900 рік	Зміст полягає в тому, що природне середовище та географічне розташування визначають розвиток економіки.
Енвайроменталізм	
~1900 рік	Представники цього напрямку (Симпл, Сміт, Тейлор) вважали, що міжнародний поділ праці визначається відмінностями у природному середовищі.
Загальний детермінізм	
~1920 рік	Сучасний науковий напрям у розвитку регіональної економіки. Підкреслює загальні закони економіки, але зазначає можливі відмінності залежно від соціально-економічного ладу.
Інтеграція кількісних методів	
~ 1960 рік	Починаючи з 1960-х років, американські вчені (В. Бунге, В. Ізард, П. Хаггет, Д. Харвей) поєднали кількісні методи дослідження з традиційним просторовим розглядом об'єктів регіональної економіки.
Європейський просторовий розвиток	
~2000 рік	Комітет з питань просторового розвитку ЄС зазначив основні цілі просторового розвитку території ЄС, спрямованого на збалансований та сталий розвиток. Європейська хартія регіонального/просторового планування, Європейська перспектива просторової економіки визначили керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту, створення Ради ОЕСР тощо.
Професійне планування в Україні бере свій початок із XVII століття, коли італійські, польські та українські архітектори розробляли перші планові поселення. Прикладами цього є пізньоренесансні та барокові міста, такі як Жовква, Дрогобич та Львів. У XVIII і XIX століттях, коли Україна перебувала під владою Австро-Угорщини та Російської імперії, розроблялися містобудівні плани другого і третього покоління для таких міст, як Полтава, Одеса, Львів, Харків, Київ, Миколаїв та Дніпро. У цей період також було створено перші спеціалізовані навчальні заклади з цивільної інженерії та архітектури. У XXI столітті Україна активно прагне синхронізувати розвиток національної економіки з європейськими стандартами, інтегруючись в єдиний економічний простір ЄС..	

Складено автором на основі [99, 131, 177, 186, 261, 267, 275, 276, 294, 298].

Хронологія розвитку теорії просторової економіки свідчить про її поступовий перехід від описового характеру просторового розвитку до сучасних інтегрованих підходів, що поєднують традиційні та інноваційні методи дослідження. Про це зауважено в наукових роботах таких науковців як: Ашейм Б., Кук П., Бошма Р. [218], Капелло Р., Нійкамп П. [225], Дюпон К., Лефевр А. [236], Фуджіта М., Кругман П., Венеблс А. Дж. [242], Гувер Е. М., Джарратані Ф. [246], Кравців В. С., Павлюк О. І., Сторонянська І. М. [250], Лемуан М., Лефевр І. [255], Мартініеллі Ф., Мулаерт Ф., Нові А. [262], Маруняк Є. О., Палеха Ю. М., Криштоп Т. В. [263], Реджані А., Нійкамп П. [279], Раймер М., Гетіміс П., Блотевогель Х. [282], Руденко Л., Лісовський С., Маруняк Е. [287], Шмітт-Егнер П. [290], Зомчак Л., Коваль Л. [305].

Для визначення перспективних напрямків просторових трансформацій необхідно створити оптимальну модель розташування виробничих потужностей на території України та її регіонів. Така модель забезпечить ефективну основу для функціонування економіки, враховуючи специфіку територій, ресурси, їх раціональне використання, а також доступність фінансів і технологій.

Розміщення продуктивних сил у регіонах залежить від багатьох факторів, включаючи природні, трудові й інтелектуальні ресурси, їх раціональне використання, а також фінансові можливості та технологічні умови ведення господарства. За визначенням, наведеним в "Енциклопедії сучасної України" [131], просторовий розвиток — процес, який призводить до змін у рівні інтенсивності та концентрації різних видів діяльності в певному просторі, а також у зв'язках між ними. Він відображає розвиток визначеного простору за певний період або окреслює потенційні шляхи його майбутнього розвитку на основі прогнозів.

Просторовий розвиток охоплює еволюцію територіальних систем, які складаються з природних та антропогенних елементів, притаманних певній території, з їхніми взаємозв'язками. Цей розвиток поширюється на різні масштаби — від локального до регіонального та національного.

Згідно із Всесвітньою комісією ООН зі сталого розвитку, просторовий розвиток включає чотири ключові аспекти: розвиток міських територій, розвиток сільських місцевостей, транспортну інфраструктуру, природні та культурні ресурси [54]. Ці аспекти є важливими орієнтирами для стратегічного планування сталого просторового розвитку, зокрема для України в умовах сучасних викликів та можливостей.

Територіальні системи перебувають у постійній динаміці, яка значною мірою визначається умовами й доступністю ресурсів конкретної території. Цей розвиток може набувати як прогресивних, так і регресивних форм.

Прогресивний просторовий розвиток передбачає зміни, що сприяють економічному зростанню, покращенню соціальних послуг для населення, забезпеченню екологічної стабільності та зменшенню залежності від зовнішніх факторів. Його результатом має бути підвищення якості територій у соціальному, економічному та екологічному аспектах. Проте досягнення прогресу сьогодні може мати негативні наслідки в майбутньому. У зв'язку з цим у сучасній практиці прогресивний розвиток оцінюють через індикатори сталого розвитку, які враховують потреби як сучасного суспільства, так і майбутніх поколінь у межах соціально-економічної, просторової та екологічної стійкості.

Регресивний розвиток, навпаки, характеризується погіршенням економічних, соціальних і екологічних умов. Який може проявлятися у спаді виробництва, зниженні рівня життя, загостренні демографічних проблем, збільшенні безробіття та погіршенні якості екологічного середовища й соціальних послуг.

Окремим негативним аспектом просторового розвитку є явища, пов'язані з інтенсивною урбанізацією. Зокрема, розростання міст часто супроводжується забудовою родючих сільськогосподарських земель, лісів та інших природних територій, що мають екологічну цінність. Що

призводить до погіршення екологічного балансу й може негативно впливати на соціальну інфраструктуру.

У контексті просторового розвитку Європейський Союз визначив низку цілей, спрямованих на забезпечення збалансованого та сталого розвитку територій. Серед ключових цілей [131]:

- забезпечення економічної та соціальної згуртованості;
- збереження природних ресурсів і культурної спадщини;
- створення умов для більш збалансованої конкурентоспроможності європейських територій.

Визначені пріоритети формують основу для гармонійного просторового розвитку, який враховує інтереси різних секторів та поколінь.

Міста та регіони в умовах європейської інтеграції стають дедалі більш залежними від глобальних тенденцій розвитку територій на різних рівнях. Що зумовлює необхідність розв'язання проблем просторового розвитку через тісну співпрацю між урядовими й адміністративними структурами різних рівнів.

Просторовий розвиток часто розглядається як синонім просторового планування. Його реалізація здійснюється через використання правових, планувальних, економічних та адміністративних методів.

Просторове планування, як складник планувальних методів просторового розвитку, зосереджується на регулюванні питань забудови, використання територій та міжгалузевій інтеграції вимог до територіального управління на різних рівнях. Воно дозволяє моделювати розвиток територій, визначати стратегії та пріоритетні напрями їх розвитку.

В Україні документація з просторового розвитку (містобудівна документація) розробляється на державному, регіональному та місцевому рівнях. Ця документація є обов'язковою до врахування під час реалізації інвестиційних програм. Вона включає: на державному рівні — Генеральна схема планування територій України та схеми планування окремих частин

територій; на регіональному рівні — Схеми планування територій областей і районів; на місцевому рівні — Комплексні плани просторового розвитку територій громад, генеральні плани, детальні плани територій. Важливо, що заходи з організації просторового середовища життєдіяльності суспільства, визначені в містобудівній документації, є взаємозалежними й забезпечують узгодженість дій на всіх рівнях планування.

Н. Корецька наголошує на значенні економічних і соціальних аспектів просторового розвитку. Вона визначає цей процес як науково обґрунтовану систему впорядкування взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування та інфраструктури (виробничої, ринкової, соціальної). Такий підхід забезпечує значний економічний і соціальний ефект завдяки раціональному поєднанню та концентрації цих елементів [99, с. 16].

Великий внесок у теорію економічного простору внесли Ф. Перрокс і Ж. Будвіль, яким належить регіональне тлумачення полюса росту й виділення видів економічних просторів – гомогенне, поляризоване, планове. Айзардом У. узагальнив всі приватні теорії розміщення та розробив метод аналізу промислового комплексу, провів аналіз регіональних виробничих систем і міжрайонних зв'язків. Значний внесок у теорію економічного простору внесли: Н.Н. Баранский, Н.Н. Некрасов, А.Е. Пробст, Ю.Г. Саушкин та ін. Особлива заслуга в теоретичному обґрунтуванні економічного районування й формуванні територіальних виробничих комплексів належить Н.Н. Колосовському, Бреннер Н., Віхман Т., Беєр М., Кох Х. [224, 232, 249, 268].

Термін «просторовий розвиток» з'явився й утвердився в сучасній Європі, Канаді, а згодом у США на початку 70-х років XX сторіччя. Дослідженню проблем просторового розвитку присвячено значну кількість наукових праць вчених-економістів, зокрема просторовий розвиток України в глобальній візії є предметом вивчення Є.О. Маруняк [112], сучасні процеси нерівномірного просторового розвитку регіонів України досліджує Заяць Т.А., Краєвська Г.О., Кравцова Т.Г. [84], інституціональний простір як умову сталого розвитку України вивчає А.В. Гречко [64], В. Мікловда проаналізував

сучасний просторовий поділ України на регіони [119].

Цікавими є наукові праці закордонних авторів, зокрема уваги заслуговує дослідження просторового розвитку Клауса Десмета і Естебана Россі-Гансберга [234], міський вимір європейської просторової політики Р. Х. Вільямса [302].

Заслуговує на уваги напрацювання Буднікевич І., Заблудської І., Бастракова Д., які дослідили світовий досвід формування та впровадження Smart-концепції інноваційного просторового розвитку, компоненти та індикатори Європейської моделі «Розумне місто», визначили основні індикатори: «відкритий», «інноваційний», «розумний».

Науковцями наведено приклади реалізації інноваційної моделі «Розумне місто» в різних країнах світу та досліджено досвід створення та функціонування розумних міст в Норвегії, Фінляндії, Данії, Швеції, Канаді, США та інших розвинутих країнах. Визначено основні сучасні акценти «розумних міст»: використання нових технологій, цифрових рішень на благо його жителів і бізнесу, нових технічних рішень у сфері електропостачання, водопостачання, обліку ресурсів, утилізації відходів, а також створення ефективної транспортної системи та будівництво так званих «розумних» будівель, телекомунікацій, супутникового зв'язку, супутникових систем високошвидкісної передачі даних, блокчейн-технологій, світлодіодні технології, проєктів пов'язаних з охолодженням, озелененням, парковими зонами, а в північних містах з освітленням, забезпеченням тепла, турботою про екологію та спілкування між людьми тощо.

Дослідниками відзначено, що в Україні вже впроваджуються деякі елементи «розумного міста» як концепції інноваційної трансформації просторового розвитку: інтелектуальні світлофори, автоматизація контролю трафіку транспорту, відеоспостереження та міністанції вимірювання концентрації шкідливих речовин, формування міської ідентичності та конструювання «бренду» міста/регіону, залучення мегаподій наукового, інноваційного, знаннєвого спрямування тощо.

Зроблено висновок, що метою реалізації smart-концепції інноваційного просторового розвитку є відкритість, взаємодія, формування довготривалих взаємовигідних партнерських відносин.

Акцентовано, що ресурси взаємодії є саме тим актив, який дозволяє органам місцевого самоврядування трансформувати свій розвиток в інноваційну концепцію, налагодити партнерські відносини між органами місцевого самоврядування та усіма цільовими аудиторіями, організувати захист інтересів стейкхолдерів, залучити самих громадян до фінансування програм розвитку свого міста чи регіону, ефективного використання місцевих ресурсів і формування місцевої інфраструктури [44].

Тобто, теорія просторової економіки у межах свого розвитку пройшла кілька фаз, кожна з яких внесла свій внесок у розуміння того, як простір впливає на економічну діяльність. Фази розвитку економічної теорії з просторового розвитку подано на рис. 1.1.

Визначенні чотири фази відображають еволюцію розуміння того, як простір впливає на економіку і підкреслюють важливість інтеграції просторових факторів у економічне планування та політику.

Отож, з кінця XX ст. просторовому аспекту надається надзвичайно важливе значення в Європі. Зокрема, Радою Європи було прийнято ряд документів, присвячених просторовому розвитку, які враховують його економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Серед них:

Європейська хартія регіонального/просторового планування (European Charter for Regional/Spatial Planning),

Європейська перспектива просторового розвитку (до збалансованого та сталого розвитку територій ЄС) (European Spatial Development Perspective (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union), ESDP),

керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту (Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent) та ін. [101]

Рис. 1.1 - Фази формування економічної теорії з просторового розвитку

Джерело: складено на основі [214-216, 233, 241, 243, 252, 253, 257, 270, 280 -283, 296]

У 2022 році Комітет з політики регіонального розвитку Ради Європи запровадив розробку стандарту щодо регіонального розвитку як пріоритет, для того, щоб узагальнити термінологічну базу, отриману практику реалізації політики просторового розвитку за останні 20 років. На цій основі Комітет з політики регіонального розвитку запровадив розроблення керівних принципів регіонального розвитку, які представлено в Рекомендаціях Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Для того, щоб підтримати впроваджені принципи, науковці та експерти напрацювали набір інструментів з детальними, орієнтованими на дії вказівками щодо того, як реалізувати Рекомендації Організації економічного співробітництва і розвитку.

У межах політики регіонального розвитку визначено сучасні дефініції в контексті просторових трансформацій, які зведено в термінологічну квадр, рис. 1.2.

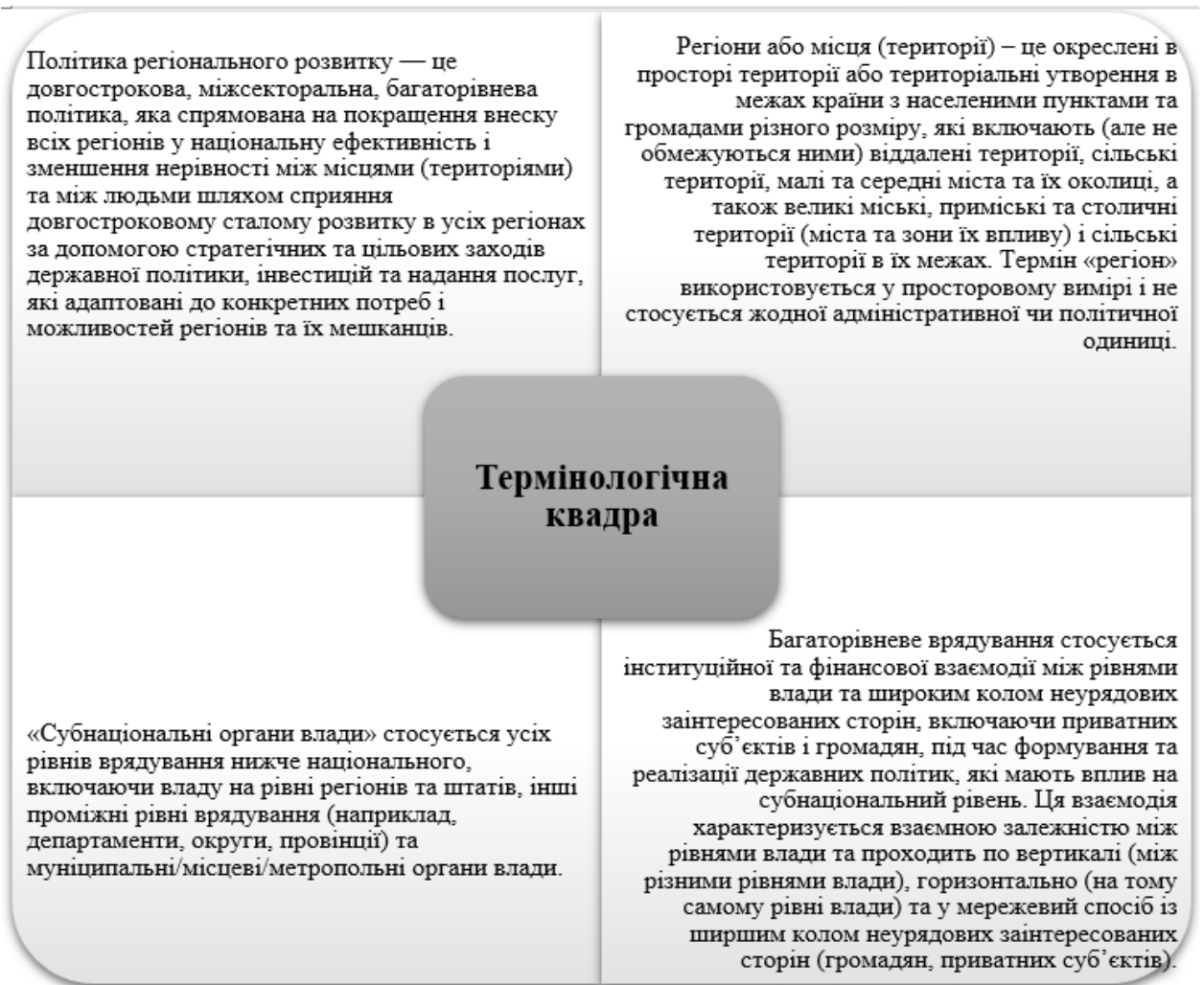

Рис. 1.2 - Термінологічна квадра в Рекомендаціях Організації економічного співробітництва і розвитку

Джерело: складено автором на основі [269]

Термінологічна квадра просторового розвитку – це концептуальна модель, що включає чотири ключові поняття, які визначають підходи до організації та управління просторовим розвитком територій.

Квадра складається з таких елементів:

1. Просторове планування – процес розробки стратегій, схем, планів і програм, спрямованих на оптимізацію використання територій та забезпечення їх сталого розвитку.
2. Управління територіями – механізми, інструменти та політики, що регулюють використання земельних ресурсів, інфраструктурне забезпечення та взаємодію між різними рівнями влади.
3. Стратегічний розвиток – довгострокові підходи до розвитку територій, що базуються на аналізі потенціалу, визначенні пріоритетів і розробці сценаріїв розвитку.
4. Геоекономічні фактори – економічні та природно-географічні чинники, що впливають на конкурентоспроможність територій, мобільність ресурсів та інвестиційну привабливість.

Термінологічна квадра просторового розвитку використовується в просторовому аналізі для оцінки ефективності розвитку регіонів, міст і громад, а також для розробки стратегій і політик регіонального планування.

Сучасні інструменти просторового планування в Україні тісно пов'язані із рівнями врядування та адміністративно-територіальною структурою країни, поділяються на три рівні: державний, регіональний та місцевий.

На першому, державному рівні, застосовуються такі стратегічні інструменти, як Головна схема планування території України, Державна стратегія регіонального розвитку та План відновлення України [146].

Другий рівень охоплює регіони, області та райони, де використовуються регіональні стратегії розвитку, планувальні схеми регіонів або окремих територій, а також комплексні програми відновлення для регіонів.

На третьому, місцевому рівні, який включає територіальні громади та населені пункти, застосовуються такі інструменти: Стратегія розвитку територіальної громади; Концепція інтегрованого розвитку; Комплексні просторові плани, які замінюють традиційні схеми розвитку громад; Генеральний план з історико-архітектурним опорним планом і зонуванням;

Детальні плани використання землі; Комплексні програми відновлення для окремих частин громади або її території. Ці інструменти забезпечують інтегрований підхід до планування та розвитку на різних рівнях територіальної організації. В таблиці 1.2 представлено ієрархію інструментів просторового планування в Україні.

Таблиця 1.2

Ієрархія інструментів просторового планування в Україні

Рівні		Інструментарій
Національний	Державний	Генеральна схема панування територій України
	Над регіональний	
Регіональний	Обласний	Схема планування території області/ регіону/ району
	Регіональний	
Місцевий	Територія громади	Комплексний план просторового розвитку територіальної громади
	Територія населеного пункту	Генеральний план населеного пункту
	Територія частини громади	Містобудівна документація

Джерело: сформовано автором на основі [149]

Генеральна схема планування території України належить до містобудівної документації найвищого рівня, яка визначає концептуальні рішення щодо планування та використання земель. Цей документ є юридично обов'язковою основою для всіх інших стратегічних і містобудівних документів нижчого рівня.

Схема планування території області розробляється обласною державною адміністрацією та затверджується обласною радою. Цей документ має обмежену юридичну силу в частині регулювання землекористування та визначає ключові державні інтереси і пріоритети використання територіальних ресурсів. Він враховує національні цілі, інтереси суміжних адміністративно-територіальних одиниць (наприклад, транспорт, економічний розвиток, об'єкти соціального значення, ключова водна та енергетична інфраструктура), а також охорону навколишнього середовища.

Методологія розробки таких документів регламентується Державними будівельними нормами. Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади є новим юридично зобов'язальним інструментом, який з'явився після змін до Земельного кодексу у 2020 році. Цей план об'єднує документацію з просторового планування та управління землею для території всієї громади. Мета документа:

1. Сформулювати візію бажаної просторової форми та структури території громади.
2. Визначити детальні правила (зонування) використання землі, зокрема житлових зон, лісів, сільськогосподарських угідь та інших функцій.

У 2021 році Україна унормувала організаційний процес та процедури розробки таких планів. У результаті зонінг припинив існувати як окремий вид документації, ставши частиною комплексного плану, генерального плану населеного пункту та детального плану території.

Для громади, яка складається з декількох населених пунктів, обов'язковим є розробка одного комплексного плану і декількох генеральних планів для кожного населеного пункту. У разі, якщо громада складається з одного населеного пункту, замовляється лише генеральний план.

Генеральний план населеного пункту є ключовим інструментом місцевого рівня, що виконує функції містобудівної документації та документації з землеустрою. Він визначає розвиток, планування, будівництво та інші аспекти використання землі в межах території населеного пункту. Генеральний план розробляється та затверджується в інтересах відповідної територіальної громади з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Для населених пунктів з населенням до 50 тисяч осіб генеральні плани можуть об'єднуватися з детальними планами для всієї території. Історичні населені пункти також зобов'язані додатково розробити історико-архітектурні опорні плани як частину генеральних планів.

Концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади є формальним інструментом просторового планування, який, однак, не

належить до містобудівної документації. Цей підхід виник у Німеччині та був сформований як інструмент Лейпцизької Хартії (Бер Й., Кох М.[219]). Концепція розробляється органами місцевого самоврядування з обов'язковим залученням місцевих жителів і бізнесу, що забезпечує прозорість і врахування інтересів громади.

Мета концепції полягає у визначенні пріоритетів просторового, екологічного та соціально-економічного розвитку громади на середньо- та довгострокову перспективу (10–20 років), базуючись на принципах сталого розвитку. Концепція узгоджується з державними та регіональними програмами розвитку й виступає основою для створення місцевої містобудівної документації, таких як комплексні або генеральні плани. У разі відсутності затвердженої концепції інтегрованого розвитку просторове планування громади забезпечується через публічні обговорення.

Детальний план території — це інструмент, який одночасно є місцевою містобудівною документацією та документацією із землеустрою. Він призначений для визначення використання землі, розвитку соціальної та транспортної інфраструктури, а також інших об'єктів у межах конкретної частини території громади. Найчастіше детальний план застосовується для територій, де передбачається нова забудова або зміна функціонального призначення землі (наприклад, із сільськогосподарської на житлову).

Детальні плани можуть заміняти стратегічну документацію, якщо відсутні чинні генеральний або комплексний плани. Після їх затвердження вони стають частиною комплексного плану. Внесення змін до детального плану можливе лише за умови відповідності чинним комплексному та генеральному планам.

Українські інструменти просторового планування продовжують розвиватися, проте їх ефективність варіюється залежно від регіональних умов, впливу воєнних дій та законодавчих змін. Здатність цих інструментів адаптуватися до місцевих потреб і реагувати на нові виклики залишається ключовим завданням, особливо в умовах війни та швидких соціально-

політичних змін.

З 2011 року місцевий рівень просторової економіки зазнав значних змін, зокрема через внесення інновацій у графічні та текстові матеріали, використання нових просторових інструментів і впровадження формальних, підходів до місцевого розвитку.

Ієрархія між різними рівнями планувальної документації забезпечує послідовність і стійкість розвитку територій. Останнім часом традиційний ієрархічний принцип «відповідності» частково поступився місцем інтеграції державних інтересів у плани місцевого й регіонального рівнів. Однак вимоги ієрархічної відповідності залишаються суворими для місцевих планів.

Всі документи розробляються у цифровому форматі й мають бути доступними через містобудівний кадастр громади, що сприяє відкритості та прозорості процесу планування.

На думку І. З. Сторонянської, І. Р. Залуцького формування та реалізація державної регіональної політики України щодо просторового розвитку в різні періоди переважно була сферою суб'єктивного впливу різноманітних політичних еліт, кланових бізнес-інтересів, що через підконтрольні органи виконавчої влади перманентно імплементувалося в численні нормативно-правові документи, на базі яких здійснювалася ця політика, постаючи чинником істотної фрагментації та диференціації розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Об'єктивність виокремлення державних інтересів і пріоритетність реалізації їх на всіх рівнях урядування є детермінантом ієрархічно синхронізованої трансформації просторового, соціально-економічного та бюджетного планування на основі взаємодоповнюваності та узгодженості різних документів державного планування. А детермінантом забезпечення сталого розвитку територіальної громади постає неухильна імплементація принципу збалансованості державних інтересів, інтересів суміжних територіальних громад, інтересів територіальної громади та громадських інтересів під час синхронізації розроблення і реалізації документів державного

планування як основи для забезпечення сталого розвитку в регіонах держави та їхньої згуртованості.

Імплементація інституту державних інтересів у документах державного планування (аж до рівня територіальних громад) відповідатиме ратифікованій Україною Європейській хартії місцевого самоврядування та законодавство України щодо місцевого самоврядування, сприятиме поєднанню розвитку багаторівневого врядування та системи адміністративного нагляду за законністю актів органів місцевого самоврядування з боку держави, а також наблизитиме систему управління регіонального розвитку до процедур ЄС та найкращих практик.

Налагодження функціонування Національного реєстру державних інтересів сприятиме повноцінному врахуванню їх під час розроблення, узгодження, моніторингу реалізації державних документів відповідно до регламентованих в Україні політик, синхронізації їх з відповідними політиками ЄС та комплексній переорієнтації скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя [179, с. 35-366].

Таким чином, попередньо можна підсумувати, що просторова економіка є важливою складовою економічної науки, яка вивчає закономірності розміщення виробництва, продуктивних сил і видів діяльності з урахуванням просторового контексту. Вона охоплює як локальні та регіональні аспекти, так і глобальні процеси, що впливають на економічний розвиток.

Формування теорій просторової економіки бере свій початок у ХІХ столітті завдяки внеску таких науковців, як Йоган Тюнен, Альфред Вебер та Август Льюш., які досліджували вплив географічного розміщення господарства та промисловості, закладаючи основи для подальшого розвитку.

На основі проведених наукових досліджень встановлено, що просторовий розвиток є складним і динамічним процесом. У межах аналізу було створено хронологію розвитку теорії просторової економіки, яка охоплює період починаючи з 1500 року. Ця хронологія дозволила визначити етапи еволюції просторової економіки, кожному з яких надано відповідну

характеристику. Хронологія розвитку демонструє, як теорія просторової економіки еволюціонувала від географічних описів до сучасних інтегрованих досліджень. Її розвиток проходив через кілька ключових фаз:

класична економічна фаза, що заклала основи розуміння просторових закономірностей;

фаза розвитку теорії розміщення, яка акцентувала на оптимізації місць для виробництва та діяльності;

фаза інтеграції просторових аспектів, що враховувала взаємозв'язок між економікою, географією та соціальними чинниками;

сучасна фаза просторового розвитку, яка зосереджується на глобальних викликах і враховує принципи сталого розвитку.

Фази відображають поступову зміну підходів до розуміння впливу простору на економічну діяльність. Вони підкреслюють важливість урахування просторових факторів у формуванні державної економічної політики, спрямованої на сталий розвиток територій.

Але також слід погодитися з А. С. Поліщук, який зауважив, що загалом існують дві концепції, що слугували основою для формування теорії економічного простору [136]:

географічна концепція економічного простору, суть якої полягає в тому, що держави є живими організмами, які перебувають у стані конкурентної боротьби за своє існування та свій простір завдяки оптимальному просторовому положенню країни (Ф. Ратцель, Р. Челлен, Ф. Науман, Г. Макнідер);

штандарт концепції економічного простору, у рамках якої поняття «економічний простір» пов'язано з теорією розміщення виробництв, а саме штандартними теоріями, запропонованими німецькими вченими XIX – XX ст. (І. Тюнен, В. Лаунхардт, А. Вебер, В. Крісталлер) [185, с.34].

Порівняльний аналіз теорій просторового розвитку подано в додатку А.

Просторовий розвиток — це складний процес, що враховує різноманітні фактори, зокрема економічні, соціальні, екологічні та культурні. Він базується

на принципах збалансованого та сталого розвитку, які передбачають гармонізацію потреб сучасного суспільства із забезпеченням збереження ресурсів для майбутніх поколінь. А просторове планування відіграє важливу роль у розвитку територій. Воно охоплює різні рівні — від національного до місцевого — та спрямоване на ефективне використання територій, забезпечення екологічної стійкості й економічного зростання.

Одним із важливих аспектів просторового розвитку є врахування глобальних тенденцій і європейських підходів до регіонального розвитку. Україна активно впроваджує міжнародний досвід у сфері просторового планування та регіональної політики.

Серед фахових європейських організацій, що впливають на розвиток просторового планування, важливе місце посідає Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Завдяки її діяльності визначено сучасну термінологію в контексті просторових трансформацій, що дозволило сформувати термінологічну квадру та ієрархію основних інструментів просторового планування в Україні.

Проведені дослідження генезису теорії просторової економіки сприяли подальшому розвитку цієї дисципліни шляхом: формування хронології її розвитку, виокремлення фаз еволюції економічної теорії просторового розвитку. Які демонструють еволюцію розуміння того, як простір впливає на економічну діяльність, та підкреслюють важливість інтеграції просторових аспектів у сучасну економічну політику України.

Отже, просторовий розвиток є драйвером для ефективного економічного й соціального розвитку локальних територій. Він сприяє збалансованому використанню ресурсів, підвищенню якості життя населення та оптимізації просторових форм організації економіки.

1.2. Теоретичні підходи до класифікації та типології просторових форм організації економіки

В сучасних умовах економічного розвитку просторове організування економіки в Україні та вибір оптимальних форм функціонування є ключовим фактором її відновлення через повномасштабну війну, яка розпочалась на території України у 2022 році. Оптимальні форми організації економіки сприятимуть локалізації ділової активності, створенню "точок зростання", розвитку міжрегіонального та співробітництва в середині регіонів, а також активізації місцевої підприємницької ініціативи.

Сучасні просторові форми організації бізнесу, такі як мережеві структури, виробничі та інноваційні кластери, технопарки, індустріальні парки, бізнес-інкубатори, спеціальні економічні зони, онлайн платформи, холдинги та транснаціональні корпорації, від найпростіших локальних до складних інтегрованих форм, стимулюють просторовий розвиток регіонів і підвищують їх спроможність відновлюватися та розвиватися. Що також допомагає розв'язувати проблеми територіальних диспропорцій та регіональної асиметрії соціально-економічного розвитку територій після війни, головним чином шляхом відновлення економічного потенціалу постраждалих (зруйнованих) територій.

Просторові форми організації бізнесу виступають ключовими центрами координації та акумуляції економічних і соціальних зв'язків між регіонами, територіальними громадами та районами. Розвиток інноваційних просторових форм бізнесу сприятиме формуванню умов для відновлення деокупованих територій, які втратили свою економічну спеціалізацію та потребують модернізації й перепрофілювання.

Вагомий внесок у розвиток просторових форми організації бізнесу та виробничої інфраструктури зробив академік А.Г. Гранберг. Проблемами розвитку просторових форм організації бізнесу та виробничої інфраструктури переймалися такі вчені економісти, як О.І. Амоша, Є.Дж. Блейклі, З.С.

Варналій, М.І. Долішній, Я.А. Жаліло, В.І. Захарченко, І.І. Лукінов, Л.А. Яремко та інші. Проте у дослідженнях цих учених увага приділяється розвитку потенціалу регіонів у мирні часи, тоді як у воєнний та повоєнний період ця проблематика набуває інклюзії.

Також проблематиці формування довоєнних стратегій економічного розвитку регіонів та локальних територій присвячували свої праці такі вчені, як С.І. Бандур, Л.В. Головка, Б.М. Данилишин, І.В. Заблудська, Т.А. Заяць, В.Т. Зінич, В.І. Куценко, Г.І. Онищук, М.І. Фашевський, М.А. Хвестик тощо.

Системні наукові дослідження у цьому напрямі проводить ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Заслугує на уваги їх напрацювання щодо тенденцій розвитку пріоритетних просторових форм організації бізнесу в регіонах України з огляду на підвищення конкурентоспроможності регіональних та національної економік, вивчення сучасного стану, особливостей інституційного забезпечення та перспектив розвитку індустріальних парків як просторової форми організації бізнесу.

В науковій доповіді «Просторові форми організації бізнесу в Україні: тенденції, перспективи та механізми розвитку» вченими (Мельник М.І., Щеглюк С.Д., Кушнірецька О.В., Ткач С.М., Жабинець О.Й., Лещух І.В., Мединська Т.В., Ткаченко О.О. тощо) проаналізовано розвиток регіональних ІТ-кластерів в Україні в контексті їх впливу на соціально-економічну динаміку, а також визначено стратегічні пріоритети та інструменти стимулювання розвитку ІТ-кластерів у формуванні інноваційної екосистеми країни. Оцінено економічний потенціал формування галузевих кластерів у регіонах України. Системно проведено аналіз форм просторової організації креативних індустрій, просторових освітніх систем та подано пропозиції щодо стимулювання їх розвитку. Розглянуто вітчизняний досвід розвитку агрохолдингів як інтегрованої форми агробізнесу, а саме оцінено основні переваги, загрози та напрями регулювання їх діяльності. Вивчено закордонний досвід інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу з огляду на можливі перспективи його застосування в Україні [153].

У монографії «Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики й перспективи» українськими вченими висвітлено сучасні теоретичні проблеми й практичні завдання просторового розвитку регіону. Розкрито суть територіально-структурних процесів та показана їх роль у розвитку простору регіону. Проаналізовано особливості й ознаки територіально-структурних процесів у регіоні та розкрито специфіку їх впливу на формування середовища регіону. Обґрунтовано концепцію удосконалення просторового розвитку регіону на основі врахування результатів вивчення динаміки і ознак територіально-структурних процесів у його межах [152].

Щеглюк С. Д. на основі узагальнення сучасних теоретичних підходів обґрунтував суть просторових форм ділової активності, які є драйверами економічного розвитку регіону, відзначаються різними характеристиками та потребують систематизації та типології для прийняття виважених управлінських рішень. Проаналізував зміст низки основних понять і визначено зміст поняття «просторові форми ділової активності», виявлено її домінуючі форми в регіоні. Здійснено типізацію форм просторової організації ділової активності за характером прояву інтегрованості зв'язків і за їх просторовою конфігурацією. Встановив, що концентрація ділової активності в регіоні та її форми залежать від низки чинників, передусім від розвитку науково-технічного прогресу [213].

Отже, на думку С.Д. Щеглюк, просторові форми організації бізнесу не тотожні процесу — концентрації суб'єктів господарювання, або «полюсам росту», тоді як Ж. Будвіля і Ф. Перру зауважують, що безумовно, така концентрація є важливою передумовою для інтеграції підприємств, наприклад у кластери, фокусування їх у метрополіях тощо [118, с. 48].

Основна відмінність полягає в існуванні щільних соціально-економічних зв'язків, довірі між підприємствами, які належать до конкретної форми просторової організації бізнесу, та у певній самостійності функціонування такої форми.

А відтак, просторові форми організації ділової активності – це організовані в просторі й часі інтегровані структури, які характеризуються концентрацією необхідних ресурсів, обмежені територіально, характеризуються певними просторовими зв'язками між суб'єктами господарювання, які проявляються в обміні технологіями, знаннями та людськими ресурсами. Будова цих просторових форм відображає територіальну експозицію господарських систем, що сформувалися внаслідок інтеграції виробничої діяльності й дії закономірності комплексності виробничого процесу. Просторова локалізація виступає як форма організації виробничої й соціальної діяльності, є виразником її просторової організації [203, с. 16].

Територіально вони виражені:

точково (одиначне підприємство), скупчені в ареалах, або зонах (інноваційні кластери, стратегічні альянси, технологічні парки, інноваційні інкубатори, технополіси), мають мережеву структуру (інноваційні мережі:

віртуальні та мережі інноваційного бізнесу, науково-технічні мережі, інноваційні регіони (інноваційно активні регіони в масштабах країни).

Важливого значення при такій різноманітності існування на практиці просторових форм ділової активності має систематизація та типологія як інструмент впорядкування об'єктів і явищ для цілеспрямованого управління ними. Необхідним є виділення елементарної одиниці просторової форми організації бізнесу, яка б володіла певними характеристиками, а поєднання таких одиниць давали б нові форми просторової організації.

Як зауважують Мазур А. Г. і Мазур С. А. зазвичай заведено визначати в економічному просторі множину форм організації господарства і розселення населення. Елементним об'єктом простору вважають локалітет – місцевість («мала територія»), що здебільшого ототожнюється з розташуванням одного об'єкта: компактний населений пункт, підприємство, комунікація. Тобто локалітет залежно від об'єкта розміщення може бути поселенським, транспортним, рекреаційним, господарським (діловим) тощо. Сполучення

локалітетів утворює конкретні форми просторової організації розселення, основне завдання яких полягає в ефективності господарської практики й використання місцевих ресурсів [110, с. 27]. Синонімом до локалітету є місце, місцевість, яка характеризується певними особливостями, сприятливими умовами розміщення й розвитку певного виду бізнесу, викликаних дією окремих чинників.

Богославець О. Г. зазначає, що нові просторові форми є результатом інтеграційних процесів як в глобальному економічному просторі, так і в регіональному зокрема. Між компонентами економічного простору регіонів формуються горизонтальні та вертикальні взаємозв'язки. Зазначені форми міжрегіональної інтеграції призводять до зростання економічної ефективності шляхом розширення масштабів виробництва, виникнення можливостей випуску якісної нової продукції, оптимізації господарської структури територій тощо [42, с. 297-298].

Окрім інтеграційних зв'язків, що сприяють об'єднанню підприємств у певні просторові форми організації ділової активності, існують зворотні дезінтеграційні зв'язки, що призводять до переформатування або реорганізації зв'язків між суб'єктами господарювання та утворення інших просторових форм організації бізнесу. Зазначені просторові форми мають на меті розширення й урізноманітнення економічного простору регіонів, що збільшує його потенційні можливості у конкурентному середовищі [42, с. 300].

Дослідження низки теоретичних підходів до генезису просторових форм організації бізнесу дозволило уточнити, що типологія це дворівнева класифікація, яка базується на поєднанні видів просторових форм організації бізнесу та характеру інтегральних зв'язків, які виникають між ними (табл. 1.3).

Тобто, виділяються такі форми просторової організації ділової активності за конфігурацією у просторі: локальні, лінійні, площинні, мережеві. За характером інтегральних зв'язків: вертикальні, горизонтальні, змішані.

**Типологія (дворівнева класифікація)
просторових форм організації виробництва**

Характер інтеграційних зв'язків між суб'єктами господарювання на території	Просторова конфігурація виробництва			
	Локальна (Точкова)	Лінійна	Площинна (ареальна, зональна)	Мережева
	Просторові форми			
Вертикальний	Корпорація Консорціум Агрокорпорація Агрохолдинг Картель Пул Трест Синдикат	Транспортні, логістичні мережі	Транснаціональні корпорації Бізнес-група	Міжнародні мережі мультинаціональних компаній
Горизонтальний	Підприємства різних видів економічної діяльності Бізнес-інкубатор Бізнес-центр Інноваційні осередки: коворкінги, креативні квартали, творчі майстерні	Логістичні парки Метрополіс	Технополіс Курортополіс Екополіс СЕЗ ТПР Технопарки Індустріальні парки Інноваційні парки Наукові парки Туристичні парки	Промислові кластери Інноваційні кластери Агропромислові кластери Підприємницькі мережі Віртуальні корпорації Онлайн платформи Мережеві транспортні структури
Змішаний	Конгломерат Асоціації Стратегічні альянси	Припортові виробництва	Бізнес-парк Консорціум	

Джерело: уточнено автором на основі [213, с. 69–75, 237, 260, 291]

Зазначимо, що ця дворівнева класифікація може бути удосконалена й доповнена іншими формами просторової організації ділової активності, які перебувають у латентному вигляді та не піддаються чіткому визначенню за обраними критеріями через ігнорування процесного підходу.

Суттєві напрацювання у цьому напрямі зробили науковці В.І. Захарченко і С.В. Захарченко, які обґрунтували типологію форм просторової організації економіки на основі процесного підходу та з'ясували особливості

їхнього розвитку в контексті українських реалій і глобальних трендів суспільного розвитку. Виділено чотири типи форм просторової організації економіки – на основі процесів ділової, інноваційної та зовнішньоекономічної активності й агломерування виробництва та поділено їх за складом галузей (галузеві, міжгалузеві, багатогалузеві), за характером зв'язків (горизонтального, вертикального і змішаного типів), за організаційним статусом (організаційно оформлені та організаційно не оформлені), за конфігурацією (точкові, мережні, площинні), за просторовим поширенням (локальні, регіональні, національні, міжнародні) [83, с. 57].

Тобто типологія форм просторової організації економіки на основі базових процесів їх формування і розвитку (ділової, інноваційної й зовнішньоекономічної активності та агломерування виробництва) пояснює внутрішню структурованість економічного простору за критерієм одержання і підвищення ефективності суспільного виробництва. Вона також дає можливість виявити в них спільне (як просторових феноменів) та відмінне (за галузевою приналежністю, характером зв'язків, організаційним статусом, просторовою конфігурацією та поширенням).

Отже, дослідження теоретичних основ формування і розвитку просторових форм ділової активності сприятиме не лише покращенню наукових принципів формування просторової економіки, а й підтримуватиме розвиток підприємницької діяльності, забезпечення статистичних даних для просторового розвитку регіону, а також реформування регіональної економічної політики в умовах децентралізації. Оскільки децентралізація державної влади та передача частини управлінських функцій місцевим органам самоврядування дозволяє ефективніше використовувати ці функції. Підтримка ділової активності включає залучення інвестиційних та інноваційних ресурсів до економіки регіону.

На думку деяких експертів, для забезпечення стійкого економічного зростання та високих показників розвитку регіону необхідно, щоб підприємства, що знаходяться на його території, постійно збільшували обсяги

виробництва та надання послуг, а також масштаби їх реалізації, що призводить до зростання прибутків та конвергенції економіки локальних територій.

Розглянута вище класифікація просторових форм ділової активності регіону показала, що критерії виділення просторових форм потребують подальшого модифікування задля визначення єдиної методології дослідження просторових аспектів розвитку економіки регіону, конкретизації просторових форм відповідно до домінуючого виду економічної діяльності, встановлення просторових закономірностей поширення та розвитку таких форм у контексті чинників розміщення просторових форм бізнесу.

Просторові форми організації бізнесу та виробничої інфраструктури зазвичай передбачають об'єднання підприємств за галузевим або територіальним принципом, або за двома принципами одночасно. Тобто трансформація галузево-територіальної структури регіону дозволяє адекватно реагувати на наслідки війни, яка загострила процеси поляризації соціально-економічного розвитку.

У цьому зв'язку варто зауважити, що об'єднання підприємств – це господарська організація, яка має або не має статус юридичної особи. Воно утворюється на добровільних засадах в складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних проблем.

Об'єднання може діяти на основі договору або статуту, який затверджують його засновники чи власники. Важливо відзначити, що об'єднання підприємств може включати підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав. Це дозволяє підприємствам ефективно співпрацювати, об'єднувати ресурси та досягати значних результатів та синергетичні ефекти задля відновлення економіки України.

В Господарському кодексі України визначено організаційно-правові форми об'єднань підприємств [62]:

господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом;

асоціація — договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації й кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств — учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями;

корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації;

консорціум — тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність;

концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень,

у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну;

державні й комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

Об'єднання підприємств в корпоративні структури, акціонерні та холдингові компанії через злиття, поглинання чи зростання має різноманітний вплив на їх функціонування та просторовий розвиток територій, на яких вони працюють. Вважається, що підприємства, які об'єднані в корпорації або інші форми організацій, мають більше можливостей для зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Проте сам процес управління ресурсами, капіталом і матеріальними цінностями потребує ретельного підходу до розробки управлінської системи, заснованої на наукових принципах.

Розв'язання задач щодо створення бізнес-асоціацій у регіонах України не обов'язково означає початок позитивних просторових змін та ефективну роботу таких об'єднань, доки не буде оцінено їхній вплив на економічний розвиток підприємств і територій, де вони працюють.

На початку війни в Україні було зареєстровано близько 600 бізнес-асоціацій, що працюють над представленням і захистом інтересів малого та середнього бізнесу, зокрема у легкій промисловості.

До сучасних бізнес-асоціацій відносяться торгово-промислові групи, професійні об'єднання, федерації виробників, асоціації роботодавців, торгові палати, об'єднання малого бізнесу, під впливом яких удосконалюється система інфраструктурної підтримки підприємств малого і середнього бізнесу. Це удосконалення може бути досягнуто через створення місцевих фондів підтримки підприємств, що враховують потенціал регіонів і специфічні потреби територій, міст, сіл та селищ.

Перспективи розвитку бізнес-асоціацій полягають у реалізації позитивних просторових змін і необхідності зробити підприємства малого та

середнього бізнесу прибутковими й конкурентоспроможними, як це відбувається в розвинених країнах світу.

У науковій літературі мало уваги приділяється спільним і відмінним рисам між економічним простором і просторовою організацією економіки. Як зазначають вчені, просторова організація економіки – це структурно-параметричне та просторово-часове впорядкування та узгодження елементів і зв'язків, яке забезпечує ефективність використання його потенціалу [110, с. 27]. Тобто просторова організація економіки виражається у впорядкуванні елементів певної територіальної системи, а тому для неї органічно властивими є принципи та форми класичного структурування.

Просторова організація включає також комплекс процесів цілеспрямованої економічної діяльності суб'єктів підприємництва на певній території виступає як результат такої діяльності в минулому і сучасному, як механізм розміщення нових об'єктів, як система відносин між суб'єктами господарювання і місцевими владами та громадами, як форма просторової інтеграції виробництва [203, с. 16].

Одностайного рішення, яка ж просторова форма є оптимальною для впровадження в практику господарської діяльності регіону, серед науковців та практиків немає. Ефективність функціонування такої форми залежить від поєднання кількох елементів: виду економічної діяльності, локалізації (місця розташування), організаційно-правової форми діяльності підприємства, якості розвиненості бізнес-середовища, у якому формуються і розвиваються інтеграційні відносини, що в результаті проявляється у спеціалізації господарства регіону тощо.

За часів планової економіки на прийняття рішення про створення, підтримку та ліквідацію певної просторової форми ділової активності (або ж державних промислових, сільськогосподарських підприємств) впливали переважно політико-ідеологічні, аніж соціально-економічні чинники.

З переходом України на ринкові засади господарювання та ліквідацією низки виробництв, які стали неможливими через руйнування зв'язків і

складність їх відновлення, почали формуватися навколо промислових гігантів фінансово-промислові групи, які еволюціонували й трансформувалися у бізнес-групи [113, с. 9-16].

Як відзначають українські вчені, усі форми просторової організації виробництва утворюються на основі територіального поділу праці [67, с. 182]. Попри те, існують низка інших нормативно-правових форм діяльності бізнесу, що зумовлені не лише природними та соціально-економічними умовами, а передусім – інституційними.

Зв'язок просторових форм ділової активності з іншими формами організації ділової активності (організаційними, нормативно-правовими тощо) підтверджується емпірично на прикладі організації світової освіти, який проявляється у тенденціях глобалізації та інтернаціоналізації. А тому не слід чітко відокремлювати просторові форми організації бізнесу від організаційно-правових форм підприємницької діяльності, оскільки при інтеграції підприємств у просторові форми організації економіки характерні певні пропорції організаційно-правових форм у цих об'єднаннях. А результативність функціонування просторових форм бізнесу, своєю чергою, саме просторовими пропорціями різних форм у регіоні.

Погоджуючись з думкою науковців, що на сьогодні відсутні цілісні концепції класифікації просторових форм ділової активності, які б поєднували організаційний і просторовий підходи до їх побудови, фокусування зусиль науковців спрямоване переважно на певні форми інтеграційної взаємодії та трансформації підприємств або на рівні просторової інтеграції в межах міждержавних об'єднань, зазначимо, що на сьогодні знову актуалізувалась необхідність проведення комплексних ґрунтовних теоретико-методологічних досліджень стосовно просторового виміру інтеграційних процесів у межах регіону, особливо через адміністративно-територіальну реформу — децентралізацію влади та появу зруйнованих територій через війну.

Слід зазначити, що такі довоєнні напрацювання стосувалися поєднання просторових та організаційних форм міжрегіональної інтеграції на основі

міжфірмової співпраці, результатом якої були просторові та організаційні форми. Міжфірмові інтеграційні взаємодії проявлялися у конкретних організаційних формах: концерни, стратегічні альянси, фінансово-промислові групи, асоціації, консорціуми, яким властива певна територіальна прив'язка, або територіальна проєкція. Міжфірмова інтеграція, яка відбувається у межах регіону, є проявом внутрішньорегіональної інтеграції. Вона реалізується шляхом злиття та поглинання, створення стратегічних союзів, філіалів і спільних підприємств, а також кооперації в окремих бізнес-функціях і участі в акціонерному капіталі [42, с. 299]

Тенденційність розвитку просторових форм організації економіки регіону досліджували І.В. Заблудська, І.В. Тяжкороб і М. В. Плетньов [78], які визначили сучасні тенденції розвитку просторових форм організації економіки регіону та обґрунтували впровадження новітніх просторових форм організації економіки з урахуванням стратегічних цілей та конкурентних переваг регіонів, що сприятиме поширенню процесів кластеризації та створенню бізнес-територій, а також забезпечить реалізацію пріоритетних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку. При цьому науковці вбачають, що велика роль у створенні нових та розширенні наявних мереж просторових форм організації бізнесу в регіонах відводиться державі, зокрема необхідним є створення належного інституційного середовища.

В наукових публікаціях з питань розвитку просторових форм організації економіки регіону можна зустріти такі близькі за змістом словосполучення як «просторові форми ділової активності», «просторові форми організації бізнесу», «субрегіональна соціально-економічна система», «субрегіональні просторові локалізації», «локальні бізнес-території». Це пояснюється тим, що особливості сучасного розвитку просторових форм організації економіки регіону пов'язані з удосконаленням внутрішньої структурної організації господарства регіонів, поєднанням традиційних способів і моделей організації бізнесу, властивих індустріальній економіці, і новітніх підходів до функціонування підприємств у постіндустріальній та інформаційній

економіці. При цьому з погляду розвитку економічного простору регіону важливим питанням є не лише ефективний розвиток підприємств, а їх раціональне розміщення, або інтеграція для покращення використання ресурсів і зв'язків між всіма учасниками підприємницької системи, інтегрованої в економічний простір, яка має проєкцію на певну територію.

А відтак, просторова організація економіки охоплює всі питання, що пов'язані із територіальним поділом праці, розміщенням продуктивних сил, місцем регіону у загальнодержавному та міжнародному поділі праці, регіональними розбіжностями у господарських відносинах, регіональною соціально-економічною політикою, розселенням людей, взаємовідносинами суспільства та навколишнього середовища.

Науковці одностайно стверджують, що не існує універсальної оптимальної просторової форми організації економіки. Оптимальність такої форми визначається комбінацією кількох чинників: організаційно-правовою формою підприємств і їх локалізацією, видом економічної діяльності, рівнем розвитку бізнес-середовища, де формується інтеграційна взаємодія, що в результаті впливає на спеціалізацію господарства регіону чи територіальної громади.

До початку війни в Україні активно формувалися нові просторові структури економіки регіонів, зокрема регіональні мережі, як-от мережі ритейлерів. Ці мережі становлять собою форму співпраці, коли підприємства різних організаційно-правових форм об'єднують свої ресурси та можливості для максимізації спільного прибутку. Такі мережі можуть бути горизонтальними або вертикальними.

Горизонтальні мережі характерні для підприємств, що знаходяться на початкових етапах виробництва та збуту, і сприяють зменшенню конкуренції, створюють ринкові переваги й дозволяють спільно виконувати виробничі та соціальні функції. Вертикальні мережі виникають через об'єднання підприємств, що здійснюють різні етапи виробництва та збуту, і цей процес може бути як прямим, так і зворотним.

Сучасні просторові форми виникають через інтеграційні процеси як на глобальному, так і на регіональному рівнях, і між різними стейкхолдерами та бенефіціарами економічного простору регіонів утворюються як горизонтальні, так і вертикальні зв'язки. Такі форми співпраці сприяють підвищенню економічної ефективності через розширення чи спеціалізацію виробництва, створення нових продуктів і оптимізацію господарської структури. У той час як інтеграційні зв'язки призводять до об'єднання підприємств, дезінтеграційні зв'язки змінюють або реорганізують відносини між суб'єктами господарювання, формуючи нові бізнес-моделі. Розширення економічного простору завдяки інтеграційним і дезінтеграційним процесам сприяє конструктивним просторовим трансформаціям.

З погляду просторової ефективності створення нових форм організації економіки, що представлені інтегрованими структурами, нові просторові зв'язки між суб'єктами оцінюються за активністю обміну технологіями, знаннями та людськими ресурсами. Структура таких форм залежить від територіального розташування господарських систем і трансформації виробничої діяльності. Просторова локалізація є важливим аспектом організації виробництва, зокрема в легкій промисловості.

Територіально ці форми можуть проявлятися в різних варіантах: як одиничні підприємства, скупчення у вигляді кластерів, стратегічних альянсів, технологічних парків або мережевих структур. Однією з таких сучасних форм є кластер, що підвищує ефективність співпраці підприємств і організацій — учасників кластера. Кластеризація є процесом трансформації старих структур, зокрема виробничо-територіальних комплексів, які знаходяться поруч і доповнюють одна одну. Кластерний підхід зміцнює зв'язки між компаніями, створюючи спільні ринки праці, технологій та знань, що знижує витрати і генерує синергетичний ефект. Учасники кластера отримують конкурентні переваги завдяки циркулярному використанню ресурсів. Така концентрація і кооперація відрізняють кластери від випадкових скупчень підприємств, що не сприяють просторовим трансформаціям економік територій.

Багато дослідників у сфері просторових трансформацій зазначають, що субрегіональна інтеграція є швидкою та ефективною, ніж макрорегіональна, оскільки ґрунтується на діях місцевих органів влади та підприємств, що забезпечує кращу узгодженість і баланс інтересів усіх учасників інтеграційного процесу.

Субрегіональні системи можуть існувати на різних рівнях: приватно-корпоративному, муніципально-приватному (партнерському) і муніципальному (адміністративному).

На приватно-корпоративному рівні можна виділити два основні типи структур: мережеві та холдингові. Мережеві системи складаються з учасників ринку, які об'єднуються для ефективнішого використання ресурсів. Натомість холдингові структури створюються для оптимізації ресурсів і розширення ринкових можливостей.

Сьогодні в Україні розвиток просторових форм організації економіки стикається з інституційними проблемами, що значно загострилися через війну. Основними перешкодами є: відсутність завершеного системного підходу до формування нормативно-правової бази; правові колізії щодо створення та функціонування просторових форм бізнесу; контрверсійність процесу створення і реєстрації нових форм організації бізнесу; часті зміни умов для ведення бізнесу через військовий вплив; відсутність нормативно-правового регулювання для таких форм, як кластери та технополіси; формальність діяльності структур, які мають підтримувати розвиток бізнесу.

Розв'язання цих проблем сприятиме створенню нових та розширенню чинних просторових форм організації бізнесу. Ефективне функціонування таких форм значно впливає на розвиток місцевої економіки, підвищує підприємницьку активність, покращує інфраструктуру, збільшує зайнятість і рівень життя, активізує інвестиційні та інноваційні процеси, а також нарощує податкову базу та доходи бюджету.

Таким чином, на основі теоретичних досліджень можна сформулювати фасетну класифікацію просторових форм організації економіки відкритого

типу. Така класифікація охоплює форми, які можна класифікувати за кількома критеріями, як показано на рис. 1.2.

Рис. 1.2 – Фасетна класифікація просторових форм організації економіки

Джерело: складено автором на основі [83, 113, 153, 213]

Фасетна класифікація просторових форм організації економіки є нескладним процесом і базується на таких критерії, як тип організації, рівень інтеграції, географічне розміщення та функціональне призначення. Ефективність цих форм значною мірою залежить від специфічних умов розвитку регіону та видів економічної діяльності.

Ефективне функціонування просторових форм організації економіки сприяє просторовим трансформаціям, спрямованим на розбудову місцевої економіки. Яке відбувається через стимулювання підприємництва, удосконалення інфраструктури, підвищення рівня зайнятості та якості життя, активізацію інвестиційних та інноваційних процесів, а також збільшення податкової бази та доходів бюджету. Створення нових просторових форм організації економіки є важливим інструментом диверсифікації економіки

регіонів, зокрема через розвиток регіональної інфраструктури.

Управління просторовими трансформаціями на рівні регіону шляхом розбудови регіональної інфраструктури є самостійною економічною системою, що забезпечує генерування фінансово-економічного результату діяльності підприємств, організацій і установ на регіональному рівні. Та досягається через інтеграцію та координацію системоутворюючих елементів, створення процесу взаємодії, принципів, правил та процедур, які орієнтовані на досягнення балансу інтересів усіх учасників і забезпечення ефективної діяльності. Такі процеси допомагають покращити імідж, репутацію, статус, бренд організацій, а також реалізувати довгострокові стратегічні плани та оперативні завдання.

Отже, після проведення теоретичного аналізу просторових форм організації економіки можна визначити типологію комплементарних просторових форм, які охоплюють різні способи розміщення та взаємодії економічних суб'єктів. Такі форми будуть мати високу ймовірність використання в повоєнний період, як показано в таблиці 1.4.

Просторові форми організації економіки визначають, як організовані виробництво, споживання, розподіл ресурсів і розвиток територій. Вони допомагають краще зрозуміти, як економічні процеси розвиваються у фізичному просторі та як їх можна застосовувати для стратегічного планування розвитку регіонів і галузей.

Очевидно, що просторові форми організації бізнесу будуть відігравати ключову роль у післявоєнному відновленні економіки України. Вони сприятимуть локалізації ділової активності, розвитку міжрегіонального співробітництва та створенню умов для відновлення постраждалих територій. Створення нових просторових форм у повоєнний період допоможе відновити економіку регіонів і територіальних громад через покращення виробничих і соціальних зв'язків, активізацію підприємницької діяльності, залучення інвестицій та стимулювання інновацій.

Таблиця 1.4

Типологія комплементарних просторових форм організації економіки у повоєнний час

Тип просторової форми	Особливості	Приклади
<i>Концентрація (агломерація).</i> Це форма організації, коли економічна діяльність сконцентрована в межах однієї або кількох локальних територій (міста або агломерації).	Економічна вигода за рахунок скорочення транспортних витрат, кращий доступ до ринків праці та ресурсів, ефект масштабу.	Мегаполіси, індустріальні парки
<i>Дисперсія (децентралізація).</i> Економічна діяльність розташована рівномірно або майже рівномірно на великій території, поза межами великих міських центрів.	Більш рівномірний розвиток регіонів, менший тиск на інфраструктуру міст, покращення соціально-економічних умов у сільських територіях.	Сільськогосподарські регіони, невеликі підприємства в сільській місцевості.
<i>Територіально-виробничі комплекси.</i> Це просторові утворення, де підприємства різних галузей взаємодіють, використовуючи спільну інфраструктуру та ресурси.	Ефективне використання природних і технічних ресурсів, підвищення продуктивності завдяки кооперації між підприємствами	Індустріальні парки, хімічні або енергетичні комплекси
<i>Економічні кластери.</i> Географічні концентрації взаємопов'язаних компаній та установ у певній галузі економіки, що співпрацюють і конкурують	Підвищення конкурентоспроможності через інновації, залучення інвестицій, створення нових робочих місць.	Силіконова долина (ІТ-сектор), кластер в Львівській області (легка промисловість).
<i>Зональні форми.</i> Розподіл економічної діяльності в межах окремих зон (промислові зони, сільськогосподарські зони, зони відпочинку).	Надання пільг підприємствам у певних зонах, розвиток інфраструктури, стимулювання інвестицій.	Спеціальні економічні зони, рекреаційні зони, сільськогосподарські райони.
<i>Транскордонні економічні форми.</i> Просторові форми, що виникають у результаті економічної інтеграції між сусідніми країнами або регіонами.	Сприяння економічному зростанню через співпрацю, обмін технологіями та спільне використання інфраструктури.	Європейські регіони співпраці (наприклад, Євро регіон Карпати).
<i>Лінійні форми розвитку.</i> Економічна діяльність зосереджена вздовж основних транспортних коридорів (залізничних ліній, автомобільних трас, річкових шляхів).	Економічне зростання залежить від інфраструктурного доступу, швидке переміщення товарів та послуг.	Розвиток вздовж транснаціональних автомагістралей, морських портів
<i>Поляризовані форми.</i> Економічна діяльність концентрується навколо одного чи кількох полюсів зростання, що поширюють вплив на оточуючі території.	Динамічний розвиток регіону, привернення капіталу, розвиток суміжних галузей	«Точки зростання», нові міста або регіони, що розвиваються завдяки потужним інвестиціям.

Джерело: складено автором на основі [83, 113, 153, 213, 230, 245, 256, 274]

Сформована фасетна класифікація включає різноманітні форми просторової організації бізнесу, такі як локальні, лінійні, площинні та мережеві. Кожна з цих форм має свої специфічні характеристики та переваги, які залежать від інтеграційних зв'язків та просторової конфігурації. Впровадження та розвиток просторових форм організації бізнесу в Україні, однак, стикається з інституційними проблемами, зокрема відсутністю системного підходу до нормативно-правової бази, бюрократичними перешкодами та відсутністю належного правового регулювання всіх форм бізнесу.

Просторові форми організації бізнесу сприяють відновленню регіонів через кооперацію між підприємствами, покращення інфраструктури та стимулювання інновацій. Що дозволяє забезпечити стабільний економічний ріст і ефективне використання місцевих ресурсів у повоєнний період. Важливу роль у розвитку нових форм організації бізнесу відіграє держава, яка повинна створити належні умови для їх функціонування, забезпечивши регуляторну підтримку та розвиток інституційної інфраструктури.

Таким чином, дослідивши теоретичні підходи до класифікації та типології просторових форм організації економіки на основі плюралізму організаційно-правових форм об'єднань підприємств, видів і форм субрегіональної просторової локалізації, уточнено фасетну класифікацію (за типом організації, за рівнем інтеграції, за географічним розміщенням і за функціональним призначенням) та типологію комплементарних просторових форм організації економіки, які охоплюють диференційовані способи розміщення та взаємодії економічних суб'єктів у просторі. Розвиток просторових форм організації бізнесу є стратегічним аспектом відновлення економіки України у співпраці з ЄС, що обумовлює необхідність дослідження Європейської та Української концепцій просторового розвитку.

1.3. Трансформація Європейської та Української концепцій просторового розвитку

Європейська концепція просторового розвитку (EUREK) – це загальна землевпорядна концепція на європейському рівні, яку було запроваджено в 1998/1999 роках. Концепція дозволяє країнам-учасникам Європейському Союзу впливати на землеустрій та створює рамки землевпорядкування на рівні ЄС. Здебільшого, концепція EUREK переслідує ціль гармонійного просторового розвитку щодо усталеності. Тому до сталого розвитку належать не тільки три класичні аспекти усталеності (екологічний, економічний, соціальний), але й гармонійний просторовий розвиток. Його окремими аспектами є: економічна та соціальна згуртованість, збереження природних джерел існування та культурної спадщини, більш збалансована конкурентоспроможність європейського простору, оскільки просторові диспропорції дедалі збільшуються. Концепція є інструментом порозуміння між країнами-учасниками ЄС [75].

Європейська концепція просторового розвитку охоплює проблематику територіальної динаміки та регіональному розвитку во Франції, яку досліджували у своїх роботах Франс Лефевр П., Мартен С. [254, 236] і Ру Ж.-М., Лемуан М.-С. Ла [286], Лупо М., Феррі І. Ла. визначали виклики та можливості територіального управління в Італії [266], а Россі Г., Б'янкі М. Ла аналізували виклики та перспективи просторового планування в Італії [285, 301], Лутц У. М. Х., Фойгтлендер М. досліджували регіональний розвиток та регіональну політику в Німеччині [259].

На сьогодні, сучасну концепцію просторового розвитку Європейського Союзу представлено такими базовими європейськими документами, як Європейська перспектива просторового розвитку (European Spatial Development Perspective (Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union), ESDP) та керівні принципи сталого просторового розвитку Ради Європи (Guiding Principles for Sustainable Spatial

Development of the European Continent) [239]. А основною детермінантою Європейської концепції просторового розвитку є культурне розмаїття територій Європейського Союзу, яке сконцентроване на відносно невеликій території, що відрізняє її від великих економік світу, таких як США, Японія та Китай. Це різноманіття є потенційно важливим чинником розвитку ЄС, і воно повинно бути збережене в ході європейської інтеграції. Відтак, політика, яка впливає на просторову та поселенську структуру в ЄС, не повинна об'єднувати місцеву та регіональну ідентичності, хоча така інтеграція може сприяти покращенню якості життя громадян.

Іншою важливою детермінантою європейського просторового розвитку є створення економічного і валютного союзу (ЄВС), що значно сприяло розвитку європейської інтеграції. Зі зростанням економічної та соціальної інтеграції, внутрішні кордони втрачають свій розділовий характер, і виникають тісніші зв'язки між містами та регіонами держав-членів. Це дозволяє регіональним, національним і спільним проєктам мати вплив на просторову структуру інших держав-членів ЄС. Врахування просторових ефектів на ранніх етапах реалізації політики допомагає уникнути значних регіональних диспропорцій.

Політика просторового розвитку вимагає чітких територіальних моделей, що дозволяють краще інтегрувати національну політику з політиками ЄС. Що дозволяє досягати спільно визначених цілей просторового розвитку, враховуючи різні інтереси та специфічні умови кожного регіону. Зокрема, конкуренція на європейському внутрішньому ринку стає більш вираженою, оскільки регіони, міста та муніципалітети змагаються за економічну діяльність, робочі місця та інфраструктуру. Це ускладнює зміцнення економічної та соціальної згуртованості ЄС.

Для підтримки рівноваги в територіальному розвитку важливо створювати нові, стійкі робочі місця на збалансованих ринках праці. Лише за таких умов громадяни можуть повною мірою відчувати переваги європейської інтеграції. Тривалі тенденції просторового розвитку ЄС обумовлені такими

чинниками, як прогресивна економічна інтеграція, зростаюча роль місцевих і регіональних органів влади, очікуване розширення ЄС та розвиток відносин із сусідніми країнами.

У цьому контексті заслуговує на уваги концепція поліцентризму - стратегічний підхід до територіального планування, який передбачає розвиток кількох взаємопов'язаних центрів (міст або регіональних хабів) замість концентрації ресурсів лише у столиці чи одному місті. А саме: формування мережі економічних та соціальних центрів у регіоні або країні, створення кількох конкурентоспроможних міських агломерацій та децентралізація управління та перерозподіл ресурсів.

У ЄС поліцентричний розвиток підтримується через Європейську концепцію просторового розвитку. В Україні поліцентричний розвиток передбачений у Стратегії регіонального розвитку. Поліцентричний розвиток є одним зі шляхів досягнення збалансованого розвитку, оскільки допомагає уникати надмірної концентрації ресурсів і сприяє рівномірному економічному зростанню.

Наприклад, в Німеччині відсутнє домінування єдиного мегаполіса, натомість існує мережа великих міст – Берлін, Гамбург, Мюнхен, Франкфурт, Кельн, Штутгарт, які є центрами економічної та соціальної активності. У Франції Урядова програма «Métropoles d'équilibre» спрямована на зміцнення регіональних центрів (Ліон, Марсель, Тулуза) поряд із Парижем. В Польщі розвиток поліцентричної мережі міст – Варшава, Краків, Вроцлав, Гданськ, Познань – з метою зниження регіональних диспропорцій. В США поліцентрична структура економіки відображена в системі мегарегіонів, таких як Босваш (Бостон–Вашингтон), Чипітс (Чикаго–Піттсбург), Сан-Сан (Сан-Дієго–Сан-Франциско), що допомагає децентралізувати ресурси та стимулювати розвиток менших міст.

Європейська концепція просторового розвитку спрямована на досягнення трьох основних цілей: економічної та соціальної згуртованості, збереження природних основ життя та культурної спадщини, а також більш

збалансованої конкурентоздатності європейського регіону. Для досягнення більш збалансованого географічного розвитку ці цілі повинні реалізовуватися одночасно в усіх регіонах ЄС з урахуванням їх взаємодії. Внесок політики просторового розвитку полягає в сприянні сталому розвитку через збалансовану просторову та поселенську структуру.

Керівні принципи просторового розвитку включають: розвиток збалансованої та поліцентричної міської системи й нових відносин між міськими та сільськими районами; забезпечення рівного доступу до інфраструктури, знань, сталий розвиток, розумне управління і захист природи та культурної спадщини. Цілі просторового розвитку повинні досягатися через співпрацю між європейськими інституціями та органами влади на національному, регіональному й місцевому рівнях.

Основними викликами є підтримка структурно слабких районів і узгодження умов життя та праці через національні кордони між регіонами з різним рівнем розвитку. З метою досягнення сталого розвитку необхідно скоординувати цілі розвитку, компенсації та збереження, оскільки політика, яка акцентує увагу лише на рівновазі, може послабити економічно сильніші регіони, збільшуючи залежність менш розвинених територій. Одночасно, надмірна увага до захисту або збереження просторових структур може викликати стагнацію через сповільнення модернізаційних процесів.

Європейська політика безпеки та оборони також сприяє формуванню уявлення про майбутнє ЄС, визначаючи цілі та принципи для заходів, що мають просторовий вплив. Вона допомагає залучити громадськість до політичних дискусій щодо ухвалення рішень на європейському рівні, що впливають на міста та регіони ЄС.

Що стосується України, то концепція просторового розвитку ще продовжує формуватися. Ідеї просторового розвитку України представлені через глобальну візію Маруняка Є.О., який визначає простір як частину геопростору, що включає сукупність соціальних груп, об'єктів і суб'єктів господарювання, інституційних структур та їх взаємодій з природним

середовищем. Маруняк зазначає, що управління просторовим розвитком спирається на оцінку внутрішніх чинників, проте також враховує глобальні виклики й тренди. Окремо виокремлюються три виміри формування просторового розвитку: Цивілізаційний, що включає геополітичні виклики та інтереси, а також боротьбу за ресурси та політичний вплив. Соціально-економічний, який вказує на ієрархізацію глобальної спільноти, де, попри транс націоналізацію, все ще помітні периферійні моделі. Взаємодія суспільства та природи, яка визначає якість життя та можливість виживання в окремих регіонах, включаючи питання екологічної рівноваги [112, с. 73-83].

Процес формування політики просторового розвитку в Україні відбувався з певним запізненням і без належного врахування пріоритетів, характерних для ЄС. Генеральна схема планування території України є одним із перших кроків у цьому напрямі, хоча вона здебільшого містобудівного спрямування. Однак, останнім часом цей підхід розглядається в контексті більш розгалужених секторальних політик.

Завдання, що стоять перед Україною в процесі розвитку просторової політики, включають: вдосконалення просторової організації та використання можливостей поліцентричного розвитку; забезпечення територіальної згуртованості та інтеграції територій для підвищення їх конкурентоздатності та розумного зростання; збільшення комунікаційної доступності (транспорт, інформаційні технології); зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, врахування можливих природних та техногенних катастроф; підвищення якості управління та територіального планування. На рис. 1.3 візуалізовано концепцію просторового розвитку в Україні.

Підходи до організації планувальної діяльності, запроваджені в країнах ЄС, є важливим орієнтиром для розвитку планування в Україні. Серед ключових аспектів, на які варто зважати при розробці стратегій, виділяються наступні:

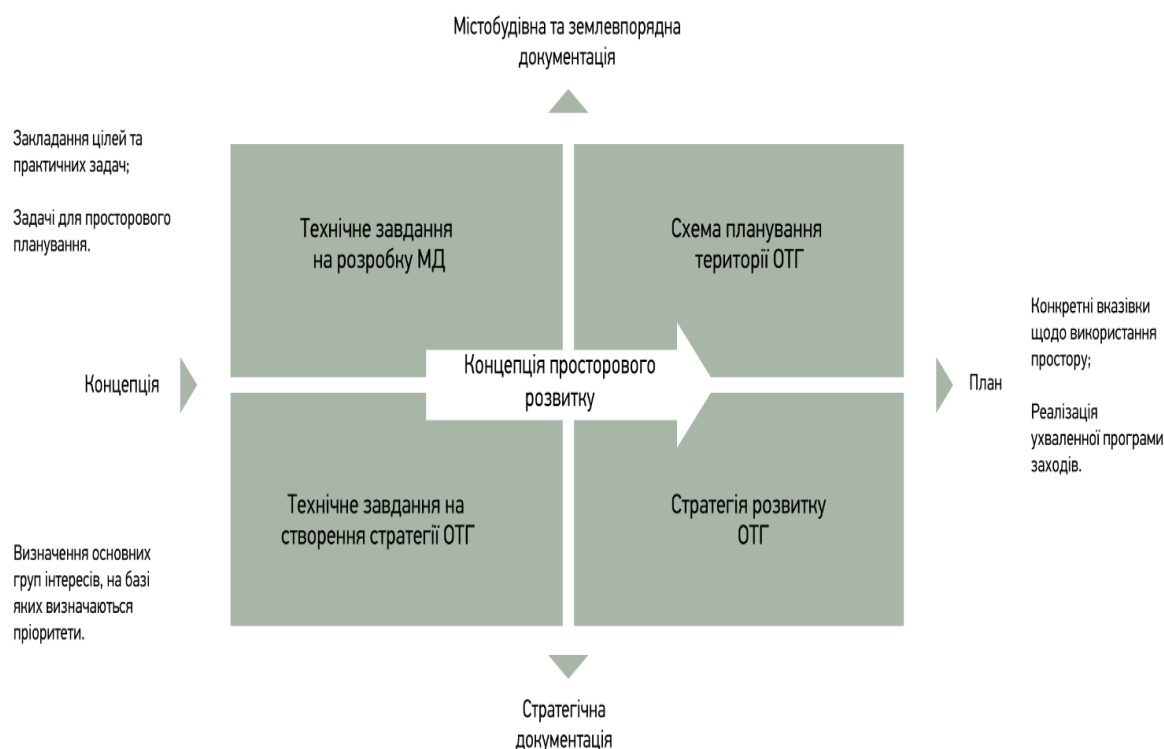

Рис. 1.3 – Візуалізація концепції просторового розвитку в Україні

Джерело [98, 82]

1. Лінія «виклик–реакція» - майже всі планувальні документи ЄС орієнтовані на чітке реагування на глобальні та локальні виклики. Що дозволяє адаптувати стратегії до змінюваних умов і своєчасно коригувати політику розвитку.
2. Врахування глобальних і макрорегіональних викликів — розробка національної та регіональної політики повинна орієнтуватися на великий спектр глобальних та макрорегіональних викликів, що вимагає взаємодії між країнами, а також урахування міжрегіональних особливостей.
3. Чітке формулювання цілей та індикаторів — для кожного етапу планування важливо чітко визначати цілі, індикатори й фокусуватися на кількох ключових напрямках розвитку, що дозволяє ефективно моніторити прогрес і коригувати стратегії.
4. Залучення громадськості та інших учасників — збільшення публічності в планувальній діяльності та залучення стейкхолдерів, зокрема громадськості, сприяє підвищенню ефективності процесів планування і

дозволяє врахувати різноманітні думки.

5. Зв'язок між планувальними рівнями — забезпечення постійного обміну інформацією між планувальними рівнями та ініціативами «знизу-вгору» і «згори-вниз» допомагає забезпечити більш ефективне і взаємодоповнюване планування.

6. Гнучкість планувальних стратегій — стратегії повинні бути гнучкими, з можливістю їх перегляду та оновлення. Що дає змогу враховувати нові обставини та уроки, які виявляються в процесі реалізації планів.

7. Часова узгодженість та спадкоємність — нові стратегії повинні будуватися на основі попередніх, продовжуючи їх лінію і доповнюючи їх тією інформацією, що не була реалізована в межах визначених термінів.

8. Продуманий розподіл фінансових ресурсів — раціональний розподіл фінансів і ресурсів є критично важливим для забезпечення виконання планів і досягнення стратегічних цілей.

9. Взаємодія науково-дослідних та управлінських структур — співпраця між науковими установами та органами влади дозволяє створювати більш обґрунтовані та науково підтверджені стратегії розвитку.

З огляду на ці аспекти, Україна, прагнучі наблизитися до європейських стандартів, має шанс значно покращити ефективність своєї просторової політики. Процес трансформації державного управління та планування в Україні пов'язаний з потребою адаптації до вимог глобального постіндустріального суспільства, що вимагає нових моделей просторового розвитку, з урахуванням як національних, так і міжнародних викликів.

На думку М. А. Хвесика, І. К. Бистрякова, Д. В. Клинового реалізація євроінтеграційних прагнень України неможлива без забезпечення її просторового розвитку та дотримання норм Європейської концепції просторового розвитку. У світлі євроінтеграційних процесів просторовий розвиток України передбачає пошук інноваційних шляхів у контексті адаптації не лише поточної, а й перспективної європейської практики управління природними ресурсами. У такому разі необхідно застосувати

відповідні механізми природно ресурсного менеджменту на основі закордонного досвіду, які б орієнтували на управління природними ресурсами місцевих громад, у межах імплементації принципів «зеленої», «синьої», «інклюзивної» економіки, «наноekonomіки», «Good Governance» (належного врядування), «Public Private Partnership» (публічно-приватного партнерства) на засадах впровадження відповідального з соціальних і екологічних позицій місцевого самоврядування, котре користується економічною свободою та достатніми власними фінансовими ресурсами розвитку, що вимагає наявності відповідного рамкового концепту [206, с. 5-16]. На рис. 1.4 подано складники євроінтеграційного концепту управління сталим просторовим розвитком в Україні.

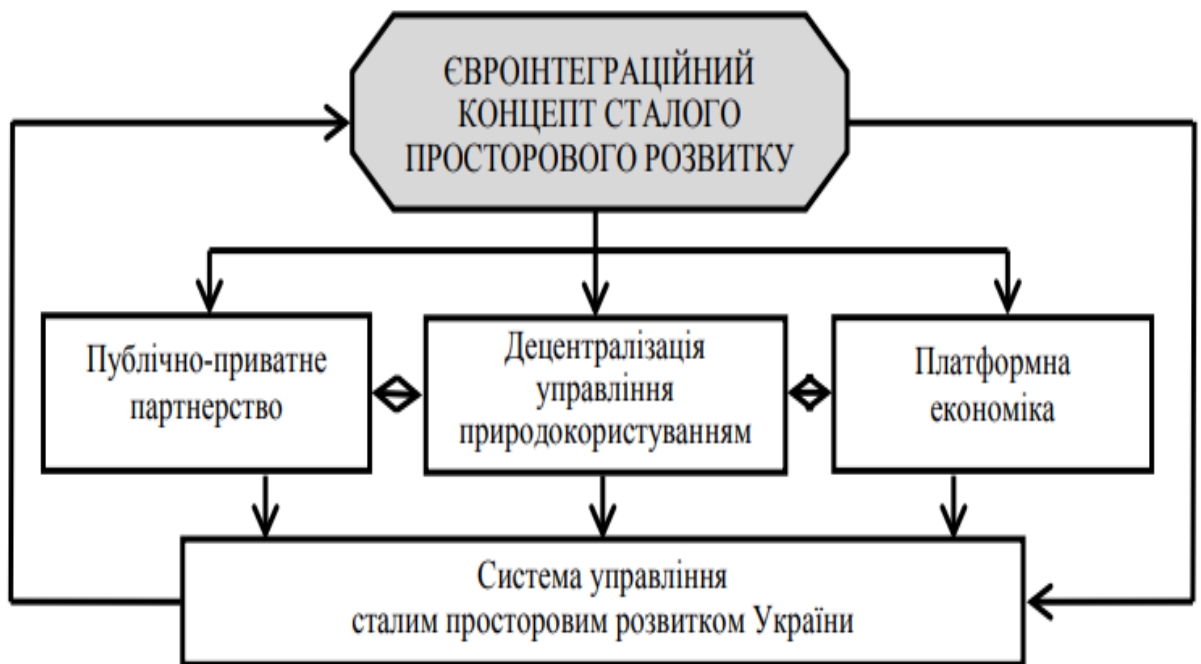

Рис. 1.4. - Складники євроінтеграційного концепту управління сталим просторовим розвитком

Джерело [206, с. 8]

Науковці зауважують, що на майбутнє реалізація євроінтеграційних прагнень України є неможливою без забезпечення її сталого просторового розвитку й збалансування екологічної, економічної та соціальної складників, для чого варто застосувати на основі закордонного досвіду найсучасніші

механізми природно ресурсного менеджменту в умовах децентралізованого управління економікою шляхом, по-перше, запровадження інноваційних механізмів системної економіки («зеленої», «синьої», «платформної», «наноекономіки» та ін.); по-друге, децентралізаційних перетворень і передачі значною мірою на місця повноважень щодо використання у господарському обігу природних активів; по-третє, залучення влади і бізнесу до співпраці через механізми публічно-приватного партнерства в обох його базових європейських форматах – договірному та інституціональному [46].

Загальний концепт управління просторовим розвитком України розуміється при цьому як створення відповідної системи, що забезпечуватиме на основі децентралізованого, відповідально-сталого управління природними ресурсами за участю місцевих громад високоефективну їх інтеграцію до господарського обігу через різноманітні механізми публічно-приватного партнерства так, щоб для кожної складової господарського простору через платформу взаємодії публічних, приватних структур і населення було обрано ті механізми публічно-приватного партнерства, якими забезпечуватиметься як найефективніше залучення природних ресурсів до господарського обігу як активів, організація виробництва, отримання високих доходів від природокористування та їх ефективний розподіл в інтересах усіх учасників економічної діяльності.

Необхідно наголосити на важливості формування в регіонах і громадах бізнес-екосистем гнучкого, кластерного характеру, враховуючи фактори публічно-приватних партнерських взаємодій і суспільного замовлення, які формуватимуть місцеву публічну політику щодо використання природних ресурсів як активів і джерел розвитку територій, з одного боку, через майбутній попит на проєктні продукти у вигляді пропонованих на ринку для споживачів товарів або послуг, а для підприємств – продуктів проміжного споживання, а з іншого – через визначення шляхів його задоволення публічно-приватними механізмами залучення бізнесу до процесу природокористування.

На сьогодні перспективним є запровадження в Україні європейських форм управління просторовим розвитком за участю бізнес-структур і громадських об'єднань за типом Агенцій регіонального розвитку (RDA) Великобританії та Територіальних агентств розвитку Німеччини, включаючи проєктні офіси публічно-приватного партнерства, на базі яких є можливим створення кластерно-корпоративних форм управління природокористуванням як екосистем на основі різноманітних інструментів публічно-приватного партнерства.

Основним шляхом удосконалення економіко-правових умов публічно-приватного партнерства у використанні природних ресурсів в Україні є інституціональний – через розширення прав громад у використанні природних активів і створення окремої структури – ефективного приватного чи публічно-приватного користувача або на правах орендно-довірчого управління, на основі відносин концесії чи на правах дії угоди про розподіл продукції, або через створення спільного державно-приватного підприємства чи проєктної компанії з обов'язковою державною участю тощо, для чого необхідно відповідним чином удосконалити національне законодавство про публічно-приватного партнерства, природні ресурси та права громад у використанні природних ресурсів [206, с. 5-16].

Суттєві напрацювання у формування української концепції просторового розвитку зробив науковець Сонько С.П. Проведені загальнонаукові дослідження дозволило автору виокремити типологічні принципи формування просторових соціоприродних систем, рис. 1.5.

А головними ознаками, нової інформаційно-просторово-часової парадигми повинні стати: генетична єдність простору, часу та інформації в тлумаченні, описанні та моделюванні географічного процесу; рівноправна «участь» простору часу та інформації в онтологічному змісті інформаційно-просторово-часової парадигми, що передбачає таке ж рівноправне “включення” їх географами та філософами у відповідні типи моделей, класифікацій та типологій; постійна (в річищі головних законів збереження)

кількість інформації, простору і часу на теренах розвитку географічного процесу у всій ойкумені; тісний причинно-наслідковий зв'язок якісної структурованості інформації, часу і простору з рівнем планетарної ентропії; наявність інваріанта інформації, простору і часу, узгодженого з логікою процесу ноосферо генезу; наближеність розробки ідеальних моделей використання простору до розрахунків світових констант; можливість виведення еквівалентних взаємозамінних одиниць виміру інформації простору і часу.

Рис. 1.5 – Загальнонаукові основи формування і типології просторових соціоприродних систем

Джерело [173, с. 110-119]

Схематичне уявлення розвитку інформаційно-просторово-часової парадигми подано на рис. 1.6.

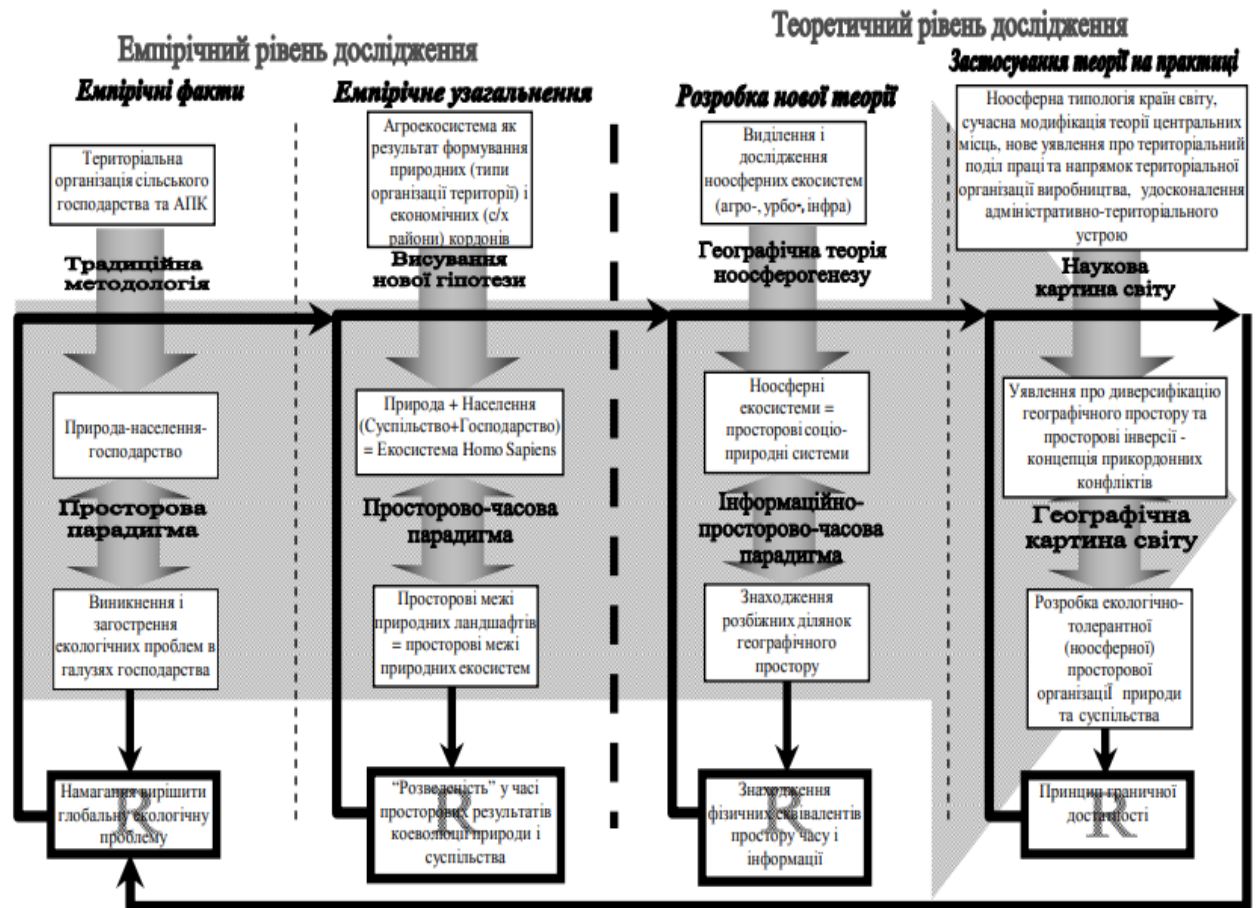

Рис. 1.6- Етапи розвитку інформаційно-просторово-часової парадигми

Джерело [174]

Декларацією Соціального саміту Європейського Союзу в Порто акцентовано на необхідності зміцнювати територіальну і соціальну згуртованість із залученням європейського, національного, регіонального й місцевого рівнів управління, а саме зосереджувати увагу на секторах, групах і територіях з глибокими і тривалими структурними недоліками і проводити швидкі та серйозні трансформації.

Матвієнко Р.О. наголошує, що економічні процеси в Україні в сучасних умовах набувають дедалі більшої функціонально-просторової спрямованості, а для суспільства і держави проблема пошуку оптимальної моделі просторової організації життєдіяльності набуває нового змісту. Під просторовою організацією держави розглядають внутрішню структурованість національного простору, що є результатом діяльності соціально-економічних суб'єктів у різних просторових сферах і на різних просторових рівнях. І будь-

який перелік сфер буде умовним і неповним, зважаючи на взаємозв'язок і постійне ускладнення форм соціального життя [114, с. 17-20].

Удосконалення просторової організації будь-якого регіону потребує обґрунтованих, цілеспрямованих, закономірних змін саме в контексті оптимізації функціонування такого регіону як певної унікальної просторової системи, що апріорі фокусує просторовий аспект збалансованого регіонального розвитку. Забезпечення останнього вперше було визначено метою і предметом нової державної регіональної політики у відповідній Концепції просторового розвитку. В контексті імплементації планувально-просторового підходу до збалансування регіонального розвитку важливим поступом було схвалення ВРУ у 1999 р. Концепції сталого розвитку населених пунктів. Проте в національному законодавстві дотепер немає визначеного законом порядку виходу із складу об'єднаної територіальної громади.

Крім того, форсування процесу об'єднання територіальних громад призводило до колізійних наслідків, постаючи предметом судових розглядів. Проте в Україні дотепер не передбачено законодавчого впровадження європейської класифікації NUTS з виокремленням місцевих адміністративних одиниць (LAU) на рівні NUTS-3; упровадження європейських підходів до типологізації територій; не розроблено системи критеріїв віднесення територій (громад, регіонів) до певного функціонального типу. Все це не дозволяє імплемувати кращі взірці європейського інструментарію просторового розвитку [114, 82].

Тобто, слід погодитися з думкою Сторонянської І.З. і Залуцького І.Р., що у сучасних умовах державна регіональна політика постає основним інструментом оптимізації функціонально-просторових змін [178, С. 23–43]. Про це зауважують також закордонні науковці Копус А., де Ліма П. [231], Мейер Б. М. [256] та інші. Практика формування і реалізації державної регіональної політики, стан моніторингу та оцінки її результативності з урахуванням теперішніх децентралізаційних перетворень свідчать про наявність проблем, що потребують розв'язання на законодавчому рівні.

До основних напрямів формування дієвої взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, регіонів і територіальних громад належать:

узгодження засад державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України з Керівними принципами процесу відновлення України («принципами Лугано») і Керівними принципами сталого просторового розвитку європейського континенту;

імплементация Національної концепції просторового розвитку, регіональних концепцій просторового розвитку, концепції інтегрованого розвитку території територіальних громад як документів, що визначають довгострокові, міждисциплінарні, просторові й соціально-економічні пріоритети збалансованого розвитку відповідної території, є основою системи взаємопов'язаних документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики;

упровадження інноваційної моделі функціонально-просторового розвитку території на основі смартспеціалізації як стратегічно визначеної, вертикально інтегрованої, інституційно впорядкованої моделі збалансованого регіонального розвитку в контексті оптимізації інноваційного використання потенціалу конкретної території;

імплементация класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS), затвердженої Регламентом Європейського Парламенту і Ради та європейської методології щодо територіальних типологій;

упровадження механізму формування документації з просторового планування в режимі геоінформаційної платформи «Планування просторового розвитку» як інтегрованого й орієнтованого на місця унікального інструменту політики функціонально-просторового розвитку території і трансформації соціально-економічного середовища з урахуванням Європейського зеленого курсу;

ідентифікація на місцевості й у системі Державного земельного кадастру меж новостворених районів, об'єднаних територіальних громад і населених

пунктів, що віднесені до юрисдикції цих громад; проведення суцільної інвентаризації земельних і майнових активів, їх реєстрації і обліку як основи розвитку громад;

ідентифікація в державній статистичній і податковій звітності результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання за місцем її здійснення в межах конкретної земельної ділянки;

моніторинг державної регіональної політики з урахуванням розширеної оцінки соціально-економічного розвитку — індексу інклюзивного розвитку.

Запровадження цих заходів створить підґрунтя для належного правового врегулювання в актах законодавства України концепту цілеспрямованої трансформації і впорядкування соціально-економічного простору з позиції структурно-функціонального взаємозв'язку природних і соціально-економічних процесів, а також позитивно вплине на якість державної регіональної політики.

Детермінантою збалансованості й стабільності державної регіональної політики є регламентація регуляторних аспектів цієї політики виключно законами держави без жодного перенесення на підзаконний рівень, що відповідатиме загальновизнаному принципу верховенства права, визначеного Конституцією України і підтримуваного Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, адекватній правовій імплементації європейських засад інтегрованого просторового розвитку; сприятиме ефективному функціонуванню місцевого самоврядування як дієвого інструменту сталого розвитку держави [178]

У пострадянській Україні система планування зазнала значних змін, зокрема після набуття незалежності в 1991 році. Перехід від централізованої моделі до більш децентралізованої в умовах постійних політичних і соціальних змін визначав розвиток просторового планування за етапами:

- Зменшення ролі держави в плануванні. Після 1991 року спостерігалось значне зменшення ролі держави в плануванні, що призвело до зменшення її впливу на розвиток міст та сіл. Яке також відображалось в

законодавчих змінах щодо приватного фінансування будівництва, яке стало основним рушієм розвитку в перші десятиліття незалежності.

- Встановлення законодавства про приватну власність. Розвиток приватної власності на землю та формалізація земельних прав стали важливими кроками у процесі планування, що змінило динаміку і зміст планувальної діяльності.

- Зміни в законодавстві. У 2011 році були ухвалені зміни до законодавства, які забезпечили обов'язкову участь громадськості у процесі планування та зробили плани публічними. Цей крок посилив роль громадян у процесах міського розвитку і створив передумови для більш відкритої та прозорої політики планування.

- Реформа децентралізації. У 2014 році значно збільшилися фінансові та адміністративні можливості місцевих рад через реформу децентралізації. Що дозволило створити механізм самоврядування на місцевому рівні, що мало важливе значення для просторового планування, передавши контроль за земельним і просторовим плануванням до органів місцевого самоврядування (ОМС).

- Комплексне планування (2020-2021 роки). В результаті оновлення системи планування на місцевому рівні було введено комплексне планування на території територіальних громад. Що змінило роль планування з інструмента виконання державних інтересів у механізм гармонізації інтересів громадськості, приватного сектору та держави.

- Воєнний стан і зміни в плануванні. Після початку повномасштабної війни 2022 року розподіл повноважень у сфері просторового планування не зазнав значних змін, окрім утворення військових адміністрацій, що тимчасово впливали на управлінські процеси на територіях, охоплених бойовими діями [149].

В таблиці 1.5. представлено актуалізований розподіл повноважень у сфері просторового планування між рівнями влади в Україні, який діє в умовах воєнного стану.

**Актуалізований розподіл повноважень у сфері просторового
планування в умовах воєнного стану**

Рівень	Органи влади	Повноваження				
		Зако нотв орчі сть	Вир oble ння полі тик	Розр обка план ів	Ухв ален ня ріше нь	Мон ітор инг
Націонал ьний	Верховна Рада України					
	Кабінет міністрів України					
	Міністерство розвитку громад і територій					
	Державна інспекція архітектури та містобудування України					
Регіональ ний	Обласні військові адміністрації / обласні державні адміністрації					
	Районі військові адміністрації / районні ради та адміністрації					
	Структурний підрозділ обласної військової /державної адміністрації з питань архітектури					
	Структурний підрозділ районної військової / державної адміністрації з питань архітектури					
Місцевий	Рада і виконавчі органи територіальної громади					
	Військові адміністрації територіальної громади					
	Уповноважений орган містобудування та архітектури					

Джерело: побудовано автором на основі [149, 82]

В Україні існує серйозне інституційне розмежування між просторовим плануванням та регіональним розвитком. Як розмежування впливає на те, як ці сектори функціонують і як взаємодіють механізми організації, планування та реалізації стратегічних цілей. До типових проблем взаємодії відносяться:

- Відсутність просторового виміру в стратегічних планах. Багато стратегічних планів орієнтовані на соціально-економічні показники зростання, однак часто вони не враховують просторовий контекст або роблять це лише частково. Що створює проблему для комплексного планування розвитку територій, оскільки відсутність просторового виміру знижує ефективність цих документів у плануванні реальних змін.

- Неузгодженість між чинними інструментами планування. Існує серйозна проблема узгодженості між наявними інструментами просторового планування та новими інструментами, що виникли в контексті відновлення після війни або внаслідок зміни політичних реалій. Деякі експерти стверджують, що нові інструменти відновлення дублюють функції наявних планувальних інструментів, таких як схеми територіального планування або комплексні плани. Проблемою є також інтеграція цих інструментів у єдину систему, що ускладнює процес ефективного планування.

- Слабкість місцевих органів управління. Місцеві органи влади часто не мають достатніх ресурсів (фінансових, людських, технічних) для ефективного управління процесами планування та відновлення. Втрата населення і зменшення податкових надходжень змушує громади шукати простіші й більш адаптивні рішення, які відповідають на термінові потреби відновлення. У таких умовах використання складних і дорогих планів для стратегічного розвитку може бути малоефективним, оскільки ці плани часто є неповороткими й не відповідають швидким змінам.

- Інтеграція зміни клімату в планування. У контексті актуальних екологічних викликів зміна клімату стає важливим елементом стратегічного планування. Особливо це стосується таких проблем, як доступ до прісної води, що є серйозною проблемою в південних регіонах України. Однак інтеграція відповідей на зміни клімату в планування залишається недостатньою. Тільки для обмеженої кількості міських громад розроблено "Плани зелених міст", а екологічне планування має обмежений вплив на загальний процес просторового розвитку.

○ Балансування пріоритетів розвитку. Врахування різноманітних пріоритетів розвитку в умовах складного управління та зовнішніх викликів є великим викликом для сучасного планування. Інтеграція різних секторів планування — економічного, соціального, екологічного та просторового — потребує гнучкості та комплексного підходу, який би забезпечував сталий розвиток у всіх аспектах.

Отже, зв'язок просторового розвитку з інструментами стратегічного та просторового розвитку на різних рівнях врядування подано на рис. 1.7.

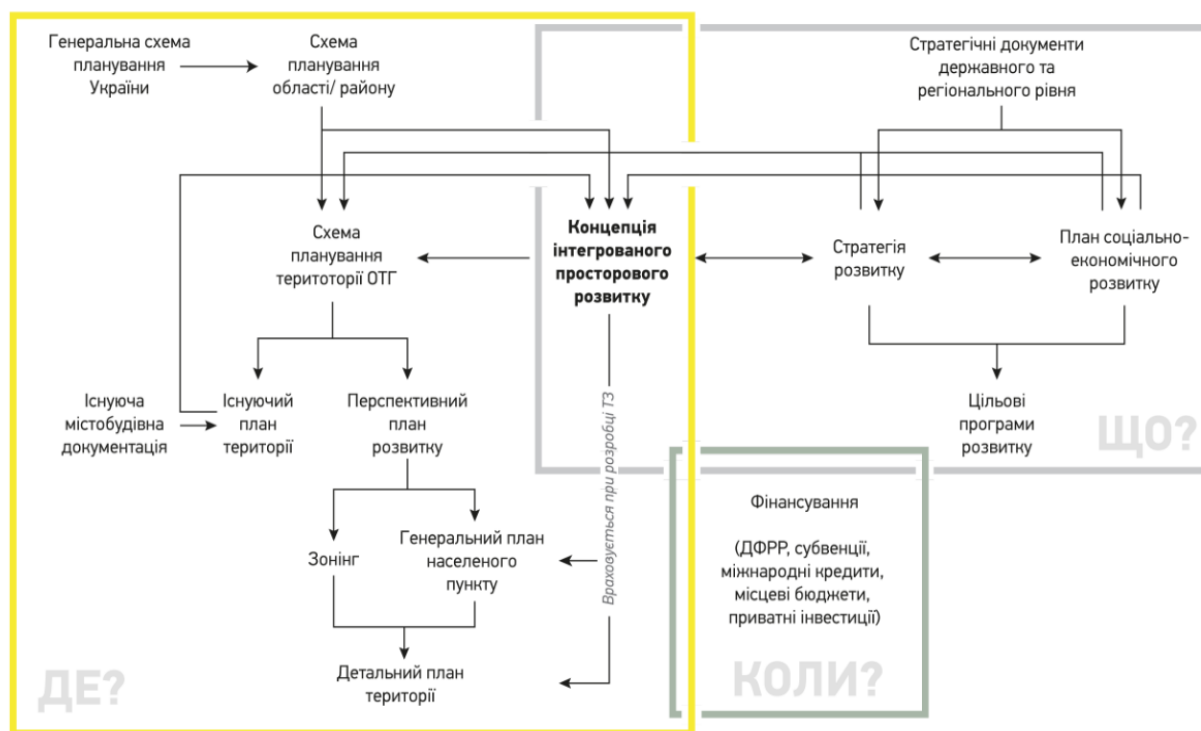

Рис. 1.7 - Зв'язок концепції просторового розвитку з інструментами стратегічного та просторового розвитку на різних рівнях врядування
Джерело [98]

Європейська концепція просторового розвитку дійсно є важливим елементом у системі управління просторовим розвитком на рівні Європейського Союзу, оскільки вона спрямована на досягнення сталого та збалансованого розвитку територій, що включає економічні, соціальні та екологічні аспекти. Цей підхід орієнтований на забезпечення територіальної рівноваги й конкурентоспроможності в межах ЄС, що робить його важливим

інструментом для інтеграції різних регіонів і створення гармонійного просторового розвитку.

В Україні трансформація просторового розвитку відбувається під впливом глобальних викликів, зокрема євроінтеграційних процесів, і поки що триває формування національної політики, що орієнтована на інтеграцію з європейськими підходами. Важливими напрямками можна вважати:

1. Гармонізація з європейськими підходами - Україні важливо адаптувати свої стратегії розвитку до європейських стандартів, зокрема в контексті поліцентричного розвитку, комунікаційної доступності та охорони навколишнього середовища. Що включає забезпечення більш збалансованого розвитку між великими містами та віддаленими територіями.

2. Децентралізація та роль місцевих громад - підвищення ролі місцевих громад у прийнятті рішень щодо управління ресурсами та розвитку територій є важливою частиною реформи просторового планування в Україні. Зокрема, децентралізація дозволяє більш ефективно адаптувати стратегії розвитку до локальних умов.

3. Інноваційні механізми природноресурсного менеджменту - запозичення європейського досвіду в управлінні природними ресурсами та застосування інструментів публічно-приватного партнерства допоможуть стимулювати економічне зростання на місцевому рівні. Це важливий крок у підготовці України до євроінтеграції.

4. Адаптація до нових умов - з огляду на поточну ситуацію в Україні, пов'язану з військовими діями та необхідністю відновлення інфраструктури, трансформація концепцій просторового розвитку стає ще важливішою. Потрібно переглянути стратегії розвитку, зокрема для таких галузей, як легка промисловість, яка є важливою для економіки країни. У Європі також відбуваються адаптації до нових викликів, таких як енергетична криза та зобов'язання щодо сталого розвитку.

5. Інтеграція європейських стандартів - Україна прагне інтегруватися в європейські економічні структури, що вимагає адаптації

стандартів якості продукції, розвитку логістичних ланцюгів і впровадження інноваційних технологій. Водночас європейські країни активно реалізують Цілі сталого розвитку, що визначають напрямки економічної та екологічної політики в межах ЄС.

У цьому контексті трансформація просторового розвитку є важливим аспектом для досягнення цілей сталого економічного розвитку, покращення якості життя і забезпечення територіальної рівноваги, як на рівні Європи, так і в Україні. Взаємодія між секторами, соціально-економічні зміни та екологічні аспекти є важливими складовими трансформації концепцій просторового розвитку в Україні та Європі. Фактори мають значний вплив на процеси адаптації та інтеграції підходів, орієнтованих на сталий розвиток територій, рис. 1.8.

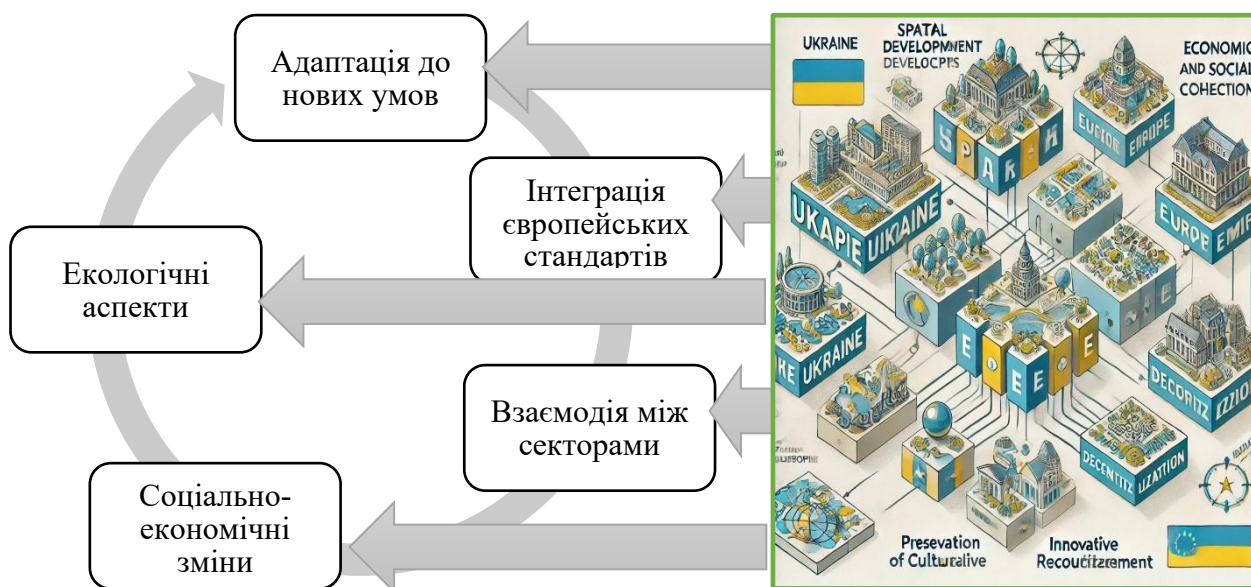

Рис. 1.8. - Коло трансформації концепцій просторового розвитку в Україні та Європі

Джерело: побудовано автором за результатами проведених досліджень

Коло трансформації концепцій просторового розвитку в Україні та Європі відображає зміни в підходах до планування та управління територіями, які деформується у відповідь на нові економічні, соціальні та екологічні виклики.

По-перше, в Україні, як і в більшості європейських країн, спостерігається перехід від традиційних моделей просторового розвитку, які акцентували увагу на промисловому виробництві, до більш системних підходів. Нові концепції враховують не лише економічні, але й соціальні та екологічні аспекти розвитку. В Україні це може включати стратегічні плани, що спрямовані на зміцнення місцевих громад, розвиток інфраструктури та підтримку інновацій.

По-друге, у Європі трансформація концепцій просторового розвитку підтримується політиками Європейського Союзу, які акцентують увагу на сталому розвитку, інтеграції регіонів та зменшенні соціальних диспропорцій. Що включає ініціативи, такі як "Європейський зелений курс", що спрямовані на досягнення екологічних цілей і зменшення викидів, а також програми фінансування для підтримки регіонального розвитку.

Крім того, цифровізація та технологічні інновації відіграють важливу роль у трансформації концепцій просторового розвитку. Що включає використання нових технологій для покращення управління міською інфраструктурою, збільшення доступності послуг та підвищення якості життя. Наприклад, розумні міста (smart cities) впроваджують інформаційні технології для оптимізації ресурсів і забезпечення сталого розвитку.

Таким чином, коло трансформації концепцій просторового розвитку в Україні та Європі є перманентним процесом, що включає інтеграцію економічних, соціальних, екологічних і технологічних аспектів. Цей процес сприяє формуванню нових стратегій та підходів до управління територіями, які відповідають викликам сучасності та сприяють сталому розвитку регіонів. В Україні взаємодія агропромислового комплексу з легкою промисловістю є критично важливою для забезпечення сировини для виробництва і створення робочих місць. Таке співробітництво дозволяє досягти синергії між сільським господарством і промисловістю, сприяючи більш ефективному використанню ресурсів і збільшенню виробничих потужностей.

Агропромисловий комплекс (АПК) та легка промисловість взаємопов'язані через сировинну базу, перероблення продукції, економічну кооперацію та регіональний розвиток. АПК забезпечує легку промисловість натуральною сировиною, такою як бавовна, льон, вовна, шкіра та хутро, які використовуються у виробництві текстилю, взуття та одягу. Переробні підприємства формують виробничі ланцюги, що сприяють створенню робочих місць і розвитку регіонів. Інноваційні технології дозволяють впроваджувати екологічно чисті матеріали та підвищувати ефективність виробництва. Таким чином, зв'язок між АПК та легкою промисловістю є основою стабільного економічного розвитку та конкурентоздатності обох секторів.

У Європі також спостерігається тенденція до інтеграції різних секторів економіки, що дозволяє оптимізувати використання ресурсів і забезпечити більш ефективний економічний розвиток на всіх рівнях. Україні важливо впроваджувати екологічно чисті технології в легкій промисловості, що стане важливим етапом для сталого розвитку. Що включає модернізацію виробничих потужностей і впровадження енергоефективних технологій, а також зменшення впливу на довкілля. В Європі країни активно працюють над зменшенням негативного впливу на навколишнє середовище через реалізацію екологічних ініціатив, таких як перехід на відновлювальні джерела енергії, зменшення викидів парникових газів та впровадження циркулярної економіки.

Отже, трансформація концепцій просторового розвитку в Україні та Європі є складним і багатоетапним процесом, який вимагає поєднання економічних, соціальних і екологічних стратегій для досягнення сталого розвитку територій. Врахування цих аспектів дозволяє створити основу для ефективного управління просторовим розвитком як в умовах мирного часу, так і в умовах кризових ситуацій, таких як війна.

Адаптація концепцій просторового розвитку в Україні до європейських стандартів вимагає гармонізації з міжнародними підходами, застосування інноваційних технологій і залучення місцевих громад до процесів планування та прийняття рішень. Важливий етап для забезпечення сталого розвитку й

інтеграції країни в європейську економічну та політичну структуру. Загалом, що підкреслює необхідність диверсифікованого підходу до просторового планування, орієнтуючись на інтереси різних секторів економіки, зокрема, на розвиток соціально-економічної структури, екологічні потреби та зміни, викликані глобалізацією і місцевими викликами, такими як війна чи енергетична криза.

Висновки до розділу 1

Теорія просторової економіки бере свій початок у географічній науці й має тривалу історію розвитку, яка демонструє еволюцію від описового аналізу територій до сучасних інтегрованих підходів. Ці підходи об'єднують традиційні та інноваційні методи економічного аналізу для дослідження розвитку територій.

Проведені дослідження дозволили сформуванати хронологію, яка відбиває етапи еволюції розвитку просторової економіки (етапи: загальної географії, першої економічно-географічної роботи, комерційної географії, класичної економічної географії, розвитку камеральної статистики, географічного детермінізму, енвайроменталізму, загального детермінізму, інтеграції кількісних методів, Європейського просторового розвитку), кожному з яких надано характеристику.

Дослідження генезису теорії просторової економіки дали змогу визначити фази її розвитку (класичну економічну фазу, фазу розвитку теорії розміщення, фазу інтеграції просторових аспектів та сучасну фазу просторового розвитку), які відображають еволюцію поглядів та знань про економічний простір і підкреслюють важливість інтеграції просторових аспектів у сучасну державну економічну політику. Наголошено, що з кінця ХХ століття просторовій економіці надається архіважливе значення в Європі. Зокрема, Радою Європи було прийнято ряд документів, присвячених просторовому розвитку, які враховують його економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти, серед яких – Рекомендації Організації економічного співробітництва і розвитку, що містять фахові дефініції та які зведено в термінологічну квадру.

Сучасні інструменти просторового планування в Україні тісно пов'язані із рівнями врядування та адміністративно-територіальною структурою країни й поділяються на три рівні (державний, регіональний та місцевий), які консолідуються з нормативно-правовими документами державного та

локального характеру (Генеральною схемою планування території України, Державною стратегією регіонального розвитку до 2027 року, схемами планування територій областей та районів, генеральними планами населених пунктів, детальними планами територій, комплексними планами розвитку територіальних громад тощо).

В сучасних умовах розвитку просторова організація економіки в Україні та вибір оптимальних форм функціонування суб'єктами господарювання є ключовим фактором її відновлення після повномасштабної війни. Оптимальні форми організації економіки сприятимуть діловій активності, створенню "точок зростання", розвитку міжрегіонального співробітництва та співробітництва територіальних громад, а також активізації місцевого економічного розвитку.

Дослідження сутності, форм та типології просторових форм організації виробництва дозволяє констатувати множинність організаційно-правових форм, видів субрегіональної просторової локалізації, що дало змогу сформуванню фасетну класифікацію просторових форм організації економіки відкритого типу (за типом організації, за рівнем інтеграції, за географічним розміщенням і за функціональним призначенням) та розробити типологію комплементарних просторових форм організації економіки (агломерація, дисперсія, територіально-виробничі комплекси, кластери, зональні форми, транскордонні економічні форми, лінійні форми розвитку, поляризовані форми), які охоплюють диференційовані способи розміщення та взаємодії суб'єктів господарювання у повоєнний час в умовах євроінтеграції.

Європейська концепція просторового розвитку спрямована на досягнення трьох основних цілей: економічної та соціальної згуртованості, збереження природних основ життя та культурної спадщини, а також більш збалансованої конкурентоздатності європейського регіону, що визначає Європейську перспективу просторового розвитку та керівні принципи сталого просторового розвитку.

В Україні Національна концепція просторового розвитку все ще знаходиться в процесі свого розвитку. Наукове підґрунтя концепції просторового розвитку склали євроінтеграційний концепт управління сталим просторовим розвитком, типологія просторових соціоприродних систем, інформаційно-просторово-часова парадигма, оптимізація функціонально-просторових змін, інноваційна модель функціонально-просторового розвитку території на основі смартспеціалізації, класифікація територіальних одиниць (NUTS), механізм формування документації з просторового планування за допомогою геоінформаційної платформи.

Спираючись на результати проведених досліджень аргументовано, що в Україні трансформація просторового розвитку відбувається шляхом адаптації до Європейської концепції просторового розвитку з урахуванням типології просторових соціоприродних систем, інформаційно-просторово-часової парадигми під впливом глобальних викликів, та передбачає гармонізацію з європейськими підходами, врахування процесів децентралізації й значущої ролі місцевих органів влади, запровадження інноваційних механізмів природноресурсного менеджменту, імплементацію європейських стандартів й адаптацію до сучасних умов просторової економіки. Враховуючи зв'язок концепції просторового розвитку з інструментами стратегічного та просторового розвитку на різних рівнях врядування актуалізовано розподіл повноважень у сфері просторового планування в умовах воєнного стану.

Зауважено, що зв'язок між концепцією просторового розвитку та інструментами стратегічного розвитку полягає в тому, що стратегічні плани повинні враховувати просторові аспекти, такі як розташування ресурсів, інфраструктури та населення. Що дозволяє створити більш ефективні стратегії, які відповідають реаліям території. Крім того, просторовий аналіз, що використовується в рамках концепції просторового розвитку, допомагає виявити проблеми та можливості на різних рівнях управління. Це, в свою чергу, сприяє формуванню адаптивних стратегій, які можуть швидко реагувати на зміни в економічному та соціальному середовищі.

Сформовано коло трансформації концепцій просторового розвитку в Україні та Європі, що відображає зміни в управлінні територіями у відповідь на сучасні виклики. Ця трансформація включає інституційні зміни, акцент на сталий розвиток, інтеграцію в європейські структури та впровадження технологічних інновацій. Вона сприяє формуванню більш ефективних стратегій управління, які відповідають потребам суспільства та екологічним вимогам.

Основні положення розділу опубліковано в [21, 29, 34, 35, 37, 39, 49].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Економічні теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій

Теорія регіонального розвитку почала формуватися у другій половині ХХ ст. До того часу в більшості розвинутих країн переважав галузевий підхід, який і визначав напрями державної економічної політики. Цей аспект висвітлено в наукових роботах таких вчених як: Карлссон С., Чжан В.Б. [248], Карлін М.І. та інших [266, 278].

В основі регіонального розвитку лежать класичні, неокласичні та кейнсіанські теорії, які застосовувалися у світі для пошуку ефективних моделей починаючи з 50-х рр. Серед теорій регіонального розвитку науковці виділяють основні теорії, які слід виокремити.

Неокласичні теорії, засновані на виробничій функції, включають моделі таких авторів, як Дж. Бортс, Х. Зібер, Р. Солоу, Т. Свон, Менк'ю-Ромер-Уейл, Р. Барро, Сала-Мартін (моделі збіжності або конвергенції), а також Р. Холл і Ч. Джонс, які розглядали статистичну оцінку ролі соціальних і політичних факторів у підвищенні продуктивності праці.

Теорії кумулятивного зростання є синтезом некейнсіанських, інституціональних і економіко-географічних моделей. До них належать: Г. Мюрдаль (базова модель); Ж.-Р. Будвіль, Ф. Перру, Х. Р. Ласуен (концепція полюсів зростання); П. Потье (теорія «осей розвитку»); Х. Річардсон (модель сукупної причинної обумовленості й міської агломерації); Дж. Фрідман (теорія «центр-периферія»); Т. Хагерстранд, П. Хаггет (модель «дифузії інновацій»); Х. Гірш (модель «вулкан»).

Нові теорії регіонального зростання, що базуються на зростаючій віддачі від масштабу й недосконалій конкуренції, включають базові теорії нової

економічної географії (модель «потенціал ринку» (Дж. Харрис), модель базового мультиплікатора (А. Пред), формалізовані моделі (П. Кутман), моделі Дж. Харриса і А. Преда), моделі нової загальної географії (модифікація моделі фон Тюнена (М. Фуджита і П. Кругман), модель М. Фуджита і Т. Морі, модель Фуджита, Кругмана і Морі, модель циклічного руху Е. Венаблеса, модель «світової історії» (Кругман, Венаблес і Путо).

Теорія агломерації (модель П. Кругмана і П. Ромера, модель «ядро-периферія» - Г. Мюрдаль і А. Хіршман, А. Гільберт і Дж. Гаглер).

Теорія випадкового зростання (модель Дж. Еллісона і Е. Глейзера, модель Т. Холмса і Стівенса, емпірична модель Д. Девіса і Д. Вайнштейна)

Економетрична модель розподіленого лагу тощо.

Нові форми територіальної організації виробництва, що базуються на концепціях промислових і регіональних кластерів, ланцюгів доданої вартості, економіки навчання, національних і регіональних систем інновацій, представлені в таких підходах: конкуренція європейських міст (К. Джексон-Батлер, Шачер, Л. Висент); регіональна конкуренція (М. Харб, С. Хайрди, Л. Албрехтс); новий регіоналізм (М. Кітінг); регіональний світ (М. Сторпер); циклічна сенситивність регіонів (Я. Гордон); регіональне планування (У. Ванноп); стратегія просторового планування (В. Солет, А. Фалуаз); локальне партнерство (М. Гедес).

Слід погодитися з думкою Ліба Н.С., що у багатьох країнах світу регіональна політика перетворилася на один із найважливіших чинників економічного і соціального зростання. У країнах з розвиненою ринковою економікою регіональна політика формується під впливом різних теорій, в яких намагалися обґрунтувати частку втручання держави в економічні процеси, що відбуваються в країні, взаємовідносини між державою й регіоном (громадою), а також питання ефективного використання продуктивних сил [108, с. 137-142].

Класична теорія розміщення виробництва - це вивчення розташування виробничих сил на локальних територіях, яка є частиною регіональної

економіки. Теорія розглядає питання про те, яка економічна діяльність де і чому розташована, і заснована на принципі, що фірми вибирають ті місця, які дозволять максимізувати їх прибуток, а приватні особи - ті місця, які максимізують їх корисність. Дослідження географічного положення господарської діяльності простежувалися в 1826 році й послужили основою для теорії розміщення виробництва [188]

У 1882 році у роботі "Практика ефективного розміщення підприємств" В. Лаунхардт представив модель розташування виробництва (проблема трьох точок), де виробляється один вид продукції, питомі витрати постійні, є один ринок, джерело сировини й джерело матеріалів. Оптимальне розташування підприємства залежить від вагових співвідношень вантажів, що перевозяться, і відстаней. Задачу вирішує теорія Location Triangle, яка має геометричний метод знаходження точки розташування: на кожній зі сторін трикутника розташування будується трензель, схожий на ваговий трикутник, рис. 2.1.

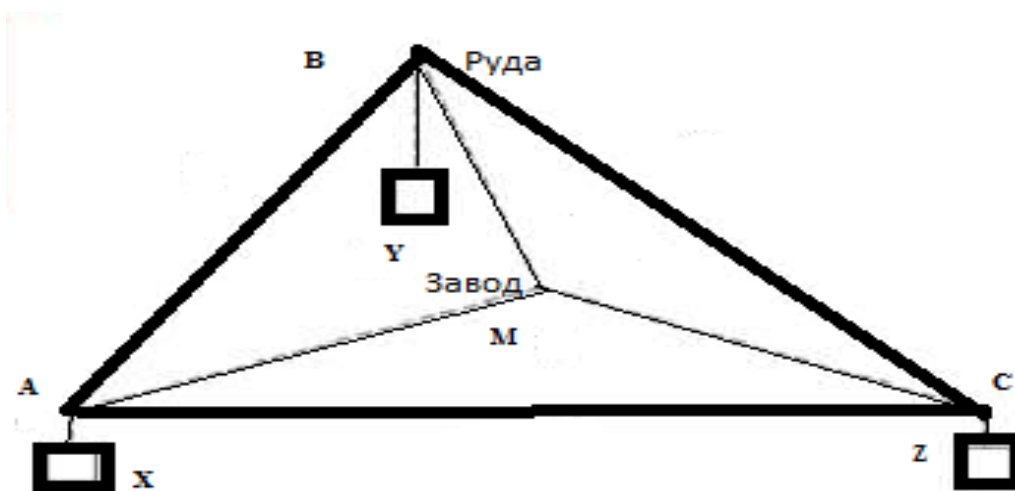

Рис. 2.1 - Модель В. Лаунхардт

Джерело [188]

Кожна вершина трикутника тягне до себе виробництво з силою, пропорційною вазі, що підлягає перенесенню, що збігається з одним з прикладів французького математика П'єра Варіньона, де зведена до мінімуму сумарна потенційна енергія системи гир з масами, рівними вантажам, що перевозяться.

Альфред Вебер у своїй роботі 1909 року зауважив, що модель Лаунхардта (де витрати на оплату праці були однаковими в будь-який момент) повинна бути доповнена мінімізацією загальних витрат виробництва залежно від місця розташування, транспортних витрат, витрат на оплату праці, витрат на сировину, в яких існують мінімальні значення транспортних витрат.

Галузі з високим показником матеріаломісткості (відношення ваги локалізованих матеріалів, тобто таких, які можна отримати тільки з унікальних джерел, до ваги готової продукції) тяжіють до місць виробництва сировини й матеріалів, а з невеликим показником - до точки споживання.

Місця з низькими трудовитратами на одиницю продукції будуть залучати виробництво до тих пір, поки економія на заробітній платі в цьому місці покриває перевитрати на транспортування за рахунок переміщення виробництва. Збільшення витрат на транспортування за рахунок переміщення виробництва збільшується зі збільшенням відстані від пункту транспортування рівномірно в будь-якому напрямку відстані й називається ізодапанами. Агломерація відбувається за рахунок економії на масштабі, наявності зручних ринків збуту, близькості допоміжних виробництв і більш дешевої робочої сили, що сприяє концентрації промислових підприємств в міських центрах. Агломерація (зростання земельної ренти в перенаселених центрах, зростання заробітної плати, зростання цін на матеріали) протиставляється централізації. Зростаючи в результаті переведення промисловості в точки агломерацій, відбувається відхилення виробничих центрів від оптимальних точок з точки транспортної й трудової спрямованості.

На розміщення виробництва впливають різноманітні фактори, які можна поділити на економічні, соціальні, екологічні та політичні.

Економічні фактори є одними з найважливіших. Які включають вартість сировини, яка може варіюватися в залежності від регіону, а також витрати на робочу силу. Країни або регіони з низькими витратами на працю можуть бути привабливими для виробництв, що потребують великої кількості робочої сили. Транспортні витрати також мають велике значення, оскільки близькість до

ринків збуту та постачальників може суттєво знизити витрати на доставку. Крім того, доступ до інфраструктури, такої як дороги, залізниці та порти, є критично важливим для забезпечення ефективного логістичного процесу.

Соціальні фактори, такі як наявність кваліфікованої робочої сили та рівень освіти населення, також грають важливу роль у виборі місця розташування. Компанії можуть обирати регіони з високим рівнем освіти, оскільки це може забезпечити доступ до фахівців та інженерів, необхідних для виробництва. Крім того, культурні особливості та традиції регіону можуть впливати на прийняття рішень про розміщення.

Екологічні фактори набувають дедалі більшої ваги в умовах глобалізації та зростаючої уваги до сталого розвитку. Вимоги до екологічної безпеки, зменшення викидів і використання відновлювальних ресурсів можуть сприяти вибору місць, де дотримуються екологічні норми.

Політичні фактори, такі як законодавство, податкові пільги та інвестиційна політика, також можуть значно впливати на розміщення виробництв. Державні програми підтримки або субсидії можуть стимулювати підприємства розміщувати свої виробництва в певних регіонах.

Додатково, технологічні фактори, включаючи доступ до нових технологій та інновацій, можуть впливати на рішення про розміщення. Підприємства можуть обирати регіони, де є наукові установи або інноваційні центри, що сприяють розвитку нових продуктів і технологій.

Таким чином, розміщення виробництва є багатограним процесом, що залежить від комбінації економічних, соціальних, екологічних, політичних і технологічних факторів, які підприємства враховують при ухваленні рішень. Підсумовуючи слід зауважити, що теорії розміщення виробництва пояснюють, як і чому підприємства обирають певні географічні локації для своїх виробничих потужностей. Однією з основних теорій є класична теорія розміщення, запропонована Альфредом Вебером, яка фокусується на мінімізації витрат на транспортування сировини та готової продукції. Вебер визначив три основні фактори, що впливають на вибір місця розташування:

вартість сировини, вартість робочої сили та транспортні витрати. Він стверджував, що оптимальне розміщення виробництв має бути таким, щоб загальні витрати були найнижчими, що може бути досягнуто шляхом аналізу відстаней між сировинними ресурсами, ринками та місцем виробництва.

Іншою важливою теорією є теорія агломерації, яка підкреслює переваги, які підприємства отримують, коли розміщуються близько одне до одного. Що може включати спільне використання інфраструктури, зниження витрат на обслуговування, доступ до кваліфікованої робочої сили та можливості для обміну ідеями. Агломерація може призводити до створення промислових кластерів, де компанії з однієї галузі або суміжних галузей співіснують, що сприяє інноваціям і підвищенню продуктивності.

Далі, теорія локалізації виробництв, представлена Вальтером Крісталлером, акцентує увагу на важливості ринкових факторів, таких як попит і доступність споживачів. Згідно з цією теорією, підприємства повинні враховувати не лише витрати на виробництво, але й розташування своїх споживачів, щоб забезпечити ефективну доставку товарів і задовольнити потреби ринку.

Теорія центральних місць, також запропонована Крісталлером, пояснює, як розміщення міст і населених пунктів впливає на розподіл виробництв. Вона стверджує, що підприємства прагнуть розміщуватися в центральних місцях, де вони можуть максимально ефективно обслуговувати своїх клієнтів, забезпечуючи оптимальний баланс між відстанню до споживачів і витратами на транспортування.

Крім того, теорія конкурентних переваг Майкла Портера підкреслює важливість стратегічних факторів, які впливають на вибір місця розташування. За цією теорією, підприємства повинні враховувати не лише витрати, а й конкурентні переваги, такі як доступ до технологій, інновацій та кваліфікованої робочої сили, що можуть забезпечити їм лідерство на ринку.

Таким чином, теорії розміщення виробництва пропонують різні підходи до аналізу факторів, що впливають на вибір географічного місця для

підприємств. Вони враховують як економічні, так і соціальні аспекти, допомагаючи зрозуміти, чому компанії приймають ті чи інші рішення щодо розташування своїх виробничих потужностей. Ці теорії є важливими для планування та розвитку регіональної економіки, оскільки вони вказують на те, як оптимально використовувати ресурси та забезпечувати сталий економічний розвиток.

У минулому основна увага теорій розміщення виробництва та розвитку територій була зосереджена на економічних факторах. Однак на початку XXI століття соціально-економічний розвиток регіонів розглядається також у контексті соціальних, екологічних і знанневих аспектів. Пік розробки теорій та концепцій розвитку регіонів припав на 1970–1990-ті роки. Вони ґрунтуються на ідеї, що ефективність соціально-економічного розвитку значною мірою залежить від якості управління, а не лише від наявних ресурсів. Хоча підходи цих теорій можуть відрізнятися, усі вони пропонують різні методи впливу на розвиток територій, враховуючи розташування економічних об'єктів, їх взаємодію із зовнішнім середовищем, співпрацю на місцевому рівні та людський потенціал. Кожна з таких теорій певною мірою відображає особливості розвитку регіонів на різних етапах.

Останнім часом у межах регіоналістики активно розробляються концепції соціальних мереж та економіки знань як основа для регіонального розвитку, причому акцент досліджень поступово зміщується з макrorівня на мікрорівень [190].

Зважаючи на ключову роль регіонів, міст та територіальних громад (локальних територій) у просторовому розвитку України в умовах повномасштабної війни, проблематика їх розвитку і трансформацій економіки регіонів є надзвичайно актуальним питанням в контексті дослідження та імплементації положень сучасних теорій регіонального розвитку.

Встановлення можливостей застосування теорій регіонального розвитку побудованих на основі нових трендів в реальних умовах функціонування регіонів України визначила Кондіус І. С. Імпульсом для розвитку нових теорій

регіонального економічного розвитку стали дослідження в рамках нової економічної географії, які створили набір простих, хоча не досить переконливих моделей недосконалої конкуренції, нової теорії торгівлі та нової теорії росту. Багато з цих моделей ввібрали в себе положення неокласичної школи та теорії кумулятивного розвитку, доповнюючи їх деякими ідеями індустріальної школи, таблиця 2.1 [95, с. 4-11].

Проте для України не всі моделі підходять, тому в таблиці 2.1 визначено релевантність цих моделей та теорій для української економіки. Розуміючи, що вагоме місце у науковому дискурсі належить питанню трансформації економіки локальних територій, їх адаптації до нових умов господарювання, яка відбувається на фоні воєнного конфлікту, було розвинуто напрацювання Кондіус І. С. шляхом виокремлення тих, теорій, які можуть бути імплементовано в Україні у повоєнний час.

В основі таких можливих імплементацій – зміна економічного профілю територій, через нові виклики для сталого розвитку міст, регіонів, територіальних громад як воєнного, так і повоєнного характеру.

Просторовий аспект трансформацій регіональної економіки спирається на систему розселення населення, розміщення інфраструктури, виробництв та ресурсів на різних територіях України у повоєнний час. Економічний профіль територій дає змогу зрозуміти, як територіальна організація економіки вплине на розвиток регіонів, а також які просторові нерівності існуватимуть і як їх можна вирішити.

Радянська наукова школа просторової економіки сформувалася в умовах величезної території СРСР і була тісно пов'язана з плановою економікою, де централізоване розміщення виробництва та розподіл ресурсів було ключовим. Відзначаючись значними дослідженнями з регіонального планування та економічної географії, вона зібрала велику групу вчених із різних республік колишнього Радянського Союзу.

Таблиця 2.1

Еволюція теорій економічного регіонального розвитку

Теорія	Моделі	Прихильники	Сутність моделі	Фактори регіонального росту	Критичні моменти	Україна
Базові теорії нової економічної географії	Модель потенціалу ринку	Дж. Харрісон	Потенціал ринку регіону обернено пропорційний віддаленості	концентрація виробництва	не дозволяють здійснювати пошук шляхів зближення міждержавних і міжрегіональних відмінностей в економічному розвитку	
	Модель базового мультиплікатора регіонального доходу	А. Пред	Об'єм експортної бази і доля доходу, затраченого в регіоні, є зростаючими функціями розміру регіональної економіки	збільшення ефекту масштабу на рівні підприємства, розширення регіонального ринку	модель працює тільки в масштабах країни, на регіональному рівні дає збої	
	Формалізована модель Дж. Харріса і А. Преда	П. Кругман	Поєднання факторів: ефекту масштабу та об'єму ринку створюють агломерацію	розмір ринку збуту, зростаюча віддача від масштабу, недостатня конкуренція	ефект масштабу виключно на рівні фірми, не вказує на канали конвергенції економічного розвитку	
Моделі і концепції нової економічної географії	Моделі модернізації і традиційної теорії розміщення виробництва	М. Фуджит, П. Кругман	промислове виробництво в місті, зростання потенціалу ринку в місті, аграрне виробництво навколо центру	двонаправлений зв'язок виробництва і ринків збуту	рівновага з одним центром є стійкою якщо населення мале	
		М. Фуджит, Т. Морі	як попередня модель, можливість зростання населення, періодичне утворення нових міст	періодичне утворення нових міст за рахунок збільшення населення	одно вимірність лінійної структури ринку Луша, занадто спрощена, не враховує взаємозв'язки	
		М. Фуджит, П. Кругман, Т. Морі	економіка розглядається в складі декількох промислових галузей, транспортні вузли є потенціалом розвитку ринку	групи промислових галузей, розвиток транспортних вузлів, потенціал ринку	одновимірність лінійної структури ринку Луша, ігнорування інновацій, нововведень	
	Моделі нового типу міжнародної торгівлі	Є. Венаблес	існування циклічних процесів при наявності великих об'ємів проміжних товарів	концентрація промислового виробництва, зростання розміру ринку	ігнорування інновацій, нововведень, одновимірність лінійної структури ринку	
		П. Кругман, Є. Венаблес, Пугто	світ спонтанно само організується в промислові зони, оточені аграрною периферією	зростаючий об'єм ринку, індустріалізація, скорочення транспортних послуг	гіпермобільність фактору робочої сили, неврахування фактору інновацій, нововведень, та впливу рівня освіти	

Продовження табл. 2.1

Теорія	Моделі	Прихильники	Сутність моделі	Фактори регіонального росту	Критичні моменти	Україна
Теорія агломерації	Модель П. Кругмана і П. Ромера	П. Кругман, П. Ромер,	агломерація виробничої діяльності територій, випадковий фактор виникнення агломерацій	зростаючої віддачі від масштабу, накопиченні виробничої діяльності	ігнорування нових форм просторової організації виробництва	
	Модель економіки двох регіонів (Північ і Південь)	Р. Фіані	початкова ідентичність регіонів, рівний доступ до однакових технологій,	Зростаюча віддача від виробництва послуг, інвестиції в регіон	ігнорування регіональних систем інновацій	
Модель «ядро – периферія»		Г. Мюрдаль, А. Хіршман	початок розвитку регіону пов'язаний з випадковим фактором,	високий рівень агломерації виробничої діяльності	недооцінка ролі міжнародного впливу, неврахування соціального аспекту регіонального розвитку	
Теорія випадкового росту	Модель розміщення заводів	Дж. Еллісон, Є. Глейзер	випадкова концентрація промисловості, пряма залежність між розміром заводу і концентрацією промисловості	виникнення агломерацій в результаті сильних випадкових шоків	недооцінка соціальних регіональних факторів	
	Модель Т. Холмса і Стівенса	Т. Холмс, Стівенс	пряма залежність між розміром заводу і концентрацією промисловості	переваги географічного розміщення, вигаш від агломерацій	вузький спектр застосування	
	Модель розподілу економічної активності	Д. Девіс, Д. Вайнштайн	відмінність концентрації економічної діяльності, просторова диференціація економічної активності	виникнення агломерацій	не знайшла свого підтвердження в Японії	
	Модель локальної максимізації шоку	Х. Сібєрт, Т. Джепсен	полі структурний шок, конвергенція країнових систем, - локалізація,	полі структурна ідентифікація регіону,	не застосовується в країнах колишнього СРСР	
Теорія просторових лагів	Економічна модель просторових лагів регіонального росту	Лунген Ін	розвиток регіонів залежить від просторових лагів або ефектів взаємовпливів, ефекти взаємовпливу збільшує продуктивність праці і капіталу	розповсюдження технологій, мобільність факторів виробництва і трансфертних платежів	виведена на статистичних даних однієї країни, недооцінка міжнародного впливу	
	Методи і моделі для планування та раціонального розміщення продуктивних сил	Радянські вчені	забезпечення оптимального розміщення промислових об'єктів з урахуванням величезних географічних масштабів та різноманітності природних ресурсів Радянського Союзу.	оптимізація транспортних мереж, розподіл населення, промислове і сільськогосподарське розміщення, а також розвиток міст і регіонів	Орієнтація на виробництво, а не на людський потенціал	

Джерело: доповнено автором на основі [95, с. 4–11, 217, 247, 251, 292]

Серед радянських учених, які зробили значний внесок у регіональний розвиток, можна відзначити М. Бандмана, М. Баранського, А. Гранберга, Б. Данилішина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Ф. Заставного, С. Ілліча, М. Колосовського, М. Некрасова, М. Паламарчука, М. Пістуня, А. Пробста, Ю. Саушкіна, О. Топчієва, О. Шаблія та інших. Ці дослідники займалися розробкою теоретичних основ просторової економіки, а також розробляли методи й моделі для планування та раціонального розміщення продуктивних сил. Однією з основних задач, які вони вирішували, було забезпечення оптимального розміщення промислових об'єктів з урахуванням величезних географічних масштабів та різноманітності природних ресурсів Радянського Союзу. Школа розглядала просторову економіку як засіб для досягнення більшої ефективності економіки в цілому, з особливим акцентом на індустріальне і регіональне планування. Вчені працювали над різними проблемами, включаючи оптимізацію транспортних мереж, розподіл населення, промислове і сільськогосподарське розміщення, а також розвиток міст і регіонів. Радянська школа була особливо активною в період від 1950-х до 1980-х років і продовжувала розвиватися до розвалу СРСР, після чого її представники продовжили роботу в незалежних державах, увібравши в себе переходи до ринкової економіки та нові глобалізаційні виклики [59].

Просторові трансформації регіональних економік України дуже сильно залежні від радянського спадку, а саме системи розміщення продуктивних сил, яке було сформовано за часів СРСР. Самі процеси просторової трансформації відбуваються дуже повільно, тому вкрай важливо дослідити наукові здобутки в площині просторового розвитку.

Наукову полеміку щодо формування державної регіональної політики в Україні вже багато років ведуть такі науковці та експерти: М.І. Долішній, О. Г. Богославець, І.Л. Лукінов, З.С. Варналій, С.Д. Щеглюк, С.Д. Щеглюк, О.Г. Онищук, І.В. Заблудська, В.І. Захарченко, Т.А. Заяць, Романченко Т. В., Гнатюк О. М., і Орещенко А. В., Мельничук А.Л., Сторонянська І.З., Мельник М.І., Залуцький І.Р., Заблудська І.В., Габрель М. М. та інші.

Просторовий розвиток економіки полягає у формуванні комплексних виробничо-територіальних структур, таких як кластери, технопарки та індустріальні парки, так вважає М.І. Долішній. Він зазначає, що ці структури створюють оптимальні умови для розвитку бізнесу, оскільки забезпечують економічну взаємодію між підприємствами та ефективне використання територій.

О. Г. Богославець у своїх наукових працях зазначає, що для оптимізації ресурсного потенціалу регіонів і покращення координації між економічними суб'єктами просторові форми організації економіки мають вирішальне значення. Просторовий розвиток вимагає створення інституційних механізмів, які забезпечують горизонтальну та вертикальну інтеграцію між регіонами, а також між різними рівнями управління.

Підкреслює важливість промислово-виробничих комплексів, які виступають ключовим елементом просторового розвитку регіонів і І.Л. Лукінов. Вони сприяють концентрації ресурсів і забезпечують ефективний обмін знаннями, технологіями та людськими ресурсами між суб'єктами господарювання, що підвищує конкурентоспроможність регіонів.

Дослідження, проведені З.С. Варналієм, вказують на те, що процеси децентралізації мають важливе значення для стимулювання просторового розвитку. Передача повноважень місцевим органам влади дозволяє регіонам самостійно розв'язувати питання використання ресурсів, що підвищує ефективність їх розвитку. Децентралізація також стимулює розвиток місцевої інфраструктури та створює нові "полюси зростання" на місцевому рівні.

С.Д. Щеглюк зазначає, що децентралізовані форми управління просторовим розвитком сприяють формуванню кластерів, які є основними точками зростання в регіональній економіці. Кластери забезпечують територіальну концентрацію виробничих сил і водночас підтримують конкуренцію та інноваційні процеси.

Проблематику просторових диспропорцій у розвитку економіки досліджував А.Г. Аганбегян. Він зазначає, що регіональні диспропорції

можуть бути значним бар'єром для загальноекономічного розвитку країни, оскільки відставання окремих регіонів посилює соціально-економічну нерівність і загрожує стабільності національної економіки.

С.В. Ткач звертає увагу на необхідність створення програм регіонального вирівнювання для подолання просторових диспропорцій. Він наголошує, що інвестиції у відсталі регіони, розвиток інфраструктури та створення інноваційних хабів допомагають зменшити розрив між різними частинами країни.

Просторове планування відіграє важливу роль в управлінні соціально-економічним розвитком територій. Як зазначає О.Г. Онищук, використання сучасних картографічних методів дозволяє не лише візуалізувати просторові дані, а й аналізувати взаємозв'язки між різними регіонами, визначати найбільш ефективні сценарії для розвитку територій.

Геоінформаційні технології є ключовим інструментом для просторового аналізу підкреслює В.І. Захарченко, оскільки вони дозволяють інтегрувати дані з різних джерел, в тому числі соціально-економічні показники, та забезпечують моделювання розвитку територій з урахуванням просторових обмежень і можливостей.

На думку Т.А. Заяць, стратегічне планування розвитку регіонів має враховувати просторові особливості. Вона підкреслює, що кожен регіон має власний економічний і ресурсний потенціал, який потребує індивідуального підходу до планування та розвитку. Просторовий аналіз дозволяє визначити конкурентні переваги регіонів та створювати на їх основі стратегії, які сприяють розвитку бізнесу і поліпшенню якості життя.

Отже, просторовий аспект є невід'ємною частиною трансформацій економіки регіонів. Він дозволяє глибше зрозуміти, як розподіл ресурсів, інфраструктури і населення впливає на сталий розвиток регіонів.

Зокрема Романченко Т. проаналізовано особливості сталого розвитку населеного пункту локального рівня через показники умов життя населення [159]. Провела соціальне опитування населення сільської місцевості з метою

дослідження суб'єктивного сприйняття умов життя та достатку. Здійснила огляд літературних джерел із визначенням взаємозв'язків між процесами соціальної поляризації населення за майновим принципом та сталим розвитком на локальному рівні. Запропонувала методику оцінювання бідності / заможності домогосподарств на локальному рівні в контексті поляризації соціально-економічного простору на території населеного пункту. Застосувала інструментарій для дослідження просторових процесів на локальному рівні. Запропонувала використання механізмів стимулювання сталого розвитку регіону (на основі інноваційної політики смартспеціалізації) для соціально-економічного вирівнювання територіальних диспропорцій

Заслуговує на уваги напрацювання О. М. Гнатюк, і А. В. Орещенко [60], які проаналізовано просторові трансформації житлового мікрорайону Вишенька у місті Вінниці. Визначили основні напрями функціональних перетворень, що мають місце на території мікрорайону, ключові агенти, що ініціюють зміни прилеглого міського простору, та суспільно-просторові процеси, які змінюють культурний ландшафт житлового мікрорайону у постсоціалістичному місті.

Якісні дослідження просторових трансформацій міських територій провів Мельничук А.Л. [117], який зауважив, що перетворення міського простору має на меті відобразити їх зміни під впливом головних магістральних напрямів розвитку у високоглобалізованому світі. Через механізми перебудови просторових, господарських, поселенських та інших видів зв'язків можлива трансформація функцій окремих міських територій. Глибинні трансформації компактних територій міст України в пострадянський період їх розвитку пов'язані з докорінною зміною функції, є похідною переходу міського розвитку через кризу до нових форм існування. Сучасні міста є продуктом розвитку за значні періоди. Їхня територія є вмістилищем та носієм пам'яті, наслідком організації міських просторів у минулому, зміни основних історико-географічних зрізів (розвитком від кризи до кризи). Тривалість стабільних умов та законів розвитку міських територій, які визначали закономірності

організації міських просторів, була досить значною. Від епохи домінування індустрії в розвитку міст і до сьогодні вона почала суттєво скорочуватись. Польове дослідження в цих умовах залишається надійним методом отримання вірогідної інформації та наукових результатів.

І.З. Сторонянська і І.Р. Залуцький, дослідити детермінацію засад регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні та розкрили ретроспективу і особливості формування регіональної політики в Україні з позиції урахування сучасних викликів просторового розвитку, адекватної імплементації документів Ради Європи і Європейського Союзу, входження України до Європейського планувального простору. Окреслили підходи щодо вдосконалення державної регіональної політики в контексті системного законодавчого забезпечення створення і функціонування взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, регіонів і територіальних громад [178].

Системні наукові дослідження трансформації економіки України в умовах глобальних викликів проведено науковцями Дніпровського державного аграрно-економічного університету [191].

Колективна монографія містить результати досліджень провідних вчених-економістів, присвячених актуальним проблемам трансформації економіки України в умовах глобальних викликів. Зокрема, розглянуті питання інноваційних перспектив розвитку агробізнесу, комплексної системи маркетингу, її імплементація та адаптація до сучасних умов ведення бізнесу та наданні освітніх послуг, менеджменту та правового забезпечення діяльності аграрних підприємств, розвитку соціально-економічних систем на регіональному та місцевому рівнях в умовах глобальних викликів.

Важливою науковою роботою у цьому аспекті вважається монографія «Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи» [152], які підготували науковці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Монографія Габрель М. М. «Просторова організація містобудівних систем» [55] присвячена формуванню методологічних основ просторової організації та розвитку містобудівних систем у динамічних умовах України. Автором запропоновано й досліджено модель багатовимірного містобудівного простору просторової гармонізації регіональних систем, яка включає п'ять вимірів: людський, функціональний, умов, геометричний і часовий. Встановлено параметри просторового потенціалу і соціально-еколого-економічної ефективності його використання. Виходячи з рівня використання просторового потенціалу території розроблено модель гармонійної містобудівної системи.

За результатами наукових досліджень Державної установи «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» визначено сучасні виклики, тренди, бар'єри та особливості трансформації структури економіки міст в умовах постіндустріалізації; проаналізовано ефективність та еластичність динаміки структурних трансформацій економіки міст в контексті секторальних, діяльнісно-видових, технологічних, відтворювальних, соціальних, просторових пропорцій, інноваційних пріоритетів економічного розвитку; оцінено ефективність впливу структурних трансформацій економіки великих та середніх міст на соціально-економічний розвиток областей Західного регіону України, на рівень та якість життя, розвиток людського потенціалу; розроблено рекомендації щодо обґрунтування стратегічних пріоритетів та удосконалення організаційно-економічних та інституційних інструментів регулювання міського розвитку; обґрунтовано концептуальний підхід диверсифікованого розвитку міст Західного регіону України на основі стратегічних пріоритетів та актуалізації інструментів локальної структурної економічної політики; визначено потенціал та дорожню карту трансформації структури економіки міст в контексті пріоритетів формування моделі циркулярної економіки [192].

Проведені теоретичні дослідження дозволяють стверджувати, що просторова трансформація це багатоаспектний, складний та тривалий процес,

як розвитку економіки, так і суспільства, який впливає на територіальну організацію виробництва, послуг та життєвого простору. У зв'язку з цим пропонується *уточнення дефініції просторова трансформація розвитку, під якою слід розуміти перманентний процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендегенних факторів розвитку суспільства.*

Основні теоретичні ядра просторової економіки регіонів узагальнені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Теоретичні ядра просторової економіки

Теоретичні ядра	Дослідники	Основні ідеї та висновки
Теоретичні основи	І. Браде, Л. Сікора, Дж. Скотт, Л. Шептухіна	Акцент на зміні економічного профілю регіонів, підвищення стійкості до викликів. Просторова організація впливає на економічний розвиток та розподіл ресурсів.
Полюси зростання	Ж. Будвіль, Ф. Перру	Розвиток концентрується навколо центрів економічної активності. Полюси зростання притягують ресурси, інвестиції.
Кластери та технопарки	М.І. Долішній, С.Д. Щеглюк	Створення комплексних структур сприяє бізнесу, інноваціям, соціально-економічному вирівнюванню.
Стратегічне планування	О.Г. Онищук, Т.А. Заяць	Використання ГІС, картографічних методів для аналізу просторового розвитку. Індивідуальний підхід до кожного регіону.
Метрополізація та джентрифікація	А. Дружинін, З. Ковач	Зміни функцій територій під впливом глобалізації, створення культурного ландшафту в містах.

Джерело: [4, 40, 74, 103]

Успішне відродження економіки України передбачає не відтворення старої структури, а її розвиток на нових засадах, що, зокрема, враховують потенціал освіти та науки, перспективи застосування сучасних технологій і

підходів до просторової локалізації виробництв. Так зауважують науковці Національної академії наук України в національній доповіді «Збереження і розвиток України в умовах війни та миру» [85, с. 17]. Тобто, конструктивний характер розбудови економіки України передбачає не відтворення старої структури, а її розвиток на нових засадах, що, зокрема, враховують високу освіту населення, потенціал освіти та науки, перспективи застосування сучасних технологій та підходів до просторової локалізації виробництв.

Реконструкція соціально-економічної системи має створити умови ефективної зайнятості, забезпечення зростання доходів населення, подолання бідності, зменшення соціального розшарування, сприяння бізнесу та інвестуванню, що врешті-решт відкриває для країни можливості уникнути пастки бідності [85 с. 163].

У рамках повоєнної розбудови необхідно здійснити перехід від усталеної в Україні навчально-дисциплінарної моделі до затвердження моделі розвитку предметно-просторового середовища, створення державної системи регулярного тестування школярів за віком, що дасть змогу отримувати оцінку результатів навчання за соціальними і демографічними ознаками, формування специфічної для України інфраструктури для навчання і зацікавленості роботодавців інвестувати кошти в підготовку спеціалістів. Необхідно подолати роз'єднаність та сформувати скоординованість зусиль бізнесу, освіти та органів влади. Повоєнна розбудова України передбачає формування також єдиного національного інформаційного простору, інтегрованого в європейський та світовий, що позитивно вплине на інноваційно-інвестиційний розвиток стратегічно значущих галузей вітчизняної економіки. для прийняття ефективних управлінських рішень щодо успішного розвитку в країні ринкової інфраструктури доцільно використати інформацію платформи Cities, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, Європейського альянсу міст і регіонів за відбудову України, орієнтовану на широку залученість стейкхолдерів до реалізації завдань відновлення [85, с. 174]

Академіки наголошують, що вихід на нову траєкторію розвитку досягатиметься на основі збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, підвищення й ефективного використання потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям (з гострими проблемами соціально-економічного розвитку, несприятливими екологічними умовами). Стратегічна мета державної регіональної/територіальної політики консолідуватиметься на основі: 1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах; 2) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів / територій; 3) розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Спираючись на проведені теоретичні дослідження ідентифіковано основні атрибути (характеристики, типи та ефекти просторових трансформацій, варіанти і показники оцінки трансформації регіональної економіки) просторової трансформації регіональної економіки, які подані в таблиці 2.3. Аналіз наукових публікацій свідчить про активізацію наукового інтересу до питань трансформацій промисловості (у тому числі і легкої промисловості) в контексті регіональної політики та просторового розвитку.

Науковці неодноразово звертали увагу на вплив просторової організації виробництва та розподілу ресурсів на ефективність промислових кластерів. Наприклад, у роботі І. Бузько, О. Зеленко детально розглянуто питання нерівномірного розвитку промислових зон і його наслідки для регіональної економіки. Дослідниці підкреслюють, що розподіл виробничих потужностей за територіальним принципом значно впливає на економічне зростання та зайнятість населення [48].

Дергалюк Б. В. слушно акцентує увагу на важливості модернізації інфраструктури та впровадження інновацій у виробничі процеси. Дослідники переконують, що регіони з розвиненою інфраструктурою та високим рівнем інтеграції у світові виробничі ланцюги мають значно більші перспективи для розвитку легкої промисловості, ніж ті, де інфраструктурні обмеження гальмують зростання [68].

Таблиця 2.3

Основні атрибути просторової трансформації регіональної економіки

Атрибути	Властивості	Зміст
Ключові характеристики	Динамічність	Просторова трансформація є постійним процесом, який не припиняється протягом тривалого періоду.
	Комплексність	Процес охоплює різні аспекти життя суспільства, від економіки до соціальних відносин.
	Регіональна специфіка	Трансформація може відбуватися по-різному в різних регіонах залежно від їхніх особливостей та умов розвитку
Типи просторових трансформацій	Технологічна трансформація	Введення нових технологій та способів виробництва впливає на просторове розміщення економіки
	Соціальна трансформація	Зміни в суспільних відносинах та культурі можуть впливати на територіальну організацію життя населення
	Економічна трансформація	Переходи до інших моделей господарювання або зміни у світовому господарстві можуть спричинити просторові зміни.
	Державна трансформація	Політичні, адміністративні реформи можуть впливати на територіальну організацію виробництва
	Ефекти просторової трансформації	Зміни в розподілі населення та економічної діяльності. Переформування мережі міст і сіл. Змін у функціональному призначенні окремих територій. Адаптацію інфраструктури до нових потреб суспільства тощо.
Варіанти трансформації регіональної економіки	Полюсно-орієнтований варіант розвитку (полюси зростання)	Варіант передбачає концентрацію економічної активності навколо ключових економічних центрів або полюсів зростання, таких як великі міста або промислові центри. Розвиток полюсів зростання може стимулювати розвиток прилеглих регіонів через "ефект просочування" — підвищення зайнятості, інвестицій та інновацій.
	Поліцентричний варіант розвитку	Варіант передбачає розвиток кількох взаємопов'язаних економічних центрів замість концентрації на одному полюсі зростання. Що може зменшити залежність регіону від одного великого міста і рівномірніше розподілити ресурси.
	Кластерний варіант розвитку	Варіант базується на розвитку спеціалізованих кластерів, які можуть включати різні сектори економіки (наприклад, ІТ-кластери, агропромислові кластери, технологічні парки). Кластери сприяють кооперації між підприємствами, залученню інновацій та підвищенню продуктивності праці.

Продовження табл. 2.2

Атрибути	Властивості	Зміст
	Децентралізаційний варіант розвитку	варіант передбачає передачу більшої кількості повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих органів управління, що дасть можливість регіонам самостійно визначати напрямки свого розвитку
Основні показники оцінки просторової трансформації	Індекс просторової концентрації	$IC = (\sum (E_i / \sum E - P_i / \sum P) * 2) / n$ де E_i — економічна активність в регіоні i ; P_i — населення регіону i ; n — загальна кількість регіонів.
	Коефіцієнт диспропорцій просторового розвитку	$KD = \sum V_i - \bar{V} / \sum V_i$ де V_i — значення показника розвитку в регіоні i ; $\bar{V}$ — середнє значення показника розвитку по всіх регіонах.
	Індекс поляризації простору	$IP = P_{\max} / P_{\min}$ де $P_{\max}$ та $P_{\min}$ — максимальний і мінімальний рівні розвитку серед регіонів.
	Індекс локалізації	$IL = (E_i / \sum E) / (P_i / \sum P)$ де E_i — економічна активність у регіоні i ; P_i — населення в регіоні i .
	Коефіцієнт Джині для просторової нерівності	$G = 1 - \sum ((V_i + V_{i-1}) / \sum V) * (P_i / \sum P)$ де V_i — рівень розвитку в регіоні i ; P_i — населення в регіоні i ; n — загальна кількість регіонів.
	Індекс доступності	$IA = \sum (P_j / D_{ij}) / \sum P$ де D_{ij} — відстань між регіонами i та j ; P_j — населення регіону j .
	Коефіцієнт просторової автокореляції	$I = (n \sum \sum w_{ij} (x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})) / \sum (x_i - \bar{x})^2$ де w_{ij} — вага просторового зв'язку між регіонами i та j ; x_i — показник розвитку регіону i ; $\bar{x}$ — середнє значення показника.
	Індекс різноманітності просторових активів:	$ID = 1 - \sum s_i^2$ де s_i — частка активності або зайнятості в регіоні i .
	Індекс соціально-економічної взаємодії:	$IS = T_{ij} / D_{ij}$ де T_{ij} — обсяг взаємодій між регіонами i та j ; D_{ij} — відстань між ними.

Джерело: побудовано автором за результатами проведених досліджень

Отже, протягом останніх років значний обсяг наукових робіт був спрямований на теоретичний та емпіричний аналіз того, як відбувається регіональна трансформація, які масштабуючі фактори уможливають або стримують такі процеси, і проливаючи нове світло на механізми, що лежать в основі як поступових, так і більш радикальних форм регіональних структурних змін. Пояснення регіональної трансформації можна знайти в різних наукових публікаціях, особливо в академічних роботах з регіональної економічної стійкості, еволюції кластерів, а також регіональної диверсифікації. Крім того, існують еволюційні пояснення регіональних перетворень. На основі проведеного аналізу теоретичних основ просторових трансформацій регіональної економіки, можна зробити наступні висновки.

Теорії регіонального розвитку мають тривалу історію, що починається з класичних підходів у середині ХХ століття, включаючи галузеві підходи та вплив неокласичних і кейнсіанських моделей. Ці теорії створили фундамент для сучасних підходів до регіонального планування.

Існують різноманітні напрямки дослідження регіонального розвитку, серед яких неокласичні теорії, теорії кумулятивного росту, концепції нової економічної географії, а також моделі агломерації та кластери. Що свідчить про широкий спектр можливих стратегій розвитку регіонів залежно від умов і цілей. У сучасних умовах важливою стає адаптація регіонів до нових викликів, включаючи соціальні, екологічні й економічні зміни. Що вимагає врахування не лише економічних аспектів, але й соціальних та інноваційних складових, що підкреслює роль нових підходів до регіональної політики.

Просторові трансформації регіонів України потребують активного використання сучасних теорій для підвищення їх стійкості та конкурентоспроможності. Враховуючи вплив радянської спадщини на структуру розміщення продуктивних сил, необхідно здійснювати системні зміни, щоб забезпечити ефективний розвиток регіонів у повоєнний період.

Підвищення уваги до соціально-економічних та екологічних аспектів регіонального розвитку допомагає уникнути регіональних диспропорцій і створює умови для рівномірного розвитку територій що дозволяє залучати інвестиції та покращувати якість життя населення.

Отже, економічні теорії регіонального розвитку та просторових трансформацій – це сукупність концепцій, моделей і методологічних підходів, що пояснюють механізми економічного зростання в окремих регіонах, формування їх просторової організації та трансформацію економічної структури під впливом різних факторів. Котрі аналізують, як природні ресурси, інфраструктура, інституційні умови, технологічні інновації та глобалізаційні процеси визначають розподіл виробничих потужностей і впливають на конкурентоспроможність регіонів. Серед цих теорій можна виділити неокласичні підходи, теорії кумулятивного зростання, нові теорії регіонального зростання та економіки, теорію агломерації, а також моделі, що враховують просторові взаємозв'язки між територіями. Такі теорії допомагають формувати науково обґрунтовані рекомендації для регіональної політики і сприяють розумінню процесів, що визначають просторову трансформацію економічного простору.

У параграфі розвинуто теоретичні засади регіонального розвитку в контексті просторових трансформацій шляхом проведення аналізу еволюції економічних теорій економічного регіонального розвитку та уточнення дефініції «просторова трансформація розвитку», що сприяло виокремленню теоретичних ядер просторової економіки та ідентифікації основних атрибутів просторової трансформації регіональної економіки. Науково-обґрунтований підхід до просторових трансформацій регіональної економіки та адаптація міжнародного досвіду можуть стати важливими кроками на шляху до сталого розвитку України у повоєнний час.

2.2. Парадигма політики регіонального розвитку в економічному просторі України

Парадигма політики регіонального розвитку в економічному просторі ґрунтується на економічних теоріях (наборі концепцій та моделей, які пояснюють процеси розвитку різних регіонів та їх взаємозв'язків). В попереднім параграфі зауважено, що історично регіоналізм визначає чотири напрямки: неокласичні теорії конвергенції, теорії кумулятивного росту, нові теорії регіонального росту, інші теорії, що пояснюють приватні або окремі питання регіонального розвитку.

Регіоналізм — це розвиток політичних, економічних або соціальних систем, заснований на лояльності до окремого географічного регіону з переважно ідеологічно та культурно однорідним населенням. Регіоналізм з погляду макроекономіки часто призводить до формально узгоджених домовленостей між групами країн, які мають на меті виразити спільне почуття ідентичності, одночасно досягаючи спільних цілей і покращуючи якість життя.

Проблематику формування парадигми регіональної економічної політики в контексті просторового розвитку висвітлено в багатьох працях вітчизняних науковців, серед яких варто виокремити: Ю. Білоконь, Б. Буркинський, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, І. Заблудська, В. Кравців, Л. Руденко, Є. Маруняк, А. Мельник, М. Мельник, І. Сторонянська, О. Топчієв, М. Хвесик, В. Чужиков, А. Чухно та інших. Різні аспекти просторового планування висвітлюють З. Варналій, М. Габрель, О. Голубцов, Н. Павліха, Ю. Палеха, О. Шаблій, Л. Шевчук, С. Шульц та інші.

Так, Олексюк Г., Куїбіда С., Лисяк Н. і Попадинець Н. пропонують методологічний підхід щодо формування Концепції інтегрованого просторового розвитку шляхом побудови концептуально-структурних моделей ендогенного потенціалу громад [127, с. 23-38].

У своїх наукових дослідження Л. Руденка, С. Лісовського і Є. Маруняк, які висвітлюють методологічне забезпечення і передумови формування регіональної економічної політики, і її відповідність сучасним європейським концептам і практикам планування проблем регіонального розвитку в Україні [160].

Бузун О. зауважує, що слід мати чітко сформульовані цілі розвитку регіонів на кожному ієрархічному рівні регіональної інтеграції, зокрема: регіональна інтеграція всередині регіону, міжрегіональна інтеграція всередині держави й міжрегіональна співпраця на міжнародній арені, особливо в контексті європейської інтеграції України формуючи стратегії регіонального розвитку і реалізуючи заходи регіональної політики [47, с. 163].

Забезпечення інклюзивного розвитку і формування інклюзивного простору з погляду інтегрального підходу до регіону і в межах державної регіональної економічної політики обґрунтовує Снігова О. [171].

Типовими проблемами сучасного регіонального економічного розвитку є поляризація та конфліктність. Так зауважують Л. Руденко., С. Лісовський і Є. Маруняк. Науковці наголошують, що розв'язання цих проблем повинно забезпечуватися за допомогою конкретних програм та стратегій і потребує впровадження концепцій та знань відповідно до змісту викликів. Країни пострадянського простору, включаючи Україну, все ще переживають трансформації, спричинені зміною управлінських моделей, свідомості та переглядом методологічних засад реалізації державної регіональної політики. Ключові особливості радянського територіального планування частково призвели до прогалин у відповідній політиці сучасної України, яка ще недостатньо гармонізована з політикою Європейського Союзу. Завдяки всебічному погляду на проблеми регіонального економічного розвитку в Україні, як з погляду методологічного забезпечення та передумов формування регіональної економічної політики, так і з погляду її відповідності сучасним європейським концептам та практикам планування вченими: визначено

концепції територіального капіталу (локалізаційний підхід), поліцентричного та збалансованого територіального розвитку та територіальної згуртованості функціональних територій, а також підходи до прогнозування та моделювання просторового розвитку; представлено загальну основу для концептуалізації політики просторового розвитку в Україні, необхідну для успішного управління країною та регіонами в контексті глобалізації [160, с. 36-45].

В цьому аспекті серйозні напрацювання було представлено Писар Н.Б. в статті «Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень» [133]. Науковцем систематизовано та проаналізовано теорії та парадигми регіонального економічного розвитку. Узагальнено та систематизовано теоретичні підходи до економічного регіонального економічного розвитку з метою визначення можливості їх використання у процесі оптимізації розвитку регіональної економіки в Україні. Зроблено акцент на найбільш впливових напрямках в теорії розвитку економіки регіону та обґрунтував концептуалізацію об'єктної моделі розвитку економіки регіону.

Зазначимо, що з другої половини XX століття розвиток національних економік значною мірою залежить від просторових та регіоналізаційних процесів. Роль регіонів у просторовому розвитку та в життєдіяльності багатьох сучасних держав зростає, що підкреслює важливість регіоналізму і проявляється через подальшу регіональну інтеграцію, розширення транскордонних зв'язків та формування територій, де концентруються значні фінансові, технологічні та інтелектуальні ресурси. Кожен регіон є частиною єдиного простору країни, що формується через тісну взаємодію і взаємозалежність політичних, економічних та соціальних відносин. Простір у межах будь-якого регіону створюється на основі ефективної взаємодії місцевих факторів виробництва, таких як природні ресурси, робоча сила та система економічних і соціальних зв'язків. Саме на місцевому рівні повністю розкривається потенціал самоорганізації та саморегулювання економічної

діяльності, а також розвиваються місцеві партнерства. Хоча полюси зростання на окремих територіях мають позитивний ефект, це посилює асиметричність економічного розвитку у порівнянні з іншими територіями. Наслідком цього є диференціація основних економічних і соціальних показників регіонального економічного розвитку.

Тому, спираючись на проведені теоретичні дослідження можна стверджувати, що формування політики регіонального економічного розвитку обумовлюється еволюційною теорією, теорією стабілізації економіки та теорією поляризованого розвитку. Кожна з названих теорій описує різні динаміки та тренди у регіональному економічному розвитку й можливі способи розв'язання виявлених проблем.

Реалізація політики регіонального економічного розвитку синтезує розв'язання таких ключових питань:

зміна сутності регіонального розвитку та концептуальних моделей розуміння регіонів в умовах глобального співтовариства та кризової економіки;

обґрунтування переходу від соціально орієнтованої до глобально орієнтованої регіональної політики;

відповідність теорії зменшення міжрегіональних відмінностей на тлі наявних регіональних диспропорцій;

пошук нових парадигм регіональної інтеграції та співпраці.

Сучасна політика регіонального економічного розвитку базується на позитивістських засадах, оскільки ставить питання про те, що потрібно робити. Водночас регіональна політика стабілізації економіки пропонує нормативні методи контролю коливань рівня економічної активності, що передбачає мінімізацію відхилень ключових економічних параметрів від встановлених норм, використовуючи відповідні політико-економічні тригери.

Розглядаючи регіональну економічну політику як соціально-економічну систему змін параметрів та основних форм (форм розселення — населених

пунктів: міст, селищ і сіл та форм просторової організації регіонального господарства — суб'єктів господарювання та форм їх організації), властивостей (однорідності / неоднорідності), науковці припускають, що по своїй суті розвиток може бути зведений безпосередньо до змін у структурі економіки (доходів або втрат), який обов'язково корелює з просторовим розвитком.

Регіональна економічна політика враховує закономірності територіальної концентрації населення і господарств у певних ключових елементах, які можуть впливати на прилеглі райони та стимулювати їх розвиток. Прихильники цієї політики відстоювали переваги концентрації виробництва, особливо "динамічних" і стратегічних галузей, у кількох центрах, що, на їхню думку, забезпечує значний економічний ефект. Однак сучасна практика регіонального економічного розвитку показала, що поляризація збільшує нерівномірність економічного зростання між різними регіонами з різними можливостями.

З цих позицій сучасна політика регіонального економічного розвитку або зростання виділяє наступні підходи до її формування:

неокейнсіанський підхід до регіонального економічного розвитку, згідно з яким передбачається через кредитні механізми, зміни в податковому законодавстві, субсидії уряду та інвестицій регулювати міжрегіональні диспропорції, стимулюючи розвиток слаборозвинених регіонів;

неокласичний підхід стверджує, що регіони, перебуваючи у вільній взаємодії, торгуючи, обмінюючись ресурсами, зможуть усунути існуючі відмінності за допомогою нерегульованого ринку;

теорія регіоналізму, що концентрує свою увагу на аналізі розподілу ресурсів між регіонами спільно з політичною владою;

теорія незбалансованого зростання, яка постулює, що ринкові взаємодії збільшують регіональні відмінності, закріплюють багатство одних регіонів і бідність інших;

теорії життєвого циклу – розглядається життєвий цикл створюваних у регіоні нових продуктів, який поєднується з циклічними закономірностями розвитку самого регіону. Результатом заходів регіональної економічної політики, які розробляються на основі теорії життєвого циклу, є стимулювання створення нових продуктів і технологій в регіоні та планомірна відмова від застарілих продуктів, що, безсумнівно, впливає на оздоровлення економічної структури регіону;

інвестиційно-програмований підхід до розвитку регіональної економіки, що направлений на виявлення точки зростання конкурентоздатності економіки регіону та розробку інвестиційної програми, яка включає певний комплекс дій щодо забезпечення стабільності у реалізації інвестиційної програми;

еволюційна теорія регіонального розвитку (Й. Шумпетер) передбачає розв'язання таких основоположних проблем: зміни суті регіонального розвитку та концептуальних моделей розуміння регіонів в умовах кризової економіки; обґрунтованості переходу від соціально до глобально орієнтованої регіональної політики; адекватності теорії зменшення міжрегіональних відмінностей;

теорія стабілізації економіки (Г. Дейлі) пропонує нормативні методи контролю коливань рівня економічної активності, згідно з якими потрібно мінімізувати відхилення найважливіших економічних параметрів від встановлених нормативів, використовуючи при цьому відповідний політико-економічний інструментарій;

теорія поляризованого розвитку Ф. Перру обґрунтовує закономірності територіальної концентрації населення і господарств. Ті центри й ареали економічного простору, де розміщуються підприємства пропульсивних галузей, формують полярність простору, стають полюсами концентрації факторів виробництва, оскільки забезпечують найбільш ефективно їхнє використання [133, с. 735-739].

Значний внесок в обґрунтуванні розвитку політики регіонального економічного зростання вніс Ж. Будвіль. Згідно з його концепції розвиток виробництва не відбувається рівномірно у всіх галузях господарства і завжди можна виділити динамічні галузі, які є стимулом розвитку всієї економіки регіону і являють собою «полюси розвитку». Таким чином, будучи безпосередньо пов'язаною з теоріями зростання, концепція полюсів зростання підкреслює не причини, а лише форми прояву економічних і соціальних процесів. Дана теорія і використовувані нею концепції служать не тільки для пояснення нерівномірності економічного розвитку, але і вказують шляхи розв'язання регіональних проблем – за допомогою створення в менш розвинених районах штучних «полюсів», або «точок зростання». Ж. Будвіль переніс цю теорію в конкретне економічне виробництво, конкретний регіон, дав регіональне тлумачення полюса зростання. Він об'єднав простір і функцію в одне поняття – «полярність простору» [223].

Територіально-просторовий підхід, наявність полюсів зростання, по-новому розглядає проблему формування політики регіонального економічного розвитку на відміну від підходу, який визначає регіон як соціально-економічну систему.

Теорія полюсів зростання, висунута французьким економістом Ф. Перру, використовує уявлення про провідну роль галузевої структури економіки і в першу чергу провідних галузей, створюють нові товари і послуги. Суть даної теорії полягає в тому, що «зростання не відбувається скрізь і відразу, а виникає в точках або полюсах зростання, з неоднаковою інтенсивністю поширюється по різних каналах, викликаючи різноманітні кінцеві результати» [272].

Отже, концепція полюсів зростання виникла як інструмент подолання регіональних диспропорцій та стимулювання економічного розвитку. За понад 70 років її існування концепція зазнала численних трансформацій, адаптуючись до викликів часу та особливостей регіональної політики країн,

які її використовували. Ідея полюсів зростання вперше була запропонована Ф. Перру у 1950-х роках для підтримки післявоєнного економічного розвитку Франції. На початкових етапах концепція базувалася на секторальному підході, де полюси зростання розглядалися як динамічні виробничі галузі або промислові об'єкти, що своїм розвитком впливали на територіальну структуру галузі.

У другій половині XX століття підхід до концепції змінився — секторальний підхід поступився місцем просторовому. Серед перших, хто розвинув цей напрям, був П. Потье, який висунув ідею "осей зростання". Ці осі виникають між полюсами розвитку завдяки транспортним зв'язкам, які стимулюють розвиток інфраструктури, збільшують транспортні потоки й формують просторовий каркас території.

Подальший розвиток концепції відбувся у 1960-х роках завдяки роботам Ж. Будвіля. Він розширив просторове розуміння полюсів зростання, розглядаючи їх як цілісні територіальні системи з взаємозалежними елементами. На відміну від Перру, Будвіль наголошував на територіальній спеціалізації полюсів і взаємодії між ними. Він також підкреслював значення механізмів поширення нововведень, які забезпечували взаємозв'язок та синергію між полюсами.

Таким чином, концепція полюсів зростання еволюціонувала від вузько сфокусованої ідеї динамічних виробничих об'єктів до інтегрованої просторової моделі, яка враховує взаємодію між регіонами, інфраструктурою та інноваціями.

У період розвитку концепції полюсів зростання з'явилися нові підходи та ідеї, які доповнили й розширили її теоретичну основу.

Ідея експортно орієнтованих промислових комплексів (Х. Ласуен). Х. Ласуен висунув ідею, що полюсами зростання можуть бути промислові комплекси з експортною орієнтацією, які створюють спеціалізацію, що стимулює розвиток допоміжних і супутніх виробництв. Що формує

комплексний економічний профіль регіону, посилюючи його конкурентоздатність на зовнішніх ринках.

Концепція регіональної поляризації (Г. Мюрдаль). Г. Мюрдаль розвинув теорію полюсів зростання в концепцію регіональної поляризації, наголошуючи, що розвиток полюсів може посилювати нерівність між ядром і периферією. Він вбачав у цьому загрозу і наполягав на необхідності державного втручання, яке могло б допомогти зменшити регіональні диспропорції.

Теорія незбалансованого розвитку (А. Гіршман). Протилежну позицію зайняв А. Гіршман, який стверджував, що зростання завжди є незбалансованим на початкових етапах. Він вважав, що поляризація між ядром і периферією є природним процесом, який з часом вирівнюється без втручання держави.

Агломераційний ефект і полюси зростання (Х. Річардсон). Х. Річардсон запропонував розглядати полюс зростання не як цілий регіон, а як частину території, де зосереджений агломераційний ефект. Такі зони стають магнітами для інвесторів, стимулюючи економічну активність і посилюючи просторову поляризацію.

В Україні концепція полюсів зростання отримала подальший розвиток завдяки роботам Г. Підгрушного, який визначив полюси соціально-економічного розвитку як елементи територіальної організації. Він наголошував на ролі міських поселень у цьому процесі. Спільно з К. Мезенцевим та Н. Провотар він підкреслював, що полюси розвиваються завдяки мультиплікаційному ефекту, який стимулює розвиток прилеглих територій через активну економічну діяльність.

Концепція полюсів зростання, попри свою широке застосування в різних країнах, не має єдиного узгодженого трактування в сучасній світовій практиці. Кожна країна чи інституція інтерпретує це поняття по-своєму, враховуючи свої соціально-економічні та географічні особливості.

У Франції полюсами зростання вважаються великі міста, що розташовані в регіонах і мають потенціал до економічного зростання. Ці міста здатні залучати інвестиції, поширювати інновації та сприяти індустріалізаційним процесам на периферійних територіях. Міста слугують центрами, навколо яких формується економічний прогрес і зростання.

У Польщі полюсами зростання є міста-субрегіональні центри, які були або є адміністративними центрами на місцевому рівні. Ці міста є динамічними економічними центрами з інвестиційно привабливими територіями. Вони мають здатність впливати на прилеглі райони, поширюючи економічну активність на периферію в часовому вимірі.

У Румунії полюсами зростання є міста регіонального значення, які належать до найбільших в країні. Ці міста мають потенціал сформувати навколо себе галузеві інноваційні агломерації та чинити значний вплив на прилеглі території, сприяючи таким чином розвитку не лише свого міста, а й усієї навколишньої регіональної економіки.

Попри різноманітність трактувань, спільною рисою всіх підходів є те, що концепція полюсів зростання використовується як інструмент регіонального розвитку та передбачає стимулювання економічного зростання в конкретних сусідніх територіях та периферію "центрах", поступово поширюючи розвиток на. Таким чином, полюси зростання не лише виступають центрами економічної активності, але й сприяють більш збалансованому розвитку навколишніх територій через економічний вплив і поширення інновацій [161, с. 101-108].

Різнорманітність підходів до концепції полюсів зростання підкреслює її універсальність та важливість у регіональній політиці. Вона слугує як теоретичним підґрунтям для розвитку територій, так і практичним інструментом для формування ефективних стратегій зростання в умовах обмеженості ресурсів.

Писар Н.Б. слушно підкреслює, що при обмеженості ресурсів регіоналістика дозволяє сконцентрувати їх там, де вони можуть принести

найбільшу економічну віддачу. Ті центри й ареали економічного простору, де розміщуються підприємства лідируючих галузей, стають полюсами тяжіння факторів виробництва, оскільки забезпечують найбільш ефективне їх використання та призводить до концентрації підприємств і формування полюсів економічного зростання.

Водночас на формування стратегії економічного розвитку регіону впливають процеси глобалізації, які супроводжують трансформацію регіональних економік у зв'язку з необхідністю структурних зрушень пошуком нових форм організації економічних взаємозв'язків, організації поляризованого простору в економіці регіону з метою підвищення та забезпечення конкурентоспроможності регіонів, то важливим чинником забезпечення ефективного розвитку економіки регіону має бути підвищення якості економічного простору регіону. Дослідження якості промислового розвитку регіону вимагає аналізу параметрів щільності природних ресурсів, розміщення, диференціації, концентрації економічної діяльності, існування господарсько-освоєних і неосвоєних територій, зв'язаність економічних зв'язків між частинами і елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу, що визначаються розвитком транспортних і комунікаційних мереж.

Сучасною тенденцією у формуванні регіональних політик є зміщення акцентів на нові нематеріальні сфери діяльності й фактори розміщення (різноманітність і якість сфери культури й рекреаційних послуг; творчий клімат, екологія). Закономірності розміщення аргументуються за результатами аналізу суперечливих індивідуальних, регіональних, корпоративних і державних інтересів, зокрема впровадження інновацій.

А відтак, слід виокремити домінанти теорії дифузії інновацій. Згідно з цією теорією, дифузія інновацій може бути таких видів: дифузія розширення, коли інновації рівномірно поширюються по всіх напрямках від точки виникнення; дифузія переміщення (поширення в певному напрямку);

змішаний тип, коли одне покоління інновацій має чотири стадії: виникнення, дифузії, накопичення, насичення; теорія відображає хвилеподібний характер дифузії інновацій; теорія регіонального життєвого циклу.

В рамках цієї теорії процес виробництва товарів розглядається як процес з кількома стадіями: поява нового продукту, зростання його виробництва, зрілість (насичення), скорочення. На стадії інновацій потрібні активні персональні контакти, тому розміщення йде у великих містах. На стадії зростання виробництво переміщується в периферійні регіони, але це створює ризик для невеликих міст, через те, що за стадією насичення починається зниження або припинення виробництва, поки не з'являться інші інновації у великих містах [133, с. 735-739].

Таким чином, регіональна економічна політика повинна будуватися на створенні сприятливих умов для інноваційної стадії у менш розвинених регіонах, наприклад, у вигляді створення освітніх і наукових центрів, технополісів, тобто плюсів зростання. А полюс зростання необхідно трактувати як географічну агломерацію економічної активності або як сукупність міст, які володіють комплексом швидко розвиваючих виробництв, які мають експортну орієнтацію. Полюси зростають внаслідок імпульсів, створюються зростанням загальнонаціонального попиту, імпульс зростання потім передається другорядним галузям. Між полюсами зростання формуються осі розвитку. Території, розташовані між полюсами росту і забезпечують транспортний зв'язок, отримують додаткові імпульси розвитку завдяки зростанню вантажопотоків. Осі розвитку разом з полюсами росту формують просторовий каркас економічного зростання великого регіону чи країни. Даний підхід знаходить застосування на практиці, в господарсько-освоєних регіонах поляризація відбувається шляхом модернізації і реструктуризації промислових і аграрних регіонів, створення в них передових інноваційних виробництв разом з об'єктами сучасної інфраструктури.

Такий підхід застосовується у Франції, Нідерландах, Великобританії, Німеччині та ін. країнах з досить високою щільністю господарської діяльності. У регіонах нового освоєння найбільш характерними полюсами зростання стають промислові вузли, які дозволяють комплексно освоювати природні ресурси, створюючи технологічний ланцюжок виробництв, разом з об'єктами інфраструктури [133].

Отже, парадигма регіональної економічної політики тісно пов'язана з дефініціями – регіон і регіональний розвиток.

Возняк Г. В. розглянула базові теоретичні підходи до розуміння сутності поняття «регіон» і зауважила, що не існує уніфікованого визначення поняття «регіон» та соціально-економічних процесів, що в ньому відбуваються. У сучасній економічній науці найбільшого поширення набули чотири парадигми регіону: регіон-квазідержавна (середовище, у якому формуються конкурентні переваги економічних суб'єктів), регіон-квазікорпорація (квазікорпорація, яка конкурує з іншими регіонами-квазікорпораціями за збереження та залучення трудових ресурсів, залучення інвестицій, створення нових і збереження діючих підприємств тощо), регіон як інституційна одиниця (економіка регіону розглядається з позиції її потенційних можливостей і враховує базові поняття інституціоналізму: інститути, ринок, організації), регіон-соціум (стійка соціально-економічна сукупність людей, об'єднана соціальним, культурним, політичним, економічним, екологічним простором). Іншими словами, будучи суб'єктом економічних відносин, а не тільки носієм природних, людських, економічних ресурсів, у сучасній регіоналістиці регіон розглядається як поліфункціональна та багатоаспектна система. А регіональний економічний розвиток за своєю суттю – це економічна концепція, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально-географічні об'єкти [52, с. 34-43].

Тому сучасна регіональна економічна політика це сукупність економічних, організаційних, правових заходів спрямованих на комплексне,

збалансоване та пропорційне розміщення виробництва на території країни з урахуванням внутрішньодержавного та міжнародного територіального поділу праці і принцип обмеженого центрizmu. Тобто, регіональний розвиток це процес нагромадження позитивних, незворотних, закономірних змін, які призводять до зростання рівня життя населення в довгостроковій перспективі.

Сучасна регіональна економічна політика має базуватися на такій парадигмі, яка б враховувала інтереси регіонів, здобутки міжсекторального співробітництва, децентралізацію влади, збалансованість (бюджетну, економічну, соціальну і політичну) та розміщення виробництв на теренах регіону. Для формування та реалізації сучасної ефективної політики регіонального розвитку на засіданні Ради Організації економічного співробітництва і розвитку у 2023 році було розроблено відповідні рекомендації, які надають сторонам (каїнам ЄС) [269].

Уряди по всьому світу давно визнають важливий внесок регіонів, а також міст і сільських районів у їх межах, у підвищення ефективності національної економіки, добробуту громадян і забезпечення екологічної стійкості та здатності протистояти викликам. Регіони мають ключову роль в економічній і соціальній адаптації до мегатрендів, таких як зміна клімату, цифровізація, демографічні зміни та глобалізація, які асиметрично впливають на країни ОЕСР. Водночас регіони в країнах ОЕСР значно різняться за економічною структурою, продуктивністю й рівнем добробуту. Таке різноманіття має важливі наслідки для розробки та реалізації політики. Крім того, в багатьох країнах ОЕСР існують значні диспропорції між регіонами.

Комітет з політики регіонального розвитку давно доводить, що національні показники часто приховують значні відмінності в економічних, екологічних і соціальних впливах на місце проживання людей. Комітет з політики регіонального розвитку протягом останніх 20 років проводив багатостороннє обговорення щодо формування політики регіонального розвитку через поглиблені огляди, проведені у різних країнах-членах ОЕСР, у

тому числі на регіональному та місцевому рівнях, і численні публікації. На цьому шляху Комітет з політики регіонального розвитку допоміг сформувати міжнародну дискусію щодо «чому», «що» і «як» політики регіонального розвитку. Останні кризи не однаково вплинули на регіони всередині країн. Асиметричний вплив цих потрясінь пролив світло на вразливість деяких регіонів. Вони також підкреслили той факт, що політика, необхідна для пом'якшення потрясінь, не може бути просторово-сліпою, враховуючи їх сильно диференційований територіальний вплив.

Недавні кризи також є останнім доказом того, що ігнорування значних регіональних диспропорцій має важкі наслідки. Водночас регіони не однаково спроможні протидіяти мегатрендам. Тому роль політики регіонального розвитку стає більш важливою ніж коли-небудь, щоб допомогти політикам і урядовцям впоратися з такими складними викликами і компромісами та розбудовувати стійкі регіони.

Рекомендація забезпечує комплексну політичну рамку для підтримки формування та реалізації ефективної політики регіонального розвитку. Вона базується на існуючих стандартах та інструментах ОЕСР, які розробляє Комітет з політики регіонального розвитку, включаючи Рекомендацію 2014 року щодо ефективних публічних інвестицій на всіх рівнях врядування і Декларацію 2019 року про політики побудови кращого майбутнього для регіонів, міст і сільських територій. Крім того, Рекомендація спирається на Принципи ОЕСР щодо міської політики, Принципи ОЕСР щодо сільської політики та Принципи ОЕСР щодо управління водними ресурсами, затверджених Комітетом з політики регіонального розвитку.

Рекомендація враховує, що політика регіонального розвитку є довгостроковою, міжсекторальною, багаторівневою політикою, спрямованою на покращення внеску всіх регіонів у національну ефективність і зменшення нерівності між територіями та людьми.

Політика регіонального розвитку передбачає, що необхідні знання для розробки та впровадження політики для певної території знаходяться на цій території та належать місцевим жителям і громадам. Важливі учасники, які підтримали Рекомендацію, вважають, що ці знання часто належать корінним народам, які мають ключове значення в підходах до регіонального розвитку, орієнтованих на територію. Політика регіонального розвитку може формуватися як на національному, так і на субнаціональному рівнях. Рекомендація спирається на десять основ політики регіонального розвитку:

- 1) Розроблення та реалізація стратегії регіонального розвитку;
- 2) Орієнтація на відповідний територіальний рівень і масштаб;
- 3) Залучення громад і зацікавлених сторін до спільного творення;
- 4) Розбудова стійких регіонів;
- 5) Формування територіальних даних;
- 6) Створення надійних багаторівневих систем врядування;
- 7) Зміцнення спроможності;
- 8) Мобілізація фінансових ресурсів;
- 9) Сприяння доброчесності;
- 10) Впровадження управління ефективністю.

Рекомендація враховує відмінності між країнами щодо багаторівневих систем управління та різних компетенцій чи спільних повноважень, які мають субнаціональні рівні влади в політиці регіонального розвитку. Хоча Рекомендація застосовується на всіх рівнях управління, її впровадження може варіюватися серед і всередині сторін, які приєдналися до неї, залежно від їхніх компетенцій та інтересів, особливо на субнаціональному рівні.

Багаторівневе врядування стосується інституційної та фінансової взаємодії між рівнями влади та широким колом неурядових зацікавлених сторін, включаючи приватних суб'єктів і громадян, під час формування та реалізації державних політик, які мають вплив на субнаціональний рівень. Ця взаємодія характеризується взаємною залежністю між рівнями влади та

проходить по вертикалі (між різними рівнями влади), горизонтально (на тому самому рівні влади) та у мережевий спосіб із ширшим колом неурядових зацікавлених сторін (громадян, приватних суб'єктів).

Збереження природного середовища Європи значною мірою залежить від ефективності співпраці між країнами та проведення узгодженої політики просторового розвитку. Важливість досягнення гармонійного сталого співіснування економічної, соціальної та екологічної сфер суспільної діяльності підтверджується постійним пошуком відповідних стратегій, тактик, механізмів, інструментів та заходів політики щодо просторового розвитку країн-членів Євросоюзу та європростору в цілому. Як результат, країни-члени ЄС розробили одну з найкращих у світі моделей гнучкої регіональної політики, що сприяє сталому просторовому розвитку регіонів.

Інструменти просторого та регіонального планування взаємодіють через механізми, які забезпечують інтеграцію даних, аналіз потреб територій та формування комплементарних стратегій. Наприклад, цифровізація дозволяє зібрати та обробити дані, що сприяє більш точному плануванню.

Адже структурно-логічний зв'язок між цими інструментами забезпечує цілісність підходів до розвитку територій, що є критично важливим у сучасних умовах України. В таблиці 2.4 подано кореспондування національних інструментів просторого планування та регіонального розвитку.

Стратегічне планування просторового та регіонального розвитку визначає економічний розвиток регіону у цілому, його внутрішня інфраструктура, яка представлена різними галузями, підприємствами малого та середнього бізнесу, промисловими підприємствами – виробниками, які забезпечують безперервну життєдіяльність регіону. Стратегічне планування просторового та регіонального розвитку обумовлюється обсягами ресурсного потенціалу, системою охорони навколишнього середовища, іншими важливими секторами, які можуть відрізнятися за специфічними властивостями, притаманними кожному окремому регіону або галузі, є запорукою його

ефективного та сталого розвитку і виступає однією з важливих та значущих інструментів з реалізації загальної економічної стратегії розвитку.

. Таблиця 2.4

**Кореспондування інструментів
просторого планування та регіонального розвитку**

Інструмент	Опис	Зв'язок з регіональним плануванням
Просторове планування	Наукова дисципліна, що визначає використання території	Служить основою для формування регіональних стратегій.
Стратегічне планування	Визначає довгострокові цілі розвитку регіонів	Включає просторові аспекти для досягнення цілей.
Економічне планування	Оцінка ресурсів та їх використання для розвитку	Підтримує реалізацію просторових проєктів.
Цифровізація	Використання цифрових технологій для оптимізації планування	Підвищує ефективність регіональних стратегій.

Джерело: побудовано автором на основі [269]

Загальновідомо, що існує багато тлумачень понять «розвиток регіону» у сполученні з такими поняттями, як «сталий економічний розвиток», «стале економічне зростання», «збалансований розвиток» та ін. Виходячи з цього, також існує значна кількість підходів до вимірювання якісних та кількісних характеристик регіонального розвитку, що впливає на визначення шляхів забезпечення подальшого економічного зростання [79, с. 133].

Стратегічні цілі розвитку регіону спонукають міську владу передбачати в стратегічному плануванні залучення внутрішнього ресурсного потенціалу, фінансових ресурсів, а за результатом проведеної оптимізації фінансового потенціалу, використання інших джерел – інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх. Кожне джерело фінансування має свої особливості й умови використання, тому при організації фінансування аналізуються позитивні та негативні наслідки використання можливих форм фінансування з наступним вибором найбільш відповідних для реалізації конкретної програми. До основних форм фінансування можна віднести боргове, часткове фінансування та на основі власного капіталу [93, с. 200].

Стратегічне планування, яке передбачає позитивні та негативні наслідки використання тих чи інших форм фінансування має певні переваги. Стратегічний план розвитку регіону та заходи, передбачені у ньому реалізовується не тільки органами місцевого самоврядування, але й іншими стейкхолдерами, які зацікавлені у розвитку в регіоні або простору. Розроблений робочою групою, виходячи з інтересів і пріоритетів розвитку громади, стратегічний план розвитку регіон, набуває певних властивостей і стає пріоритетним документом, який дає змогу здійснювати ефективну організацію процесів за усіма ланками та етапами, передбачає використання виробничого, фінансового потенціалу, інвестиційних ресурсів регіону, враховує ступінь розвиненості системи рекрутингу в регіоні, якість та склад кадрового потенціалу, який в перспективі зможе ефективно реалізувати інвестиційні кошти за для досягнення стратегічної мети.

Сформований стратегічний план розвитку регіону, який передбачає означені цілі та чітко визначену мету, узгоджену з громадами, за для досягнення якої регіон потребує додаткового інвестування, залучення економічних механізмів досягнення результатів, а головне, розвинену систему контролю процесу реалізації стратегічного плану, надає переваги у доступі до банківських кредитів або міжнародних грантів, які виділяються різними міжнародними фінансовими установами, зокрема ЄС, громадськими організаціями, бізнесовими структурами країни тощо.

Організацією економічного співробітництва та розвитку пропонується впроваджувати ефективну територіально-орієнтовану політику регіонального зростання, для підтримки інклюзивного й сталого розвитку та добробуту на благо всіх. Для регіонального зростання в контексті просторого розвитку слід спиратися на відповідний континуум, рис. 2.2. Континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору — це концепція, що описує безперервний процес змін і еволюції регіонів у відповідь на економічні, соціальні, технологічні та екологічні чинники.

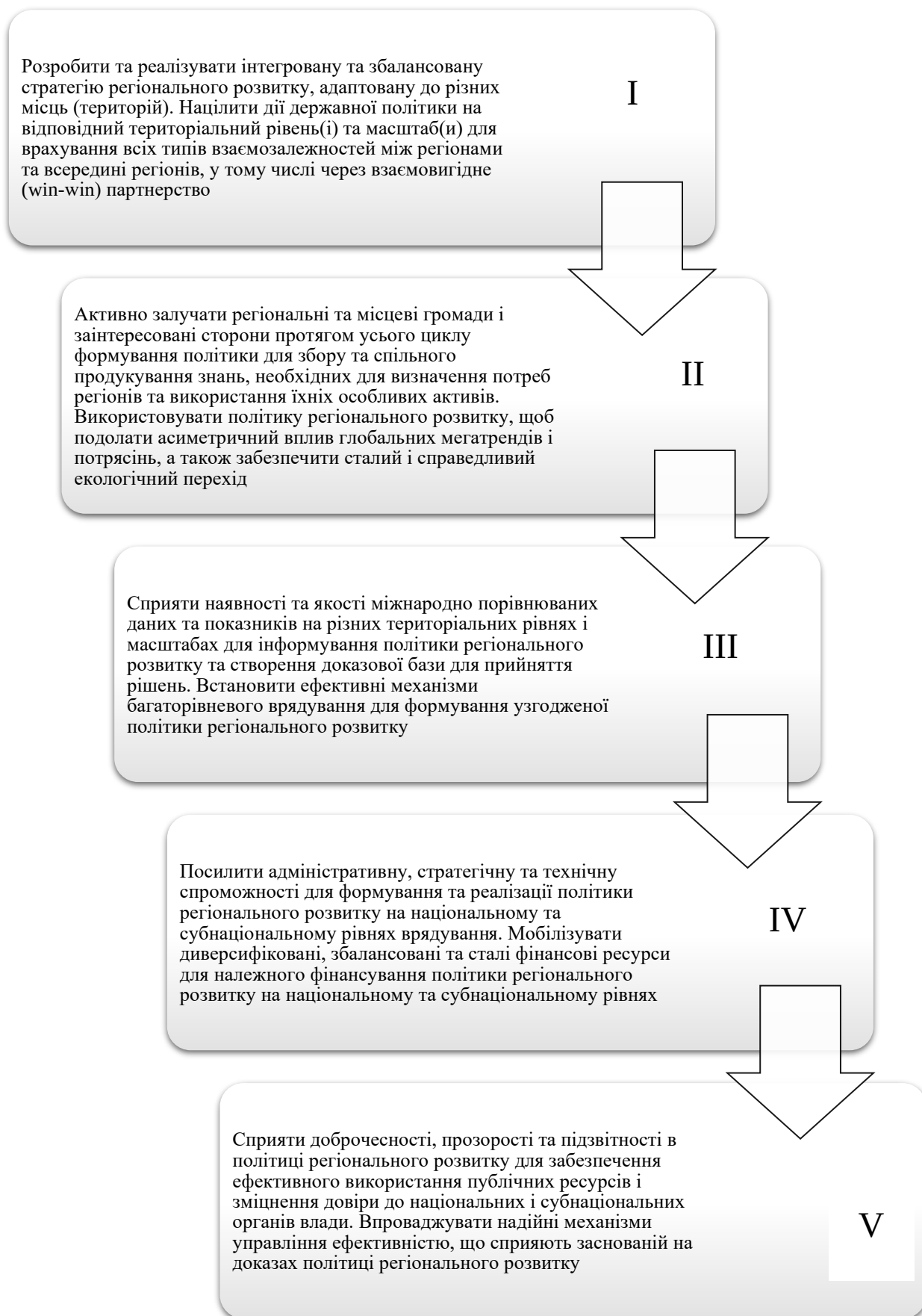

**Рис. 2.2 - Континуум регіонального розвитку
в контексті трансформацій економічного простору**

Джерело: побудовано автором на основі [269]

Континуум підкреслює динамічний характер розвитку регіонів, який не є статичним, а відбувається через постійні трансформації, адаптації та перетворення.

У рамках континууму можна виділити кілька ключових аспектів. По-перше, регіональний розвиток є результатом взаємодії між різними економічними агентами, такими як підприємства, державні установи, наукові та освітні заклади, а також місцеві громади. Їх взаємодія визначає, як ресурси розподіляються, які види діяльності розвиваються, і як регіони адаптуються до змінюваних умов.

По-друге, континуум регіонального розвитку враховує вплив глобалізації та інтеграційних процесів, які змінюють економічний простір. Регіони все частіше стають частиною глобальних ланцюгів вартості, що вимагає від них адаптації до міжнародних стандартів і вимог. Що може призводити до збільшення конкуренції між регіонами за інвестиції, ресурси та ринки. Трансформація економічного простору також пов'язана з технологічними інноваціями, які змінюють способи виробництва, обробки інформації та управління ресурсами. Інновації можуть призводити до появи нових секторів економіки, змінюючи структуру зайнятості та формуючи нові можливості для розвитку регіонів.

Таким чином, континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору описує складний і динамічний процес, що базується на взаємодії різних факторів і агентів, які впливають на еволюцію регіонів у відповідь на внутрішні та зовнішні зміни. Континуум підкреслює важливість адаптивності, інноваційності та стратегічного планування для досягнення сталого розвитку регіонів у сучасному економічному середовищі.

Отже, сучасна парадигма регіональної економічної політики й трансформації економічного простору — це набір концептуальних підходів та стратегій, які спрямовані на розвиток і підвищення життєздатності регіонів через системний підхід до управління економічними процесами на місцевому

та державному рівнях. Парадигма базується на сучасних теоріях регіонального розвитку, які інтегрують економічні, соціальні, екологічні та просторові аспекти, а також враховують вплив глобалізаційних процесів і виклики сучасної економіки.

Парадигма включає аналіз і використання різних моделей, таких як концепція полюсів зростання, агломераційні моделі, кластеризація виробництв, які дозволяють максимізувати використання регіональних ресурсів і знижувати економічні диспропорції. Вона також передбачає адаптацію економічної політики до нових умов і викликів, зокрема пов'язаних із переходом до стійкого розвитку та постконфліктного відновлення.

Трансформація економічного простору полягає у зміні структури та функціонального призначення регіонів, що спричиняється як внутрішніми факторами (розвиток місцевого бізнесу, демографічні зміни), так і зовнішніми впливами (глобалізація, міжнародні інтеграційні процеси). Що дозволяє забезпечити ефективне використання територій, оптимізувати розподіл виробничих сил та стимулювати економічне зростання шляхом взаємодії між регіонами та секторами економіки.

Парадигма регіональної політики в економічному просторі - це концептуальна модель, яка визначає основні підходи до формування та реалізації регіональної політики з метою ефективного просторового розвитку економіки.

Когнітивна карта формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному подано на рис 2.3.

Парадигма спрямована на формування ефективної регіональної політики, яка забезпечує трансформацію економічного простору відповідно до сучасних викликів та потреб сталого розвитку.

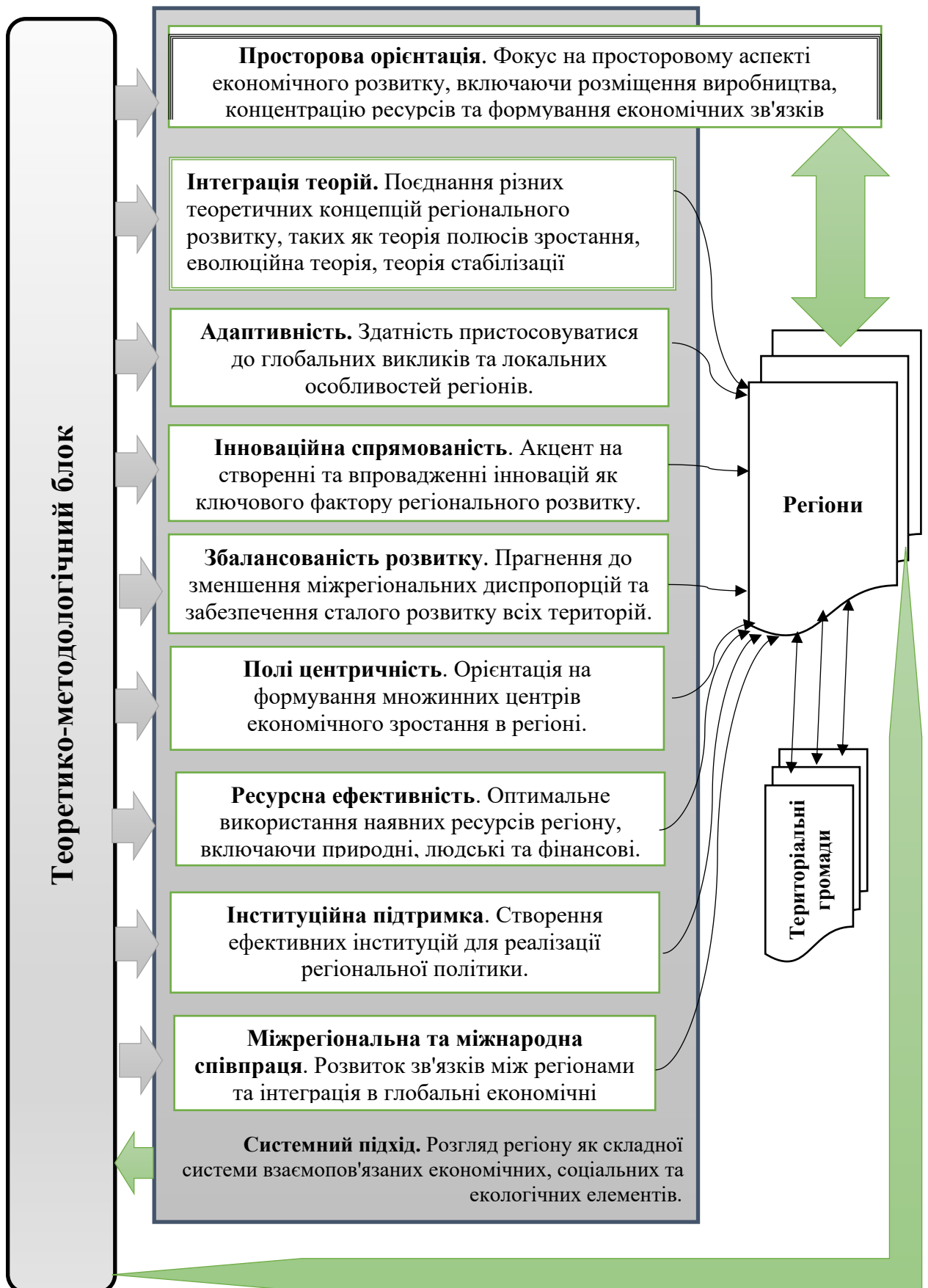

Рис. 2.3 – Когнітивна карта формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному просторі

Джерело: розроблено автором

Сучасна парадигма регіональної економічної політики зазнала значних змін під впливом глобальних викликів і трансформацій економічного простору. Зміна економічних і соціальних умов змусила перейти від класичних і неокласичних теорій до сучасних підходів, які враховують комплексні просторові, соціальні та інноваційні фактори.

Розвиток регіональної економічної політики вимагає застосування поєднаних підходів, що базуються на елементах кумулятивного росту, нової економічної географії та сучасних концепціях кластеризації й агломерації, дозволяє врахувати не тільки економічні, але й екологічні, соціальні та культурні аспекти регіонального розвитку. А успішна регіональна політика має спиратися на принципи регіоналізації, що підкреслює роль локальних і субнаціональних одиниць у реалізації економічних стратегій. Такий підхід сприяє збалансованому розвитку та зменшенню диспропорцій між регіонами.

Імплементація положень, що відповідають стандартам ЄС і міжнародним практикам, є важливою умовою для забезпечення ефективного просторового розвитку, включає вдосконалення законодавчої бази, що регулює просторове планування та підтримує інтеграцію України до європейського економічного простору. І важливою складовою регіональної політики є формування стратегій просторового розвитку, що враховують локальні особливості та використовують різні моделі, зокрема, полюси зростання, поліцентризм та кластерний розвиток.

Що дозволяє адаптувати економіку до нових викликів, зокрема, до умов пост конфліктного відновлення. Виявлені проблеми поляризації регіонів та диспропорції у розвитку потребують відповідних заходів, таких як стимулювання локальних економічних ініціатив, підтримка інфраструктурних проєктів та забезпечення інклюзивного підходу до управління територіями. Тому було сформовано континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору.

Отже, парадигма регіональної економічної політики й трансформацій економічного простору отримали подальший розвиток шляхом систематизації теорій, теоретичних підходів, ідей та концепцій до формування регіональної економічної політики та виокремлення територіально-просторового, в сторону якого спостерігається зміщення акценту в економічні теорії та практиці в країнах ЄС, що дозволить:

уточнити кореспондування інструментів просторового планування та регіонального розвитку,

сформувати континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору,

розробити когнітивну карту парадигми регіональної економічної політики й трансформації економічного простору.

Для ефективного розвитку регіонів необхідно впроваджувати сучасні методології, що базуються на поєднанні традиційних і новітніх підходів, і забезпечувати узгодженість політики на всіх рівнях — від державного до місцевого, враховуючи когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору, що означає узгодженість, взаємопов'язаність та взаємодоповнюваність процесів, що відбуваються на глобальному та регіональному рівнях і впливають на структуру, динаміку та особливості розвитку економічного середовища. Та є ключовим елементом ефективного просторового розвитку, що дозволяє регіонам інтегруватися у світову економіку, зберігаючи при цьому власну ідентичність та конкурентні переваги через когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України.

2.3. Когерентність глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України

Економічний простір України значною мірою залежить від когерентності глобальних та регіональних чинників, що впливають на розвиток національної економіки. В умовах глобалізації, коли економічні процеси стають усе більше поглибленими, а межі між національними економіками стираються, питання інтеграції України у світову економіку набувають просторового кшталту.

Водночас врахування регіональних особливостей та локальних ініціатив стає критично важливим для формування економічного простору України. Економічний простір України це сукупність економічних відносин та інститутів, що функціонують на території країни, яка містить вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також єдину систему економічного регулювання. Це поняття також охоплює територіальну структуру економіки, яка формується виробничими відносинами між різними суб'єктами підприємницької діяльності [115].

Базисом для формування економічного простору України слугують й певні адміністративні суб'єкти, в яких історично склалися певні взаємозв'язки (область, район, громади тощо), а також адміністративно-територіальні утворення з ще не визначеними межами (зони впливу великих міст, транскордонні території, інше). Наявність простору передбачає наявність єдиного бізнес-середовища, яке формується під впливом ендогенних та екзогенних чинників.

Одним з основних екзогенних чинників, що впливає на економічний простір України, є інтеграція в міжнародні економічні структури та угоди через Євроінтеграцію, передбачає участь у світовій торгівлі, співпрацю з міжнародними фінансовими інститутами, а також впровадження європейських стандартів і практик у національне законодавство. Процеси сприяють

залученню іноземних інвестицій, поліпшенню конкурентоздатності вітчизняних товарів і послуг, а також стимулюють економічне зростання у мирні часи. Проте інтеграція в економіку ЄС та у світову економіку супроводжується також певними викликами. Серед них – необхідність адаптації до змін зовнішнього макросередовища, конкуренція з іноземними виробниками, а також ризики, пов'язані з глобальними економічними кризами. Крім того, в умовах глобалізації зростає значення світових економічних процесів і політик, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на національну економіку.

Щодо регіональних чинників, то вони охоплюють не тільки внутрішні економічні процеси, а й політичні, соціальні та екологічні аспекти. Наприклад, економічний розвиток окремих регіонів України може значно відрізнятися залежно від наявності природних ресурсів, рівня інфраструктури, доступу до ринків збуту та інших факторів, а головне – ступенем руйнування інфраструктури, що створює асиметричність економічного розвитку, що, своєю чергою, впливає на загальний економічний простір країни.

Крім того, державна регіональна політика відіграє ключову роль у формуванні економічного простору України. Ефективне управління регіональним розвитком може сприяти зменшенню диспропорцій між регіонами, підвищенню рівня життя населення та забезпеченню економічного зростання у воєнний та повоєнний час. Водночас неузгодженість регіональної політики з інтересами ЄС може призвести до посилення економічних і соціальних проблем та реконфігурації економічного простору.

А. Поліщук розглядає економічний простір у сучасному науковому дискурсі, наголошуючи на важливості інтеграції глобальних і регіональних аспектів [136].

С. В. Корнієвський аналізує вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку [100].

І. І. Людвік досліджує вплив конкуренції між регіонами та їхньої інтеграції на створення стратегій розвитку регіонів в Україні в умовах глобалізації економіки [109].

А. С. Бензарь та О. А. Пестова вивчають інноваційну спроможність регіонів України в контексті глобальних економічних процесів, підкреслюючи важливість регіональної адаптації [6].

О. М. Вовк розглядає формування інноваційного потенціалу підприємств в умовах цифровізації регіональних економічних систем, акцентуючи на необхідності синергетичної взаємодії [51].

Я. Вермениць аналізує регіональний чинник у побудові глобального середовища безпеки, визначаючи концепти та тенденції цього процесу [50].

О. Підвальна та І. Надкерничний розглядають особливості формування просторових форм ведення бізнесу в контексті постіндустріального розвитку, наголошуючи на важливості регіональних аспектів [134].

Л. Черкаско пропонує систему управління регіональним розвитком в Україні, що базується на принципах економіки знань, орієнтується на стимулювання інновацій, підтримку освітніх і наукових ініціатив [210].

Н. Дугієнко та О. Дугієнко визначають пріоритети міжнародної економічної діяльності України, розглядаючи глобальні та регіональні аспекти [73].

Н. Стукало та А. Сімахова досліджують глобальні тренди розвитку соціальної економіки, підкреслюючи вплив глобалізації на регіональний розвиток [183].

Б. В. Дергалюк вивчає роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки [68].

М. Андрієнко та П. Гаман аналізують проблеми та перспективи державного управління України в умовах глобалізації економіки, наголошуючи на важливості інтеграції глобальних і регіональних чинників [2].

М. Дмитро досліджує інноваційну трансформацію післявоєнної економіки України, акцентуючи на детермінації цілепокладання та регіональних особливостях [71].

Заслуговує на особливу уваги наукові здобутки М. І. Мельник і І. В. Лещух, які дослідили когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. Науковцями розкрито домінантні особливості та інструментарій застосування когерентного підходу до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України, ураховуючи контекст як адміністративно-фінансової децентралізації, так і повоєнного відновлення України. Надано авторське визначення просторової когерентності регіонального розвитку як синтетичної (інтегральної) характеристики, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному, макрорегіональному та національному рівнях. Визначено предметні площини концептуальних і прикладних завдань для формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України на когерентних засадах та обґрунтовано фінансові, економічні, інституційні, просторово-планувальні інструменти когерентності стратегічних соціально-економічних і просторових пріоритетів розвитку територіальних суспільних систем різного рівня (громад, регіонів, функціональних типів територій), політики інтегрованого розвитку регіональних і локальних систем, узгодження стратегічного та просторового планування на національному, регіональному, локальному та секторальному рівнях [116, с. 23-33].

Попри значну кількість наукових праць, присвячених обраній проблематиці, низка питань потребує додаткової наукової уваги. Зокрема, йдеться про необхідність дослідження впливу глобальних економічних процесів на регіональний розвиток України, когерентність між глобальними та регіональними чинниками, визначення основних викликів та ризиків,

пов'язаних з інтеграцією України у світову економіку, а також розробку ефективних стратегічних рішень в контексті державного управління для підтримки стійкого економічного зростання в умовах глобальних викликів.

Вочевидь, що в сучасній економічній системі простежується два дуже складних, взаємопов'язаних і одночасно взаємосуперечливих, процеси – глобалізація та регіоналізація, які не тільки спричиняють зміни в соціально-економічних складових, але й здійснюють суттєвий вплив на трансформацію простору. Створюються нові просторові утворення, які володіють новими якостями, відносною цілісністю і маневреністю, тому глобалізація та регіоналізація, це дві сторони просторової реформації тобто просторова реформація має дуальну природу. Вплив глобальних економічних процесів на економічний простір України є надзвичайно важливим трендом, який визначає економічну політику країни та її здатність інтегруватися в міжнародне економічне середовище. У сучасних умовах глобалізації економіки, посилення міжнародної конкуренції та швидкого технологічного розвитку, країни, зокрема й Україна, стикаються з необхідністю адаптації до нових реалій. Що передбачає утримання своїх конкурентних позицій у міжнародній торгівлі в умовах воєнного стану, залучення України до діяльності міжнародних фінансових структур та інтеграцію в економічні союзи, такі як Європейський Союз тощо. Кожен із цих напрямів має свої евентуальні відмінності, які формують сучасні економічні виклики та можливості для України (табл. 2.5).

Основними чинниками, що впливають на економічний розвиток регіонів, це військові дії, який корелюють з географічним розташуванням регіонів, наявність природних ресурсів, рівень розвитку (руйнування) інфраструктури, соціально-економічні умови, політична стабільність та ефективність регіонального (місцевого) управління. Кожен з цих чинників відіграє важливу роль у формуванні економічного простору України. Проте експерти та науковці визначають поляризацію регіональних чинників, що впливають на економічний простір України через війну, які систематизовано, таблиця 2.6.

Таблиця 2.5

**Вплив перманентних глобальних тенденцій
на економічний простір України**

Напрямок впливу	Позитивні наслідки	Ризики
Міжнародна торгівля	Розширення ринків збуту, підвищення конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій	Залежність від зовнішніх ринків, вразливість до коливань світових цін
Участь у міжнародних фінансових структурах	Стабілізація економіки, доступ до фінансових ресурсів для реформ	Суворі умови надання фінансової допомоги, необхідність складних реформ
Інтеграція в Європейський Союз	Доступ до європейських ринків, технологій та фінансових інструментів	Потреба у виконанні європейських стандартів, адаптація законодавства

Джерело: розроблено автором

Трансформація економік регіонів через війну кореспондує з функціональними типами територій, які унормовані в Законі України «Про засади державної регіональної політики» та враховувати наслідки мілітаризації:

- 1) території відновлення;
- 2) регіональні полюси зростання;
- 3) території з особливими умовами для розвитку;
- 4) території сталого розвитку [80].

Очевидно, що в умовах війни зростають регіональні та секторальні дисбаланси, ускладнюється впровадження системних реформ з ефективною структурної трансформації економіки регіонів, міст та територіальних громад. Вони все більше залежать від економіки в умовах воєнного часу, соціальних потреб та глобальних впливів. У воєнний час нівелюється самоідентифікація та конкурентні переваги регіонів та територій, крім того, різні типи територій вимагають окремих підходів для забезпечення узгодженого регіонального розвитку задля просторової трансформації.

Таблиця 2.6

**Систематика регіональних чинників, що впливають на економічний простір України:
довосенний та воєнний аспекти**

Регіональні чинники	Вплив до війни	Військова агресія РФ проти України 2022-2024 роки	Регіональні чинники	Вплив у час війни
Концентрація економічної активності	Регіони з високою концентрацією економічної активності, такі як великі міста та промислові центри, створюють імпульси для розвитку економічного простору країни. Вони стають центрами тяжіння для інвестицій, робочої сили та інновацій.		Орієнтація економіки України на західні регіони	Нові та розширювані підприємства на заході України після релокації підсилюють економіку західних регіонів, що обумовлює трансформацію економічного простору країни.
Регіональні диспропорції	В Україні існують значні відмінності в рівні економічного розвитку між регіонами, що впливає на загальний економічний простір. Такі диспропорції можуть бути викликані різними факторами, такими як доступ до ресурсів, інфраструктура та соціально-економічні умови		Трансформація демографічного простору країни	Міграція населення через окупацію східних регіонів України змінює демографічну мату регіонів та країни. ВПО переселяються головним чином до Волинської, Вінницької, Львівської, Житомирської, Івано-Франківської областей та Києва.
Інтеграція в глобальний економічний простір	Регіони, які активно інтегруються в глобальні ринки, сприяють розширенню економічного простору України. Та включає розвиток експорту, залучення іноземних інвестицій та участь у міжнародних економічних проєктах.		Трансформація регіональних ринків збуту та зайнятості	Переселенці створюють додатковий попит на місцеві продукти та послуги. Що стимулює розвиток місцевої економіки та створення нових робочих місць в центральних та західних регіонах України.
Економіко-географічне положення	Географічне розташування регіонів впливає на їхню роль у національному економічному просторі. Регіони, розташовані на перетині важливих транспортних шляхів або поблизу кордонів, мають стратегічні переваги для розвитку торгівлі та логістики.		Трансформація виробничої інфраструктури в регіонах країни	Бізнеси переїжджають з прифронтових регіонів до безпечніших територій в центральних та західних областях. Спостерігається переформатування та трансформація виробничих процесів.

Джерело: розроблено автором за результатами досліджень

Ключовим аспектом економічного розвитку України є когерентність глобальних та регіональних чинників, яку слід розглядати як синтетичну (інтегральну) характеристику, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному, макрорегіональному та національному рівнях.

Когерентність глобальних та регіональних чинників сприяє досягненню міжрегіональної (між територіальної) конвергентності, групової суб'єктності, солідарності та єдності соціально-економічного простору країни, розвитку мережових економічних зав'язків, підвищенню ефективності реалізації територіального капіталу, а також формує суспільну здатність і готовність до спільної дії, взаємодії на основі ідентичності, довіри, інклюзії. З іншого боку, підвищення рівня резильєнтності територіальних суспільних систем (громад, міст, регіонів) пов'язане з ефективними структурними трансформаціями як національної, так і локальних економічних систем.

В умовах війни посилюються структурні та секторальні дисбаланси, тому когерентність глобальних та регіональних чинників нівелюється через структурну трансформацію економіки регіонів, міст і територіальних громад, яка здебільшого залежна від воєнної економіки, соціальних потреб (ризиків) і глобальних тенденцій. У результаті можемо спостерігати лише закріплення тимчасових кон'юнктурних переваг територій без урахування стратегічних перспектив і смарт пріоритетів розвитку. Когерентність цих чинників створює унікальні економічні простори, що потребують детального аналізу та розуміння для забезпечення стійкого розвитку (рис. 2.4).

Адже, у сучасних умовах когерентність глобальних та регіональних чинників набуває особливої значущості через динамічність змін та викликів, що впливають на економічний простір.

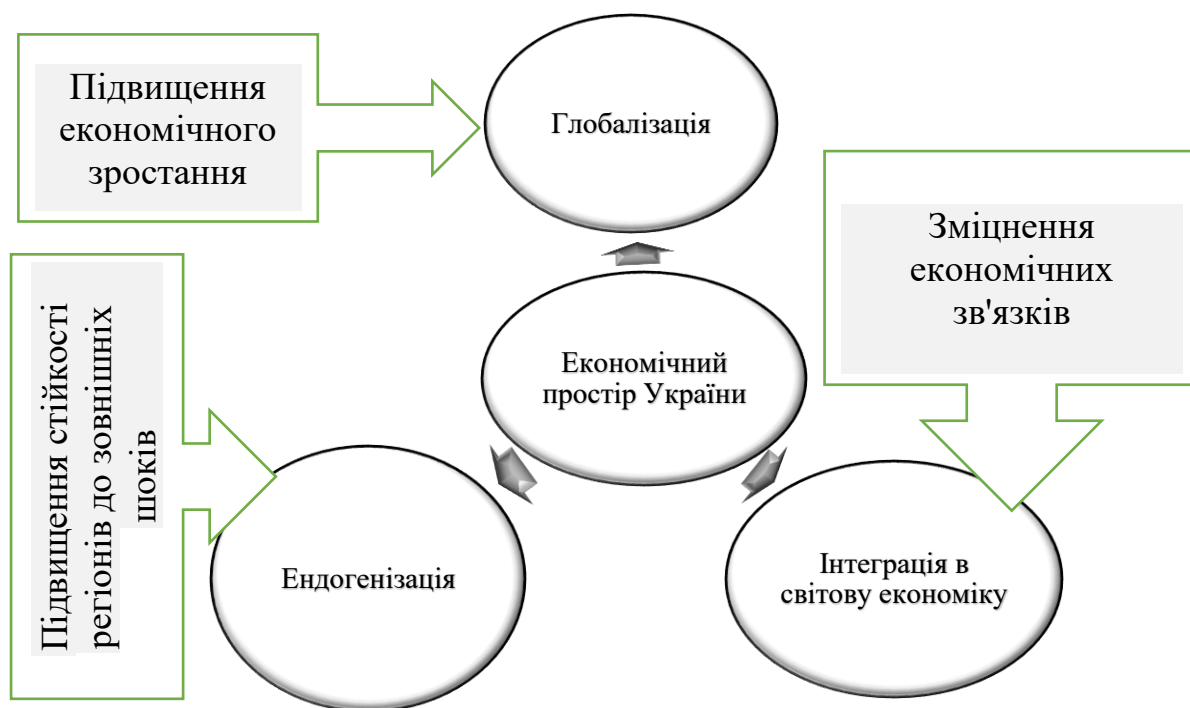

Рис. 2.4 - Тріада когерентності глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України

Джерело: розроблено автором

Світові ринки активно зазнають вплив політичних та військових конфліктів, що зумовлює зміни в попиті та цінах на природні ресурси, що безпосередньо впливає на економічну активність України, яка залежить від видобутку та експорту цих ресурсів.

Міжнародна торгівля стає все більш інтегрованою, а розвинена інфраструктура відіграватиме вирішальну роль у здатності регіонів України брати участь у глобальних ланцюгах постачання. Регіони з добре розвиненою транспортною та логістичною інфраструктурою, такі як західні області України, мають значні переваги в залученні міжнародних інвестицій та підвищенні обсягів експорту та імпорту [36].

Технологічні зміни, що відбуваються на глобальному рівні, також мають значний вплив на просторову економіку України. Впровадження нових технологій та інноваційних рішень вимагає висококваліфікованої робочої

сили й модернізації виробничих процесів, що створить нові можливості для економічного зростання в регіонах з високим рівнем освіти та наявністю технопарків і інноваційних центрів, таких як Київ та Київська область.

Політичні та економічні інтеграційні процеси, зокрема вступ до ЄС та укладання торгових угод, створюють додаткові можливості для розвитку регіонів України. Проте ефективність реалізації цих можливостей здебільшого залежить від місцевих політичних умов та стабільності. Політична стабільність та ефективне управління є критичними для залучення іноземних інвестицій і участі в міжнародних проєктах, що особливо актуально для західних та північних регіонів країни.

Інтеграція України у світову економіку є складним і багатогранним процесом, що потребує врахування як глобальних, так і регіональних чинників. Вплив цих чинників визначає економічну політику країни, її здатність адаптуватися до змін у міжнародному середовищі та ефективно використовувати наявні ресурси.

Глобальні процеси, такі як економічні кризи, зміни в міжнародній торгівлі, технологічний прогрес і геополітичні зміни, мають значний вплив на економічний простір України. Водночас регіональні особливості країни, зокрема географічне розташування, історичні традиції, повоєнна структура економіки та соціально-економічні умови, визначатимуть спроможність регіонів адаптуватися до цих глобальних змін і впливати на національну економіку.

Ефективність і гармонійність просторового розвитку України досягається за умови реалізації когерентного підходу як щодо забезпечення просторової згуртованості, так і стратегічної конкурентоспроможності регіонального розвитку, проте одночасне досягнення цих завдань часто утруднене через їхню асинхронність, що безумовно проявляється і в питаннях підходів, інструментів, механізмів регулювання і розвитку.

Когерентний підхід до формування просторового розвитку економіки України вимагає вирішення концептуальних і прикладних завдань у межах низки предметних площин:

розширення наукових засад когерентного просторового розвитку, які ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що передбачає синтез економічних, соціальних, управлінських, поведінкових (когнітивних), просторово-географічних, інституційних аспектів дослідження здатності територіально-суспільних систем до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній, суспільній, інституційній площинах;

ідентифікація чинників і визначення домінант просторової когерентності регіонального розвитку, виявлення секторів і видів економічної діяльності зі стратегічною конкурентоздатністю на основі їхньої соціально-економічної віддачі для розвитку територіально-суспільних систем різного рівня (територіальних громад, міст, регіонів) і можливостей виходу на зовнішні ринки товарів, ресурсів і капіталів;

визначення предметних площин синхронізації процесів досягнення просторової когерентності та стратегічної конкурентоспроможності регіонального розвитку на етапах постановки завдань, цілей і пріоритетів розвитку;

вибору інструментів та механізмів реалізації державної регіональної політики;

розроблення когерентного підходу до формування моделі просторового розвитку економіки України на основі узгодження державної регіональної та секторальних політик в Україні, розвитку багатосекторального партнерства, мережових зв'язків, транскордонного співробітництва, дифузії процесів просторової інтеграції, формування групової суб'єктності, солідарності та єдності соціально-економічного простору України;

обґрунтування пропозицій щодо формування і реалізації державної

регіональної політики в частині напрямів та організаційно-інституційних механізмів досягнення просторової когерентності на основі узгодження пріоритетів розвитку (зокрема і щодо стратегічної конкурентоздатності), координації цілей стейкхолдерів, розв'язання проблеми ексклюзивності (інституційної дисфункції) регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України, активізації центр-периферійних взаємодій і розвитку транскордонного співробітництва;

удосконалення системи середньострокового та довгострокового стратегічного проєктування регіонального розвитку на засадах узгодження секторального, просторового та управлінського підходів, що сприятиме досягненню міжрегіональної конвергентності, інтегрованості соціально-економічного простору країни, дасть змогу забезпечити тяглість державної регіональної політики в контексті досягнення стратегічних пріоритетів просторового розвитку в Україні [116 с. 25-26].

Дослідженню економічних проблем регіонального розвитку в умовах глобалізації присвячено наукові роботи В.В. Борщевського, в яких вчений проаналізував тематичні наукові публікації вітчизняних і закордонних авторів [222]. Виявив провідні глобалізаційні чинники впливу на ендогенний розвиток регіонів у сучасних соціально-економічних умовах. Визначив основні тенденції та перспективи їх використання в коротко – та середньостроковій перспективі. З'ясував, що найбільш контроверсійним впливом, з погляду збільшення потенціалу ендогенного зростання економіки регіонів, є глобалізаційні чинники, уособлені нетарифними обмеженнями, завуальованими екологічними, суспільно-психологічними або безпековими мотивами та аргументами.

До основних пріоритетів мінімізації деструктивного впливу відповідних чинників деглобалізаційного характеру науковцем віднесено активізацію багатосторонньої співпраці між регіонами, диверсифікацію форм та інтенсифікацію процесів транскордонного співробітництва з їхньою участю,

посилення відкритості регіональних економік, впровадження сучасних принципів демократичного управління та міжсекторного партнерства.

Проведене кабінетне теоретичне дослідження дало змогу ідентифікувати основні групи глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів за кожним з критеріїв: по-перше, інституційно-економічної, організаційно-адміністративної та суспільно-психологічної спрямованості впливу; по-друге, транспарентної, гібридної та латентної форми вияву.

До глобалізаційних чинників, що стимулюють ендегенне зростання регіонів відносить такі: відсутність або незначну кількість наявних регуляторних обмежень (як митних, так і нетарифних); відкритість державної, регіональної та місцевої влади по різні боки кордону до співпраці з іноземними партнерами; прозорість управлінських рішень і документів; достатній рівень розвиненості інституційної інфраструктури; сприятливу суспільно-політичну ситуацію, яка полягає в позитивній налаштованості як місцевого населення та бізнесу, так і в зацікавленості закордонних компаній і ділових партнерів у розвитку взаємовигідної співпраці одне з одним на спільних засадах, що визначаються відповідними глобалізаційними принципами, а також толерування цих принципів основними політичними силами та пересічними громадянами в різних державах світу та в їхніх регіонах.

Натомість до глобалізаційних чинників, які справляють виразний негативний вплив на ендегенний розвиток регіонів у сучасних соціально-економічних умовах, слід віднести такі: загострення безпекових ризиків, що тягнуть за собою посилення митних та інших регуляторних обмежень; укорінення різних форм опортуністичної поведінки, пов'язаної з налаштованістю на толерування деглобалізаційних цінностей та ідей, а також поширення цих ідей у політичному середовищі та наслідування їх представниками громадянського суспільства; наявність інституційних деформацій і дисфункцій, зокрема мутацію та аномію цілої низки інститутів, відповідальних за вільний рух товарів, капіталів і людей між країнами й

регіонами.

Деструктивний характер мають латентні чинники деглобалізаційного впливу, такі як посилення транскордонної тіньової економіки та нелегальної трудової міграції, корупція в органах державної та регіональної влади, а також в органах місцевого самоврядування, зниження інституційної спроможності цих органів, поширення різного роду міфів і фейків про загрозу глобалізації для національних і регіональних економік тощо [222, с. 11-10].

Проте на наш погляд, в умовах війни, слід розвинути дану класифікацію шляхом додавання такого критерію – як наслідки мілітарного впливу, який явно має деструктивний характер (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Класифікація глобалізаційних чинників впливу
на розвиток регіонів**

Критерії	Чинники впливу		
1	2	3	4
За спрямованістю основного впливу	Інституційно-економічні	Організаційно-адміністративні	Суспільно-психологічні
	Митні бар'єри. Нетарифні обмеження. Розвиненість і стан інституційної інфраструктури регіону. Наявність і якість регіональних і місцевих стратегій розвитку, інвестиційних паспортів, інвестиційних пропозицій тощо.	Укладені міжрегіональні угоди з іноземними партнерами та якість їх виконання. Політична ситуація в регіоні, функціональна спроможність органів влади регіонального та локального рівнів. Корупційні впливи. Відкритість влади.	Якість людського та соціального капіталу. Місцеві традиції та звичаї, стереотипи економічної поведінки мешканців регіону. Схильність мешканців регіону до опортуністичної поведінки, їхні соціальні страхи. Безпекові виклики
За формою вияву	Транспарентні	Гібридні	Латентні
	Прийняті документи та нормативно-правові акти, міждержавні та міжрегіональні угоди. Стан інфраструктури. Наявність безпекових викликів глобального масштабу.	Інституційні деформації та дисфункції (політичні конфлікти, нелегальна трудова міграція, контрабанда). Якість людського та соціального капіталу Відкритість влади	Опортуністична поведінка мешканців. Корупція та недовіра до владних інституцій. Тіньова економіка та інші негативні стереотипи економічної поведінки населення

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5
З наслідками мілітарного впливу	Економічні	Екологічні	Соціальні	Психологічні
	Витрати на відновлення. Збільшення іноземних інвестицій.	Забруднення навколишнього середовища незалежно від державних кордонів країни. Втрата біорізноманіття. Деградація природних ресурсів	Погіршення якості життя. Зростання соціальної нерівності між регіонами та країнам.	Травми та психологічний стрес. Наявність у людей посттравматич- ного стресового розладу.

Джерело: розвинуто автором на основі [222, 53]

Економічні наслідки проявляються у збільшенні витрат на відновлення. Після закінчення війни країна стикнеться з величезними витратами на відновлення інфраструктури, що може затримувати економічний розвиток на багато років через можливу або недостатню відсутність економічної підтримки з боку міжнародних партнерів. Нестабільність і ризики, пов'язані з новими військовими конфліктами, можуть зменшити іноземні інвестиції в країну, оскільки інвестори шукають стабільніші умови для бізнесу

Екологічні наслідки війни простежуються у забрудненні навколишнього середовища. Військові дії призвели до значного забруднення повітря, води та ґрунту в багатьох регіонах України через використання різноманітних видів зброї, включаючи хімічну. Це викликало масове отруєння живих організмів та руйнування екосистем. Війна призвела до знищення природних середовищ існування в східних та південних регіонах України (в Херсонській області зокрема), що загрожує вимиранню деяких видів рослин і порушує екологічну рівновагу. Деградація природних ресурсів - виснаження природних ресурсів, таких як вода, ліси та корисні копалини, що негативно впливатиме на якість життя населення в цих регіонах.

Соціальні наслідки – це погіршення якості життя. Руйнування інфраструктури (дороги, мости, електростанції) під час військових дій

призвело до порушення нормального функціонування суспільства та економіки, що погіршує умови життя людей особливо в східних та південних регіонах України.

Зростання соціальної нерівності обумовлена тим, що війна посилить соціально-економічну нерівність між регіонами, де одні регіони України матимуть можливість і далі просторово розвиватися у повоєнний час, тоді як інші страждатимуть від руйнувань і нестачі ресурсів.

Психологічні наслідки війни - травми та психологічний стрес у більшості населення України. Військові дії завдають шкоди не лише фізичному здоров'ю населення, але й психічному стану людей. Багато людей переживають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) через вплив війни, що обумовлює необхідність та важливість підтримки з боку країн, що мають такий досвід. Для виявлення когерентності між глобальними та регіональними чинниками в економічному аналізі традиційно використовуються різноманітні методи, серед яких найпоширенішими є:

кореляційно-регресійний аналіз. Метод дозволяє виявити та кількісно оцінити зв'язок між різними економічними показниками, що може допомогти в аналізі впливу глобальних чинників на регіональні економічні процеси. Наприклад, кореляційний аналіз може показати, як зміни в глобальних ринках впливають на регіональні інвестиції або зайнятість;

компаративний аналіз. Метод дозволяє порівнювати різні регіони або країни за певними економічними показниками, що може виявити, як глобальні тенденції впливають на регіональні особливості. Наприклад, порівняння економічних показників різних регіонів може вказати на те, як глобалізація впливає на локальні ринки праці;

структурно-логічний аналіз. Метод використовується для побудови логіки та структури дослідження, що дозволяє систематизувати інформацію про глобальні та регіональні чинники. Він може допомогти в ідентифікації ключових елементів, які впливають на економічний розвиток.

Використовуючи структурно-логічний метод визначмо економічні простори, які можуть бути категоризовані за різними рівнями:

глобальний економічний рівень охоплює міжнародні економічні відносини, що впливають на національні економіки через торгівлю, інвестиції та фінансові потоки;

макроекономічний рівень зосереджується на національній економіці, включаючи загальні економічні показники, такі як інфляція та безробіття;

метаекономічні зв'язки включають територіальні комплекси, галузеву економіку, окремі ринки, банки, податкові системи та інфраструктуру, що забезпечують функціонування економіки на різних рівнях;

мікроекономічний рівень стосується локальної та індивідуальної економіки, де аналізуються поведінка окремих споживачів та підприємств.

Регіональний підхід до економічного простору базується на дослідженнях функціонування та взаємозв'язку глобального, регіонального та локального економічних просторів. На рис. 2.5 наведено об'єктивізація глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України.

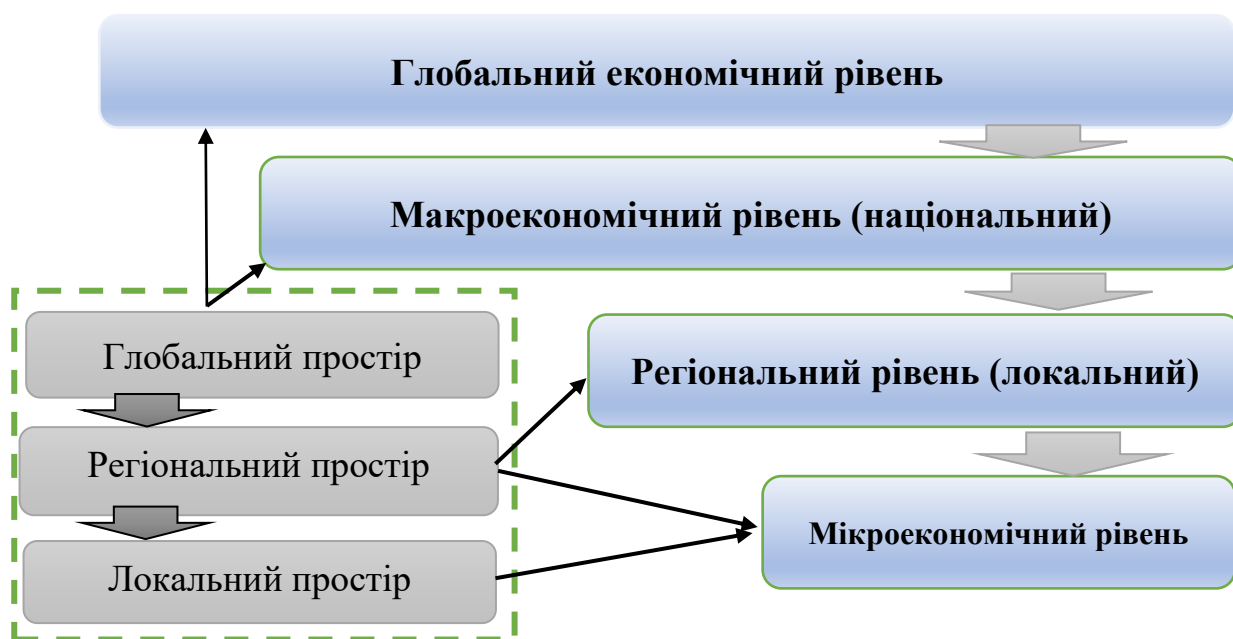

Рис. 2.5 - Об'єктивізація глобальних, регіональних локальних

просторів в контексті формування економічного простору України

Джерело: узагальнено автором за результатами проведених досліджень.

Таким чином, можна констатувати, що у сучасних умовах економіка України перебуває під впливом трьох основних тенденцій — глобалізації, регіоналізації та мілітаризації. Глобалізація сприяє інтеграції України у світові економічні процеси, відкриваючи нові можливості для міжнародної торгівлі, інвестицій та розвитку технологій. Регіоналізація визначає розвиток місцевих економік, враховуючи їхні унікальні особливості, такі як ресурси, інфраструктура та соціально-економічні умови. Мілітаризація деструктивно впливає на просторовий розвиток і регіонів і країни в цілому.

Процес інтеграції України в Європейський Союз відіграє важливу роль у формуванні економічного простору та відкриває доступ до європейських ринків, нових технологій та інвестицій. Однак, цей процес супроводжується викликами, такими як необхідність адаптації до європейських стандартів та жорсткі умови для отримання фінансової допомоги задля відновлення економіки. Однією з основних проблем є нерівномірність економічного розвитку різних регіонів України, що посилюється військовою агресією та руйнуванням інфраструктури в окремих регіонах. Що також створює асиметрії в розвитку регіонів, що впливає на загальний економічний простір країни.

Розвинена інфраструктура є важливим чинником для інтеграції регіонів України у глобальні ланцюги постачання. Крім того, впровадження нових технологій та інновацій вимагає високого рівня освіти та наявності технопарків і інноваційних центрів у регіонах. Особливо важливим стає когерентний підхід до просторового розвитку економіки, який передбачає узгодженість глобальних і регіональних чинників. Який сприяє досягненню міжрегіональної конвергенції та розвитку стійкого економічного простору. Але військові дії на території України значно ускладнюють реалізацію економічних реформ та розвиток регіонів.

Отже, дістав подальшого розвитку підхід до когерентності глобальних та регіональних чинників економічного простору країни шляхом визначення

впливу перманентних глобальних тенденцій на економічний простір України та проведення систематизації регіональних чинників, з виокремленням довоєнного та воєнного етапів, що дозволило сформувати тріаду когерентності глобальних та регіональних чинників і розвинути класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів, яка враховує мілітарний вплив й об'єктивізацію глобальних і регіональних просторів в контексті формування економічного простору України. Успішне формування економічного простору України вимагає узгодженого використання глобальних можливостей та врахування специфіки регіонального розвитку особливо у воєнно-повоєнний час.

Висновки до розділу 2

Дослідження економічних теорій регіонального розвитку (неокласичні теорії, теорії кумулятивного росту, базові теорії і концепції економічної географії, теорії агломерації, теорії випадкового росту, нові теорії регіонального росту, просторові лаги тощо) та моделей (розміщення виробництва, базового мультиплікатора регіонального доходу, нового типу міжнародної торгівлі, економіки двох регіонів (північ і південь), "ядро – периферія", розміщення заводів, розподілу економічної активності, локальної максимізації шоку, просторових лагів регіонального росту, раціонального розміщення продуктивних сил тощо) дали змогу розкрити еволюцію теорій економічного регіонального розвитку та визначити релевантність економічних теорій та моделей для України.

Особливу увагу приділено дослідженням теоретичних засад просторового розвитку, планування та трансформацій, зокрема в контексті децентралізації, що дало змогу уточнити дефініцію "просторова трансформація розвитку", під якою розуміється процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендегенних факторів розвитку суспільства.

За результатами дослідження теоретичних ядер просторової економіки (полюси зростання, кластери та технопарки, стратегічне планування, метрополізація та джентрифікація) було ідентифіковано основні атрибути просторової трансформації регіональної економіки (характеристики, типи, ефекти, варіанти, показники оцінки просторових трансформацій).

Розкрито, що сучасна регіональна економічна політика являє собою сукупність економічних, організаційних, правових та інших заходів, спрямованих на комплексне, збалансоване та пропорційне розміщення

виробництва на території країни та її регіонів, з урахуванням внутрішньодержавного та міжнародного територіального поділу праці. Трансформація парадигми економічної регіональної політики зумовлена еволюцією економічних теорій, кожна з яких спирається на тренди у регіональному розвитку й можливі способи розв'язання виявлених економічних проблем.

За результатами проведено аналізу та систематизації економічних теорій, концепцій, ідей та теоретичних підходів до формування регіональної економічної політики виокремлено територіально-просторовий аспект, в бік якого спостерігається зміщення акценту в економічній теорії та практиці в країнах-членах Європейського Союзу. Отже, формування сучасної регіональної економічної політики передбачає врахування інтересів регіонів та територіальних громад задля конструктивної трансформації економічного простору.

За результатами проведених досліджень встановлено, що сучасна парадигма регіональної політики в Україні ґрунтується на економічних теоріях, ретроспективному досвіді та особливостях формування регіональної економічної політики, яка враховує виклики функціонально-просторового розвитку держави (окупацію та руйнацію територій), регіонів і територіальних громад та принципи організації економічного співробітництва та розвитку. В роботі сформовано континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору (який містить п'ять груп пріоритетів) та когнітивну карту формування парадигми регіональної політики розвитку в економічному просторі, яка спрямована на формування ефективної регіональної економічної політики, що забезпечує трансформацію економічного простору відповідно до сучасних викликів, серед яких – глобалізація та мілітарний вплив.

Безперечно, що на розвиток економічного простору України впливають як глобальні, так і регіональні чинники, дослідження яких дозволило

обґрунтувати їх когерентність. Зокрема було визначено вплив перманентних глобальних чинників (міжнародної торгівлі, участі у міжнародних фінансових структурах, інтеграції в Європейський Союз тощо) на економічний простір України та здійснено ідентифікацію та систематизацію регіональних чинників, що впливають на економічний простір України у довоєнний та воєнний час.

Когерентність глобальних та регіональних чинників розглядається як синтетична (інтегральна) характеристика, яка розкриває здатність територіально-суспільної системи до просторової цілісності, інтегрованості, зв'язаності, узгодженості в соціальній, економічній, суспільній, інституційній площині на локальному, регіональному, субрегіональному та національному рівнях, яку відбиває тріада когерентності глобальних та регіональних чинників в контексті формування економічного простору України. Враховуючи наявність воєнного стану в Україні було розвинуто класифікацію глобалізаційних чинників впливу на розвиток регіонів шляхом додавання такого критерію, як наслідки мілітарного впливу, який явно має деструктивний характер.

Особливу увагу звернено на об'єктивізацію глобальних, регіональних та локальних просторів в контексті формування економічного простору України. Об'єктивізація глобальних, регіональних та локальних просторів є важливим аспектом формування економічного простору України, винятково в умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, війна та повоєнна відбудова. Об'єктивізація глобальних, регіональних та локальних просторів в контексті формування економічного простору України є складним, але необхідним процесом. Він вимагає інтеграції різних рівнів управління та активної участі всіх зацікавлених сторін. Що дозволить Україні не лише адаптуватися до сучасних викликів, але й створити умови для сталого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності та покращення якості життя населення у повоєнний час.

Отже, економічний простір України консолідує глобальний, регіональний та локальний економічні простори, які знаходяться під впливом глобалізації, регіоналізації та мілітаризації, що об'єктивно обумовлює активну трансформацію економічного простору України на глобальному, національному, регіональному та мікрорівнях та потребує постійного аналізу та оцінювання соціально-економічного розвитку територій.

Основні положення розділу опубліковано у [12, 17, 19, 21, 36, 167, 168].

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1. Методичний аспект аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій

Аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку територій набули розвитку з появою економічної науки, яка спрямована на виявлення циклічностей, кон'юнктури, загальних тенденцій, динаміки тощо. Соціально-економічний аналіз розвитку територій є умовою проведення конструктивних та ефективних просторових трансформацій. Важливою складовою соціально-економічного аналізу є вміння визначати, які саме чинники вплинуть на просторову трансформацію. Все це потребує глибоких знань про взаємодію соціального й економічного аспекту розвитку територій, зокрема територіальних громад, регіонів, країн.

У науковій літературі соціально-економічний розвиток територій в контексті просторових трансформацій визначається як незворотні, спрямовані, закономірні зміни, які мають дуальність. З одного боку, розвиток передбачає здатність території зберігати стійкість і протистояти змінам – без цього не можуть бути забезпечені незворотність і спрямованість. З іншого боку, розвиток невідривно пов'язаний зі здатністю до просторових трансформацій, адже розвиток – це передусім зміни, зокрема в просторових конфігураціях. В наукових дослідженнях та практичній діяльності щодо просторового розвитку локальних територій все частіше переплітаються поняття «територіальні громади», «агломерації», «урбанізація», «інклюзивний розвиток», «смартспеціалізація». Проте всі процеси мають єдину мету – ефективний, сталий розвиток локальних територій, так вважають Попадинець

Н. М. і Олексюк Г. В. [139, с. 190-197] (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Дефініції сучасного просторового розвитку територій

Дефініції	Характеристика
Об'єднання територіальних громад	Реформа місцевого самоврядування, децентралізація влади і фінансів; створення відповідно до закону України територіальних громад на основі об'єднання окремих населених пунктів сіл, селищ, міст у єдину територію; як суб'єкт місцевого самоврядування і місцевої виконавчої влади із відповідними повноваженнями та ресурсами для надання суспільних послуг мешканцям громади; як закрита просторова і соціально-економічна система на основі встановлених законодавством меж, визначення керівних органів місцевого самоврядування (виборність), власними фінансовими ресурсами та комунальною власністю
Агломерація	Форма та інструмент забезпечення багатоцільового співробітництва територіальних громад і центру агломерації ; частково закрита система, що визначається зоною впливу центру агломерації з іншими територіальними громадами; мають спільні просторові межі, інтереси соціально-економічного розвитку, спільні природні, інфраструктурні, виробничі ресурси, соціально-культурні та інші інтегровані міждисциплінарні зв'язки; утворюються на добровільній основі згідно рішення відповідної міської ради центру агломерації ; формують спільні проекти, кошторис та джерела фінансових і інших ресурсів.
Урбанізаційні процеси та системи	Урбанізація – це глобальний процес, що зумовлює зростання ролі великих міст; активізація процесу міграції сільського населення (внутрішньо переміщених осіб) у міську місцевість у пошуках засобів підвищення рівня та якості життя; модернізація та зміна способу життя завдяки використанню новітніх технологій, інновацій; високотехнологічні процеси організації міського простору, комунікацій, оптимізація переміщень, можливостей вдосконалення у різних сферах діяльності.
Інклюзивний розвиток	Процес та посилення засобів щодо залучення усіх верств населення територій до розв'язання проблем соціально-економічного розвитку; використання інтелектуальних, людських, інституційних, інфраструктурних та інших ресурсів для будівництва власної економічної системи місцевого рівня; спільна робота мешканців громади заради сталого економічного та соціального зростання. Смартспеціалізація (смайт-економіка) Фокусування та концентрація ресурсів, інфраструктури, сил та можливостей території у тій сфері діяльності та галузі, яка має найбільший потенціал для комплексного розвитку; ефективне використання інвестицій, нарощення інноваційного потенціалу, зростання інтелектуального рівня людського капіталу та залучення його у конкурентоспроможні сфери.

Джерело: [139, с. 190-197]

Проблематика проведення соціального і економічного аналізу розвитку територій досліджується в багатьох наукових роботах закордонних та вітчизняних вчених. Про це свідчить вже проведений теоретичний аналіз: О.М. Дубовик досліджує різні підходи та методи оцінки рівня розвитку територій, зосереджуючись на інструментах, що використовуються в цьому процесі. О.С. Литвин досліджує різні методи оцінки рівня розвитку регіонів, аналізує їх переваги та недоліки та пропонує власні методичні підходи до оцінки розвитку регіонів. В.О. Мельник, В.В. Подгурський розглядають методику оцінки рівня розвитку міських територій, зокрема на основі системно-структурного підходу, і пропонують використання цього підходу для визначення рівня розвитку міст. В.М. Яценко, О.В. Шолохова, Л.В. Гайдук розглядають методику оцінки рівня розвитку регіонів України, аналізують ключові фактори розвитку та пропонують підходи до оцінки ефективності регіонального розвитку. В.А. Павлюк, В.В. Іванчук розглядають методичні підходи до оцінки рівня розвитку регіону на основі показників суспільно-економічного розвитку та пропонують векторний підхід щодо обґрунтування політики антикризового менеджменту. О.І. Чуб розглядає сучасні підходи та методи оцінки рівня розвитку територій, аналізує їх особливості та переваги та робить висновки щодо їх застосування. А. Кузнецов, А. Гвоздкова проводять порівняльний аналіз моделей оцінки розвитку територій, досліджують їх особливості та ефективність в контексті антикризового управління. Д. Златанов, В. Драгомир роблять огляд методів та показників оцінки розвитку територій, досліджують різні фреймворки та їх використання в контексті сталого розвитку. Л. Анселін, І. Сябрі, Ю. Хо представляють інструмент GeoDa для просторового аналізу даних, який може бути використаний для оцінки розвитку територій. Доповідь UN-Habitat "State of the World's Cities 2012/2013: Prosperity of Cities" розглядає питання процвітання міст у світі та їхній розвиток, звертаючи увагу на оцінку рівня розвитку територій. Доповідь OECD "Regions and Cities at a Glance 2018"

надає огляд регіонів та міст у світі, їхнього розвитку та важливості оцінки рівня розвитку територій. Книга Д. Харрісон, М. Хойлер, Б. Уорф досліджує кампанії з брендування глобальних місць у контексті розвитку міст, регіонів та націй. Р. Каманьї аналізує концепцію територіальної конкурентоспроможності і обговорює її значення для оцінки розвитку територій. С. Алкіре, Дж.Фостер, С.Сет, М.Е. Сантос розглядається проблема ідентифікації та її вплив на економічну нерівність, аналізуються показники індексу людського розвитку. Посібник European Commission "Territorial Impact Assessment for Cohesion: Guidebook" надає огляд методів оцінки територіальних чинників, зокрема в контексті оцінки розвитку територій. Ж.М. Дельгадо, М.Е. Портер, С. Штерн розглядають поняття кластерів пов'язаних галузей та їх роль у розвитку економіки [65, с. 71].

Майже всі вчені зауважують, що існує велике різноманіття методів та способів соціального і економічного аналізу розвитку територій, які постійно удосконалюються. Зокрема, методичний підхід до аналізу та оцінку соціально-економічного розвитку територій вдало удосконалив В.О. Гур'єв [65 с. 69-83]. Науковець зазначає, що для аналізу соціально-економічного розвитку територій варто використовувати 50 показників за 9 напрямками, що дозволяє якісно оцінювати рівень розвитку територій - регіонів України.

I. Економічний розвиток. В рамках цього напрямку аналізуються ключові сектори економіки регіонів України, такі як промисловість, сільське господарство та будівництво. Ці сектори є основою економічного прогресу та сприяють зростанню регіонального валового внутрішнього продукту (ВВП). У рамках субнапрямків «Промисловість» оцінюються три показники: індекс промислової продукції, обсяги реалізації промислової продукції та обсяги реалізації на душу населення. Субнапрямок «Сільське господарство» також включає три показники: індекс сільськогосподарської продукції, загальний обсяг виробництва в агросекторі та виробництво на одну особу. У сфері «Будівництво» аналізуються три показники: індекс будівельної продукції,

обсяги виконаних будівельних робіт та їх обсяги на душу населення.

II. Зовнішньоекономічна діяльність. У цьому напрямі оцінюється зовнішньоекономічна активність регіонів, зокрема експорт товарів і послуг. Такі показники демонструють здатність регіонів залучати зовнішні ресурси та розширювати міжнародну співпрацю. У субнапрямку «Експорт товарів» розглядаються чотири показники: темпи зростання або зменшення експорту товарів, загальний обсяг експорту, експорт на душу населення та коефіцієнт покриття імпорту експортом (товари). Субнапрямок «Експорт послуг» також включає чотири показники: темпи зростання або зменшення експорту послуг, загальний обсяг експорту послуг, експорт послуг на душу населення та коефіцієнт покриття імпорту експортом (послуги).

III. Інвестиційна діяльність. У межах цього напрямку оцінюється інвестиційна активність регіонів, зокрема капітальні та іноземні інвестиції. Такі показники відображають рівень притоку інвестицій у регіон і його здатність залучати внутрішні та зовнішні інвестиції. У субнапрямку «Капітальні інвестиції» аналізуються три показники: індекс капітальних інвестицій, загальний обсяг капітальних інвестицій і капітальні інвестиції на душу населення. Субнапрямок «Іноземні інвестиції» також включає три показники: темпи зростання або зменшення прямих іноземних інвестицій, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій та їх обсяг на душу населення.

IV. Фінанси. У цьому напрямку оцінюються фінансові показники, зокрема доходи місцевих бюджетів і фінансовий стан підприємств. Такі показники свідчать про фінансову стабільність регіону та його здатність ефективно використовувати ресурси. У субнапрямку «Доходи місцевих бюджетів» розглядаються три показники: темпи зростання або зменшення доходів місцевих бюджетів, загальний обсяг доходів місцевих бюджетів і доходи на душу населення. Субнапрямок «Фінанси підприємств» містить два показники: фінансові результати підприємств до оподаткування та фінансові результати підприємств, які зазнали збитків.

V. Споживчий ринок. Цей напрям передбачає оцінювання показників споживчого ринку, які відображають рівень споживання товарів і послуг в регіоні. Дані свідчать про рівень життя та платоспроможність населення. У субнапрямку «Споживчий ринок» аналізуються чотири показники: індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту, загальний обсяг роздрібної торгівлі, оборот роздрібної торгівлі на душу населення та індекси споживчих цін.

VI. Житлово-комунальне господарство. У межах цього напрямку оцінюються показники житлово-комунального господарства, зокрема доступність житла та якість комунальних послуг. Дані відображають рівень комфорту й якості життя населення. У субнапрямку «Житлово-комунальне господарство» аналізуються чотири показники: темпи зростання або зменшення введеного в експлуатацію житла, обсяги введеного житла в експлуатацію та кількість житла на 10 тисяч осіб; також враховуються індекси споживчих цін на житло, воду, тепло і електроенергію.

VII. Платоспроможний попит населення. У рамках цього напрямку оцінюється платоспроможний попит населення через рівень заробітної плати й розрахунки за житлово-комунальні послуги. Показники свідчать про рівень доходів і споживчу активність населення. У субнапрямку «Заробітна плата» аналізуються три показники: індекс реальної заробітної плати, середня місячна заробітна плата й темп змін заборгованості по виплатах заробітної плати; у субнапрямку «Розрахунки за житлово-комунальні послуги» розглядаються два показники: рівень оплати населенням комунальних послуг і обсяг заборгованості за ці послуги.

VIII. Ринок праці. У цьому напрямку оцінюються показники ринку праці, такі як кількість зайнятих осіб і рівень безробіття. Ця інформація відображає зайнятість і можливості працевлаштування в регіоні. У субнапрямку «Ринок праці» аналізуються два показники: рівень безробіття серед населення й рівень зайнятості.

ІХ. Населення. У цьому напрямку оцінюються різноманітні демографічні показники, включаючи рівень освіти, медичне обслуговування й інші аспекти життя населення. Ця інформація дає змогу зрозуміти якість життя людей і рівень соціального розвитку регіону. У субнапрямку «Населення» аналізуються п'ять показників: приріст чисельності населення, загальні коефіцієнти народжуваності й смертності, коефіцієнти природного приросту (або скорочення) й коефіцієнти смертності дітей до одного року.

Марков М. Є. запропонував проводити оцінювання за допомогою комплексного індексу соціально-економічного розвитку регіонів України. Для цього взято набір даних рейтингової оцінки Міністерства розвитку громад і територій України. Спираючись на велику кількість показників (64 показника, які об'єднано у 12 груп, що відображають певний аспект соціально-економічного розвитку регіонів) є головною перевагою цієї рейтингової оцінки серед інших авторських підходів. Отримані автором розрахунки результати свідчать, що у 2015 та 2018 роках найбільший рівень соціально-економічного розвитку мало місто Київ, найгірший – Луганська область, що є наслідком збройного конфлікту на сході України з 2014 року. Протягом цих років високий рейтинг також мали Дніпропетровська та Київська області. Індекси демонструють значну розбіжність між усіма регіонами, а особливо з Києвом і Луганською областю. Протягом 2015–2018 рр. спостерігається тенденція до збільшення індексу Києва від середнього значення та, водночас, зменшення цієї різниці для Луганської області. Але частина областей не встигають за цією тенденцією, тому у 2015 р. більшість регіонів мали значення комплексного індексу вище середнього (13 регіонів), але у 2018 р. з цих регіонів залишилось лише вісім [111, с. 45-52].

Традиційно, соціально-економічний аналіз розвитку територій консолідує чотири площини: макроекономічний, галузевий, мікроекономічний, просторовий. Кінцева мета соціально-економічного аналізу розвитку територій — це визначення тенденцій та прогнозування просторових

трансформацій в економіці територій. Слід зазначити, що у другій половині XX ст. виникає новий підхід до соціально-економічного аналізу розвитку територій. На перше місце виходить завдання щодо визначення ризиків та передумов просторових трансформацій на основі ймовірно-статистичних методів та діджиталізації. А основним прикладним інструментарієм соціально-економічного аналізу розвитку територій стають графіки, діаграми, карти, дашборди, моніторинги, тренди тощо. Фахівці виділяють такі типи трендів (тенденцій) за тривалістю:

- довгостроковий (основний) — тренд строком більшій ніж 3 роки;
- середньостроковий (проміжний) — тренд строком від 1 до 3 років;
- короткостроковий (малий) — тренд строком до одного року.

Отже, соціально-економічний аналіз розвитку територій — це вивчення взаємопов'язаних соціальних та економічних трендів, які спостерігаються на територіях територіальних громад, регіонів і країн. Для проведення економічного і соціального аналізу можуть застосовуватись різні методи та способи, але науковці виділяють два основних блоки: перший — неформалізовані та формалізовані методи, до другого блоку відносять методи, в основі яких лежать кількісні та якісні методи оцінки. Якщо соціально-економічний аналіз розвитку територій умовно поділити на три основних етапи (підготовчий, аналітичний та підсумковий), то всю сукупність класичних методичних прийомів, відповідно до вказаних етапів, можна згрупувати (таблиця 3.2).

При проведенні соціально-економічного аналізу розвитку територій на різних його етапах застосовуються прийоми в тій чи іншій комбінації.

А з розвитком економічної думки гамма сучасних методів та прийомів соціально-економічного аналізу постійно розгалужується через наявність різних типів територій. Зокрема в Україні науковці виокремлюють соціально-економічний аналіз розвитку сільських територій через велику площу таких територій.

Таблиця 3.2

**Групування класичних методичних прийомів
соціально-економічного аналізу розвитку територій**

Базові методичні прийоми	Етапи аналізу		
	Підготовчий	Основний (аналітичний)	Завершальний (підсумковий)
Аналітичні групування	X		X
Обчислення середніх та відносних величин	X		
Динамічні ряди	X		
Вибіркові прийоми	X		
Перерахунок показників	X		
Балансове узагальнення	X		X
Порівняння		X	X
Деталізація показників		X	
Кореляційні прийоми		X	
Математичне програмування		X	
Теорія ігор і масового обслуговування		X	
Статистичне моделювання		X	
Елімінування			
Економіко-математичні методи	X	X	
Матричне обчислення		X	X
Графічні прийоми		X	X
Комплексне використання		X	X

Джерело: сформовано автором

Сільські території – це багатофункціональна система, а оцінки їх ефективності потребує комплексного підходу, який передбачає визначення алгоритму дій та поетапного окреслення окремих показників.

З метою оцінювання кількісного та якісного стану сільських територій застосовується алгоритм і система показників й індикаторів, які дають розгорнуту характеристику соціально-економічних процесів та явищ, що відбуваються у межах сільських територій.

I етап – підготовчий. Передбачає визначення мети дослідження, об'єкта, предмета, а також аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища. Зовнішнє

середовище сільських територій формується під впливом різних факторів: природних, екологічних, демографічних, соціально-культурних, географічного розташування та інших. До внутрішнього середовища сільських територій варто віднести: потенціал території, організацію управління, соціально-економічну сферу, стиль життя населення та інші. Наступні етапи (II і III) доцільно назвати розрахунково-аналітичними.

II етап – визначення системи показників для оцінки ефективності розвитку сільських територій, розподіл їх за категоріями (інституційна складова, економічна складова, соціальна складова, екологічна складова).

III етап – розрахунок групових та інтегральних показників, узагальнюючих коефіцієнтів, що відображають рівень сільського розвитку.

IV етап – аналіз результатів комплексної оцінки, тенденцій та перспектив сільського розвитку. Важливим для оцінювання розвитку сільських територій є визначення методичних підходів до процесу дослідження [56, с. 115–126].

Т. Зінчук та Н. Куцмус виділяють три групи індикаторів розвитку сільських територій: детерміновані, фіксовані та результативні [86, с. 3-11].

Детерміновані індикатори надають характеристику ресурсного забезпечення та соціального розвитку територій. До них відносять: валовий внутрішній продукт (ВВП), національний дохід (НД) на одну особу сільського населення, продуктивність сільськогосподарської праці, інвестиції на соціальні та природоохоронні заходи, видатки на утримання і розвиток соціальної та інженерної інфраструктури, обсяги державної допомоги (пільги, компенсації сільським жителям та суб'єктам господарювання).

Фіксовані індикатори та показники характеризують стан соціальних процесів та явищ. До них належать:

- 1) показники стану населення: чисельність і густина населення, природний та механічний рух, статевовікова структура;
- 2) зайнятість: рівень та інтенсивність зайнятості сільського населення,

галузева і демографічна структура зайнятості;

3) рівень життя: розмір доходів сільського населення, рівень споживання, стан та розвиток ринку товарів та послуг, рівень бідності сільського населення;

4) показники соціальної інфраструктури: забезпечення сільськогосподарського населення основними інфраструктурними об'єктами, рівень розвитку інформаційних систем та консультування населення.

Результативні індикатори – характеризують параметри соціального добробуту сільського населення. Зокрема, рівень мотивації праці, матеріальний стан сільського населення, стан здоров'я сільського населення, рівень освіти, соціальна безпека [86, с. 8-10].

Розгортання процесів децентралізації, що розпочалися у 2014 році, обумовило появу територіальних громад, які також потребують формування комплексної системи показників та індикаторів для аналізу й оцінки їх соціально-економічного стану. Проблематиці аналізу соціально-економічного розвитку територіальних громад присвячено вже також багато наукових праць. Зокрема Р. Бігун, В. Литвин, Н. Олексів провели аналіз стану територіальних громад для моделювання їхнього соціально-економічного розвитку [41], Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. приділяють увагу моніторингу соціально-економічного розвитку територіальних громад [172], Лазарева О. В. досліджує соціально-економічний розвиток сільських територій [104] та інші.

Використовуючи сучасні методичні підходи до аналізу соціально-економічного розвитку локальних територій можна здійснювати комплексну оцінку розвитку територій та визначати напрями трансформації економічного простору. Однак, у зв'язку з початком активної фази війни у 2022 році та прийняттям Закону України «Про засади державної регіональної політики» було визначено нові функціональні типи територій [80]. І цей аргумент обумовив необхідність розробки методик аналізу та оцінки соціально-

економічного розвитку функціональних типів територій.

Суттєві наукові напрацювання в цьому напрямку було зроблено науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України» [180].

Представлені науковцями результати досліджень відображають особливості розвитку територій різних функціональних типів в Україні, спрямовані на оцінювання основних проблем їх функціонування та визначення інструментів, які б сприяли їх нівелюванню, акцентують на викликах і ризиках територій України, які повинні бути враховані при формуванні механізмів підтримки та стимулювання їх розвитку на сучасному етапі та на етапі відбудови України.

Науковці ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» і Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля Заблудська І.В., Рогозян Ю.С., Хандій О.О. сформували методичний патерн з оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення [77].

Отже, проведений науковий аналіз методичного забезпечення оцінки соціально-економічного розвитку територій та детальне вивчення підходів й інструментів, що використовуються для оцінки стану розвитку регіонів (територіальних громад) дозволив визначити загальні етапи.

1.Збір даних є основою для аналізу соціально-економічного розвитку територій.

Відомі науковці, такі як А. Гранберг, зазначають, що ефективність та результативність оцінювання значною мірою залежить від точності та доступності статистичних даних, які мають бути оперативно оновлюваними та відповідати реаліям економічного середовища. А. Гранберг підкреслює важливість використання офіційної статистики та адміністративних даних для релевантного аналізу стану регіону. Науковці, зокрема О. Амоша, звертають увагу на проблему відсутності якісних даних для аналізу в багатьох країнах,

що робить оцінку соціально-економічного розвитку менш точною. Важливими стають також якісні методи, такі як експертні оцінки та голубині інтерв'ю, що дозволяють глибше зрозуміти специфіку розвитку окремих регіонів (територій).

2. Методи оцінювання соціально-економічного розвитку.

Індексний метод є найбільш поширеним у світовій практиці для оцінки рівня розвитку регіонів. Як зазначає Дж. Перру у своїх роботах, використання індексів дозволяє синтезувати різні аспекти розвитку (економічний, соціальний, екологічний), створюючи цілісну картину. Він підкреслює, що індекси людського розвитку або індекси конкурентоспроможності регіонів мають важливе значення для оцінки потенціалу регіону. Проте, за словами О. Блейклі, використання індексного методу має свої недоліки: він не враховує територіальні відмінності, які можуть мати суттєвий вплив на результати оцінювання.

SWOT-аналіз є важливим інструментом для виявлення сильних та слабких сторін регіону. Науковці, зокрема А. Шеглюк, зазначають, що SWOT-аналіз дозволяє не лише виявити сильні та слабкі сторони регіону, але й допомагає сформулювати стратегії розвитку, орієнтовані на використання внутрішніх ресурсів та мінімізацію загроз.

Існуючі методи оцінки соціально-економічного розвитку є корисними, але на думку Л. Яремко, потребують постійного вдосконалення, з якою слід погодитися. Важливо враховувати сучасні виклики, такі як глобалізація, кліматичні зміни, військові дії, що суттєво впливають на розвиток територій. Одним з можливих напрямків покращення є інтеграція умовних показників у загальні системи оцінки сталого розвитку.

3. Показники для оцінки соціально-економічного розвитку.

Важливим аспектом є вибір показників для оцінки розвитку. Традиційні економічні показники (зростання ВВП, рівень безробіття, рівень доходів тощо) широко використовуються для оцінки економічної ситуації регіонів.

Науковці, такі як З. Варналій, підкреслюють, що економічні показники мають бути доповнені соціальними та екологічними показниками, такими як рівень освіти, доступ до охорони здоров'я, якість життя, рівень забруднення повітря, води, землі тощо. Це дозволяє уникнути надмірного акценту на економічному зростанні, оскільки розвиток повинен бути комплексним і враховувати соціальні та екологічні аспекти.

На думку М. Долішнього, важливо враховувати також інфраструктурні показники: рівень розвитку транспортної системи, доступ до комунальних послуг і технологій. Низький рівень інфраструктурного розвитку може суттєво обмежувати потенціал регіонального зростання, навіть якщо інші показники є позитивними.

4. Прогнозування та моделювання.

Методи економічного прогнозування є важливим компонентом оцінки розвитку територій. Як зазначають Г. Онищук та В. Захарченко, використання математичних моделей для прогнозування соціально-економічного розвитку дозволяє оцінити різні сценарії розвитку територій та формувати стратегії, орієнтовані на максимізацію економічного зростання та соціального благополуччя. Проте, як наголошує Я. Жаліло, економічні моделі часто нехтують непередбачуваними зовнішніми чинниками, такими як глобальні економічні кризи чи природні катастрофи, мілітарний вплив, які можуть суттєво подіяти на регіональний розвиток. Тому при моделюванні важливо враховувати різні декілька варіантів розвитку та закладати в моделі гнучкість до змін.

5. Інтеграція результатів в управлінське рішення.

За словами О.Г. Богославця, ефективність аналізу соціально-економічного розвитку територій залежить від того, наскільки результати цього аналізу інтегруються в управлінські рішення. Моніторинг і оцінка досягнень у процесі реалізації стратегій є невід'ємною частиною цього процесу, оскільки дозволяють коригувати регіональну економічну політику і

адаптувати її до нових умов. Як відзначає Т. Заяць, відсутність систематичного моніторингу в деяких країнах може призводити до того, що стратегічні плани залишаються формальністю і не впливають на реальний розвиток територій.

Методичний аспект аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій базується на широкому спектрі методів і показників. Науковці підкреслюють важливість комплексного підходу, що охоплює економічні, соціальні, екологічні та інфраструктурні показники, а також прогнозування та моделювання для прийняття ефективних управлінських рішень, також оцінка соціально-економічного аналізу розвитку територій ґрунтується на відповідних принципах, які виокремлює Н. О. Хижнякова і які пропонується доповнити принципом просторовості, таблиця 3.3.

Таблиця 3.3

Принципи соціально-економічного аналізу розвитку територій в контексті просторових трансформацій

Принципи	Коротка характеристика
Орієнтація на потреби територіальної громади	Забезпечення соціального добробуту населення території та потреби людей у чистому довкіллі, належній якості природних ресурсів, відпочинку, естетичному задоволенні. Урахування вимог сталого розвитку та екологічно орієнтованої економіки. Визначення пріоритетів розвитку, які будуть встановлені у планових (програмних) документах розвитку території, зокрема, у стратегії розвитку та у плані соціально-економічного розвитку
Конкретність (точність) та дієвість	Створення бази для прийняття управлінських рішень щодо подальшого розвитку території з урахуванням результатів аналізу її розвитку. Виявлення та ідентифікація проблемних напрямів розвитку території, а також переваг території, потенціалу та можливостей її розвитку. Установлення конкретних планових цілей і планових показників
Науковість (наукова обґрунтованість)	Урахування нових вітчизняних і закордонних досягнень галузевих економічних наук, зокрема, регіональної економіки, статистики, економіки природокористування, а також соціології, екології тощо, у методології аналізу та планування
Комплексність та цілісність	Усебічне охоплення різних геопросторових складових території та різних аспектів її розвитку, зокрема, соціальних, економічних та екологічних

Продовження табл. 3.3

Принципи	Коротка характеристика
Використання системного підходу (системність)	Дослідження кожної території як цілісної соціо-еколого-економічної системи. Дослідження та планування розвитку території як складової єдиного соціо-еколого-економічного простору регіону та всієї країни. Використання для оцінювання та планування розвитку території системи показників
Забезпечення можливості порівняння показників	Забезпечення коректності зіставлення наявного стану розвитку з попередніми показниками. Виявлення тенденцій та закономірностей розвитку. Забезпечення коректності міжтериторіальних та інших порівнянь показників розвитку. Забезпечення коректності порівнянь наявних та запланованих показників
Неперервність	Постійність процесу збирання інформації для здійснення аналізу розвитку територій. Послідовне формування короткострокових планів на основі довгострокових; постійне оновлення планів. Здійснення моніторингу й контролю виконання планів із метою коригування дій і планових показників
Оптимальність (ефективність)	Під час аналізу повинне забезпечуватися виявлення переваг території, потенціалу та можливостей її розвитку. На всіх етапах планування повинен забезпечуватися вибір найбільш ефективних (оптимальних) варіантів розвитку території та її складових
Відповідальність та партнерство	Залучення до здійснення аналізу та планування розвитку територій колективів учених-експертів. Залучення населення території до визначення пріоритетних цілей розвитку і наявних проблем, зокрема шляхом опитування. Чіткий розподіл відповідальності за реалізацію планів
Обґрунтованість та об'єктивність	Використання достовірної та оперативної інформації. Забезпечення точності розрахунків та обґрунтованості аналітичних висновків. Постійне вдосконалення методології, методики, організації й інформаційного забезпечення аналізу та планування
Просторовість	<i>Розумна, планомірна організація простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із поєднанням розміщення промислових та інших інфраструктурних об'єктів на локальних територіях на засадах сталого розвитку.</i>

Джерело: доповнено автором на основі [207]

Отже, проведення соціально-економічного аналізу розвитку територій передбачає його орієнтацію на сталий розвиток. При цьому розглядаються

питання забезпечення соціального добробуту населення території, які мають бути вирішені через досягнення економічної стабільності та фінансової віддачі території. Дотримання принципу просторовості забезпечуватиме поєднання аналізу та планування розвитку територій, тобто використання зазначеного аналізу як складової просторового планування розвитку територій. Це має дозволити розв'язати питання розумної, планомірної організації простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із поєднанням розміщення промислових та інших об'єктів з урахуванням екологічних умов.

Усвідомлення людством необхідності пошуку шляхів щодо забезпечення розвитку територій не лише в соціально-економічній площині, а і у взаємозв'язку з екологічним середовищем зафіксовано на Саміті ООН у 2000 році, коли 189 країнами світу прийняли Цілі розвитку тисячоліття. У 2015 році, на Саміті ООН було затверджено 17 Цілей сталого розвитку та відповідні завдання щодо їх досягнення. Цілі сталого розвитку було адаптовано до національних особливостей та визначено національні завдання, індикатори та цільові значення щодо їх досягнення. Які власно кажучи і стали методичним забезпеченням оцінки та моніторингу сталого розвитку [69].

Рис. 3.1 – Цілі Сталого розвитку

Джерело [69, 295] Додаток Б

Слід також звернути увагу, що оцінка прогресу досягнення ЦСР в Україні здійснюється за допомогою методологією Економічної та соціальної Комісії ООН для Азії та Тихого океану (UNESCAP). Державна служба статистики України спільно з Vox Ukraine за підтримки Програми розвитку ООН в Україні на базі Добровільного національного огляду щодо Цілей сталого розвитку здійснила оцінку прогресу досягнення Цілей сталого розвитку караній раз у 2021 році. Розрахунок проведено для 116 із 183 національних індикаторів ЦСР, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 686-р "Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку", та для яких визначено цільові орієнтири на 2030 рік [208].

Моніторингу реалізації цілей сталого розвитку проводиться постійно [155]. Реалізація Цілей сталого розвитку в Україні в контексті відновлення від наслідків війни та на шляху до європейської інтеграції моніториться з 2022 року ПРООН, який працює приблизно в 170 країнах і територіях, допомагаючи долати бідність, зменшити нерівність та дискримінацію, а також зміцнити стійкість, щоб країни могли підтримувати досягнутий прогрес. Як агентство ООН із розвитку, ПРООН відіграє важливу роль, допомагаючи країнам досягати Цілей сталого розвитку.

Оцінці показників сталого розвитку урбанізованих територій та міст України присвятила свої публікації Сергієнко Л.В. [164]. Клименко М. О. проводить оцінювання стану територій міста за показниками сталого розвитку [94]. Методичні засади оцінки сталого розвитку сільських територій (алгоритм, структурна схема та інструментарій дослідження) досліджує Тимошенко М.М. [189]. Залізко, В. Д., Лутченко, І. О., Мартиненков, В. І. проводять оцінку сталого розвитку сільських територій України [304]. Проте повний перелік завдань, ключових цільових показників та індикаторів сталого розвитку України у довоєнний час представлено в Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [181, 194].

Таким чином, за результатами проведених досліджень методичного аспекту аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій дістало подальшого розвитку методичний підхід до аналізу та оцінки соціально-економічного розвитку територій шляхом валідації методик, індикаторів та етапів цього оцінювання, групування класичних методичних прийомів соціально-економічного аналізу, що дало змогу розширити систему принципів соціально-економічного аналізу розвитку територій шляхом додавання ще одного принципу – просторовість, який передбачає розумну, планомірну організацію простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із поєднанням адаптивного розміщення промислових та інших інфраструктурних об'єктів на локальних територіях на засадах сталого розвитку. Проте для проведення аналізу та оцінювання соціально-економічного розвитку територій доречно сформулювати відповідний науково-методичний інструментарій.

3.2. Науково-методичний інструментарій щодо оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його просторового потенціалу

Зі зміною парадигми розвитку регіонів (соціально-економічних систем) та активізації впливу теорій регіонального зростання на просторовий розвиток вкрай необхідним стало формування науково-методичного інструментарію щодо оцінювання економічного розвитку регіонів, створення обґрунтованих концепцій ефективності управління розвитком територій в нових умовах – умовах турбулентності геополітичних процесів, зокрема в умовах воєнних дій. Такі обставини актуалізують необхідність проведення ефективної розбудови (відновлення) регіонів на основі просторового підходу.

Активний вплив мілітарних чинників на економічний розвиток регіонів України викликає необхідність модифікації управлінських процесів і підвищення їх ефективності задля автентичного управління просторовим потенціалом деокупованих та зруйнованих територій. Наслідком цього виступає необхідність модернізувати науково-методичний інструментарій щодо оцінювання економічного розвитку регіону (територіальних громад) на основі його просторового потенціалу, який обмежується адміністративно-територіальним устроєм і структурою розміщеного виробництва на певній території – регіоні, територіальній громаді, міста, села або селища.

Сьогодні зустрічаються поодинокі наукові публікації вітчизняних учених, які є теоретичною та практичною основою для оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону (територій) на основі його вимушено трансформованого просторового потенціалу (ВТПП) через військові дії, що призвело до декрементування просторового потенціалу країни. В більшості наукових напрацювань в цьому контексті (турбулентності) акцент робиться на моделюванні, яке передбачає формування моделей, що відображають функціонування регіональних соціально-економічних систем, створення аналогів (схем, структур, алгоритм) певного формату економічної або соціальної спрямованості, тобто замінича оригіналу в теорії та практиці, пізнання якогось явища тощо.

Кульчицький І. М. вважає, що моделювання – один з найпоширеніших способів виконання як теоретичних, так і практичних завдань. Моделі активно використовують як у природничих (астрономії, фізиці, хімії, геології, медицині, біології тощо), так і у гуманітарних (лінгвістиці, психології, соціології) і прикладних (інженерії, криміналістиці тощо) науках [102].

Модель – це система-репрезентант, аналіз якої слугує способом отримати інформацію про іншу систему. Модель має такі ознаки: це річ; це система; має цільове призначення; завжди простіша за оригінал; це засіб отримання нової інформації про прототип; дослідження моделі має деякі

переваги над безпосереднім дослідженням прототипу; її створює або усвідомлено шукає у природі людина; має гомоморфний образ, ізоморфний образу прототипу. Класифікувати моделі можна за такими основними критеріями: субстратом реалізації; галуззю застосування; часовим чинником; галуззю знань. За субстратом реалізації розрізняють матеріальні, інформаційні та змішані моделі. Матеріальні (предметні, фізичні) моделі відображають наочні властивості об'єктів у реальному матеріальному об'єкті-копії. Інформаційні (абстрактні моделі) описують властивості та стани речей, їх взаємозв'язок із зовнішнім світом та відповідають поточним знанням людини про об'єкт моделювання.

Інформаційні моделі поділяються на мисленні та моделі-дані. Мисленні моделі постають у вигляді образів, що сформовані в уяві людини як результат її споглядання, роздумів, умовиводів тощо, а моделі-дані – це мисленні моделі, зафіксовані фізично тим чи іншим способом. Моделі-дані класифікують за предметом і засобами моделювання та способом реалізації. За предметом моделювання інформаційні моделі ділимо на структурні, змістовні та структурно-змістовні. Структурні моделі описують структуру, а змістовні – якісно-кількісні властивості об'єкта моделювання. За засобами моделювання розрізняють моделі-дані образні, знакові та образно-знакові. Серед знакових моделей особливе місце займають вербальні (словесні, описові) моделі, що подають словесний опис об'єкта дослідження, та математичні, за допомогою яких об'єкт дослідження описують найстрогіше і які, врешті-решт, є основним засобом моделювання у науковому пізнанні. За способом моделювання моделі-дані поділяють на комп'ютерні та некомп'ютерні (реалізовані традиційними засобами).

Сьогодні комп'ютерне моделювання займає чільне місце серед методів наукового пізнання. За галуззю застосування моделі поділяють на навчальні, дослідні, науково-технічні, імітаційні та ігрові. За галуззю знань моделі класифікують відповідно до наукового підходу дослідження об'єкта. За

часовим чинником моделі поділяють на статичні та динамічні.

Статичні моделі описують об'єкт дослідження у конкретний момент часу, а динамічні – зміну об'єкта впродовж певного періоду. Зазначимо, що чистих моделей конкретного типу за будь-якою класифікаційною ознакою практично не існує. Тому модель зараховують до того чи іншого типу за домінантними ознаками [102].

Моделювати можна всі види економічної діяльності, у тому числі й управління економічним розвитком регіону з урахуванням декрементування просторового потенціалу країни. При чому модель аналізу та оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону на основі його просторового потенціалу може відображати багато аспектів, зокрема: рівень ефективності, який характеризується відношенням індикаторів поставлених цілей економічного розвитку регіону до рівня їх досягнення; рівень ефективності просторового розвитку регіону, що характеризуються показниками досягненням ефективного використання ресурсів території; покращення підприємницького клімату в регіоні, яке відображається у збільшенні кількості суб'єктів господарювання на теренах регіону; досягнення поставлених цілей і умов та показників ефективності, що відбивають напрями ефективного використання просторового потенціалу регіону за умов його реконфігурації.

Зазвичай моделювання оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону здійснюється в таких випадках: за наявності дисбалансу у використанні ресурсної бази регіону та його просторовим потенціалом; за наявності невідповідності результатів господарської діяльності та ступеня використання просторового потенціалу; у разі технічної модернізації промисловості регіону та її переходу на нову стратегію просторового розвитку тощо. Особливу актуальність мають моделі, які характеризують рівень досягнення стратегічних цілей сталого розвитку регіону (території). Саме ці моделі можуть представляти й описувати процеси управління його розвитком.

В цьому напрямку системні дослідження провели О. Я. Ковальчук, М. І. Шинкарик, О. М. Мартинюк, С. В. Мартинюк, Г. Р. Генсерук, Н. В. Дзюбановська, О. Ф. Лесик, В. В. Маслій, Р. В. Ціщик, І. В. Домбровський, К. М. Березька, В. М. Неміш, С. А. Пласконь, Г. В. Сенів, К. М. Березька, В. В. Маслій, А. М. Алілуйко, В. О. Єрьоменко, Р. В. Руська, І. Я. Новосад [138]. Процес економічного розвитку регіону може бути представлений у вигляді моделі - еволюційної спіралі, яка наведена на рис. 3.2.

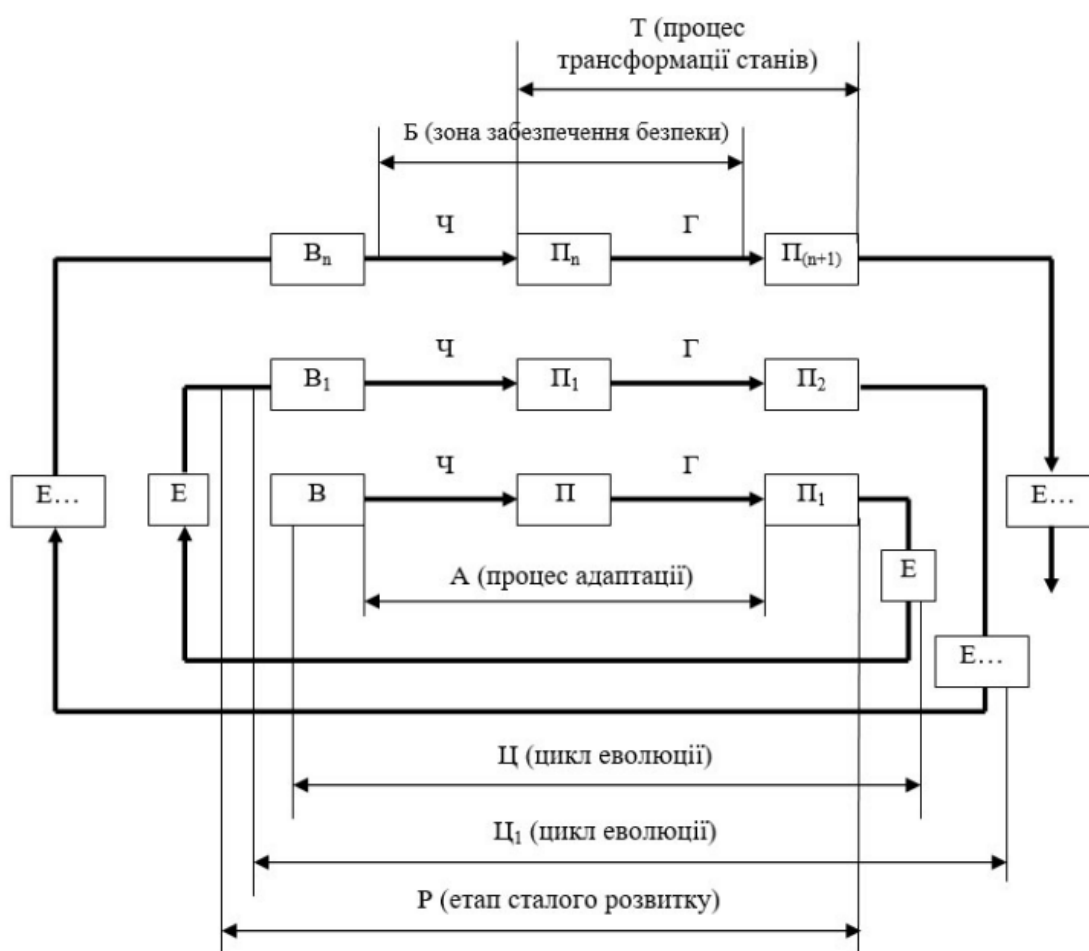

Рис. 3.2 - Еволюційна спіраль трансформації станів і властивостей системи (регіону як об'єкта управління) через призму еволюційно-поведінкової теорії

Джерело: адаптовано автором на основі [138]

Умовні позначення:

В – вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища;

П - потенціал регіону (стан системи як об'єкта управління);

Ч – чутливість як здатність сприймати інформацію про вплив факторів зовнішнього середовища;

Г – гнучкість як результат реакції на вплив факторів зовнішнього середовища (приспосовування);

А – процес адаптації, який містить сукупність трансформаційних процесів, починаючи з моменту сприйняття, закінчуючи останніми процесами приспосовування системи до впливу факторів конкурентного середовища;

П1 – якісно новий стан системи в результаті адаптаційних процесів (нова організаційна форма в результаті трансформації або інтеграційних процесів, нові властивості, інша спрямованість розвитку тощо);

Е – процес еволюції;

Р – етап сталого розвитку;

В1 – трансформований вплив факторів зовнішнього середовища в результаті взаємодії з також трансформованим об'єктом впливу (П) та іншими елементами конкурентного середовища;

П2 – якісно новий стан системи в результаті впливу (В1) та адаптаційних процесів (нова структурна форма в результаті трансформації або інтеграційних процесів, нові властивості, інша спрямованість розвитку тощо);

Е... – продовження процесу еволюції (Е);

Вn – вплив трансформованих факторів на деякому (n-му) рівні розвитку (еволюції) системи;

Пn – якісно новий стан системи, що відповідає (n-му) рівню розвитку (еволюції);

П(n+1) – оновлений стан системи після адаптаційних процесів на n-му рівні розвитку (еволюції);

Т – трансформація станів системи в результаті еволюції (П→П1, П1→П2, ..., Пn→П(n+1));

Ц – цикл еволюції, який представляє собою певну послідовність управлінських процесів і трансформацій станів системи, що повторюються протягом всього життєвого циклу (вплив факторів, процес адаптації, процес трансформації стану системи (П→П1) та період еволюції (Е) до моменту впливу факторів вже зміненого стану зовнішнього середовища (В1));

Ц1 – цикл еволюції, який представляє собою певну послідовність управлінських процесів і трансформацій станів системи, що повторюються протягом всього життєвого циклу (вплив факторів, процес адаптації, процес трансформації стану системи (П1→П2) та період повільної еволюції (Е...)) до моменту впливу факторів вже зміненого стану зовнішнього середовища (Вn));

Б – зона забезпечення економічної безпеки в контексті функціонування І-ІМЗКП як основа стійкого розвитку.

Щодо пріоритетних напрямів державної підтримки розвитку нових моделей організації виробничої та інноваційної діяльності у промисловості України наукові здобутки зробили вчені Національного інституту стратегічних досліджень [142]. Які зауважили, що у світовій економіці

розвиваються тенденції, що стають джерелом зовнішніх загроз розвитку української промисловості.

Багатьма країнами та міжнародними організаціями вже розроблений інструментарій державної політики, дію якого спрямовано на подолання проблем завдяки розвитку співпраці між учасниками інноваційної системи. Він охоплює ключові проблемні аспекти та сфери, що потребують державного втручання, – стимулювання інновацій, забезпечення рівних можливостей доступу до ринків і ресурсів та вирівнювання диспропорцій економічного розвитку регіонів [121].

Проте у мовах воєнних дій та руйнацій промислових підприємств актуальним вважається моделювання оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону при ефективному використанні просторового потенціалу на засадах інновацій. Для такого оцінювання застосовуються методи, що базуються на комплексній оцінці та паралельному використанні кількісних і якісних параметрів. Аналіз даних параметрів ґрунтується на моделях компліментарності факторів на макро-, мезо- і мікрорівнях:

модель European Innovative Scoreboard, що визначає індекс варіативної оцінки діяльності держав – членів ЄС, що являє собою основний інструмент Єврокомісії, створений у рамках Лісабонської стратегії;

модель The Boston Consulting Group, що визначає параметри управління діяльністю, представлена провідною міжнародною компанією, що здійснює управлінський консалтинг;

модель оцінки інноваційного індексу Economist Intelligence Unit (EIU), що являє собою методику оцінювання параметрів розвитку регіонів і країн, розроблену британською науково-дослідною компанією Economist [240].

Для опису цих моделей сформовано пул параметрів (змінних) (табл. 3.4.). Розглянуті моделі не відображають єдиний, уніфікований науково-методичний підхід до оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону з урахуванням його просторового потенціалу та

інноваційного аспекту, різні моделі передбачають різні комбінації і показників з різним рівнем деталізації, що принципово впливає на якість визначення результатів. Отримані висновки ще раз обґрунтовують необхідність модифікації науково-методичного інструментарію.

Таблиця 3.4.

**Параметри моделей оцінювання ефективності управління
економічним розвитком регіону з урахуванням
його ВТПІ та інноваційного аспекту**

Параметри	Модель оцінювання European Innovative Scoreboard	Модель оцінювання The Boston Consulting Group	Модель оцінювання Economist Intelligence Unit
Витрати на діяльність	Витрати на здійснення діяльності: ресурси; основні засоби; технології; інтелектуальні ресурси; інвестиції; витрати підприємницької діяльності; витрати на трансфер інновацій; витрати на мережеву взаємодію з партнерами; та ін.	1. Промислова і соціальна політика: промислова політика; політика інтелектуальної власності; торгова політика; політика інтеграції; та ін. 2. Інноваційне середовище: освіта; трудові ресурси; розвиток підприємницької діяльності; та ін. 3. Фіскальна політика: пільги щодо реалізації НДДКР; рівень державного фінансування НДДКР; рівень оподаткування інноваційної діяльності	Витрати: прямі витрати на діяльність; витрати на освіту персоналу; витрати на інфраструктуру; витрати на експорт продукції; витрати на здійснення валютного контролю; та ін.
Ефективність	Результати (відображають трансформацію діяльності в економічний дохід): результати виробництва; результати інфраструктурного забезпечення; результати людських ресурсів; фінансові результати; тощо.	Результати: рівень економічної активності; ступінь ділової активності; результати діяльності науково-дослідних організацій; рівень розвитку НДДКР; рівень розвитку експорту інноваційної продукції; рівень інвестицій в інноваційну діяльність; рівень розвитку продуктивності праці; фінансові результати; ступінь розвитку людського капіталу; тощо.	Результати: показники патентної активності; кількість впроваджених інноваційних розробок; обсяг відвантаження інноваційної продукції у загальному обсязі відвантаження підприємств; тощо.

Джерело: побудовано автором на основі [2, 65, 66, 210]

На підставі вищевикладеного сформовано процедуру (логіку) оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону з врахуванням його ВТПП та інноваційного аспекту, рис.3.3.

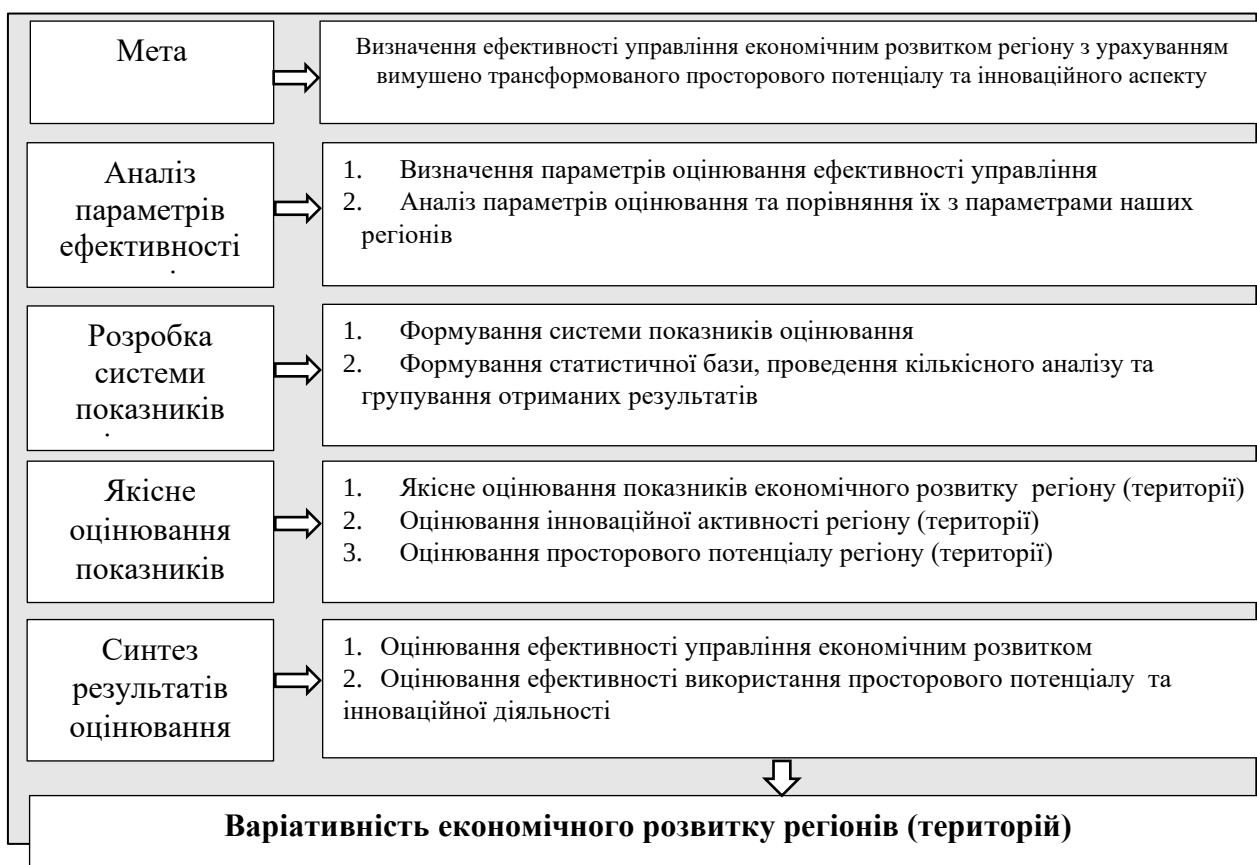

Рис. 3.3. Процедура оцінювання ефективності

управління економічним розвитком регіону

з врахуванням просторового потенціалу та інноваційного аспекту

Джерело: розроблено автором

В запропонованій процедурі вибір показників обґрунтовано тим, що: результатом ефективності управління економічним розвитком регіону з врахуванням просторового потенціалу та інноваційного аспекту виступає виробництво інноваційної продукції, технологій. Чим більший ступінь їхньої ринкової комерціалізації, тим вищою є ефективність управління розвитком і зрештою – вищою є ефективність використання самого ВТПП регіону; ефективність управління економічним розвитком регіону залежить від активізації інноваційних процесів, що є відображенням інноваційної

активності суб'єктів господарювання, які функціонують на теренах регіону.

Слід зауважити, що інновації виступають основним чинником, які ініціюють структурні зміни в розвитку економіки регіон, а його просторовий потенціал завжди обмежує, через наявність чітко визначених кордонів регіону (територій) та неприпустимості їх ситуаційного корегування (зменшенням або збільшення), окрім випадків пов'язаних з військовою окупацією територій. Просторовий потенціал регіонів або територіальних громад, які окуповані або на теренах яких ведуться бойові дії суттєво знижується, а подекуди взагалі нівелюється. Для аналізу та оцінки ефективності використання просторового потенціалу в умовах воєнного стану потрібна система індикаторів, які відбиваються ефективності управління економічним розвитком регіону, частина якого окупована РФ. Ця система безумовно буде перманентною, проте в її основі знаходиться просторовий аналіз та просторова статистика, яка передбачає будь-які формальні техніки, які генерують об'єкти, використовуючи їх топологічні, геометричні, географічні властивості.

До сучасного науково-методичного інструментарію оцінювання ефективності управління розвитком видами потенціалу (економічного, трудового, ресурсного, інноваційного тощо) регіону відносять: систему цільових показників аналізу та оцінки; комплекс критеріїв ефективності управління розвитком потенціалу; набір параметрів ефективності управління; систему моніторингу, обліку та контролю поточних показників ефективності управління розвитком потенціалу регіону та багато інших складових.

Про це свідчать наукові роботи таких вчених, як: О. П. Завитій, О. В. Зарічна, С. В. Козловський, В. В. Кубіній, Н. Ю. Кубіній, В. П. Мікловда, С. М. Мошак, П. Р. Пуцентейло, Л. П. Рогатіна, А. П. Тіщенко, Ф. Ф. Шандор та інших. Але в економічній літературі звужено висвітлюється науково-методичний інструментарій щодо оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону, який передбачає наявність альтернативних варіантів отриманих результатів оцінки.

А пошук предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону фрагментарно досліджується в науковій літературі. Хоча є стратегумом задля ефективного управління відновлення деокупованих (постраждалих) територій.

До сучасних завдань пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону на основі його ВТПП належать:

- визначення, виявлення, створення та реалізація можливих варіантів трансформації просторового потенціалу регіону;

- створення механізму та інструментарію реалізації різних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП;

- виявлення резервів, у тому числі латентних, для створення і реалізації різних варіантів економічного розвитку регіону;

- аналіз та оцінка альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують трансформацію просторового потенціалу;

- оцінка ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП та рівня ефективності використання його резервів;

- оцінка рівня ефективності використання економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП.

Алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП зображено на рис. 3.4.

Використання ВТПП регіону та альтернативні варіанти його розвитку слід розглядати як можливість синергетичної реалізації технологічного, організаційного, ресурсного, управлінського, кадрового та інших потенціалів регіону. Отже, предиктори альтернативних варіантів економічного розвитку регіону являють собою комплексну здатність території, яка заснована на: екзогенних факторах виробництва та інноваційної активності; ендогенних факторах впливу соціально-економічного середовища; підтримці балансу та синергії цих факторів.

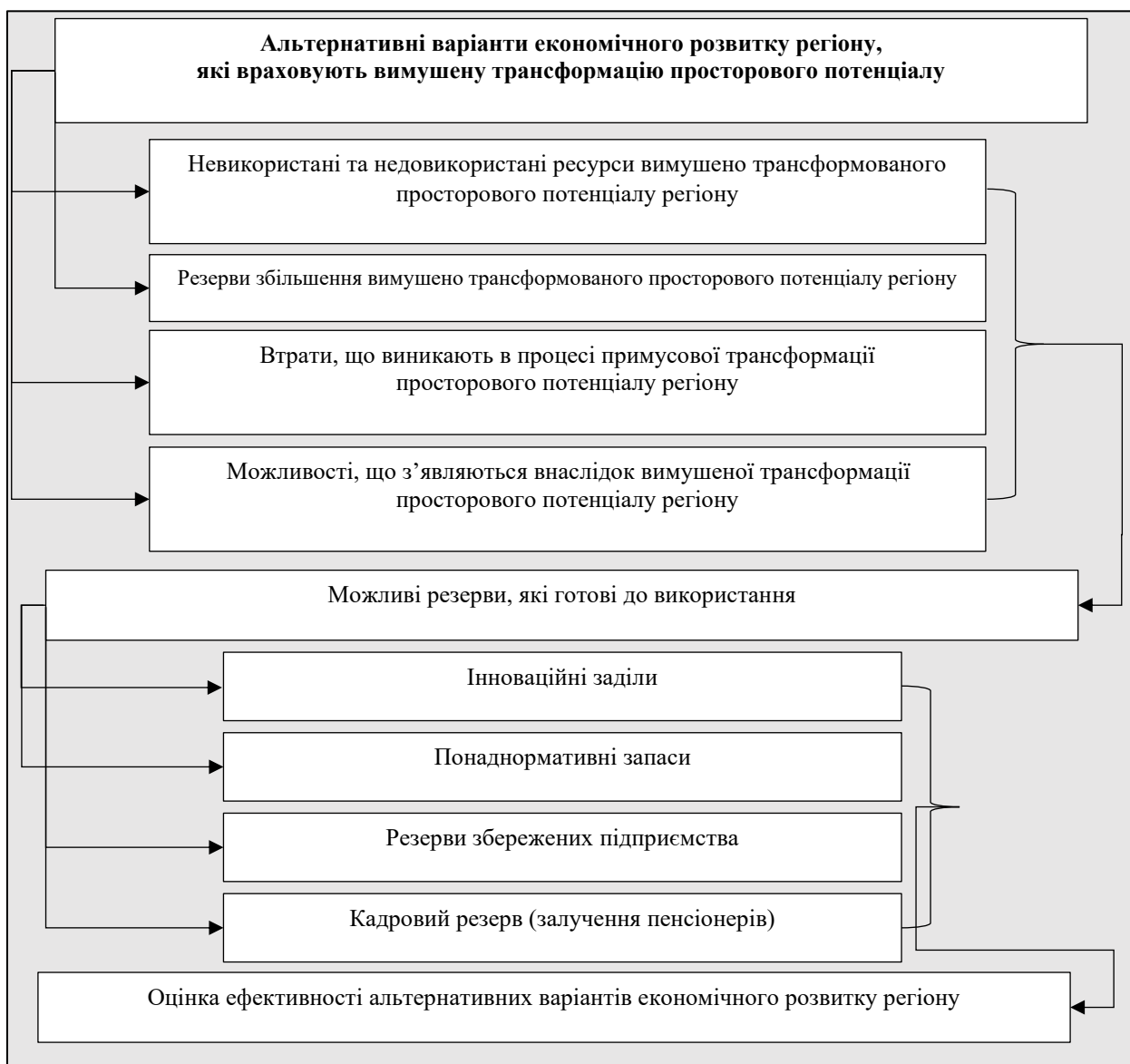

Рис. 3.4 - Алгоритм пошуку предиктора альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП

Джерело : розроблено автором

Однак альтернативні варіанти економічного розвитку регіону, з погляду системності, відображають ендогенні можливості регіону та його здатність ефективніше використовувати матеріальні, фінансові і трудові ресурси, які раніше (до повномасштабної війни) сприймалась як надмірні. Загальнонаукові принципи управління альтернативними варіантами економічного розвитку регіону, яке враховує ВТПП, зведено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Принципи управління

Принцип	Зміст принципу
Науковості	Організація виробництва на основі використання економічних законів, способів створення і взаємодії елементів ресурсної бази, пошуку наявних резервів
Цільового використання резервів	Використання резервів для виконання нової місії та системи цілевказівки економічного розвитку регіону через трансформацію просторового потенціалу
Системності	Виявлення та використання резервів. Постійний облік і відстеження резервів за всіма сферами життєдіяльності
Комплексності	Врахування максимальної кількості факторів, що впливають на систему управління резервами
Оперативності	Своєчасне використання резервів, що знову з'являються, що сприяють зниженню витрат виробництва продукції
Економічності	Спрямованість резервів на зменшення витрат та зростання віддачі.

Джерело : розроблено автором на основі [2, 65, 66, 210]

Для формування технології оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП, використаємо тригер «резерви/можливостей», що представляє собою надмірність від впровадження інновацій і які обумовлюються: часовими параметрами; зміною масштабів та територіального розміщення виробництва; використанням нових інноваційних технологій; скороченням виробничих витрат; зростанням прибутку тощо.

Зауважимо, що ефективність використання резервів/можливостей і ефективність використання вимушено трансформованого просторового потенціалу не завжди мають прямо пропорційну залежність. Технологія оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП регіону (території), представлено на рис. 3.5.

Для оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону на засадах інновацій пропонується консолідація показників, які представлені в Додатку Б. Дані показники розділено на 3 блоки, що демонструють ефекти від управління (через обрання найкращого варіанту).

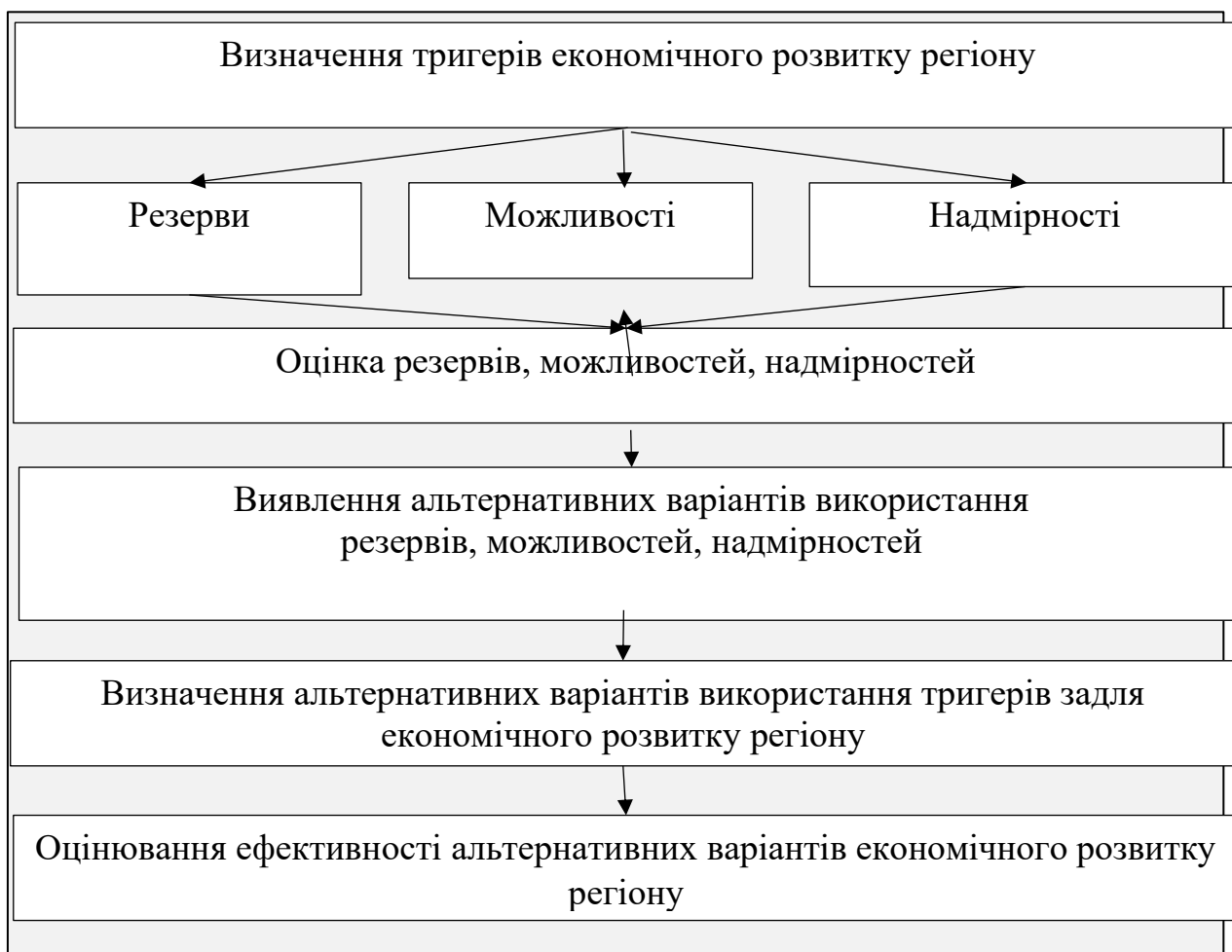

Рис. 3.5. Технологія оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП

Джерело: розроблено автором.

Проведені дослідження науково-методичного інструментарію щодо оцінювання економічного розвитку регіону, які враховують ВТПП та інноваційний аспект в умовах воєнного стану виступають досить новим напрямом, що вимагає часу та напрацювання значного обсягу наукових праць, які відображають методологію цих процесів, концептуальні положення і теоретико-методичні підходи. Тому пропонується визначити еventуальні напрями розвитку науково-методичних інструментів щодо оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону на основі його ВТПП та з врахуванням інноваційного аспекту, рис.3.6.

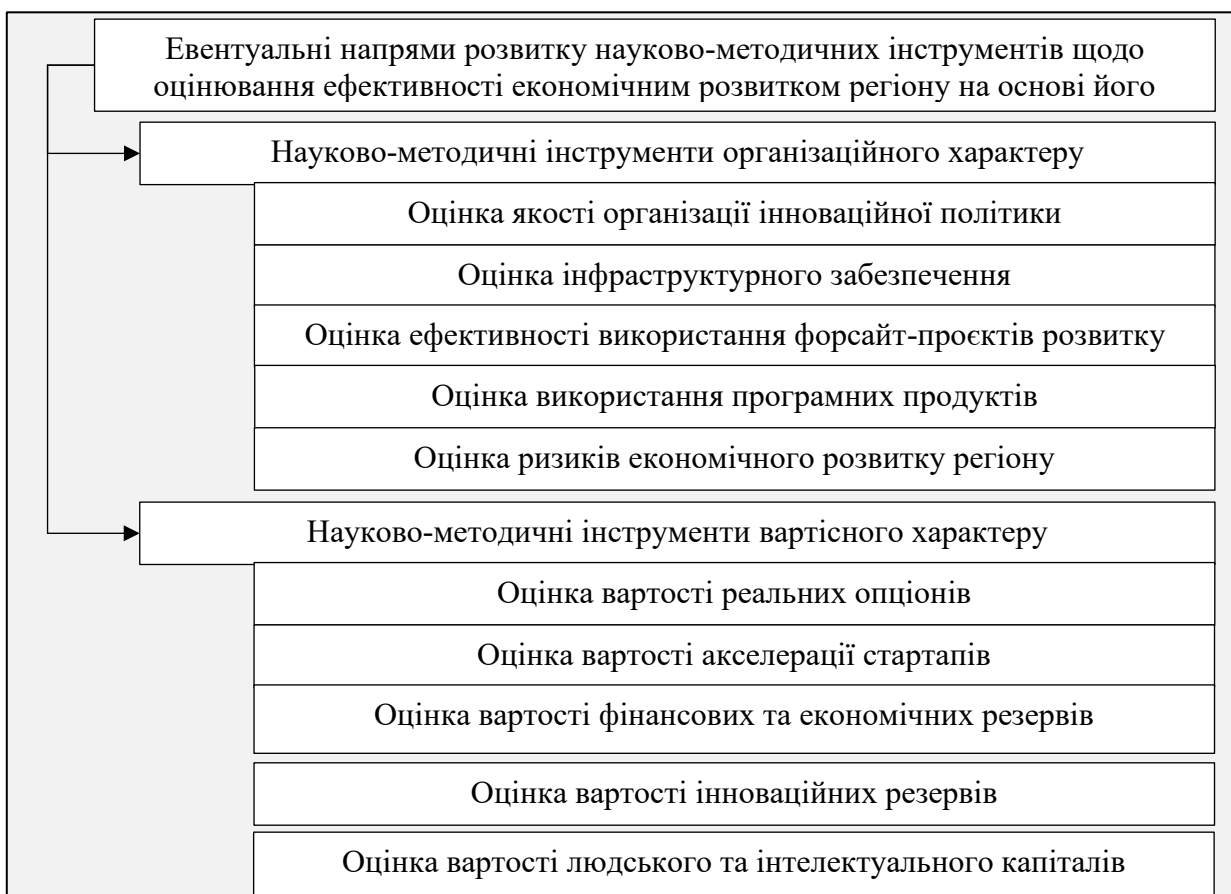

Рис. 3.6. Евентуальні напрями розвитку науково-методичних інструментів щодо оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону на основі його ВТП

Джерело: розроблено автором.

Таблиця 3.6

Евентуальні методики оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону з урахуванням його ВТП

Евентуальні методики і методичні підходи до оцінювання	Зміст і шляхи розвитку методології та науково-методичного інструментарію оцінювання
Методи оцінки ефективності управління формуванням і реалізацією проектів	Являють собою найбільш ефективні методики для оцінювання пріоритетних сфер діяльності регіону. Оцінка ефективності управління проектами - це також оцінка перспектив його реалізації. Метою оцінювання проектів є формування стратегічних напрямів щодо створення, нарощування та використання просторового потенціалу регіону. Ці методи оцінки також слугують для формування стратегій розвитку економіки регіонів, виходячи з потенційно можливих варіантів розвитку подій у майбутньому.
Методи оцінки ринкової зрілості технологій формування цифрових проектів	Оцінювання ринкової зрілості технологій полягає у формуванні цифрового бачення ринків майбутнього, оцінки перспектив реалізації цифрових проектів. Цифрові проекти дають змогу оцінити ринкову зрілість технологій, які можуть використовуватися задля управління просторовими трансформаціями.

Продовження табл. 3.6

1	2
Методи оцінки потенціалу за допомогою штучного інтелекту	Ці методи базуються на сучасних цифрових технологіях, які суттєво змінили підходи до оцінювання просторового потенціалу регіону, які підвищують точність оцінки ефективності управління економічним розвитком регіону. Найбільш затребуваними цифровими технологіями є технології штучного інтелекту та інтернет речей. Такі технології мають найбільшу перспективу їх використання в найближчому майбутньому, дають змогу враховувати всі можливі ресурси для підвищення ефективності використання трансформованого просторового потенціалу регіону.
Методи оцінювання інтелектуального капіталу	Інноваційний потенціал багато в чому оцінюється вартістю інтелектуального капіталу: торгова марка, патенти та ліцензії, ноу-хау, стартапи тощо. Методи оцінки інтелектуального капіталу обумовлюють необхідність перегляду традиційних методів оцінки та можливість підвищення ефективності використання трансформованого просторового потенціалу регіону
Методи оцінки реальних опціонів	Цим методом обґрунтовується припущення того, що інвестиції в інноваційний проєкт розглядаються як фінансовий опціон і не обов'язок купувати певні активи задля підвищення ефективності використання трансформованого просторового потенціалу регіону.
Методи оцінки організаційного, людського та соціального капіталу	Ці методи допомагають оцінити організаційний, людський і соціальний капітал регіону, який може сприяти підвищенню ефективності використання трансформованого просторового потенціалу.
Методи оцінювання акселерації стартапів	Ці методи не тільки передбачають обсяги потенційних перспектив реалізації проєкту в грошовому вираженні, а й дають змогу визначити стійкість стартапу з позицій інвестування акселератором, а також провести оцінку ймовірності розвитку бізнесу на теренах регіону.
Методи оцінки інноваційної активності регіону	Оцінка інноваційної активності являє собою багатокритеріальний підхід як до окремих її показників, так і до процесів цього явища в цілому. Під час здійснення оцінювання інноваційної активності регіону потрібно визначити рівень розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, який впливає на підвищення ефективності використання трансформованого просторового потенціалу регіону.
Методи оцінки альтернативних джерел (резервів) зміцнення потенціалу	Під час оцінювання варіантів альтернативних джерел (резервів) економічного розвитку регіону потрібно здійснювати економічну оцінку їх ефективності в поточному і перспективному періодах. Драйверами підвищення ефективності розвитку інноваційного потенціалу регіону виступають суб'єкти господарювання, продуктивність праці, інноваційна активність, кадровий резерв тощо. Залежно від видів резервів вони класифікуються як явні і приховані.
Методи оцінки інвестицій і фінансових ресурсів	Оцінка інвестицій і фінансових ресурсів регіону може розглядатися через економічний ефект або упущену вигоду. Яка передбачає проведення оцінки інвестицій і фінансових ресурсів в контексті реалізації проєктів.
Методи оцінки показників економіки праці	Ці методи оцінки передбачають визначення рівня продуктивності праці, заробітної платні, ефективності використання трудових ресурсів регіону.
Методи оцінки використання та ефективності програмних продуктів	Ці методи дозволяють актуалізувати завдання з розроблення і застосування адаптивних програмних продуктів, що являють собою додатковий інструментарій у контексті розвитку цифрових технологій.

Продовження табл. 3.6

1	2
Методи оцінювання економічних ризиків	Ці методи націлені на оцінку ризиків з метою їх мінімізації та усунення під час реалізації проєктів, зокрема в умовах воєнного стану. На практиці використовують значну кількість способів оцінки, хеджування і зниження ризиків, зокрема методи оцінки фінансових і нефінансових ризиків. Фінансова оцінка ризиків здійснюється з використанням фінансових показників, а нефінансова - на заходах, не пов'язаних із прямими витратами, проте це не можна використовувати задля оцінювання трансформованого просторового потенціалу регіону, оскільки це завжди – втрати (фінансові, територіальні, інфраструктурні тощо).

Джерело: розроблено автором за результатами досліджень

Сучасні цифрові технології істотно змінили підходи до оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону, що надають додаткові можливості та підвищують точність оцінок. Найбільш сучасними цифровими технологіями є технології штучного інтелекту та інтернет речей, які мають найбільшу перспективу їх використання в найближчому майбутньому. Цифрова трансформація бізнес-процесів дає змогу враховувати всі можливі ресурси для ефективного управління економічним розвитком регіону.

У цьому контексті пропонується створення обласних просторових центрів, як драйверу просторового розвитку в регіонах України у повоєнний час (рис. 3.7). Концепт створення таких центрів полягає у формуванні цифрового бачення економічного розвитку регіону на основі його вимушено трансформованого просторового потенціалу, який може бути трансформовано через окупацію, знищення або пошкодження інфраструктури, замінування тощо. Цифрові технології дають можливість візуалізувати отримані результати оцінювання та спростити у використанні.

Отже, дослідження науково-методичного інструментарію з оцінювання економічного розвитку регіону на основі його просторового потенціалу дозволили прийти до висновку, що просторовий потенціал України традиційно трансформувався еволюційно.

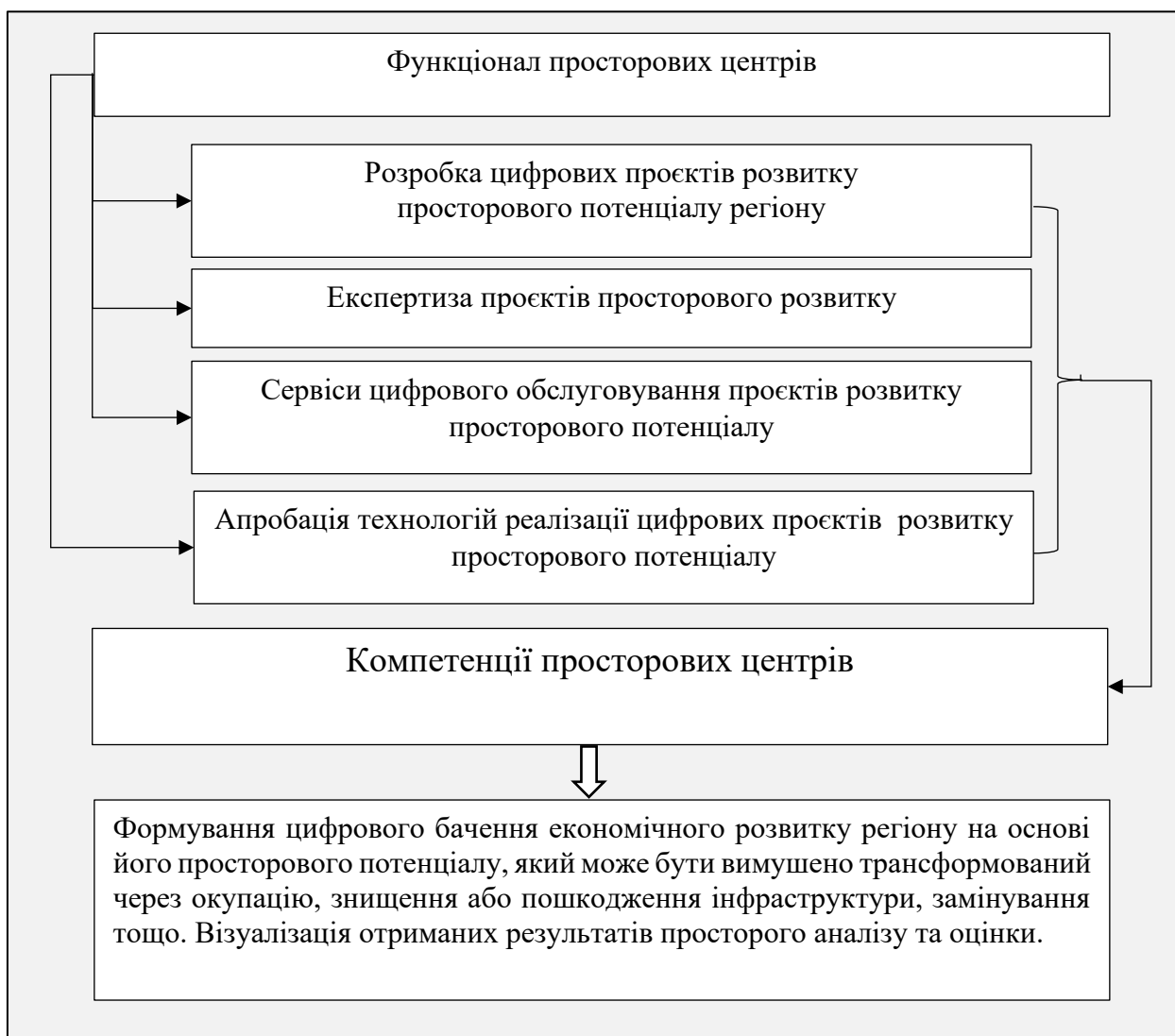

Рис. 3.7 - Концепт функціонування просторових центрів

Джерело: розроблено автором

Але через війну, яка розпочалась ще у 2014 році, а потім перейшла в повномасштабну у 2022 році, просторовий потенціал України зазнав вимушених суттєвих змін, які призвели до його зменшення через окупацію територій, руйнування та знищення інфраструктури, що обумовлюють необхідність модернізації науково-методичний інструментарій з оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його вимушено трансформованого просторового потенціалу й інноваційного аспекту.

У зв'язку з цим сформовано архітектуру цього науково-методичного інструментарію, рис. 3.8.

Рис. 3.8 – Архітектура науково-методичного інструментарію щодо оцінювання економічного розвитку регіону з урахуванням його ВТПП та інноваційного аспекту
Джерело: розроблено автором

Таким чином, проведені дослідження дозволили сформулювати архітектоніку науково-методичного інструментарію щодо оцінювання економічного розвитку регіону (територій) з урахуванням його вимушено трансформованого просторового потенціалу та інноваційного аспекту на основі адаптації моделей, методик, параметрів та показників оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону до мілітарних умов, що сприяло трансформації принципів, процедури та технології оцінювання, розробці алгоритму пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, евентуальних методик оцінювання ефективності і напрямів розвитку науково-методичного інструментарію, а також створенню просторових центрів.

Очевидно, що в основі сучасних науково-методичних інструментів щодо оцінювання економічного розвитку регіону (територій) з урахуванням його вимушено трансформованого просторового потенціалу та інноваційного аспекту знаходяться інформаційно-комунікаційні технології, просторовий аналіз та платформи відкритих публічних даних.

3.3. Методичні підходи до просторового аналізу та формування просторових баз даних

Просторовий аналіз — це процес дослідження даних з географічною прив'язкою для виявлення просторових взаємозв'язків, закономірностей і тенденцій. Він дозволяє аналізувати об'єкти або явища в контексті їхнього розташування на земній поверхні та містить різні техніки, багато з яких досі знаходяться на стадії розвитку, з використанням різних технологій, які охоплюють економічний та технічний аспекти. Останній зводиться до суто технічного забезпечення, зокрема у насиченні геоінформаційної системи даними або просторовими базами даних. У більш вузькому сенсі, просторовий

аналіз являє собою процес, який полягає в аналізі географічних даних з метою формування структури економіки локальних територій [150].

Щодо термінології, то слід зауважити:

просторовий або геопросторовий аналіз - це підхід до застосування методів статистичного аналізу та різних інформаційних технологій до даних географічного або геопросторового характеру (геоданих). Такий аналіз передбачає опрацювання та застосування аналітичних методів до наземних чи географічних даних, зокрема засобів географічних інформаційних систем та геоінформатики;

просторовий аналіз або просторова статистика містить будь-які формальні техніки які вивчають об'єкти, використовуючи їх топологічні, геометричні, чи географічні властивості;

просторовий (геопросторовий) аналіз – набір процедур та методів аналізу об'єктів і явищ, що локалізовані в географічному просторі;

процес визначення просторових, структурно-функціональних та інших взаємозв'язків між геопросторовими об'єктами для уточнення, зміни або отримання якісно нової інформації [229].

Об'єктом геопросторового аналізу є географічний простір (або геопростір) – об'єкти та явища над, під та на поверхні землі. Предметом геопросторового аналізу є взаємозв'язки об'єктів та явищ, що відбуваються на поверхні Землі, з врахуванням їх просторового розташування.

Сусідство (neighborhood) використовується для позначення простору, що розташований в безпосередній близькості від вибраного об'єкту або точки простору. Locational effects – кожне місцезнаходження має певний ступень унікальності.

Просторовий аналіз широко застосовується в різних галузях, таких як регіональна економіка, містобудування, екологія, управління природними ресурсами, сільське господарство, логістика та безпека тощо.

Труднощі з проведенням просторового го аналізу полягають у тому, що він має міждисциплінарний характер. Тому ідентифікація, класифікація технік та методик просторового аналізу є складним завданням, оскільки охоплює велике число різних областей та сфер дослідження, різних фундаментальних та прикладних підходів, а також потребує великий обсяг даних (статистичних, економічних, географічних, просторових тощо).

Для систематизації методів та підходів до просторового аналізу сформовано композицію методичного інструментарію, рис. 3.9.

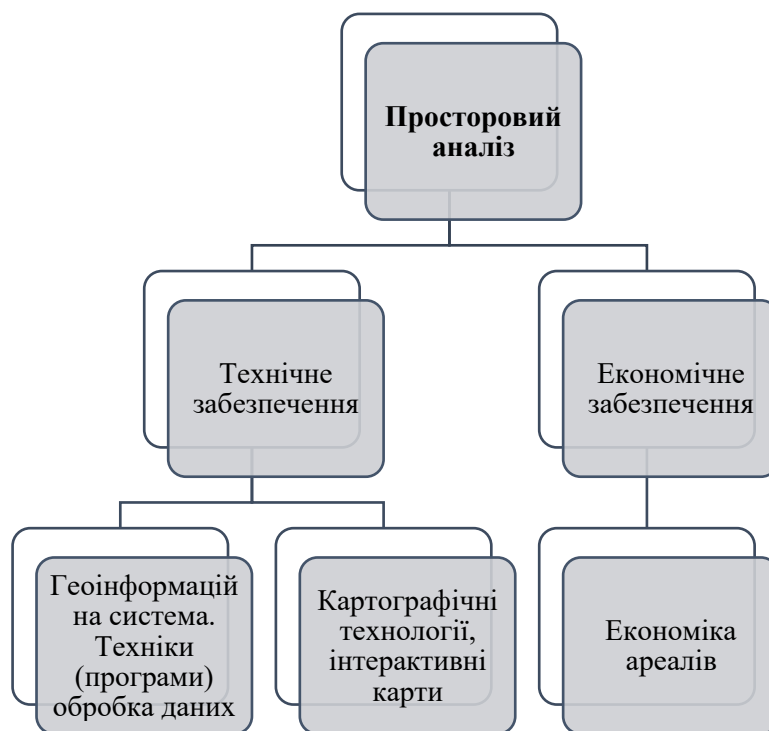

Рис. 3.9. – Композиція методичного інструментарію просторового аналізу

Джерело: розроблено автором на основі [154]

Просторовий аналіз може розглядатися як такий, що виник з картографії і геодезії, але багато дисциплін посприяли його формуванню. Великий внесок зробила статистика, а економіка сприяла виокремленню просторової економетрики. Математика продовжує забезпечувати розробці основних методів просторового аналізу. Економіко-математичне моделювання забезпечує основу нових методичних підходів до просторового аналізу.

Географічне програмне забезпечення є базовим аналітичним інструментом просторового аналізу. Бо використання географічних карт сприяє розв'язанню багатьох проблем щодо функціонування та розбудови об'єктів господарювання.

Топографічні інструменти сприяють просторовому визначенню об'єктів, але класичним варіантом просторового аналізу вважається вимірювання за допомогою довгих, середніх та коротких мірок, рис. 3.10.

Просторові характеристики можуть бути спрощеними, тому науковці часто зменшують просторове існування об'єкта до однієї точки, наприклад, визначають їх юридичну адресу. Що легко може привести до неякісного просторового аналізу, наприклад, при просторовій автокореляції.

Позитивна просторова автокореляція – це можливість різних локацій мати унікальні значення змінної, як їх ідентифікує. Об'єкти із подібними величинами і які знаходяться ближче один до одного ніж це очікується, повинні мати неоднакові просторові характеристики. Негативна просторова автокореляція – це можливість сусідніх локацій мати подібні значення змінної, як їх ідентифікує. Відсутність автокореляції – дані розміщені випадково і не ідентифікують об'єкти [148].

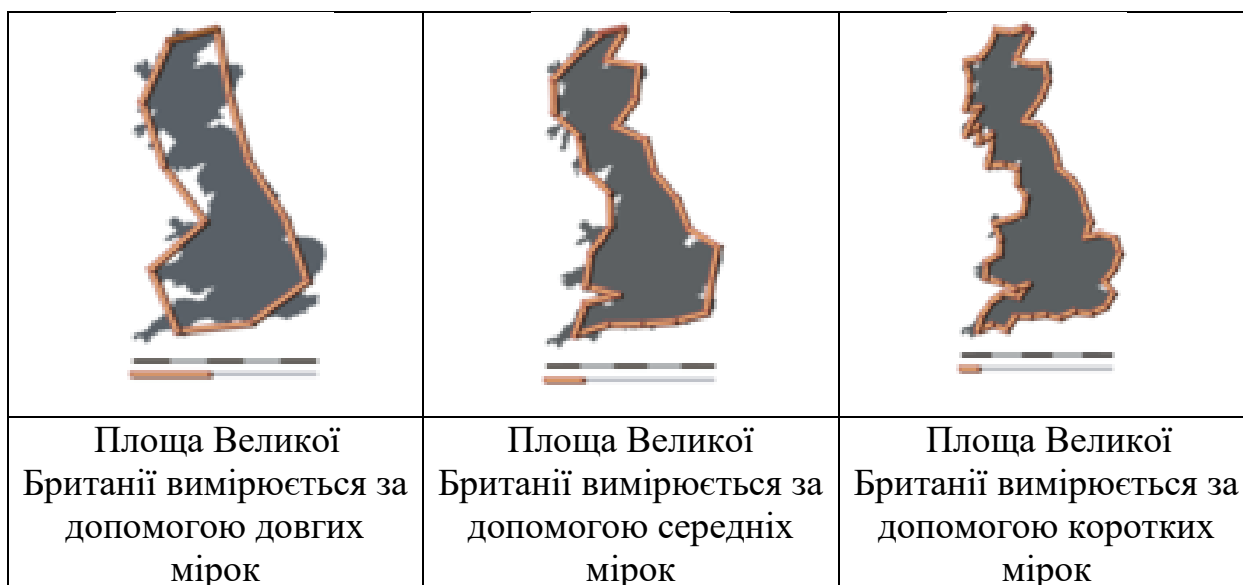

Рис. 3.10 – Просторове вимірювання площі території за допомогою різних мірок

Джерело : [150]

Методи визначення автокореляції поділяють на:

глобальні (загальні) – вимірюють наявність автокореляції змінної узагальнено для всієї досліджуваної території. Результатом є числовий показник, за яким можна оцінити величину і знак автокореляції; показник статистичної значущості, який можна візувати - локальні (місцеві) – фокусуються на індивідуальних об'єктах і їх оточенні, визначають локалізацію кластерів. Результатом може бути карта, на якій можна побачити де саме на досліджуваній території розміщені кластери високих чи низьких значень.

Цікавим та корисним для вивчення в контексті просторового аналізу є досвід колег-науковців з країн-сусідів, що мають конвергентний тип місцевого самоврядування та схожий просторовий розподіл, зокрема, Польща. Так, у 2016 році дослідницями Маріола Хржановська та Ніна Дрейєрська проведено дослідження «Оцінка соціально-економічного розвитку гмін Мазовецького воєводства з використанням методів багатовимірної статистичного аналізу [227].

Дослідниці вдалося пов'язати процеси прогресивної глобалізації, як синтезуючого явища, з просторовим аспектом місцевого розвитку. Для оцінки соціально-економічного розвитку гміна було використано два методи багатовимірної статистичного аналізу – індекс відносного рівня розвитку (Індекс BZW) та синтетичний показник, який обраховується методом нульової стандартизації.

Так, алгоритм BZW передбачає, по-перше, відсутність еталона (точки відліку), а також те, що кожна з k змінних нормалізована та має стимулюючий характер за своєю природою. Тоді міра визначається за такою формулою:

$$Wi = \frac{\sum_{j=1}^k p_{ij}}{\sum_{j=1}^k \max\{p_{ij}\}} \quad (3.1)$$

де p_{ij} – значення j -ї допоміжної змінної для i -го об'єкту, що визначається за формулою:

$$P_{ij} = Z_{ij} + |\{Z_{ij}\}| \quad (3.2)$$

де z_{ij} – нормалізоване значення змінної X_j для i -го об'єкту, $i=1, \dots, n$:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j}{s_j} \quad (3.3)$$

де x_j та s_j – відповідно середнє арифметичне та стандартне відхилення для змінної X_j .

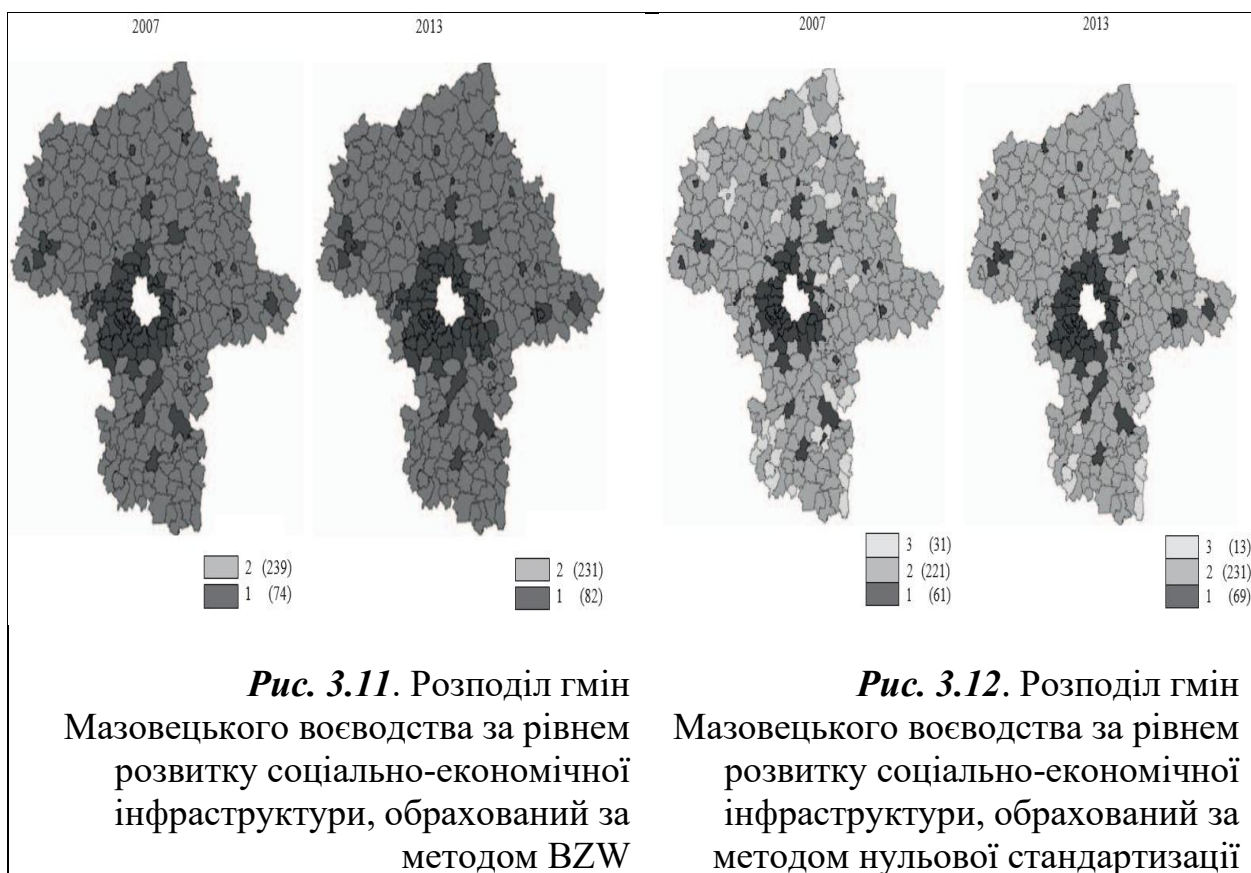
Значення показника w_i варіюється у межах $[0,1]$. Чим більше показник, тим краще об'єкт з погляду даного критерію. Синтетичний показник, що обраховується методом нульової стандартизації було обраховано на основі набору змінних – стимуляторів (S) або дестимуляторів (D).

Далі польські дослідниці проранжували гміни Мазовецького воєводства за обома показниками за 2007 та 2013 роки, а на наступному етапі для кожного показника виділили 3 групи гмінів – з низьким, середнім та високим рівнем розвитку [148].

Для просторового аналізу вони використовували базові показники розвитку інфраструктури та демографічне навантаження: (населення непрацездатного віку на 100 осіб працездатного віку), відсоток дітей 3-5 років, які отримують дошкільну освіту, частку зареєстрованих безробітних у складі населення працездатного віку, кількість підприємницьких фізичних осіб на 1000 жителів (приватний сектор), кількість комерційних компаній на 1000 жителів (приватний сектор), кількість комерційних компаній з іноземним капіталом на 1000 жителів (приватний сектор), кількість фондів, товариств і громадських організацій на 10 тис. мешканці, кількість зданих квартир на 10 тис. осіб. мешканці, кількість користувачів системою водоканалу у % від загальної кількості населення.

На базі проведеного ранжування, яке, до речі, за обома показниками практично збіглося, вченим вдалося побудувати просторовий розподіл гмінів

воєводства відповідно до рівня розвитку соціально-економічної інфраструктури, наочно дослідити преференційний вплив Варшави на динамічний розвиток найближчих гмін (рис. 3.11 та 3.12).

Джерело: [227]

Отже, регіональні дослідження мають справу з великими таблицями просторових даних — просторових баз даних. Необхідно опрацювати величезний обсяг аналітичної інформації для того, щоб отримати основні тенденції. Використовувати просторові бази даних задля аналізу стали дійсно в 1950 році (хоча деякі приклади спостерігались на початку століття) і активізувались в 1970-і роки, зі збільшенням потужності та доступності комп'ютерів. Вже в 1948 році публікації двох соціологів Белл і Шевськи, було показано, що більшість міст у світі може бути представлена трьома незалежними факторами: «соціально-економічний статус», «життєвий цикл», «расові та етнічні приналежності».

Задля активного запровадження просторового розвитку, збору, зберігання, аналізу, обробки та візуалізації просторових (географічних) даних розроблено технологічну систему - Геоінформаційну систему (ГІС). Яка дозволяє працювати з інформацією, що має просторову прив'язку до певної географічної місцевості, тобто кожен об'єкт у системі має координати на земній поверхні. Вона розширює можливості стандартних реляційних баз даних, додаючи підтримку для зберігання, обробки та аналізу просторових даних, таких як координати, геометричні об'єкти (точки, лінії, полігони) та їхні атрибути. Та дозволяє ефективно обробляти дані про розташування, здійснювати просторовий аналіз, будувати карти та планувати території.

Основні функції ГІС: збір даних (збір географічної інформації з різних джерел, таких як супутники, дрони, топографічні карти та GPS-пристрої), зберігання (організація та зберігання даних у базах даних з можливістю їх швидкого доступу та пошуку), аналіз (обробка та аналіз просторових даних для виявлення закономірностей, взаємозв'язків та тенденцій), візуалізація (створення карт, графіків і тривимірних моделей для зручної демонстрації просторової інформації). ГІС широко використовується в управлінні територіями, містобудуванні, екологічному моніторингу, інфраструктурних проєктах, логістиці та багатьох інших сферах, де важливими є географічні дані. На рис. 3.13. подано основні сучасні просторові бази даних та платформи, їх призначення (функції). Просторові бази даних допомагають ефективно управляти територіями, оптимізувати інфраструктуру, оцінювати просторовий розвиток і планувати соціально-економічні проєкти за допомогою просторового моделювання.

Просторове моделювання — це аналітичний процес, що проводиться в поєднанні з просторовими базами даних для того, щоб описати основні процеси. Мета просторового моделювання — мати можливість вивчати і моделювати просторові об'єкти або явища, що відбуваються в реальному світі і сприяти плануванню і розв'язання проблем. Просторове моделювання є

важливим процесом просторового аналізу з використанням моделей або спеціальних правил й процедур для аналізу просторових даних.

Рис. 3.13 - Основні сучасні просторові бази даних та платформи, їх призначення (функції)

Джерело: побудовано автором на основі [151]

Інструменти та методи просторового аналізу даних в ГІС постійно розвиваються. Сьогодні вони дозволяють обробляти дані зі швидкістю та точністю, які не під силу жодному фахівцю. Отримана інформація обробляється за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм та класифікується за кількістю та складністю завдань: від простої візуалізації до комплексної аналітики за допомогою конкретних інструментів.

За допомогою просторового аналізу можна зрозуміти, чи підходить обрана територія для конкретної господарської діяльності, виявити тенденції, оцінити ризики, спрогнозувати можливі результати та запобігти збиткам. Просторовий аналіз використовуються для вимірювання відстаней та форм, побудови маршрутів та відстеження перевезень, налагодження взаємозв'язків

між об'єктами, подіями, територіями методом співвіднесення їх місця розташування з точкою на географічній карті (можна використовувати актуальні та історичні дані). Класичний просторовий аналіз включає п'ять ключових етапів рис. 3.14.

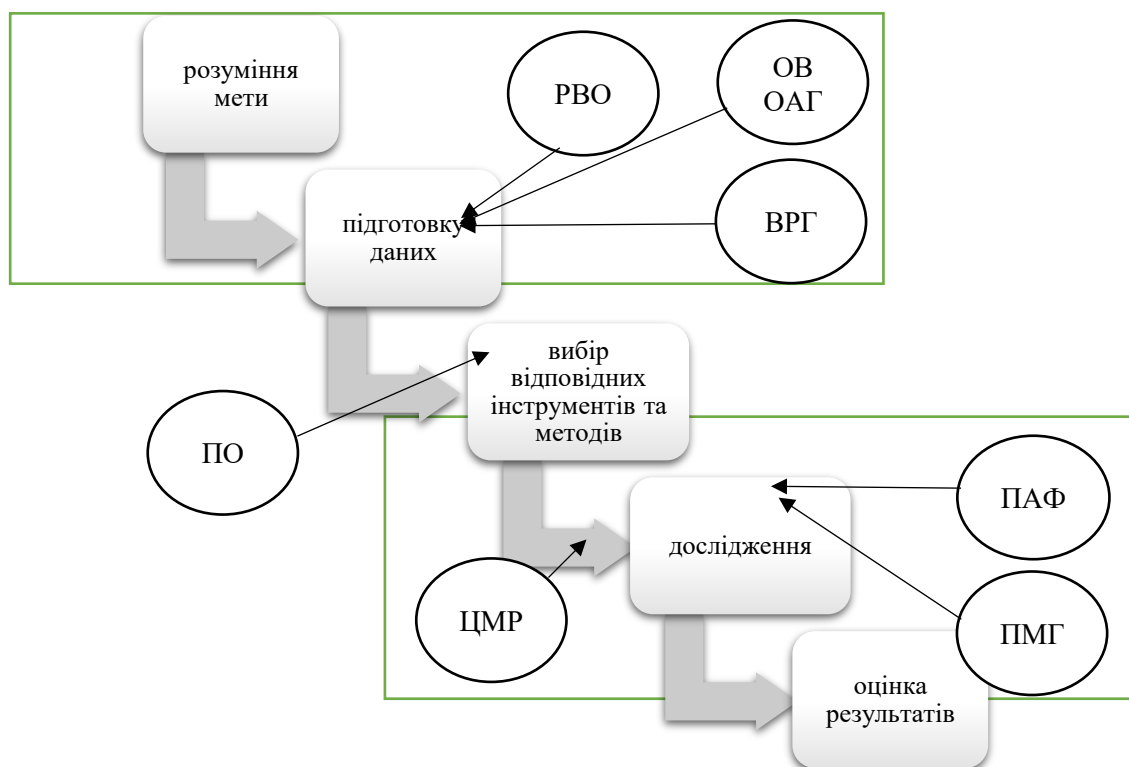

Рис. 3.14 - Етапи просторового аналізу та їх кореляція з функціями

Джерело: побудовано автором на основі [124-126].

Основні функції просторового аналізу представлені на рис. 3.15.

Функції просторового аналізу тісно пов'язані як із ГІС-моделюванням і його значення можна вважати сакральним. Розвиток як апаратного, так і програмного забезпечення ГІС, а також зростаючий інтерес до просторового аналізу в природничих і соціальних науках, сприяли появі нових функцій у ГІС-платформах і системах моделювання. Зазвичай такі системи реалізуються як окремі модулі (plug-ins) в рамках геоінформаційної платформи. Завдяки цьому з'явилися інтегровані системи просторового аналізу та моделювання, які трансформувалися з "ГІС-центричних" платформ у "модель-центричні" [58].

Рис. 3.15 – Основні функції просторового аналізу

Джерело: побудовано автором на основі [132]

Останнім часом у сфері просторового аналізу та моделювання спостерігається значний розвиток у галузях геостатистичного моделювання, картографічного аналізу, мережевого аналізу, растрового аналізу та векторного, а також у геообробці та геовізуалізації (у двовимірній та тривимірній). Проте все ще існує чимало предметних областей, де ринок потребує більш ефективного впровадження даних просторового аналізу та ГІС-моделювання. Серед них — дослідницький просторовий аналіз (exploratory spatial data analysis), моделювання динамічних систем, оптимізація дослідницьких операцій, просторової статистики та візуалізація багатовимірних даних географічного опису.

Традиційно розрізняють два основні підходи до опису географічного простору:

структурований підхід, що передбачає виділення просторових об'єктів, визначення їх локалізації, меж та взаємозв'язків з іншими об'єктами.

неструктурований підхід, при якому весь досліджуваний простір представлений множиною клітин певного розміру і форми, в яких визначені

середні параметри або характеристики. Також можуть бути характеристики, що приймають значення з певного інтервалу (наприклад, температура або кількість опадів) або характеристики з визначеного списку (ліс, озеро, рілля тощо). Хоча тут використовуються назви об'єктів, фактично вони не мають чітко визначених меж і локалізації; без структуризації неможливо підрахувати кількість об'єктів.

Також слід виділити дві основні стратегічні цілі просторового аналізу: отримати цілісне уявлення про країну, регіон або територіальну громаду та управляти розташуванням об'єктів. Для досягнення цих цілей вирішуються різноманітні завдання просторового аналізу, такі як: оцінка місцеположення об'єктів; аналіз розподілу числових показників, пов'язаних з атрибутами об'єктів; створення карт щільності явищ; виявлення об'єктів у певній зоні; аналіз найближчих сусідів; картографування змін; визначення просторових атрибутів об'єктів; категоризація об'єктів; виявлення закономірностей у розподілі просторових та атрибутивних даних; підготовка до створення бази геоданих; візуалізація результатів; а також вибір відповідного методу аналізу, що є критично важливим для успішного виконання кожного з цих завдань.

Для проведення аналізу просторового розвитку на практиці використовується широка гамма методичних підходів, які дозволяють обробляти та інтерпретувати географічні дані для вирішення різних економічних завдань, пов'язаних з управлінням територіями, міським плануванням, екологією та ін.

В таблиці 3.7 представлено найбільш поширені методи просторового аналізу. Методи можуть використовуватися як окремо, так і комбінуватися для досягнення глибокого розуміння просторових закономірностей і прийняття обґрунтованих рішень у плануванні та управлінні територіями. Також слід виокремити методичні підходи, які релевантні для аналізу просторової трансформації розвитку легкої промисловості (таблиця 3.8).

Таблиця 3.7

Методи просторового аналізу

Метод	Змістове наповнення
Буферний аналіз	Використовується для створення буферних зон навколо певних об'єктів (точок, ліній чи полігонів). І дозволяє аналізувати, які об'єкти знаходяться на певній відстані від інших, наприклад, для зонування, визначення охоронних територій або оцінки впливу об'єкта.
Аналіз найближчого «сусіда»	Оцінює розподіл об'єктів у просторі, визначаючи, наскільки близько розташовані об'єкти відносно один одного. Метод використовується для виявлення кластеризації чи випадковості в розподілі об'єктів, як, наприклад, при вивченні поселень або захворювань
Перетин (Overlay Analysis)	Полягає у накладанні двох або більше шарів просторових даних для визначення їхніх спільних або відмінних ділянок. Цей метод часто застосовується для оцінки сумісності територій з різними характеристиками (наприклад, для вибору оптимальних зон для забудови).
Аналіз густини	Визначає концентрацію об'єктів або значень у певному просторі. Використовується для візуалізації інтенсивності явищ, наприклад, щільності населення, аварійності, забруднення тощо.
Геостатистичний аналіз (Kriging, IDW)	Методи інтерполяції, такі як Kriging і зважене зворотне відстані (IDW), використовуються для створення поверхонь значень між виміряними точками. Особливо корисно для прогнозування значень у невимірних точках, наприклад, для оцінки розподілу забруднювачів або температури
Аналіз видимості (Visibility Analysis)	Використовується для визначення, які частини території видно з певної точки або лінії. Корисно для планування інфраструктури, спостережних точок, оглядових майданчиків, а також для військових цілей
Аналіз потоків та маршрутів (Network Analysis)	Дозволяє моделювати і оптимізувати маршрути руху, потоки вантажів та людей, доступність об'єктів у мережі доріг чи транспортної інфраструктури. Корисний для логістики, екстрених служб та міського планування.
Аналіз концентрацій	Метод визначення зон концентрації об'єктів. Використовується для ідентифікації зон скупчення, таких як кримінальні райони або ділянки з високою концентрацією певних видів рослин чи тварин.
Топографічний аналіз	Аналіз рельєфу території, наприклад, шляхом оцінки висоти, нахилу, напрямку схилу тощо. Корисно для планування інфраструктури, лісового господарства та будівництва.

Продовження таблиці 3.7

Метод	Змістовне наповнення
Аналіз тенденцій (Trend Surface Analysis)	Оцінює загальні тенденції у просторі, наприклад, наявність просторових градієнтів. Корисно для виявлення великих просторових закономірностей, таких як поширення температури, вологості або інших кліматичних умов.
Аналіз гарячих точок (Hot Spot Analysis)	Виявляє регіони з аномально високою або низькою інтенсивністю певних явищ. Використовується для ідентифікації ділянок з високим рівнем активності, таких як високий рівень злочинності або економічної активності
Моделювання та симуляція просторових процесів	Використовується для прогнозування і симуляції розвитку просторових явищ у часі, таких як поширення пожеж, повеней або епідемій.

Джерело: сформовано автором на основі [124-126]

Наведені методичні підходи дозволяють враховуючи їх сильні сторони та недоліки, проводити якісну оцінку просторової трансформації.

Наприклад, метод полюсів зростання дозволяє швидко активізувати розвиток у конкретних зонах, але може спричинити економічну диспропорцію. Натомість поліцентричний розвиток забезпечує рівномірний розподіл активності, хоча потребує більшого залучення ресурсів і часу для реалізації.

На рис 3.16 представлено конверсію досліджених методичних підходів (засад) та просторових баз даних. Безумовно даний перелік невичерпаний, але важливо відзначити, що деякі методи переважно ґрунтуються на кількісних показниках, деякі на якісних, а деякі використовують умовні показники, тобто ті які притаманні тільки цьому методу.

Таким чином, просторовий аналіз є ключовим підходом у дослідженні регіонального розвитку, дозволяючи розкрити просторові взаємозв'язки, закономірності та тенденції в розташуванні об'єктів і явищ.

Таблиця 3.8

**Методичні підходи до просторового аналізу, що релевантні для аналізу
просторової трансформації розвитку легкої промисловості**

Автор	Опис методичного підходу	Показники	Приклад використання в легкої промисловості
Ж. Будвіль, Ф. Перру	Метод полюсів зростання ґрунтується на створенні ключових економічних центрів або "полюсів", які стають точками притягання для інвестицій, трудових ресурсів і інфраструктури. Ідея полягає в тому, що розвиток у центральних точках стимулює економічну активність навколо них через ефект "просочування".	Рівень економічної активності в полюсі зростання, інвестиції в прилеглі райони, коефіцієнт концентрації та міграційні потоки.	Розрахунок впливу інвестицій на приріст зайнятості в радіусі 50 км навколо центру розвитку.
М.І. Долішній, С.Д. Щеглюк	Кластерний підхід передбачає створення об'єднань підприємств, наукових установ і освітніх закладів, які взаємодіють і сприяють один одному у розвитку технологій та інновацій. Кластери покращують конкурентоспроможність і забезпечують ефективне використання місцевих ресурсів.	Рівень продуктивності підприємств у кластері, частка інновацій у продуктах кластера, коефіцієнт зайнятості та середній обсяг інвестицій.	Для кластера легкої промисловості: обсяг виробництва на одного працівника порівняно з регіоном поза кластером.
О.Г. Богославець	Поліцентричний розвиток фокусується на підтримці декількох взаємозалежних економічних центрів, що забезпечує більш рівномірний розподіл економічної активності. Метод запобігає надмірній концентрації ресурсів у одному центрі.	Рівень доходів у різних центрах, розподіл інвестицій між центрами, індекс доступності до послуг та інфраструктури.	Порівняння обсягу валового регіонального продукту між декількома центрами в одному регіоні, щоб виявити баланс.

Продовження таблиці 3.8

Автор	Опис методичного підходу	Показники	Приклад використання в легкої промисловості
В.І. Захарченко, О.Г. Онищук	Геоінформаційний аналіз використовує ГІС-технології для збору, аналізу та візуалізації просторових даних. Дозволяє відстежувати та планувати розвиток територій, враховуючи специфіку рельєфу, доступність ресурсів та інфраструктури.	Коефіцієнт просторової доступності, індекс просторової кореляції, щільність населення.	Визначення оптимального розташування об'єктів інфраструктури для виробництва товарів легкої промисловості на основі просторових даних про щільність населення
Т.А. Заяць	Смарт спеціалізація передбачає фокус на розвитку тих галузей, у яких регіон має порівняльні переваги та потенціал для інноваційного зростання. Стратегія дозволяє оптимізувати ресурси та підвищити конкурентоспроможність.	Індекс інноваційної активності, частка високотехнологічних секторів у ВРП, індекс залучення інвестицій у пріоритетні галузі.	Частка інноваційних продуктів легкої промисловості у загальному виробництві регіону після впровадження політики смарт спеціалізації.

Джерело: побудовано автором за результатами проведених досліджень

Рис. 3.16 - Конверсія методичних засад та просторових баз даних

Джерело: розроблено автором

Отже, методи просторового аналізу розвиваються під впливом різних дисциплін, включаючи картографію, статистику, економіку та екологію і забезпечують ефективне та обґрунтоване прийняття рішень для різних галузей (видів економічної діяльності).

Інструментарій просторового аналізу представлений найпоширенішими методами: зони буферів, найближчого сусідства, просторової видимості, маршрутів, накладання шарів та аналізу концентрацій, кожен із яких має конкретне призначення. Наприклад, буферний аналіз корисний для зонування та визначення впливу об'єктів на прилеглі території, а аналіз сусідства дозволяє оцінювати щільність і розподіл об'єктів у певній зоні. Проте ГІС виступають основним інструментом просторового аналізу, який дозволяє візуалізувати дані, створювати інтерактивні карти, здійснювати складний аналіз і моделювання. Використання ГІС у поєднанні з сучасними комп'ютерними технологіями робить просторовий аналіз швидшим та точнішим, що розширює його практичне застосування у містобудуванні, екологічному моніторингу, транспортній інфраструктурі та інших сферах життєдіяльності.

Просторовий аналіз часто вимагає обробки великих обсягів даних, що містять статистичну, економічну та географічну інформацію. Що робить його міждисциплінарним процесом, який потребує знань із кількох галузей для адекватної інтерпретації результатів і розробки рішень. Крім того, потреба в інтеграції даних із різних джерел вимагає розробки спеціалізованих методик, таких як синтетичний показник або метод нульової стандартизації, який був застосований у дослідженнях польських науковців для оцінки соціально-економічного розвитку.

Методи просторового аналізу дозволяють виявляти закономірності розташування об'єктів, прогнозувати зміни, оптимізувати використання територій та ефективно розподіляти ресурси. Що дозволяє приймати обґрунтовані рішення у плануванні й управлінні територіями. Основні

труднощі пов'язані з високими вимогами до обчислювальних ресурсів, інтеграцією різнорідних даних і необхідністю спеціальних знань для налаштування методів. Ризики також виникають через спрощення просторових характеристик об'єктів до єдиної точки, що може спотворювати дані.

Методичні підходи до просторового розвитку забезпечують різні варіанти аналізу даних для досягнення повнішого розуміння просторових закономірностей і прийняття обґрунтованих рішень. Вибір адекватного методу аналізу залишається ключовим фактором успішності рішень для просторового розвитку.

Таким чином, просторовий аналіз є важливим інструментом для оцінки та оптимізації використання територій, дозволяючи прогнозувати потенційні виклики й розробляти стратегії розбудови деокупованих територій та видів промислової діяльності (зокрема легкої промисловості), що там розвиваються завдяки конверсії методичних засад та просторових баз даних, яка ґрунтується на композиції методичного інструментарію просторового аналізу та платформ просторових відкритих даних, зокрема геоінформаційної системи, що принципово пливає на етапність проведення просторового аналізу та його функції, дозволяє виокремлювати методичні підходи, які релевантні для аналізу просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах.

Щодо методичних підходів до просторового аналізу розвитку легкої промисловості та формування просторових баз даних, то це є важливими інструментами для дослідження. Підходи включають різноманітні методи та технології, які дозволяють ефективно обробляти, аналізувати та візуалізувати просторові дані щодо розвитку легкої промисловості. А одним із основних аспектів просторового аналізу є використання статистичних методів для виявлення закономірностей і трендів у геопросторових даних.

Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості може включати в себе різні техніки, такі як просторові регресії, кластерний аналіз, а також

методи геостатистики, які дозволяють оцінювати просторову залежність даних. Методи допомагають виявити, як різні фактори взаємодіють у просторі, що є критично важливим для прийняття рішень щодо просторової трансформації розвитку легко промисловості в регіонах України.

Формування просторових баз даних передбачає створення структурованих систем для зберігання, управління та доступу до геопросторової інформації. Може включати використання географічних інформаційних систем, які дозволяють інтегрувати різні типи даних, такі як картографічні, атрибутивні та просторові дані, які забезпечують можливість візуалізації даних на картах, що полегшує їх аналіз і інтерпретацію.

Крім того, важливим етапом у формуванні просторових баз даних є процес дигіталізації, який включає сканування картографічних матеріалів та їх векторизацію. Дозволяє перетворити традиційні картографічні дані в цифровий формат, що робить їх більш доступними для аналізу та використання в сучасних інформаційних системах.

Загалом, методичні підходи до просторового аналізу та формування просторових баз даних просторового розвитку легкої промисловості є невід'ємною частиною сучасних наукових досліджень, які сприяють більш глибокому розумінню просторових процесів.

Висновки до розділу 3

Методичне забезпечення оцінки економічного розвитку регіонів та просторових трансформацій є важливим елементом управління територіями, що включає розробку та впровадження різноманітних методик для аналізу, оцінки та прогнозування економічних процесів. Що забезпечує можливість системного підходу до оцінки соціально-економічних показників, таких як валовий регіональний продукт, рівень зайнятості та інвестиційна активність. Використання географічних інформаційних систем та інших технологій для просторового аналізу дозволяє виявляти закономірності та тенденції в економічному розвитку, що є критично важливим для формування ефективних стратегій.

Основою конструктивних просторових трансформацій є аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку територій, що здійснюються за допомогою класичних методичних прийомів та способів, або потребують модернізованої методичної бази та унормованих методик, які сформували вітчизняні і закордонні науковці й експерти, зокрема за допомогою сукупності показників, критеріїв, індикаторів, індексів тощо.

Традиційно, процес оцінювання проводиться відповідно до визначених етапів, які диференціюються залежно від цілей оцінки. Слід звернути увагу на визначені принципи соціально-економічного аналізу розвитку територій (орієнтація на потреби територіальної громади, конкретність (точність) та дієвість, наукова обґрунтованість, комплексність та цілісність, системність, забезпечення можливості порівняння показників, неперервність, оптимальність (ефективність), відповідальність та партнерство, обґрунтованість та об'єктивність), які запропоновано доповнити принципом просторовості задля розумної, планомірної організації простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із поєднанням розміщення промислових та інших інфраструктурних об'єктів на локальних територіях на засадах сталого

розвитку.

Активний вплив мілітарних чинників на економічний простір країни обумовлює необхідність моделювання просторових трансформацій та модернізації науково-методичного інструментарію задля оцінювання економічного розвитку регіонів з урахуванням вимушено трансформованого просторового потенціалу України. З цією метою у роботі досліджено та визначено параметри (витрати та результативність) моделей оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону та обґрунтовано, що детермінантою його зміцнення є інновації.

Сформована процедура оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону з урахуванням вимушено трансформованого просторового потенціалу та інноваційного аспекту, що містить чотири етапи: аналіз параметрів ефективності, розробку системи показників, якісне оцінювання показників і синтез результатів оцінювання. На основі процедури оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону розроблено алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, які враховують вимушено трансформований просторовий потенціал.

Предикторами альтернативних варіантів економічного розвитку регіону визначено можливість синергетичної реалізації технологічного, організаційного, ресурсного, управлінського, кадрового та інших потенціалів регіону за рахунок інноваційних можливостей, наднормативних запасів, збережених підприємствами резервів, кадрового резерву тощо.

Спираючись на загальні принципи управління (науковість, цільове використання резервів, системність, комплексність, оперативність, економічність) в роботі деталізовано технологію оцінювання ефективності альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, яка враховує його вимушено трансформований просторовий потенціал та евентуальні напрями розвитку науково-методичних інструментів і методик оцінювання

ефективності управління економічним розвитком регіону з урахуванням його вимушено трансформованого просторового потенціалу.

Отже, просторовий потенціал України як сукупність природних, економічних, соціальних, інфраструктурних та інших ресурсів, які характеризують можливості ефективного розвитку певної території та її здатність забезпечувати економічну діяльність, соціальний добробут і екологічну стійкість, у мирні часи трансформувався еволюційно, але через війну, яка розпочалась ще у 2014 році, а потім перейшла в повномасштабну у 2024 році, просторовий потенціал країни та регіонів був вимушено трансформований через окупацію територій, руйнування та знищення інфраструктури, тобто відбулось декрементування просторового потенціалу регіонів.

Задля оцінювання економічного розвитку регіонів через декрементування просторового потенціалу України розроблено науково-методичний інструментарій, який передбачає адаптацію моделей, методик, параметрів та показників оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону до мілітарних умов. Серед прикладних інструментів оцінювання економічного розвитку у повоєнний час запропоновано створення обласних просторових центрів, як драйверів просторового розвитку регіонів України.

Просторовий аналіз широко використовується в різних дисциплінах, таких як регіональна економіка, містобудування, екологія, управління ресурсами, сільське господарство, логістика, безпека тощо. Для систематизації методів та підходів до просторового аналізу сформовано композицію методичного інструментарію (технічного і економічного (економіка ареалів)), та встановлено, що підґрунтям ефективного просторового розвитку вступає геоінформаційна система та просторові бази даних і платформи (PostGIS, Oracle Spatial, Microsoft SQL, ArcGIS та ArcSDE та інші).

Встановлено, що просторовий аналіз традиційно включає п'ять ключових етапів (визначення мети, підготовка даних, вибір відповідних інструментів та методів, дослідження, оцінка результатів), які корелюють з його функціями (введення та редагування геоданих, полігональні операції, просторово-аналітичні функції, просторове моделювання (геомодельовання), цифрове моделювання рельєфу й аналіз топографічних поверхонь, операції виміру та операції аналітичної геометрії, растрово-векторні операції та процедури), тоді як методи просторового аналізу диференціюються залежно від об'єкта дослідження. Що обумовило необхідність виокремлення методичних підходів до просторового аналізу, які релевантні для аналізу просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

Методи просторового аналізу (аналіз відстаней, оверлейний аналіз, аналіз мереж та статистичні методи) дозволяють оптимізувати використання територій та ефективно розподіляти ресурси, виявляти закономірності розташування об'єктів, прогнозувати зміни, але часто вимагають обробки великих обсягів даних, що містять статистичну, економічну та географічну інформацію.

Ефективність методів просторового аналізу залежить від конкретних цілей дослідження, типу даних та контексту, в якому вони застосовуються. Найбільш ефективні методи просторового аналізу включають ГІС, машинне навчання, геостатистичні методи та аналіз мереж, які разом забезпечують глибоке розуміння просторових взаємозв'язків і допомагають у прийнятті обґрунтованих рішень.

Результати просторового аналізу можуть включати виявлення патернів, оцінку ризиків, оптимізацію ресурсів, підтримку прийняття рішень та візуалізацію даних, що робить цей аналіз надзвичайно корисним задля просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час.

Отже, у роботі сформована сукупність показників та методичних засад, які кореспондують з просторовими базами аналітичних даних, що забезпечує проведення якісного економічного аналізу просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах України у воєнний та повоєнний період.

Основні положення розділу опубліковано в [17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 29].

РОЗДІЛ 4

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ДОВОЄННО-ВОЄННИЙ ПЕРІОД

4.1. Економічний аналіз тенденцій розвитку легкої промисловості: довоєнний та воєнний час

Легка промисловість України охоплює підгалузі, що виробляють споживчі товари – тканини, одяг, взуття, предмети галантереї та парфумерії тощо, серед яких – текстильна, швейна, трикотажна, шкіряно-галантерейна, взуттєва, хутрова та інші. Крім того підприємства легкої промисловості виробляють й товари виробничого призначення – корд, канати, штучну шкіру тощо. В умовах повномасштабної війни легка промисловість стала стратегічною галуззю, яка виробляє одяг та взуття для Сил безпеки і оборони України (Збройних сил, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Національної поліції, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту) і для медиків, Державної служби надзвичайних ситуацій, волонтерів тощо.

Сировиною для галузі є агропромисловий комплекс, який виробляє натуральні, штучні та синтетичні волокна. Легка промисловість переробляє як власну (льон, шкіра, хутро, хімічні волокна, вовна) так і привізну (бавовна, текстиль) сировину.

Легка промисловість, зокрема текстильна та швейна, значною мірою залежить від сировини, яка виробляється в агропромисловому комплексі. Наприклад, бавовна, льон, коноплі та інші рослинні волокна є основною сировиною для текстильної промисловості. Виробництво шкіряних виробів потребує тваринницької сировини. Легка промисловість часто локалізується в регіонах з розвиненим АПК. Наявність сировини в безпосередній близькості

до виробництв легкої промисловості знижує витрати на транспортування та логістику. Розвиток виробничої інфраструктури в аграрних регіонах сприяє розвитку легкої промисловості. Таким чином, зв'язок між агропромисловим комплексом і легкою промисловістю є взаємовигідним та багато аспектним.

Легка промисловість - одна з найстаріших галузей національного господарства і створювалась протягом сторіч. Поштовх до її виникнення дали перші мануфактури. З прадавніх часів людина не могла обійтись без одягу, взуття, посуду тощо. Більше того, ці речі, які тепер називаємо товарами широкого вжитку, вироблялись у давнину найпримітивнішим способом, дали поштовх не тільки для створення однієї з найпотужніших та найважливіших галузей (яку по іронії долі хтось назвав легкою) практично всього цивілізованого світу, а й життя і розвиток планети в цілому. Прялка та ткацький верстат для ручного ткання були відомі людству вже не одне тисячоліття. На базі цих знарядь декілька століть тому почала створюватись промисловість у сучасному розумінні цього слова.

Зародження легкої промисловості, і в першу чергу текстильної, спонукало до виникнення машинобудування, хімічної та інших галузей виробництва. А винахід першого верстата з програмним формуванням рисунка тканини близько двохсот років тому дав можливість сьогодні мати виробництво персональних комп'ютерів та іншої електронно-обчислювальної техніки, користувачі якої, як і виробники, мабуть, і не здогадуються, що праматір'ю цих машин була машина на ткацькому верстаті. До речі, за класом складності ткацький верстат і сьогодні – одна з найскладніших машин у світі.

В Україні легка промисловість почала формуватися в другій половині XIX ст. Саме тоді з'явилися перші шкіряні заводи у Києві та Бердичеві, джутова фабрика в Одесі, канатний завод у Харкові. Підприємства легкої промисловості на початку XX ст. більше походили на кустарні майстерні та мали незначний обсяг виробництва. Однак вже через півстоліття, коли було збудовано низку потужних підприємств, галузь розвивалася прискореними

темпами. Наприкінці ХХ ст. легка промисловість посідала вагоме місце в економіці України. Її частка у структурі промислового виробництва становила майже 12%. Проте в останні роки спостерігається суттєве скорочення обсягів її виробництва.

До війни (2014 року) легка промисловість об'єднувала 25 підгалузей, підприємства яких мають швидкий оборот капіталу, високу рентабельність виробництва тощо. Після продуктів харчування – це друга щодо потреб населення галузь. Потужності легкої промисловості України спроможні були виробляти близько 1 млрд.м² тканин, понад 3млрд. дм² шкіртоварів, 150 млн. пар взуття, більш як 325,8 млн. пар панчішно-шкарпеткових виробів, 200 млн. од. одягу, понад 200 млн. од. трикотажних виробів, 200 млн. шт. фарфорового посуду, 2 млн. м² натуральних вовняних класичних килимів та іншої продукції [90].

В сучасній Україні працюють як середні такі малі підприємства. Ефективність їх роботи не залежить від розмірів. Середні підприємства, як правило, працюють на експорт. Вони мають свої кооперативні зв'язки із закордонними партнерами, які давали їм змогу одержувати великі замовлення і реалізовувати продукцію на західних ринках. Тому на внутрішньому ринку успішно працюють малі підприємства, бо гнучкіше можуть реагувати на потреби місцевих ринків.

Легка промисловість – надзвичайно важлива для України, як показала війна, має стратегічне значення і традиційно об'єднує такі види переробної промисловості, як текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, які відповідно до Національного класифікатора України згруповано у три основні розділи:

текстильне виробництво (підготовка та прядіння текстильних волокон, ткацьке виробництво, оздоблення текстильних виробів, виробництво інших текстильних виробів);

виробництво одягу (виробництво одягу, крім хутряного, виготовлення виробів із хутра, виробництво трикотажного та в'язаного одягу, у тому числі панчішно-шкарпеткове виробництво);

виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (дублення шкур і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра; виробництво взуття) [123].

Для проведення економічного аналізу тенденцій розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний часи сформовано процедуру (рис.4.1). Яка упорядковує логіку та результати попередніх аналітичних досліджень, що були проведені у час воєнного стану, зокрема Дослідницькою службою Верховної Ради України [123] та Інститутом регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України [91, 92]. Такий підхід був обраний із-за обмеженого доступу до офіційних статистичних даних, який запроваджено в державі через воєнний стан, що ускладнює формування якісної інформаційної бази статистичних даних для проведення економічного аналізу.

Економічний аналіз показників рівня оплати праці, обсягів виробництва, індексів промислової продукції, обсягу реалізованої продукції, зовнішньої торгівлі України в легкій промисловості, а також інструментів просування українських експортерів на зовнішніх ринках вбачається доцільним із погляду на строкатий динамізм просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

Згідно з офіційними даними показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні у червні 2023 року становив 16 012,38 грн, що на 21 % більше за показник січня 2023 року. Водночас середня заробітна плата у промисловості, за даними Державної служби статистики, у 2022 році становила 15441,37 грн. Відповідно до відкритих даних показник середньої заробітної плати в легкій промисловості порівняно із промисловістю загалом був нижчим, і галузева заробітна плата у 2020 році становила лише 57 % від рівня середньої заробітної плати у промисловості [135].

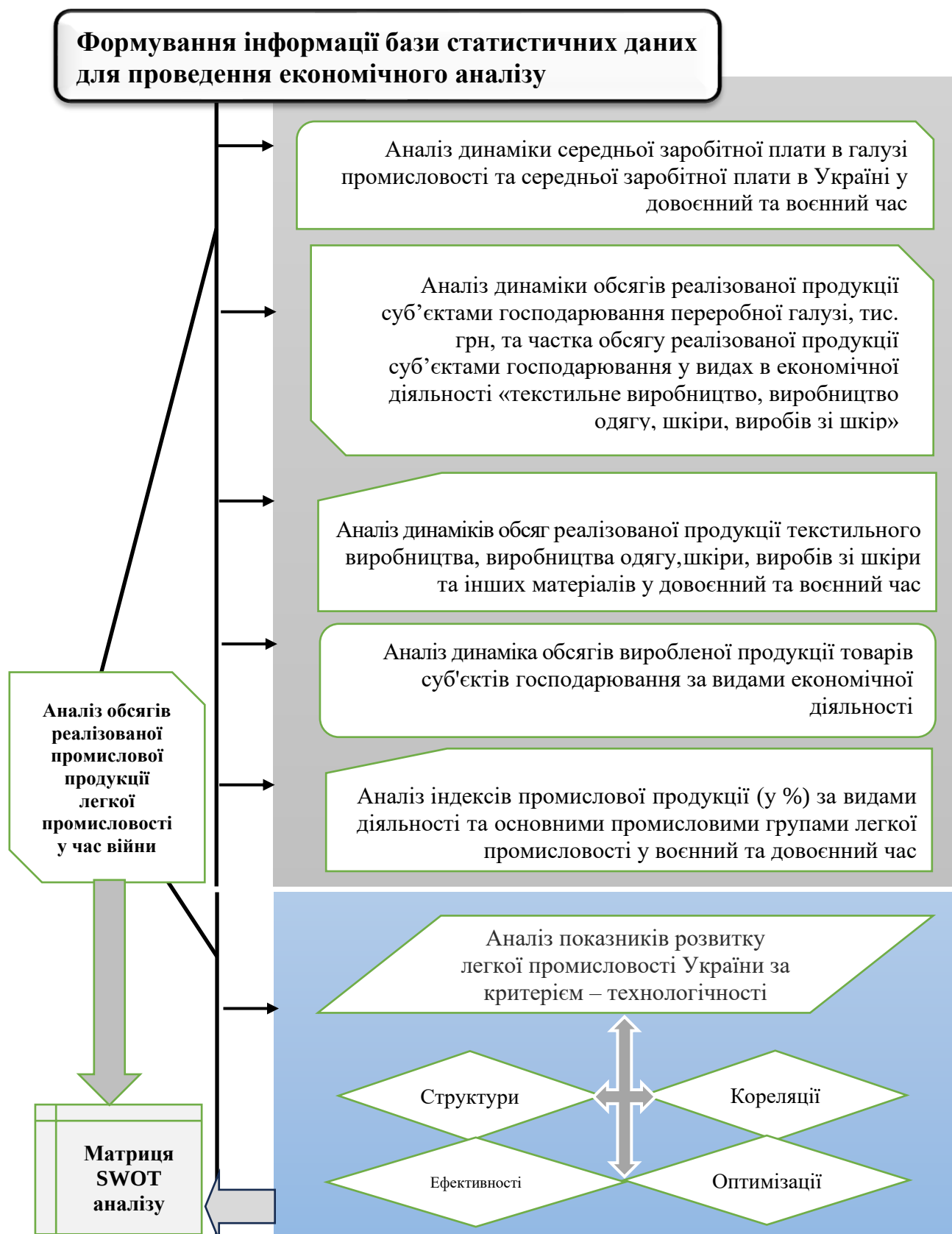

Рис. 4.1 - Процедура проведення економічного аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний часи

Джерело: розроблено автором

На рис. 4.2 представлено динаміку середньої заробітної плати в галузі промисловості та середньої заробітної плати в Україні за 2017 -2022 роки.

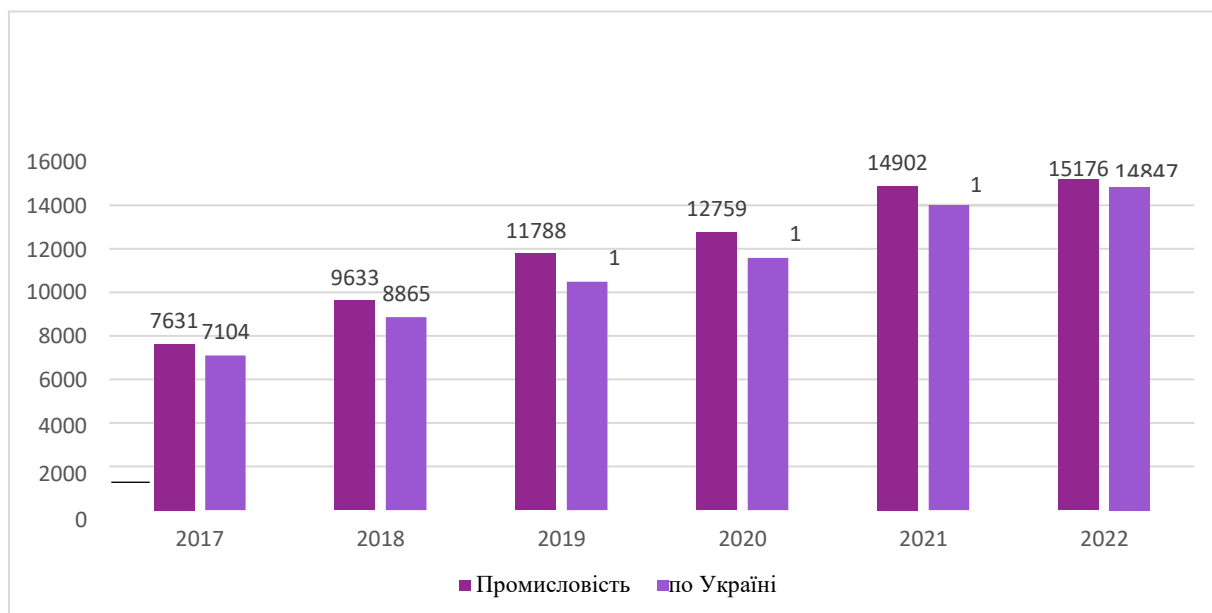

Рис. 4.2 - Динаміка середньої заробітної плати в галузі промисловості та середньої заробітної плати в Україні за 2017 -2022 роки (грн).

Джерело [135]

Необхідно також враховувати, що працівники легкої промисловості представляють широкий спектр професій з різними рівнями кваліфікації, складності роботи, що впливає на розмір їх заробітної плати. Багато з них опановують складні технології пошиття одягу, отримуючи при цьому низькі доходи, які коливаються в межах від 200 до 750 євро в Україні.

Вартість праці працівника легкої промисловості в Україні може становити близько 20 євроцентів за хвилину, що є втричі менше, ніж у Франції. Зарплата для деяких професій у цій галузі в Україні виглядає так: бригадир у швацькому виробництві отримує 6710 грн, швачка – 10884 грн; настелювач у текстильному виробництві – 12259 грн; помічник майстра в обробленні волокна та перемотуванні нитки – 14000 грн; в'язальник трикотажних виробів – 14833 грн; оператор швацького устаткування – 14668 грн; складальник низу взуття та оператор плетільної машини отримують по 20000 грн.

Спостерігається залежність розміру заробітної плати від кваліфікаційних вимог (освіти, досвіду роботи, складності виробництва) та регіону. Багато кейсів відбивають розмір заробітної плати й можливі надбавки та додаткові умови договору.

Згідно з даними сайту Robota.ua, середня зарплата у сфері "легка промисловість" в Україні на жовтень 2023 року становить 16 000 грн за вакансіями (на основі 3644 вакансій) і 15 000 грн за резюме (на основі 2839 резюме кандидатів). У 2022 році середня зарплата за вакансіями становила 15 000 грн (на основі 9161 вакансії), а за резюме – 12 004 грн (на основі 13036 резюме). Для професії швачки середня зарплата в Україні у 2023 році склала 15 446 грн. Оголошення про роботу в легкій промисловості різняться залежно від міст і регіонів України; найвищі заробітки спостерігаються в Києві та Львові, тоді як найнижчі – у Кривому Розі, Сумах і Чернігові [166, 165].

Обсяги виробництва товарів текстильного виробництва в Україні не ведуться окремо за кодами економічної діяльності і не публікуються у відкритому доступі. Частка реалізованої продукції в таких видах економічної діяльності, як текстильне виробництво і виробництво одягу, шкіри та виробів зі шкіри протягом періоду з 2010 по 2022 роки становить в середньому 1,7%, мінімальний показник - 1,19% (2011 р.) і максимальний - 2,33% (2022 р.).

Частка реалізованої продукції за кодом "виробництво одягу" протягом зазначеного періоду є найбільшою серед підгалузей легкої промисловості і досягла у 2021 році показника у 26 584 623 грн (найвищий). Частка реалізації текстильного виробництва коливається від 28% до майже 35% від загального обсягу реалізації продукції легкої промисловості, з найвищим показником у 2021 році. Динаміка обсягів реалізованої продукції текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у 2010-2022 роках (тис. грн) подана на рис.4.3 і 4.4.

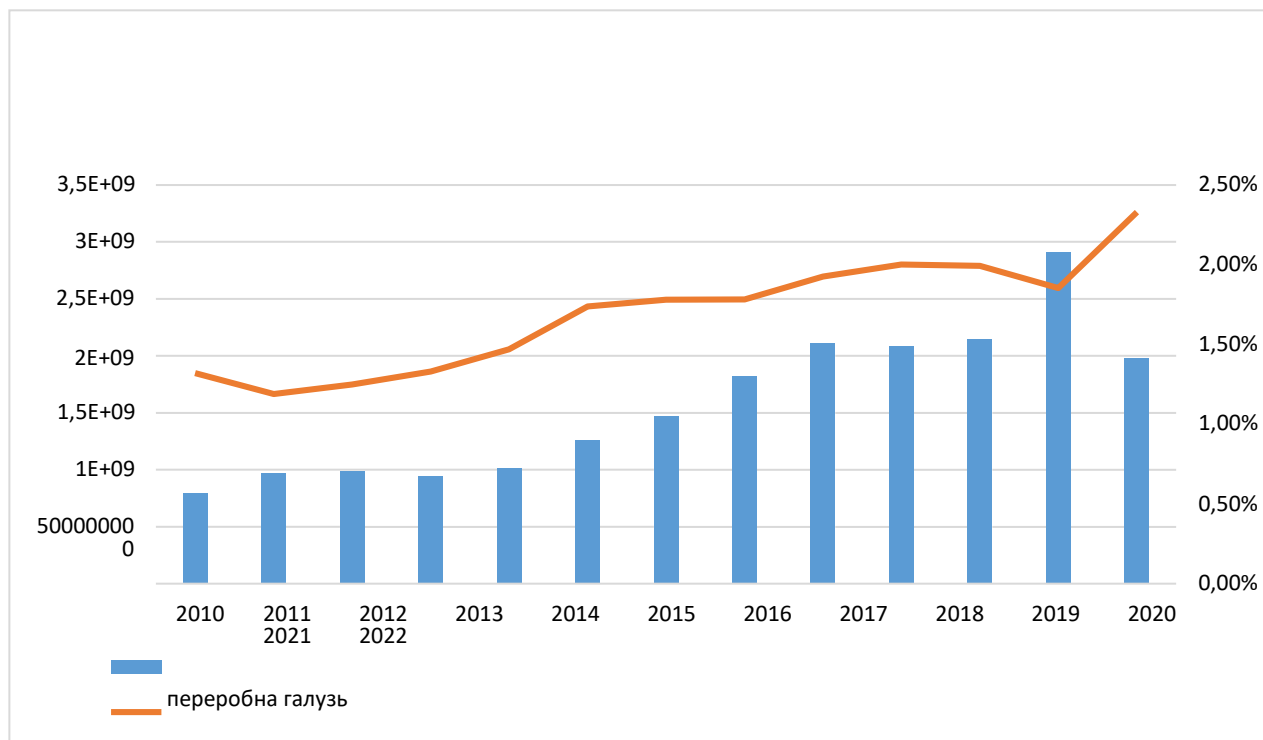

Рис. 4.3 – Динамка обсягів реалізованої продукції суб'єктами господарювання переробної галузі та частка обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання у видах в економічній діяльності «текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри» (тис. грн)

Джерело [69]

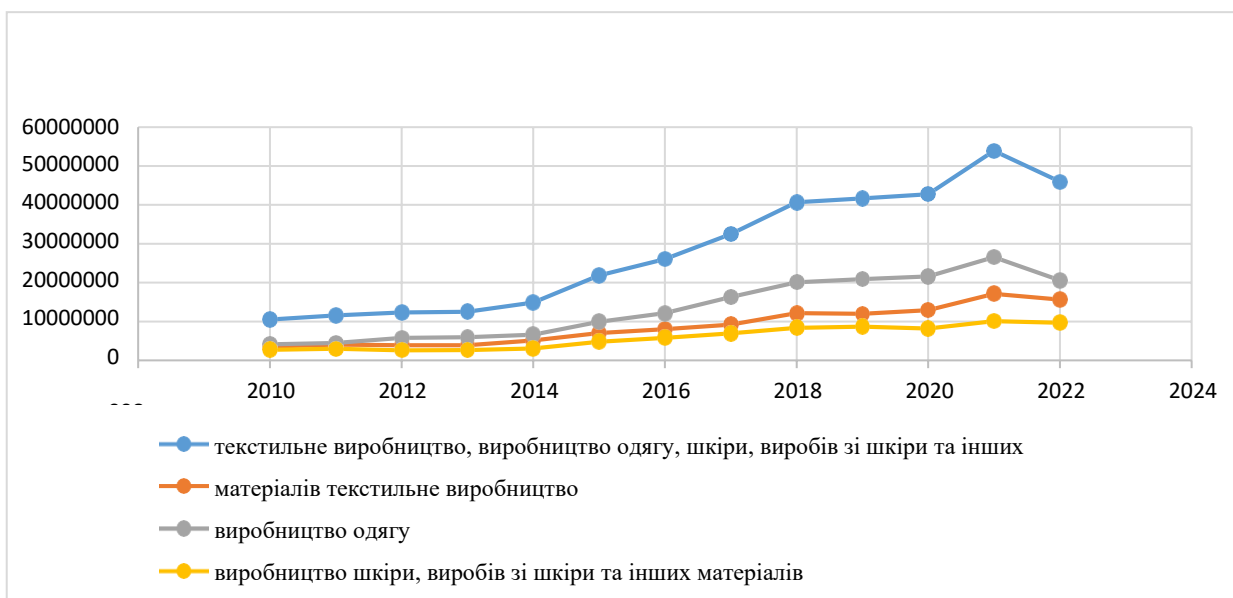

Рис. 4.4. Динаміка обсягів реалізованої продукції текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у 2010–2022 роках (тис. грн)

Джерело: [69]

Обсяг виробленої продукції суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності «текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів» до повномасштабної війни поступово зростав (Рис. 4.5).

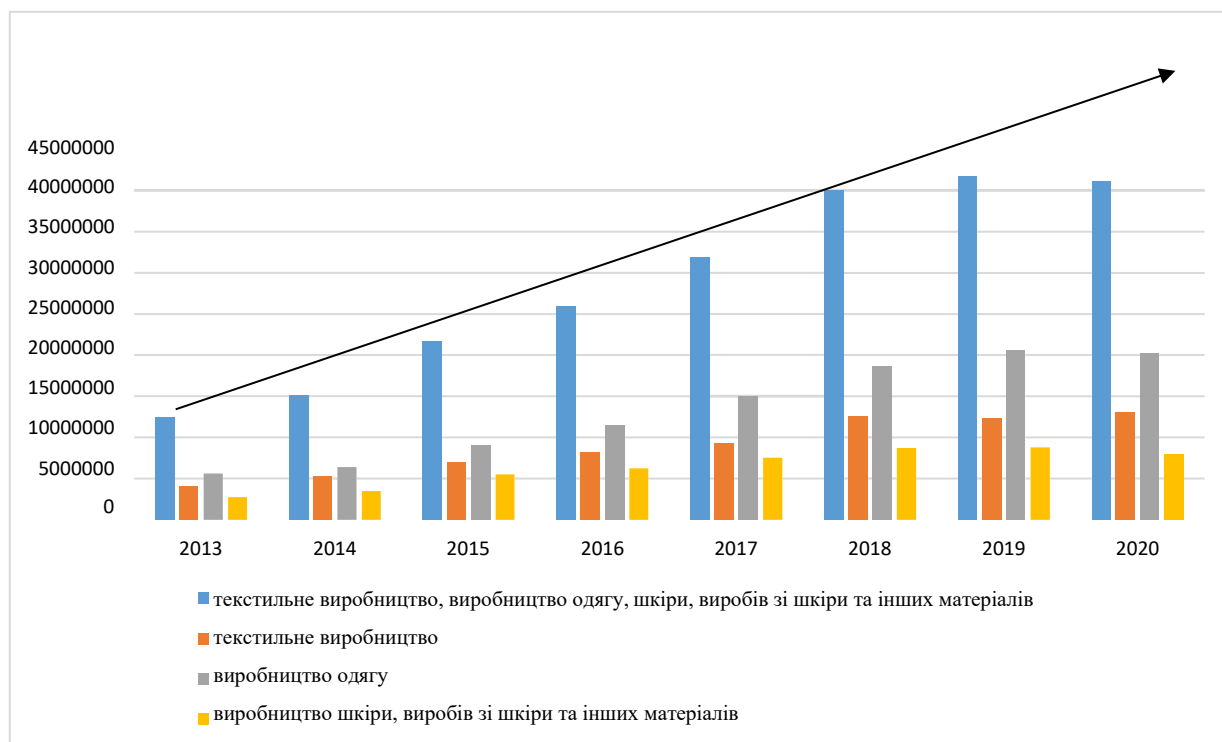

Рис. 4.5 – Динаміка обсягів виробленої продукції товарів суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2013–2020 роках (тис. грн)

Джерело [69]

Індекс промислового виробництва (відносний показник динаміки обсягу промислового виробництва, що показує його підйом або спад) за 2022 рік складав 55,1 % у категорії «текстильне виробництво»; 74,3 % – «виробництво одягу»; 73,7 % – «виробництво зі шкіри та інших матеріалів». Для порівняння, у 2021 році індекс промислового виробництва складав: 101 %, 85,1 % та 101,9 % відповідно. Динаміка індексів виробництв промислової продукції легкої промисловості за 2013-2022 роки та середній тем зростання (у %) приведено в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

**Динаміка індексів виробництва за основними промисловими
групами легкої промисловості та середній темп зростання (%)**

Підгалузь	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Середній темп зростання
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	94.1	98.6	96.5	107.9	109.7	96.6	92.5	93.9	102.3	74.0	-1.92
Текстильне виробництво	93.4	103.9	99.7	104.2	116.2	99.6	92.2	98.3	113.8	69.1	-1.71
Ткацьке виробництво	85.4	98.1	102.6	101.0	110.6	97.0	87.0	91.9	94.7	70.8	-1.31
Виробництво інших текстильних виробів	95.9	104.5	97.2	106.7	118.5	100.7	92.9	99.6	116.5	69.3	-1.81
Виробництво одягу	95.2	102.0	94.7	107.7	107.3	95.6	89.8	89.6	90.4	80.1	-1.59
Виробництво одягу, крім хутряного	96.3	95.6	94.0	109.4	108.1	95.3	90.2	89.9	89.1	80.0	-1.76
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	92.7	84.0	97.1	112.3	108.3	95.4	97.9	97.0	109.9	71.1	-1.55
Дублення і шкур оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно- сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра	113.2	81.4	9.8	119.0	120.5	95.7	95.5	21.7	119.3	68.4	145.39
Виробництво взуття	82.6	85.7	95.8	108.7	101.1	95.3	99.6	80.4	100.3	74.4	0.05

Джерело: [69]

Загалом, темпи зростання виробництва в усіх групах є від'ємними, за винятком дублення шкір і оздоблення шкіри, а також виробництва дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів і вичинки та фарбування хутра (145,39%). Це пов'язано зі збільшенням обсягів виробництва взуття для військових у 2022-2024 роках.

Станом на 01.01. 2022 року в Україні налічувалося 2042 діючих підприємства у сфері "текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та виробів зі шкіри та інших матеріалів", з яких 13% становили середні підприємства (271 одиниця), а решта 86,7% – малі підприємства та мікропідприємства (1771 одиниця).

Загальна кількість суб'єктів господарювання в цій галузі досягала 13085 одиниць, з яких 84,4% – фізичні особи-підприємці. У текстильному виробництві їх було 2541 одиниця, з яких 79,5% також були фізичними особами-підприємцями. Кількість найманих працівників у цій сфері на кінець 2022 року становила 81534 особи, з яких 15,7% працювали у фізичних осіб-підприємців. У таблиці 4.2 представлені показники обсягу реалізованої промислової продукції легкої промисловості за період січень – червень 2023 року в Україні та за її межами, включаючи експорт.

Таблиця 4.2

Показники обсягу експортованої промислової продукції

Підгалузі легкої промисловості	Обсяг реалізованої промислової продукції за січень – червень 2023 року, млн грн, без ПДВ та акцизу	У % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	Обсяг промислової продукції, реалізованої за межі країни, млн грн, без ПДВ та акцизу	У % до обсягу реалізованої промислової продукції
1	2	3	4	5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	19407,7	1,3	6390,1	32,9
Текстильне виробництво	6496,6	0,4	1896,7	29,2
Ткацьке виробництво	897,5	0,1	18,4	2,0
Виробництво інших текстильних виробів	5362,1	0,3	1776,6	33,1
Виробництво одягу	7664,3	0,5	2620,9	34,2

Продовження табл. 4.2.

1	2	3	4	5
Виробництво одягу, крім хутряного	6824,1	0,4	2419	35,4
Виготовлення виробів із хутра	-	-	-	-
Виробництво трикотаж-ного та в'язаного одягу	840,2	0,1	201,9	24,0
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	5246,8	0,4	1872,5	35,7
Дублення шкур і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра	1508,5	0,1	879,3	58,3
Виробництво взуття	3738,3	0,3	993,2	26,6

Джерело: [69]

Підсумки зовнішньої торгівлі України за окремими групами товарів легкої промисловості у 2022 і 2023 роках (у часі війни) представлені в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Обсяги зовнішньої торгівлі України за окремими групами товарів легкої промисловості у 2022 і 2023 роках

Назва товару	Розділ код УКТ ЗЕД	Експорт 2022			Імпорт 2022		
		млн дол. США	у % до 2021 року	у % до загальног о обсягу	млн дол. США	у % до 2021 року	у % до загальног о обсягу
Шкури необроблені, шкіра вичинена	VIII	104,5	63,1	0,2	240,5	80,1	0,4
Текстильні матеріали та текстильні вироби	XI	671,5	77,6	1,5	2483,0	93,3	4,5
Взуття, головні убори, парасольки	XII	175,1	92,2	0,4	570,7	99,0	1,0
Назва товару	Розділ код УКТ ЗЕД	Експорт 2023			Імпорт 2023		
		млн дол. США	у % до січня – серпня 2022 р	у % до загальног о обсягу	млн дол. США	у % до січня – серпня 2022 р	у % до загальног о обсягу
Шкури необроблені, шкіра вичинена	VIII	57,9	76,5	0,2	168,9	122,0	0,4
Текстильні матеріали та текстильні вироби	XI	256,7	55,0	1,0	1578,3	120,4	3,8
Взуття, головні убори, парасольки	XII	51,1	44,2	0,2	325,6	94,3	0,8

Джерело: [69]

Як видно з таблиці 4.3 обсяги як експорту так і імпорту суттєво скоротилися у час війни в абсолютному виразі. Тоді як у відсотках до загального обсягу скорочення відбулось незначне. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні – липні 2023 року за окремими кодами, у тому числі готової продукції, приведена в таблиці 4.4. А в таблиці 4.5 приведено країни, з якими Україна має угоди про торгівлю товарами легкої промисловості.

Таблиця 4.4

Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні – липні 2023 р

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до січня – липня 2022	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до січня – липня 2022	у % до загального обсягу
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	229807,4	55,8	1,1	1349223,4	120,7	3,8
50/ шовк	1,2	7,7	0,0	312,1	197,4	0,0
51/ вовна	1985,4	84,3	0,0	22689,6	107,1	0,1
52/ бавовна	270,9	9,8	0,0	71176,2	112,1	0,2
53/ інші текстильні волокна	454,6	72,7	0,0	7480,7	175,6	0,0
54/нитки синтетичні або штучні	1730,4	41,9	0,0	109526,7	133,0	0,3
55/ синтетичні або штучні штапельні волокна	2644,9	31,0	0,0	108736,1	131,9	0,3
56/ вата	32205,2	106,8	0,1	83250,8	128,6	0,2
57/ килими	9480,2	78,5	0,0	15699,3	168,8	0,0
58/ спеціальні тканини	2855,8	85,1	0,0	44730,8	125,3	0,1
59/ текстильні матеріали	3050,1	56,2	0,0	101370,1	122,2	0,3
60/ трикотажні полотна	4531,3	83,7	0,0	156960,6	121,0	0,4
61/ одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	34779,6	47,4	0,2	223683,2	129,2	0,6
62/ одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	72302,6	41,0	0,3	219155,4	95,9	0,6
63/ інші готові текстильні вироби	63515,2	72,4	0,3	184451,9	131,4	0,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	46736,3	45,7	0,2	267257,8	87,4	0,7
64/ взуття	36612,8	39,7	0,2	234873,1	108,3	0,7
65/ головні убори	5836,1	97,4	0,0	25795,9	30,7	0,1
66/ парасольки	4082,0	117,7	0,0	3616,4	138,0	0,0
67/ оброблені пір'я та пух	205,4	53,1	0,0	2972,4	115,3	0,0

Джерело: [69]

Таблиця 4.5

**Країни, з якими Україна має угоди про вільну торгівлю,
зокрема товарами легкої промисловості**

Країни	Дата набуття чинності	Правила визначення походження
ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція)	1 січня 2016	
Канада	1 серпня 2017	100% українське; або українсько-канадське; або достатній рівень переробки (змінений код HS) відповідно до статті 3.5 Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою (CUFTA); або не більше 10% неукраїнських/неканадських компонентів
Ісландія	1 червня 2012	Тканина, з походженням з третіх країн $\leq 40\%$ вартості кінцевого продукту на умовах франко-завод
Ліхтенштейн	5 липня 2001	
Норвегія	4 червня 1996	
Швейцарія	26 серпня 1996	
Македонія	4 листопада 1995	10% мито на імпорт
Чорногорія	1 січня 2013	Тканина, з походженням з третіх країн $\leq 40\%$ (47,5%) вартості кінцевого продукту на умовах франко-завод
Вірменія, Киргизстан, Узбекистан, Молдова	20 вересня 2012	100% українське; або 100% походження з країни партнера України; або достатній рівень переробки (змінений код HS); або достатня частка вітчизняного матеріалу у вартості продукту (ціна, франко-завод) $\geq 50\%$
Грузія	11 листопада 2006	
Азербайджан	11 липня 2002	
Туркменістан	19 жовтня 1998	
Білорусь	31 грудня 1997	
Таджикистан	18 грудня 1996	
Казахстан	27 травня 1996	

Джерело: [201]

За 2023 рік підприємства легкої промисловості сплатили 3,7 млрд. грн. податків до Держбюджету, що майже вдвічі більше, ніж у 2021-му.

Через ракетні атаки та блекаути наприкінці 2022 р. легка промисловість втратила значну частину іноземних замовлень, тому навіть порівняно з 2022 роком у 2023 році негативне сальдо зовнішньої торгівлі галузі стрімко погіршилося: імпорт перевищив експорт у 6 разів.

Попри активну міграцію населення закордон, зниження купівельної спроможності та скорочення споживчих витрат на галузеву продукцію, зріс імпорт саме готової продукції, зокрема: одяг трикотажний – на 5,4%, група виробів домашнього текстилю – на 19,4%, взуття – на 23,3%, сумки та інші вироби зі шкіри – на 3,1%, а килими – у 1,5 рази.

Отже, імпорт продукції легкої промисловості значно перевищує експорт і потребує вжиття заходів, які б сприяли створенню сприятливих умов для зниження імпортозалежності, тобто розвитку імпортозаміщення.

Легка промисловість відноситься до переробної промисловості України і в цьому контексті ґрунтовне аналітичне дослідження провели науковці Національної академії наук України – С.О. Іщук і Л.Й. Созанський, які визначили оптимізацію структури переробної промисловості України за критеріями підвищення технологічності виробництва і зниження їх імпортозалежності [91 с. 16-38].

Науковці прийшли до висновку, що структура випуску переробної промисловості України є вкрай незадовільною (із стійкою тенденцією до погіршення) за ознакою технологічності. Так, у 2020 р. майже половина (48,3%) випуску продукції переробної промисловості в Україні припала на низькотехнологічні виробництва, тоді як у Польщі значення цього показника становило 38,9%, а в Німеччині – лише 22,1%.

В таблиці 4.6 представлено фрагмент структури випуску переробної промисловості України, Польщі та Німеччини в частині низькотехнологічного виробництва, яка свідчить про обсяги низькотехнологічного виробництва товарів легкої промисловості в Україні, перед війною, збільшувались, що є негативним трендом.

Таблиця 4.6

**Структура випуску переробної промисловості
України, Польщі та Німеччини, %**

Виробництво	Код за КВЕД	Україна		Польща		Німеччина	
		2013	2020	2013	2020	2013	2020
Високотехнологічні							
Середньо високотехнологічні							
Середньо низько технологічні							
Низько технологічні							
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	C 13 - 15	1,4	2,0	2,4	2,3	1,3	1,1
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	C 16 - 18	5,0	6,3	7,6	7,9	4,7	4,3
Виробництво меблів; іншої продукції	C 31 - 33	3,9	4,8	7,3	8,5	5,0	5,5
Усього %		39,8	48,3	37,8	38,9	21,3	22,1
Усього переробна промисловість %		100	100	100	100	100	100

Джерело: [91]

Протягом 2014-2020 років в Україні в переробній промисловості відбулася істотна негативна структурна трансформація. Основною її характеристикою стало збільшення частки низькотехнологічних виробництв на 8,5 відсоткових пунктів, що становить 21,4%, тоді як частка середньо-високотехнологічних виробництв зменшилася на 6,7 % пунктів, або на 33,7%. До середньо-високих технологій належать хімічна промисловість та 4 з 5 сегментів машинобудування, які є важливими для міжсекторальних зв'язків і інновацій у країнах з індустріальною економікою, оскільки вони створюють і поширюють значний мультиплікативний ефект. Тому важливо дослідити кореляцію між часткою валової доданої вартості (ВДВ) у випуску переробної промисловості та частками різних виробництв у загальному обсязі переробної промисловості України (таблиця 4.7). Загалом, під час війни, в переробній промисловості спостерігалось зниження обсягів реалізації продукції в усіх секторах, за винятком текстильного. Це пояснюється тим, що підприємства легкої промисловості переорієнтувалися на виробництво військового одягу та

взуття відповідно до державного замовлення, яке суттєво зросло у період великої війни.

Таблица 4.7

Коефіцієнти кореляції між часткою ВДВ у випуску переробної промисловості та частками виробництва у випуску переробної промисловості України, %

Виробництво	Код за КВЕД	Коефіцієнт кореляції (r)
<i>Високотехнологічні</i>		
<i>Середньо високотехнологічні</i>		
<i>Середньо низько технологічні</i>		
<i>Низько технологічні</i>		
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	C1012	0,37
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	C1315	0,72 ≤ 1
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	C1618	0,83
Виробництво меблів; іншої продукції	C3133	0,44
Усього		0,65

Джерело: [91]

Наслідком негативної динаміки падіння обсягів виробництва стали від'ємні зміни в структурі промислового сектору національної економіки через відчутне зменшення частки переробної промисловості – на 7,7 в.п., або на 12,6%. Що обумовлено високим рівнем імпортозалежності. Взаємозв'язки між імпортозалежністю й економічною ефективністю деяких виробництв переробної промисловості України представлено в таблиці 4.8.

Таблица 4.8

Взаємозв'язки між імпортозалежністю й економічною ефективністю виробництв переробної промисловості України

Виробництво	Код за КВЕД 2010	Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	R
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Високотехнологічні											
Середньо високотехнологічні											
Середньо низько технологічні											
Низько технологічні											

Продовження табл. 4.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	C10-12	X	17,2	18,7	18,3	18,4	18,1	18,1	18	19,1	0,27
		Y	18,0	19,0	17,0	18,6	18,0	18,6	15,5	13,5	
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	C13-15	X	54,9	54,6	50,8	50,3	50,0	48,6	48,4	47,9	0,50
		Y	35,5	36,7	31,1	32,0	32,5	31,9	30,8	32,1	
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	C16-18	X	21,4	22,9	22,3	22,0	21,7	21,7	22,2	21,0	0,76
		Y	30,6	29,5	27,5	26,4	25,9	25,4	23,0	22,9	
Виробництво меблів; іншої продукції	C31-33	X	35,1	36,2	36,5	35,5	36,1	36,3	36,1	35,7	0,18
		Y	25,3	27,3	25,9	27,3	26	25,8	22,4	21,8	
Усього		X	20,8	22	21,5	21,6	21,6	21,8	22,1	22,2	0,36
		Y	26,3	27,4	24,3	26,3	25,4	26,3	21,7	19,4	

X – частка ВДВ у випуску;

Y – частка імпорту у витратах;

R – коефіцієнт кореляції між часткою ВДВ у випуску переробної промисловості та часткою імпорту у витратах виробництва.

Джерело: сформовано автором на основі [91]

На підставі проведених досліджень науковці пропонують провести оптимізацію структури проміжного споживання переробної промисловості України (таблиця 4.9.), що власно кажучи є передумовою для просторової трансформації.

Однак, у 2023 році підприємства легкої промисловості відновили нарощування інвестицій в обладнання – понад 62 млн.дол. США або 156% до 2022 р., (у 2021 р. – 73,5 млн.дол. США) та сплатили до Бюджету понад 3,7 млрд.грн податків, що у півтора раза більше проти 2022 та в 1,8 рази більше, ніж у 2021 році [122].

Таблиця 4.9

**Оптимізована структура проміжного споживання переробної
промисловості України, %**

Виробництво	Код за КВЕД 2010	Фактичні дані			Оптимізовані дані		
		Частка ВДВ у випуску	Вітчизнян а складова	Імпорт на складо ва	Частка ВДВ у випуску	Вітчизнян а складова	Імпортн а складова
Високотехнологічні							
Середньо високотехнологічні							
Середньо низько технологічні							
Низько технологічні							
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	C10 12	19,1	83,6	16,4	23,2	86,8	13,2
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	C13 15	47,9	51,0	49,0	51,5	56,3	43,7
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	C16 18	21,0	69,0	31,0	25,1	73,7	26,3
Виробництво меблів; іншої продукції	C31 33	35,7	70,8	29,2	40,9	75,8	24,2
Усього		22,2	79,7	20,3	26,5	83,3	16,7

Джерело: [91]

Спираючись на результати проведеного економічного аналізу тенденцій розвитку легкої промисловості побудовано матрицю SWOT-аналіз розвитку легкої промисловості у довоєнний час, рис. 4.5. Після початку повномасштабної війни РФ проти України через дорогі фінансові ресурси і логістику, позицію деяких європейських країн, українські експортери товарів легкої промисловості втрачають прибутки і кадровий потенціал.

Проведений емпіричний аналіз тенденцій розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний час дозволяє зробити такі висновки.

Сильні сторони	Слабкі сторони
угоди про вільну торгівлю з ЄС, Канадою, СНД, ЄАВТ; • відмінне транспортне сполучення з ЄС; • висока якість виробництва; • якісний дизайн та мода; • деякі фабрики оснащені сучасним обладнанням; • конкурентні витрати на оплату праці; • наявність встановленого відсотка прибутку для держзамовлення.	обмежене виробництво вітчизняних тканин, шкіри та фурнітури; • значні обсяги «сірого» імпорту взуття та одягу і як наслідок значний рівень тінізації внутрішнього ринку; • імпорт із заниженою вартістю становить конкуренцію вітчизняному продукту; • старіння робочої сили в галузях - труднощі із залученням нових працівників; • нестача керівного персоналу середньої ланки; • відсутність довіри до правової системи; • нестача технічного персоналу; • військові дії на Сході країни; • корупція; • низька внутрішня купівельна спроможність; • низька продуктивність; • багато обладнання застаріло; • відсутність фінансування для розширення та вдосконалення; • відсутність розуміння та доступу до міжнародних ринків; • більшість виробництва одягу працює за давальницькою схемою; • українські бренди не є добре відомі чи встановлені
Можливості	Ризики
забезпечення швидкого відгуку на невеликі замовлення на нішевих ринках, таких як “швидка мода”; • просування українських брендів на експортних ринках; • забезпечення сезонних поповнень; • забезпечення товарами високої моди та товарами класу люкс із конкурентною ціною; • розвиток українських брендів на міжнародному рівні; • підготовка персоналу, освоєння передових навичок; • реконструкція фабрик з метою підвищення продуктивності, в тому числі створення модульних виробництв; • залучення цільових інвестицій у виробництво текстилю та аксесуарів/фурнітури; • інвестиції в нові та існуючі фабрики; • розвиток експортних ринків спочатку в регіоні, а потім розширення їх до ЄС, ЄАВТ, Канади та Близького Сходу; • отримання державного замовлення на виробництва одягу та взуття для військових.	ЄС зменшує розмір мита на торгівлю одягом та взуттям в рамках пільгового режиму GSP, зменшуючи цим переваги ГВЗВТ (Поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; • складна ситуація в окремих областях через їх окупацію; • зовнішня міграція робочої сили; • Brexit призведе до втрати ГВЗВТ з Великобританією; • проблеми із отриманням сертифікату Євро-1; • продовження бойових дій та знищення підприємств

**Рис. 4.6 – Матриця SWOT-аналізу
довосінного розвитку легкої промисловості**

Джерело: побудовано автором на основі [198-201]

Легка промисловість має стратегічне значення для економіки України, особливо в умовах повномасштабної війни. Вона забезпечує одягом та взуттям військових і стала критичним забезпеченням національної безпеки держави.

Галузь значною мірою спирається на внутрішні й зовнішні ресурси агропромислового комплексу, такі як бавовна, льон і вовна, що підвищує її вразливість до змін у постачанні сировини. Легка промисловість має давні традиції в Україні, але за останні роки частка галузі в загальній структурі промислового виробництва скоротилася.

Імпортозалежність є серйозною проблемою для галузі, що ускладнює її розвиток і зменшує конкурентоспроможність вітчизняних виробників. Військові дії також вплинули на зовнішню торгівлю: експорт впав, тоді як обсяг імпорту готової продукції, навпаки, зріс. Спостерігається зменшення частки реалізованої продукції галузі в загальному обсязі переробної промисловості. Водночас через державні замовлення на продукцію для військових, зберігається попит на певні категорії товарів. У 2023 році було зафіксовано відновлення інвестицій в галузь, але для подальшого розвитку необхідні модернізація виробництва та запровадження інноваційних технологій.

Особлива роль у просторовому розвитку легкої промисловості належить маркетинговому забезпеченню. Спеціалісти маркетингової служби надають слушні та ефективні пропозиції щодо узагальнення принципів і підходів в системі маркетингового управління підприємствами легкої промисловості, нормування (стандартизації) показників руху оборотних грошей, незавершеного виробництва та обсягів випуску готової продукції, термінів її зберігання на складах, нормування товарних запасів, які зумовлені характером виробництва товарів легкої промисловості [45].

В контексті просторового розвитку легкої промисловості увагу також слід звертати на ефективне маркетингове управління підприємствами в довгостроковому періоді, яке передбачає орієнтацію на споживачів,

отримання достовірної первинної та вторинної маркетингової інформації, яка є підставою для попередження ризиків або їх мінімізації, формування рекламних пропозицій, розподілення ресурсів задля просування продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, формування логістичної інфраструктури з урахуванням потреб населення і бізнесових структур, конкурентів, споживацьких тенденцій тощо.

Комплементарними заходами для активізації маркетингової діяльності підприємств легкої промисловості можуть бути: оцінювання стану ресурсних потенціалів підприємства легкої промисловості в динаміці, зокрема фінансового, технологічного, технічного; виявлення резервів; отримання показників моніторингових або панельних спостережень щодо трендів розвитку галузі; визначення прогностичних економічних та технологічних показників; отримання інформації про бізнес-середовище та аналіз галузевих індикаторів; оцінювання показників діяльності підприємства легкої промисловості в різних підгалузях; контроль за результатами та ефективністю впроваджених івентів з маркетингу; експрес-аналіз показників комплексу маркетингу та їх порівняння з показниками минулих періодів тощо.

Роль маркетингового управління у контексті просторового розвитку підприємств легкої промисловості велика та різнопланова, бо передбачає розробку та застосування сучасного аналітичного та прикладного інструментарію, який має постійно модернізуватися. Серед сучасних інструментів маркетингу, який використовується, слід виокремити:

цифровий маркетинг. SEO (Search Engine Optimization) – оптимізація сайту для пошукових систем (Google, Bing) для підвищення органічного трафіку. PPC (Pay-Per-Click) – контекстна реклама в Google Ads, Facebook Ads, TikTok Ads. SMM (Social Media Marketing) – просування бренду через соцмережі (Facebook, Instagram, LinkedIn, TikTok). Email-маркетинг – автоматизовані розсилки, сегментація аудиторії, персоналізовані пропозиції. Influencer Marketing – співпраця з лідерами думок та блогерами;

аналітика та персоналізація. Big Data та AI-аналітика – аналіз поведінки споживачів для персоналізованих пропозицій. Google Analytics, Hotjar – моніторинг ефективності реклами, поведінки користувачів на сайті. CRM-системи (HubSpot, Salesforce) – управління відносинами з клієнтами та автоматизація продажів;

контент-маркетинг. Блоги та статті – покращення репутації бренду та підвищення довіри клієнтів. Відеоконтент (YouTube, TikTok, Reels) – візуальний контент для залучення аудиторії. Подкасти та вебінари – експертний контент для взаємодії з аудиторією;

автоматизація маркетингу. Chatbots та AI-асистенти – обробка запитів клієнтів у месенджерах і на сайті. Маркетингові платформи (Marketo, Mailchimp, SendPulse) – автоматизація розсилок та кампаній;

офлайн-інструменти. Геомаркетинг – аналіз місцезнаходження клієнтів для таргетованих пропозицій. Партизанський маркетинг – креативні методи просування з мінімальними витратами. Мерчендайзинг – візуальне оформлення продукції та точок продажу.

Таким чином, використаний у цьому параграфі методичний підхід до економічного аналізу тенденцій розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний час декомпазовано у відповідну процедуру, яка передбачає проведення аналізу таких показників як: середня заробітна плата, обсяги виробленої та реалізованої продукції текстильного виробництва, обсяги виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, індекси виробництва продукції легкої промисловості, обсяги імпорту товарів легкої промисловості, структура випуску низько технологічного виробництва до якого входить легка промисловість, взаємозв'язок між імпортозалежністю й економічною ефективністю виробництва, структура проміжного споживання, що дозволило побудувати матрицю SWOT-аналізу довоєнного розвитку легкої промисловості.

4.2. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості у довоєнно - воєнний період

Доведено, що легка промисловість завжди відігравала важливу роль у виробництві непродовольчих товарів в Україні. Після здобуття незалежності країни обсяги продукції, що випускається підприємствами цієї галузі, суттєво зменшилися. Протягом років незалежності виробництво товарів легкої промисловості скоротилося приблизно в десять разів; кількість працівників зменшилася з 750 тисяч у 1990 році до 85 тисяч на початку 2020 року, з яких понад 90% становлять жінки. Частка виробництва товарів легкої промисловості впала з 20% до 0,8%. Вітчизняна легка промисловість виробляє продукцію на суму 3,218 мільярда гривень, з яких близько 51% експортується, переважно до країн Європи.

До початку війни в 2022 році в Україні діяло понад 2300 малих і середніх підприємств легкої промисловості. Виробництво в основному зосереджене на середніх підприємствах (14% від загальної кількості), які реалізують майже 80% продукції. Практично всі підприємства приватизовані, а частка державної власності становить менше ніж 1%. Галузь має значний виробничий потенціал і здатна виготовляти широкий асортимент товарів як для повсякденного вжитку, так і для промислових потреб [197].

Українська асоціація підприємств легкої промисловості наголошує, що сучасна легка промисловість України включає 23 види економічної діяльності, об'єднані у три основні групи:

текстильне виробництво (ткацьке, виробництво трикотажного полотна, килимів, канатів, мотузок, нетканих матеріалів, інших текстильних виробів, крім одягу тощо);

виробництво одягу (робочого, спіднього, верхнього одягу та аксесуарів, виготовлення виробів із хутра, трикотажного та в'язаного одягу, панчішно-шкарпеткових виробів тощо);

виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (взуття, дублення та оздоблення шкіри, вичинка й фарбування хутра, виробництво дорожніх виробів, сумок тощо).

До галузі належить також виробництво іграшок, фурнітури, столового посуду тощо. Сировиною для легкої промисловості України є натуральні, штучні та синтетичні волокна. Переробляється як вітчизняна (льон, шкіра, хутро, хімічні волокна, вовна), так і привізна (вовна, бавовна, текстиль) сировина [197].

За даними аналітичної бази UC Market [303] яка містить дані про понад 7 млн компаній та ФОП в Україні до 2014 року в Україні функціонувало понад 88 тисяч ФОПів та підприємств які відносились за КВЕД до підприємств: з виробництва одягу, виробництво з шкіри та виробів зі шкіри та інших матеріалів, текстильного виробництва. І їх розташування на теренах нашої країни за регіонами візуалізовано на рис. 4.7.

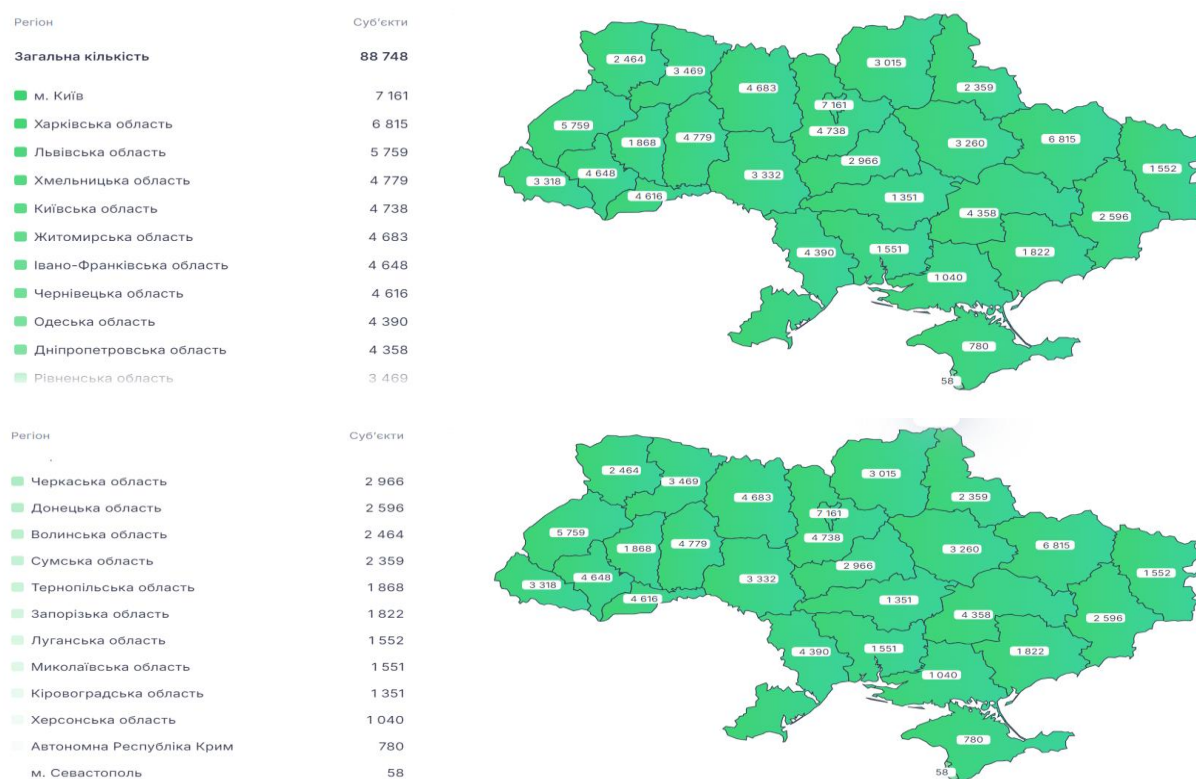

Рис. 4.7 - Просторове розміщення підприємств легкої промисловості за регіонами станом на 01.01.2014 року.

Джерело: [303]

Текстильна промисловість була зосереджена переважно в обласних центрах, зокрема в Києві, Полтаві, Одесі, Житомирі. Основні центри бавовняної промисловості - Херсон, Тернопіль, Донецьк, Київ, Чернівці, Івано-Франківськ, Коломия. Льняна промисловість була розвинута в Рівненській, Житомирській та Сумській областях.

Швейна промисловість була представлена підприємствами в Києві, Харкові, Львові, Одесі, Луганську, Дніпропетровську, Донецьку та інших містах. Швейна промисловість об'єднує майже 1 700 компаній і 50 000 співробітників; текстильний сектор об'єднує близько 510 компаній і 23 000 співробітників; сектор шкіри та взуття об'єднує 339 компаній та 22 500 співробітників [70]. Взуттєва промисловість була зосереджена в Києві, Львові, Харкові, Одесі, Чернігові, Хмельницькому.

Основними центрами легкої промисловості в Україні до війни 2014 року вважалися: Київ: в столиці зосереджено багато підприємств, що займаються текстильним, швейним та взуттєвим виробництвом; Харків: важливий регіон для швейної промисловості, де розташовані численні фабрики; Львів: також має значну кількість підприємств легкої промисловості, зокрема в текстильній та швейній галузях; Одеська область: важливий центр, де розвиваються різні підгалузі легкої промисловості; Тернопіль: відомий своїми бавовняними підприємствами; Херсон: тут був розташований один з найбільших бавовняних комбінатів в Україні; Полтава: має підприємства, що займаються текстильним виробництвом; Донецька область: також була важливим регіоном для легкої промисловості, зокрема в швейній галузі; Чернівці: місто, де розвивається текстильна та швейна промисловість. Ці регіони мали розвинену інфраструктуру та доступ до робочої сили, що сприяло розвитку легкої промисловості.

На рис. 4.8 представлена мапа галузей легкої промисловості станом на 01.01.2014 року, що підтверджує поліцентричну структуру галузі.

Рис. 4.8 - Мапа підгалузей легкої промисловості станом на 01.01.2014 року.

Джерело: [199]

Легка промисловість України насамперед представлена просторовою формою - Асоціацією Укрлегпром, яка була створена у 2000 році та об'єднує на добровільних засадах 257 (станом на початок 2021 р.) провідних підприємств легкої промисловості України, серед яких кращі та потужні підприємства кожної підгалузі. Підприємства – учасники Асоціації виробляли до 60 % загального обсягу виробництва товарів легкої промисловості України. Асоціація протягом 20 років здійснює представницьку діяльність в інтересах вітчизняних виробників легкої промисловості в органах державної влади з метою сприяння їх розвитку [198].

З урахуванням аналізу стану розвитку легкої промисловості, що здійснюється постійно, вносяться пропозиції з розробки проєктів Постанов Кабінету Міністрів України, проєктів Законів України, спрямованих на розвиток галузі, а також до інших документів з актуальних питань.

Асоціація Укрлегпром – неприбуткова організація і не здійснює господарської діяльності. Джерело фінансування її діяльності – внески учасників Асоціації, які зацікавлені у її плідній праці на користь інтересам підприємств легкої промисловості. Вся діяльність Укрлегпрому спрямована на покращення умов праці підприємств-членів Асоціації та відкрита для вступу всіх бажаючих підприємств і підприємців, які підтримують мету її існування.

Для ефективної реалізації завдань Асоціацією укладено Меморандуми про співпрацю з Державною фіскальною службою України, Міністерством оборони України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, ДУ “Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України”, Асоціацією підприємств легкої промисловості Литви “LATIA” та іншими організаціями і закладами освіти.

Основними та незмінними принципами Укрлегпрому у відстоюванні інтересів галузі є: рівні умови ведення бізнесу для всіх суб’єктів господарювання на внутрішньому ринку України – як основний стимул для відродження вітчизняного виробництва товарів та ефективного розвитку легкої промисловості; створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного виробництва; зменшення податкового навантаження; популяризація вітчизняних товарів на внутрішньому ринку та підтримка у просуванні на зовнішні ринки збуту; адаптація вітчизняних підприємств до роботи в умовах законодавства СOT та ЄС.

А основними напрямками діяльності є: розробка пропозицій щодо податкової, митної, соціальної, кадрової політики, технічного регулювання у легкій промисловості; представлення інтересів підприємств у владних органах з розв’язання проблемних питань господарської діяльності; організаційна та інформаційна підтримка підприємств щодо участі у національних та міжнародних виставкових заходах, інвестиційних програмах тощо; проведення аналізу щодо дотримання чинного законодавства з відкритості та прозорості державних закупівель товарів легкої промисловості; участь у

роботі Громадських Рад центральних органів державної влади, зокрема, Рад з просування експорту при Мінекономрозвитку і МЗС з метою сприяння розв'язання питань експортерів; розробка пропозицій у галузі легкої промисловості стосовно підписання ЗВТ з іншими державами; представлення інтересів підприємств в органах влади щодо удосконалення нормативно-правової бази регулювання виробництва та реалізації товарів легкої промисловості; надання правової допомоги підприємствам; організація роботи щодо шляхів розв'язання проблемних питань у виробництві речового майна; надання допомоги учасникам в отриманні висновків Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України стосовно віднесення відходів галузевих підприємств до Зеленого списку; підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів щодо обсягів виробництва, імпорту та експорту товарів легкої промисловості, дослідження цінової кон'юнктури сировинних і товарних галузевих ринків, інвестиційних та соціальних показників роботи галузі; підготовка для ДФСУ інформаційно-аналітичних висновків щодо підтвердження контрактної митної вартості товарів, встановлення реальних митних цін на супутні продукти перероблення давальницької сировини (відходи) для надання допомоги підприємствам при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; надання ДФСУ експертних висновків та роз'яснень щодо підтвердження кодів УКТЗЕД у зв'язку з неправильним маркуванням; доопрацювання кваліфікаційних характеристик та тарифно-кваліфікаційних довідників професій текстильної та легкої промисловості; участь у формуванні переліку професій на підприємстві, за якими бронюються військовозобов'язані; координація учасників у сфері стандартизації та сертифікації галузевої продукції; участь у роботі наглядових рад галузевих навчальних закладів стосовно формування навчальних програм відповідно до потреб роботодавців; проведення нарад, засідань Укрлегпрому, круглих столів та інших організаційних заходів з розв'язання актуальних галузевих проблем; виконання рішень засідань Укрлегпрому та спільних нарад з центральними

органами виконавчої влади тощо.

Всеукраїнське об'єднання обласних організацій роботодавців підприємств легкої промисловості «Укрлегпром» об'єднує та представляє інтереси 15 організацій роботодавців. На підприємствах, які входять до членських організацій Всеукраїнського об'єднання обласних організацій роботодавців підприємств легкої промисловості «Укрлегпром» працює близько 31 тисячі працівників [129].

Українська асоціація хутровиків, яка Українська асоціація хутровиків (УАХ) заснована 29 грудня 1999 р. у м. Києві як незалежна некомерційна організація, яка захищає інтереси українських підприємств і організацій українського хутрового комплексу та галузевої науки. До складу засновників Асоціації належать ВАТ «Хутрофірма «Тисмениця», ЗАТ «Сергій та Надія», ТОВ «Аргола», ЗАТ «Харківська хутрова база» та СП «Тикаферлюкс» (з 2017 р.— ТОВ «Тикаферлюкс» і ТОВ «СП «MPV-Юкрейн»)) [3].

Українська асоціація хутровиків об'єднувала фірми-постачальники промислового хутра, підприємства з перероблювання хутрової сировини і виготовлення готових виробів, торгівельні фірми, вищі навчальні заклади та науково-дослідні лабораторії. У 2000 р. Українська асоціація хутровиків як єдина репрезентативна організація хутрової промисловості України прийнята до членів Міжнародної хутрової федерації, яка об'єднувала на той час 42 національні асоціації галузі світу.

Українська асоціація хутровиків представляла і захищала інтереси національних товаровиробників в державних та міжнародних організаціях, органах і установах; сприяє розвитку і стабілізації усіх ланок українського хутрового бізнесу; займається організацією і проведенням семінарів та конференцій. Асоціація брала активну участь у впровадженні національних та галузевих стандартів, зокрема щодо якості хутрових товарів, умов і оплати праці, кваліфікації працівників тощо. Українська асоціація хутровиків підтримала чимало громадських ініціатив. До прикладу, проєкт щодо

маркування товарів контрольними знаками за товарною позицією, якою охоплюються вироби із натурального хутра. Крім того, Асоціація робить чималий внесок в галузеву освіту, ініціює видання підручників і словників для підготовки і перепідготовки фахівців хутрового та шкіряного виробництва та сприяє відкриттю нових спеціальностей і спеціалізованих навчально-дослідних лабораторій у Київському національному університеті технологій та дизайну. Знаковим для усієї хутрової галузі є щорічний Всеукраїнський конкурс молодих дизайнерів виробів із хутра, який організовує Асоціація. Члени Асоціації пишаються лауреатами та переможцями міжнародних гала-показів колекцій хутрових виробів провідних дизайнерів і виробників одягу з натурального хутра. Проте у 2020 році ця громадська організація призупинила свою господарчу діяльність [3].

Ліга українських промисловців-виробників взуття, шкіргалантереї хутрових виробів і шкіряних товарів «Укршкірвзуттяпром», яка була заснована у 2001 році, активно функціонувала. Але на початку війни (2022 року) активність її роботи суттєво знизилась. Так виторг за 2020 склав 30 000 гривень. Вартість активів компанії ГО ЛІГА «Укршкірвзуттяпром» станом на кінець 2020 року становить 12 300 гривень [61].

До війни 2022 року в галузі функціонували кластери: освітній інвестиційно-технологічний кластер легкої промисловості в м. Києві, Західноукраїнський кластер індустрії моди у м. Львові, Podillya Fashion Cluster в м. Хмельницькій і освітньо-виробничий кластер інноваційних швейних технологій в м. Запоріжжя. Сучасна українська промисловість виробництва одягу та взуття складається з чотирьох основних секторів: сектор текстильної або тканинної обробки; сектор виробництва одягу та швейних виробів; сектор взуття, шкіри та комплектуючих деталей; сектор дизайну та моди. Всупереч тому, що ланцюг постачання одягу містить текстильне виробництво, пошиття одягу та дизайн, буде корисно дослідити кожен із цих секторів окремо, оскільки стосовно кожного з них є просторові відмінності.

В Україні до війни 2022 року функціонувала невелика кількість текстильних підприємств. В таблиці 4.10 наведені дані діючих текстильних комбінатів України та їх місце знаходження. Ті, які виробляють вовняні та камвольні тканини. Значна частина виробництва вовняної продукції використовується не для виробництва споживчих товарів, а для пошиття військових та інших форм.

Таблиця 4.10

Основні українські виробники тканин

Назва підприємства	Місцезнаходження	Тканини, що виробляються	Потужності	Обсяг виробництва
«Чексіл»	Чернігів	шерстяні, камвольні, сукно	5-6 млн. погонних м в рік	~5 млн. погонних м в рік
Черкаський шовковий комбінат	Черкаси	бавовняні, із змішаних волокон	близько 90 млн. кв.м/рік в 1990х	в 2016: 8,6 млн. кв. м змішаних, 3,8 млн. кв. м бавовняних
«Текстерно»	Тернопіль	бавовняні, із змішаних волокон	9 млн. погонних м в місяць	в 2016: 2,2 млн. кв.м/рік
Vladi	Харків, Березань /Київська область	шерстяні, сукно, неткане полотно	тканих: ~3 млн. кв.м/рік нетканих: ~5 млн. кв.м/рік ⁴²	~3 млн. кв.м/рік (2 млн. кв.м/рік в Харкові, 1 млн. кв.м/рік в Березані)

Джерело:[195]

Два комбінати, що виробляють бавовняні тканини не можуть конкурувати з новими туркменськими виробниками текстилю/тканини через ціни на сиру бавовну. У результаті вони працюють набагато слабше власної потужності. Виробництво тканин протягом останніх років зазнало значних коливань.

У 2015 та 2022/2023 роках спостерігалось значне збільшення попиту на одяг та вироби з текстилю для армії, поліції, рятувальників та неурядових організацій, що призвело до збільшення виробництва. Але у 2016 році відбулося дві речі: ці замовлення зменшилися, і з прийняттям Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, Росія всупереч угоді про ЗВТ з країнами СНД в односторонньому порядку запровадила імпорتنі мита на різні види одягу, що

призвело до значного падіння експорту. Що свідчить про надзвичайну чутливість попиту на українську тканину і до змін на цих ринках. Така чутливість вказує на дуже вузьку ринкову базу та неспроможність швидко переключатися на інші ринки. Майже всі виробники одягу до війни 2022 року отримували тканину із трьох джерел:

- Європа, головним чином Італія та Польща. Матеріали з Італії використовуються для високоякісних продуктів, таких як високотехнологічний спортивний одяг. Два важливі джерела для виробників, що працюють за давальницькою схемою для європейських споживачів, а також для виробників із виробництвом повного циклу або виробників фірмової продукції, яким необхідні сертифікати Євро-1 для здійснення експорту за конкурентоспроможними цінами;
- Туреччина. Туреччина є найближчим постачальником різноманітних тканин високої якості. Деякі турецькі комбінати не передбачають великих мінімальних замовлень (близько 300 метрів), що є зручно для виробників одягу, які хочуть виконувати невеликі замовлення. Час реагування та надійність з боку Туреччини теж високі, що зручно для виробників одягу, які конкурують на швидкому та надійному реагуванні;
- Китай, Малайзія, Індонезія та інші країни Далекого Сходу. Країни є джерелом найрізноманітнішого вибору тканин та, як правило, нижчих цін. Якість мінлива. Час реагування повільний, зазвичай 45 днів або більше. Тайвань і Корея іноді використовуються як джерело більш спеціалізованих тканин, недоступних в інших місця; Індія та Пакистан. Країни є джерелами здебільшого бавовни та бавовняно-змішаних тканин. Тканини дуже різняться за якістю. Час реагування 30+ днів.

На ринку тканин в Україні переважають гуртові продавці, головним чином із Сирії, які працюють на базарах в Одесі, Хмельницькому та Харкові. Вони пропонують широкий вибір тканин різних виробників. Серед основних покупців у цих гуртових продавців – малі та середні швейні підприємства, які

виробляють продукцію на внутрішній та регіональний ринки. Тканини з ринків не підпадають під сертифікат EUR1 бо не дозволяють ідентифікувати країну – походження (виробництва).

Пошук постачальників тканин є критичною проблемою для виробників одягу. Найменш надійною і зазвичай найповільнішою частиною у циклі виробництва одягу є доставляння тканини до столу розкрою на виробничому підприємстві. Чим ближче знаходиться постачальник тканин до виробника одягу, тим краще. В ідеалі, щоб постачальник і виробник знаходилися на одному об'єкті або поруч. Якщо це неможливо, найкращий альтернативний сценарій – знайти виробника тканин в тому самому регіоні або країні. В такому випадку не буде затримок на кордоні чи митних затримок, та мінімальні затримки при транспортуванні.

На жаль, в Україні немає розгалуженого виробництва тканин. Доступний лише обмежений вибір тканин, і в деяких випадках якість не відповідає рівню вимог багатьох ринків, зокрема ринку експорту до ЄС. Зростання виробництва тканин для пошиття одягу дозволить українським ланцюгам постачання бути більш гнучкими, відповідно ціна та швидкість реагування будуть конкурентними. Місцеве виробництво тканин є важливим для розвитку експорту одягу до ЄС на правах безмитного ввезення [196].

Загальний обсяг виробництва одягу у 2015 та 2022/2023 роках виробництво дещо відновилося, в основному, пошиття чоловічих курток, пальт та взуття для військових. Значне збільшення виробництва шкарпеток також відбулось у 2015, 2022-2024 роках, безсумнівно, пояснюється замовленнями для потреб військових, поліцейських та рятувальників. Зростання цієї продукції нейтралізувалося, однак, значним падінням виробництва жіночого одягу. Виробництво одягу є дуже вразливим до найменших зрушень на ринку, враховуючи його невеликі обсяги.

Взуттєва галузь в Україні зосереджена на трьох локаціях: Харків – недороге взуття; Дніпро – жіноче взуття; Бровари.

Бровари є одним із активних центрів виробництва взуття в Україні в мовах венного стану. Історія взуттєвого виробництва в Броварах розпочалася у 1998 році. Люди набули навичок у галузі, і деякі з них відкрили власні фабрики. Більшість власників взуттєвого бізнесу в Броварах є колишніми працівниками, що важливо для розвитку взуттєвого виробництва, оскільки показує, що в Україні деякі працівники можуть використовувати здобуті навички для розвитку власного бізнесу.

Найбільшим виробником взуття в Україні до війни 2022 року було СП ТОВ «РІФ-1», із близько 2 тис. працівників у Києві, Житомирі та Бердичеві. Вони виробляють близько 2 млн. пар в рік, всі експортуються до ЄС. За даними Ліги виробників взуття, в цілому існує 1500 офіційно зареєстрованих виробників взуття. Близько 2/3 виробництва взуття відбувається в тіні [195].

Середньорічний темп зростання обсягів виробництва за 2010-2023 роки становить близько 15,47%, який розрахований на основі змін обсягів виробництва за весь період. Коефіцієнт варіації – свідчить про рівень коливання обсягів виробництва за роки і складає 37,92%, що говорить про значну варіативність у темпах виробництва галузі. Дані надають комплексний огляд динаміки легкої промисловості в Україні за вказаний період.

Проведений аналіз просторового розвитку легкої промисловості України показує поліцентричний характер розміщення промислових виробництв за регіонами. Проте такий характер зумовлений як економічними, так і природними факторами, що впливають на концентрацію виробничих потужностей у певних областях країни.

Дані таблиці 4.11 свідчать про концентрацію брендів легкої промисловості в кількох регіонах України, особливо у великих міських агломераціях та економічно розвинених областях, таких як Київська, Львівська та Харківська області (до війни 2022 року).

Таблиця 4.11

**Регіональна структура виробництва продукції
легкої промисловості у 2014 і 2024 роках**

Область	Частка в загальному обсязі виробленої продукції, %	Основна спеціалізація	Області, де функціонують підприємства легкої промисловості
1	2	3	4
2014 рік			2024 рік
АРК	6,7	Повний асортимент	Виробництво зупинено
Вінницька область	1,3	Взуття, одяг	Вінницька область
Волинська область	2,2	Текстиль, швейні вироби	Волинська область
Дніпропетровська	6,1	Текстиль, взуття	Дніпропетровська
Донецька область	0,7	Одяг, взуття (після окупації – низка диференціація)	Виробництво зупинено або окуповано або релаковано
Житомирська область	4,2	Швейні вироби, текстиль	Житомирська область
Закарпатська область	4,5	Взуття, текстиль	Закарпатська область.
Запорізька область	2,6	Взуття, одяг	Запорізька область (після 2022 року – часткова релок.)
Івано-Франківська	1,4	Текстиль, одяг	Івано-Франківська (після 2022 року – частковий зріст)
Київська область	2,6	Власні бренди, текстиль, взуття	Київська область
Кіровоградська	0,5	Текстиль, швейні вироби	Кіровоградська
Луганська область	0,5	Взуття (після окупації – низка диференціація)	Виробництво зупинено або окуповано або релаковано
Львівська область	11,6	Текстиль, одяг	Львівська область (після 2022 року – частковий зріст)
Миколаївська область	2,6	Швейні вироби, взуття	Миколаївська область (після 22 року – часткова релок.)
Одеська область	2,9	Взуття, текстиль	Одеська область
Полтавська область	2,9	Текстиль, одяг	Полтавська область
Рівненська область	1,4	Взуття, текстиль	Рівненська область
Сумська область	3,2	Текстиль, швейні вироби	Сумська область (після 2022 року – часткова ревокація)
Тернопільська область	1,0	Одяг, текстиль	Тернопільська область
Харківська область	10,4	Власні бренди, текстиль, швейні вироби	Харківська область (після 2022 року – частковий спад)
Херсонська область	0,3	Взуття, текстиль	Херсонська область (після 2022 року – часткова релок.)
Хмельницька область	7,0	Взуття, одяг	Хмельницька область
Черкаська область	2,4	Текстиль, волокно	Черкаська область
Чернівецька область	2,1	Взуття, одяг	Чернівецька область (після 2022 року – частковий зріст)
Чернігівська область	3,9	Текстиль, швейні вироби	Чернігівська область
м. Київ	21,6	Власні бренди, швейні вироби, текстиль,	м. Київ (після 2022 року – частковий зріст)

Джерело: складено авторами на основі [192]

Найбільша кількість підприємств була зосереджена в місті Київ (частка

в загальному обсязі виробленої продукції – 21,6%), що пов'язано з високим рівнем урбанізації, наявністю розвиненої виробничої інфраструктури та кращими можливостями для інвестування.

До 2014 року важливими центрами легкої промисловості завжди було виробництво в Львівській (11,6%) та Харківській областях (10,4%). Ці регіони мали вигідне транспортне розташування, доступ до ринків збуту, а також наявність кваліфікованої робочої сили, що сприяло розвитку промислових кластерів. У багатьох інших регіонах, особливо в західній та північній частинах України, легка промисловість розвивалась повільніше. Наприклад, у таких областях, як Волинська, Закарпатська та Сумська, кількість підприємств було суттєво меншою (в межах 2,2–4,5%), а їх спеціалізація обмежувалась текстильними та швейними виробами. Що свідчить про менший економічний потенціал цих регіонів порівняно з великими індустріальними центрами.

У регіонах, які знаходяться ближче до кордонів ЄС, таких як Львівська та Закарпатська області, легка промисловість мала та має певний експортний потенціал.

За результатами наукових досліджень Державної установи «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» встановлено, що серед міст Закарпатської області глибокою диференціацією економічної діяльності характеризуються мм. Мукачево та Хуст. Місто Мукачево сформувалося як транскордонний логістичний вузол та промисловий центр, у якому переважає невиробничий сектор над виробничим. Галузями спеціалізації промисловості міста є машинобудування, легка (ПАТ «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія», ВАТ «Ілона», ВАТ «Едельвейс», ДП «Мукатекс», ТзОВ «Віад-Сейлс-Мукачево», ТзОВ «Швейна фабрика») та деревообробна промисловість. Традиційними галузями виробництва для м. Хуст є легка, а також лісова та деревообробна галузі [192, с. 221].

У м. Володимир-Волинський відбулася чітка переорієнтація видів

виробництва. Якщо раніше основною галуззю економіки була переробка сільськогосподарської продукції (працювали цукровий і консервний заводи, хлібокомбінат, молококомбінат), то у 2021 році дві третини економіка міста формується завдяки меблевому виробництву поряд з яким функціонують харчова та легка промисловість, деревообробка, виробництво скла і бетону [192, с.227].

Щодо релокації, то підприємства легкої промисловості з Донецької, Харківської та Київської областей перемістилися до м. Львова, до Чернівецької області релокувались підприємства з м. Київ, м. Запоріжжя, м. Дніпро, м. Слов'янськ, м. Харкова, м. Миколаїв, м. Суми та інших міст України, до Закарпатської з м. Харкова, м. Київа, м. Херсона, Харківської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Одеської областей, до Івано-Франківська переїхали виробництва з м. Харкова, м. Миколаїв, Київської, Херсонської та Запорізької області, до Полтавської з м. Києва, Сумської області, до Кіровоградської релокувались виробництва товарів легкої промисловості з м. Харкова, м. Херсона, м. Миколаєва, м. Києва, Донецької, Дніпропетровської, Луганської та Запорізької областей, до Дніпропетровської області переїхали виробники з Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської і Миколаївської областей. В таблиці 4.12 ідентифіковано міста західної України, в структурі економіки яких є легка промисловість.

Просторовий розвиток легкої промисловості безумовно залежить від мілітарного впливу. Наприклад, в регіонах, що зазнали довготривалого впливу воєнних дій (Донецька та Луганська області), до окупації працювали потужні взуттєві та текстильні підприємства, але воєнний конфлікт знищив інфраструктуру та призвів до відтоку кваліфікованої робочої сили. Сировинні ресурси (близькість до сировинних баз) мають також вплив на розвиток легкої промисловості, але галузь більше залежить від інфраструктурних можливостей, наявності ринків збуту та кваліфікованої робочої сили.

Таблиця 4.12

**Міста західної України, в структурі економіки яких
є легка промисловість**

Місто	Аргументація
Івано-Франківськ	2016 р. Харчова промисловість – 16,6%, виробництво та постачання електроенергії, газу та води – 54,5%, машинобудування – 17,4%, виробництво готових металевих виробів – 3,3%, виробів гумових і пластмасових виробів, виготовлення виробів з деревини та поліграфічна діяльність – 1,9%, <i>легка промисловість</i> – 0,2%, хімічна промисловість – 0,3%. 2018 р. Харчова промисловість – 17,8%, виробництво та постачання електроенергії, газу та води – 54,5%, машинобудування – 19,7%, виробництво готових металевих виробів – 3,1%, виробництво гумових і пластмасових виробів – 3,1%, виготовлення виробів з деревини та поліграфічна діяльність – 2%, <i>легка промисловість</i> – 0,3%, хімічна промисловість – 0,1%
Самбір	2018 р. Структура промислового виробництва за часткою податкових надходжень (ПДФО): <i>легка промисловість</i> – 29,1%, приладобудування – 12,9%, виробництво меблів – 12,7%, металургійне виробництво – 10,3%. З виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 4,2%
Стрий	2013 р. Переробна промисловість – 81%, в т.ч. машинобудування – 29,1%, видавничої діяльності – 23,8%, виробництво харчових продуктів – 4,4%, металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 4,3 %, <i>легка промисловість</i> – 3,9%. Виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла та води належало 19,0 %.
Болехів	Стратегічний напрям розвитку - легка промисловість, оброблення деревини, туризм. 2016 р. <i>Легка промисловість</i> – 20%, виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів – 10%, оброблення деревини, виробництво виробів з деревини, крім меблів – 40%, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 10%, металургійне виробництво – 10%, виробництво, передача та розподілення електроенергії – 10%.
Коломия	2012 р. Структура зайнятих за ВЕД: Промисловість – 38%, оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з їх ремонту – 12%, транспорт і зв'язок – 9%, операції з нерухомістю, здавання під найом та послуги юридичним особам – 12%, освіта – 12 %. 2014 р. За часткою сплачених податків Переробна промисловість (виробництво цегли, черепиці з глини) – 39,2%, водопостачання – 15,4% харчова промисловість – 26,8%, <i>легка промисловість</i> – 4,4%. 2018 р. Машинобудування – 51,4% виробництво неметалевої продукції – 15,3%, харчова промисловість – 14,1%, водопостачання – 6,6%, <i>легка промисловість</i> – 5,9%, виробництво з деревини – 3%, інше – 3,4%.
Дрогобич	Стратегічні пріоритети розвитку - металургійне виробництво, <i>легка промисловість</i> та виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції
Чернівці	2012 р. Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 47,8%, машинобудування – 17,2%, <i>легка промисловість</i> – 6,9%, харчова промисловість – 10,4%, хімічна та нафтохімічна – 8,9%, в-во іншої неметалевої мінеральної продукції – 3,5%, 2016 р. 2016 р. 208 р. Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 48%, машинобудування – 17%, <i>легка промисловість</i> – 7%, харчова промисловість – 10%, хімічна та нафтохімічна – 8%, в-во інш неметал. мінеральної продукції – 4%, інші – 6%.

Таблиця 4.12

Місто	Аргументація
Мукачеве	2015 р. Виробництво електричного та оптичного устаткування; машинобудування – 40,1%, <i>текстильне виробництво, виробництво одягу, легка промисловість</i> – 4,7%, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини – 4,5% виробництво меблів, інші види виробництва – 35,6%. 2019 р. 2017 р. Виробництво електричного та оптичного устаткування; машинобудування – 79,1%, <i>текстильне виробництво, виробництво одягу; легка промисловість</i> – 6,4%, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини – 6,4%, виробництво меблів, інші види виробництва – 0%.

Джерело: сформовано автором на основі [192]

З початком війни у 2022 році легка промисловість в регіонах України зазнала суттєвих деструктивних, вимушених просторових трансформацій. По-перше, через руйнування інфраструктури, а по друге через зміну асортименту. Більшість виробників переорієнтувались на виробництво військового одягу та взуття, тоді як інші були змушені зупинити свою господарську діяльність. Отримуючи державне замовлення виробники легкою промисловості мають гарантований дохід, тому у 2023 році заявивсь нові виробництва товарів легкої промисловості військового призначення, рис. 4.9.

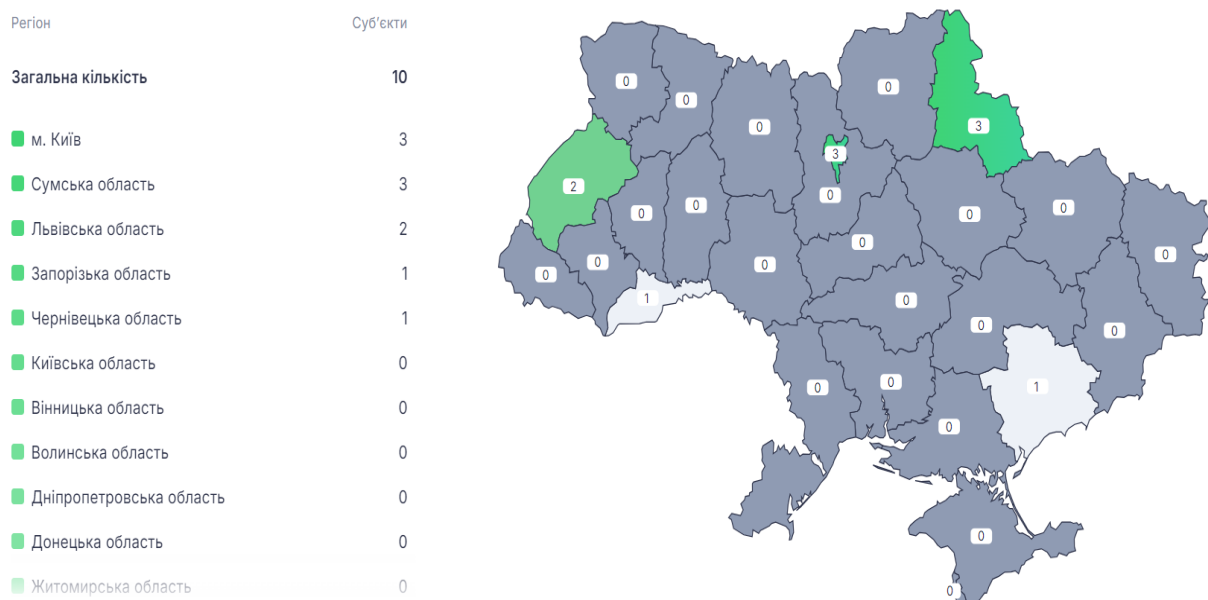

Рис. 4.9 – Просторове розміщення нових виробництв товарів легкої промисловості військового призначення у 2023 році

Джерело: [303]

Для покращення просторого розвитку легкої промисловості у час воєнного стану в 2022 році Кабінет міністрів України затвердити план економіко-правових заходів з підтримки легкої промисловості України на 2022-2024 роки, таблиця 4.13.

Серед яких - поширення вимог щодо частки локалізації для публічних закупівель продукції легкої промисловості.

Законодавством України встановлено, що ступінь локалізації виробництва визначається самостійно виробником товару, що є предметом закупівлі та підтверджується Уповноваженим органом у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, за відповідною формулою.

Законодавством визначено, що Уповноважений орган формує та веде перелік товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженням ступенем локалізації виробництва, який оприлюднюється на його офіційному веб-сайті та здійснює моніторинг дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженням ступенем локалізації виробництва, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Наразі є Постанова КМУ №861 “Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженням ступенем локалізації виробництва”, якої регулюється порядок підтвердження ступеня локалізації виробників легкої промисловості [140].

Ступінь локалізації виробництва визначається самостійно виробником товару, яка стимулює виробництво товарів легкої промисловості, яка є предметом закупівлі та підтверджується Уповноваженим органом у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за формулою (4.1):

Таблиця 4.13

Основні економіко-правові заходи щодо розвитку легкої промисловості в умовах воєнного стану

Найменування заходу	Очікувані результати
1. Супроводження у Верховній Раді України проекту Закону України “Про внесення змін до розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України щодо стимулювання цифровізації та інвестиційної привабливості підприємств легкої промисловості”	підтримка та розвиток діючих підприємств текстильної та легкої промисловості шляхом тимчасового, строком на 10 років, звільнення від сплати податку на додану вартість на імпорт обладнання за кодами згідно з УКТЗЕД 8444-8449, 8451-8453, яке не виробляється в Україні, та спрямування податку на прибуток підприємств на розвиток, цифровізацію, модернізацію виробництва і підвищення заробітної плати працівників
2. Поширення вимог щодо частки локалізації для публічних закупівель продукції легкої промисловості	розроблення проекту нормативно-правового акта щодо розширення переліку товарів, до яких застосовується положення пункту 61 розділу X “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про публічні закупівлі”
3. Опрацювання питання щодо визначення механізму на основі державної портфельної гарантії на кредити для модернізації виробництв підприємств у 2022 році на суму 1 млрд. гривень, у 2023 році - 3 млрд. гривень, у 2024 році - 5 млрд. гривень	підвищення рівня конкурентоспроможності українських виробників шляхом капітальних інвестицій у модернізацію основних засобів
4. Опрацювання питання щодо отримання ліміту на фінансування імпорту в Україну устаткування для текстильної та легкої промисловості іноземного виробництва у експортно-кредитних агентствах країн-виробників на суму 1 млрд. доларів США на 2023-2024 роки	розширення існуючих та створення нових виробництв за рахунок імпорту високоякісного сучасного обладнання з низькими виробничими витратами та високою якістю готової продукції для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств текстильної промисловості України
5. Розроблення спільної програми кредитування експорту продукції текстильної та легкої промисловості Експортно-кредитного агентства та комерційних банків у 2022 році на загальну суму покриття 2 млрд. гривень, у 2023 році - 6 млрд. гривень, у 2024 році - 12 млрд. гривень	збільшення обсягів експорту української продукції текстильної та легкої промисловості за рахунок доступу до експортного фінансування (забезпечення кредиту експортною страховкою від Експортно-кредитного агентства), створення умов для експорту продукції для виробників з обмеженим доступом до обігових коштів та залучення до експорту виробів текстильної та легкої промисловості більш широкого переліку виробників
6. Ухвалення комплексного плану заходів щодо детінізації товарообігу виробів текстильної та легкої промисловості, у тому числі товарів, що були у використанні (“секонд-хенд”), за кодом згідно з УКТЗЕД 6309 (включаючи завершення впровадження реєстраторів розрахункових операцій для фізичних осіб - підприємців)	поступове зменшення тіньового товарообігу текстильних виробів (включаючи роздрібну торгівлю, виробництво та імпорт)

Продовження табл. 4.13

Найменування заходу	Очікувані результати
7. Запровадження пілотної програми підтримки купівельної спроможності українських домогосподарств під час купівлі продукції вітчизняних підприємств текстильної та легкої промисловості	стимулювання реалізації виробів легкої промисловості вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку за рахунок підвищення рівня платоспроможності окремих домогосподарств (як засіб державної підтримки)
8. Забезпечення участі підприємств текстильної та легкої промисловості у міжнародних торговельних виставках та у складі українських торговельних делегацій до держав - учасниць Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження у 2022 році на загальну суму 10 млн. гривень, у 2023 році - 20 млн. гривень, у 2024 році - 30 млн. гривень	збільшення обсягу експорту готової продукції текстильної промисловості до держав - учасниць Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження на рівні більш як 35 відсотків щороку протягом трьох років та обсягу надання послуг з переробки текстильної сировини у готову продукцію українськими товаровиробниками замовникам з ЄС, Європейської асоціації вільної торгівлі та Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії
9. Ефективне використання коштів державного бюджету у сфері підготовки та перепідготовки кадрів для легкої промисловості; пріоритетне упровадження і фінансування дуальної професійної освіти з одночасним скороченням теоретичного строку навчання	підвищення якості практичної підготовки робітничих кадрів для легкої промисловості відповідно до потреб ринку праці, забезпечення адресного працевлаштування працівників, підвищення продуктивності праці та збільшення пропозиції на ринку праці
10. Запровадження програми державної підтримки легкої промисловості шляхом надання з державного бюджету компенсації частини вартості обладнання, що придбається суб'єктами господарювання легкої промисловості для власного виробничого процесу	розширення існуючих та створення нових виробництв за рахунок придбання високоякісного сучасного обладнання з низькими виробничими витратами та високою якістю готової продукції для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості
11. Вжиття заходів до здійснення контролю за митною вартістю товарів легкої промисловості, що імпортуються до України	забезпечення добросовісної конкуренції на вітчизняному ринку товарів легкої промисловості

Джерело: [158]

$$СЛ = (1 - (МВ+ІВ) / С) \times 100\%, \quad (4.1)$$

де **СЛ** - ступінь локалізації виробництва;

МВ - митна вартість сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових, імпортованих на митну територію України виробником для виробництва товару, що є предметом закупівлі, гривень;

ІВ - вартість імпортних сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових, придбаних окремо та/або у складі продукції для виробництва товару, що є предметом закупівлі, у постачальника - резидента України, без урахування податку на додану вартість, гривень;

С - собівартість товару, що є предметом закупівлі, гривень.

Відсоток локалізації щороку змінюється у бік збільшення, наразі він складає 20%. Відповідно до умов Закону «Про публічні закупівлі» у 2025 році ступінь локалізації становитиме 25 %, у 2026 році – 30 %, у 2027 році – 35 %, з 2028 року до дня завершення 10-річного строку дії Закону – 40 %:

у 2022 році – 10 %;

у 2023 році – 15 %;

у 2024 році – 20 %;

у 2025 році – 25 %;

у 2026 році – 30 %;

у 2027 році – 35 %;

з 2028 року до дня завершення 10-річного строку дії цього пункту - 40 %.

Ступінь локалізації виробництва товарів легкої промисловості в Україні в останні роки визначається через відсоток місцевої складової у вартості сировини, матеріалів та компонентів, що використовуються у виробництві.

У 2020 році ступінь локалізації не був чітко визначений на рівні законодавства, але з часом почали з'являтися ініціативи щодо його підвищення. У 2021 році почали впроваджуватися перші вимоги до локалізації, що сприяло зростанню інтересу до виробництв, які використовують місцеві ресурси. У 2022 році ступінь локалізації виробництва товарів легкої промисловості почав формуватися більш системно, зокрема через законодавчі зміни, які вимагали від виробників підтвердження локалізації. У цей період відсоток локалізації почав зростати, оскільки підприємства адаптували свої виробничі процеси до нових вимог. У 2023 році ступінь локалізації був встановлений на рівні 15%, що стало обов'язковим для виробників, які брали участь у публічних закупівлях. Що означало, що не менше 15% вартості товарів повинні були складатися з місцевих компонентів. На 2024 рік планувалось підвищення цього показника до 20%. Що свідчить про намір держави стимулювати розвиток місцевого виробництва та зменшити залежність від імпортних товарів. Тобто, ступінь локалізації виробництва товарів легкої промисловості в Україні за ці роки поступово зростає, відображаючи зусилля держави щодо підтримки національного виробника та розвитку економіки.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє робити такі висновки, держава зацікавлене у підвищенні ступеня локалізації легкої промисловості, яка складається з трьох основних груп: текстильного виробництва, виробництва одягу та виробництва шкіри і виробів зі шкіри. Сировиною для легкої промисловості є як вітчизняні (агропромислові підприємства) так і імпортовані матеріали, що підкреслює залежність галузі від сировини, яка імпортується в країну.

Аналіз просторового розміщення підприємств легкої промисловості доводить, що галузь має поліцентричну структуру. Сьогодні основні центри виробництва зосереджені в обласних центрах, таких як Львів, Київ, Полтава, Івано-Франківськ, Хмельницький, Запоріжжя, Чернівці та Одеса. Це показує,

що регіональна інфраструктура і доступ до робочої сили є ключовими для розвитку галузі за участю різних бенефіціарів.

Асоціація Укрлегпром відіграє важливу роль у представництві інтересів підприємств легкої промисловості України. Вона об'єднує провідні підприємства галузі і займається лобіюванням їхніх інтересів у державних та місцевих органах влади. Асоціація сприяє розвитку галузі через розробку проєктів законодавчих актів і постанов Кабінету Міністрів України. Важливою є також була діяльність Української асоціації хутровиків, яка захищала інтереси підприємств хутрового комплексу і сприяла розвитку стандартів якості продукції. Ці організації допомагають створити сприятливе середовище для ведення бізнесу та підвищення конкурентоспроможності українських товарів на зовнішніх ринках.

Легка промисловість України має потенціал для відновлення і розвитку після війни завдяки своїй різноманітній продукції та історичним традиціям. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити існуючі проблеми і створити сприятливе середовище для бізнесу у повоєнний час.

Отже, інтерпретацію результатів просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період, було здійснено шляхом мапування просторового розміщення підприємств (текстильне виробництво, виробництво одягу та виробництво шкіри і виробів зі шкіри) легкої промисловості протягом 2014-2024 років, порівняння регіональної структури виробництва продукції легкої промисловості в цей період, імплементації плану економіко-правових заходів щодо розвитку легкої промисловості в умовах воєнного стану та унормування відсотку локалізації виробництва, що дозволило відтінити державну підтримку підприємств легкої промисловості, які займаються виробництвом товарів для Сил безпеки й оборони України, і що сприяло появі нових галузевих підприємств та вимушеній просторовій трансформації розвитку легкої промисловості.

4.3. Дослідження мілітарного впливу на економічний розвиток підприємств легкої промисловості

Підприємства легкої промисловості України завжди сприяли розвитку економік регіонів та міст, розв'язанню проблем зайнятості населення, що в цілому впливало на стабілізацію економічної ситуації в державі. Підприємства легкої промисловості традиційно були мікро, малими або середніми і забезпечували потреби споживача продукцією у невеликих партіях. Вони покликані вирішувати цілу низку завдань, які не повинні бути формалізованими, та за які не завжди беруться великі підприємства. Тим самим, малі або середні підприємства легкої промисловості сприяють диверсифікації та диференціації виробництва товарів широкого вжитку.

Невеликі та середні підприємства легкої промисловості мають здатність до прискорення процесів покращення виготовленої продукції та темпів її реалізації, так як в їхній системі відсутні складні багаторівневі структури управління, вони легше впроваджують процеси модернізації та модифікації за рахунок того, що управлінські рішення не проходять чисельні узгодження, а отже, ці підприємства більш гнучкі та керовані, схильні до швидкого пристосування умов воєнного стану. Такі підприємства мають мобільний характер, а стратегічне управління їх діяльністю має короткий шлях до перезавантаження завдань і удосконалення виробництва, яке орієнтоване на потреби суспільства, зокрема на задоволення потреб воєнної економіки, вони більш гнучкі та здатні маневрувати на ринку, реформуючи його сегменти та задовольняючи потреби населення у товарах різних за якістю та призначенням. В таблиці 4.14. подано динаміку обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва у 2010-2023 роках підприємствами легкої промисловості – підприємства текстильного виробництва, з виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (Код за КВЕД–2010, коди 13,14,15).

Таблиця 4.14

**Динаміка обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг)
суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва підприємствами
текстильного виробництва, з виробництва одягу, шкіри, виробів зі
шкіри та інших матеріалів за 2010-2023 роки**

Рок и	Суб'єкти середнього підприємництва		Суб'єкти малого підприємництва		з них суб'єкти мікропідприємництва	
	усього, тис.грн	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	усього, тис.грн	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	усього, тис.грн	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
2010	7102812,2	67,6	3404637,2	32,4	1743305,6	16,6
2011	8026884,3	69,3	3551443,7	30,7	1680127,2	14,5
2012	7722069,7	62,5	4627539,1	37,5	2314246,5	18,7
2013	к/с	к/с	к/с	к/с	2546540,8	20,3
2014	10031561,8	67,2	4895548,2	32,8	2615114,1	17,5
2015	14874302,6	68,0	6994097,4	32,0	3633193,0	16,6
2016	17730245,5	67,9	8366157,0	32,1	4456774,6	17,1
2017	21013927,5	64,6	11491252,1	35,4	5685239,4	17,5
2018	26519348,7	65,2	14176114,5	34,8	6921799,8	17,0
2019	26872701,5	64,4	14825728,9	35,6	7798198,3	18,7
2020	25740374,6	60,2	17049842,8	39,8	8834289,2	20,6
2021	к/с	к/с	20984420,3	38,9	12048604,5	22,3
2022	к/с	к/с	к/с	к/с	2895139,6	6,3
2023	к/с	к/с	14739347,6	21,6	3232565,2	4,7

Джерело: розраховано автором на основі[69]

Всі роки (2010 - 2023) традиційно в Україні, товари легкої промисловості вироблялися суб'єктами середнього (60%-70%) та малого підприємництва (40%-20%), а також суб'єкти мікропідприємництва. Але у воєнний час – 2022-2023 роки, частка мікропідприємств суттєво зменшилась до 4,7 %. Серед підприємств легкої промисловості України лідерами за обсягами виробництва багато років були: Концерн "Ярослав" – національний лідер в текстильній галузі, до складу якого входили чотири підприємства, що спеціалізувалися на виробництві постільної білизни, пледів, ковдр, матраців, махрових виробів, товарів для дітей та іншого текстилю. Торгово-виробничий концерн "Текстиль-Контакт" - багатoproфільне підприємство, основний вид діяльності якого є виробництво і реалізації всіх видів тканин, штучного хутра,

трикотажних полотен, прикладних матеріалів, фурнітури (понад 20 тис. найменувань). ПрАТ "Володарка" – один з найбільших виробників жіночого одягу в Україні. ПрАТ "Трикотажна фабрика "Роза" – провідне підприємство з виробництва трикотажного одягу. ТОВ "Чексіл" - одно з найбільших виробників взуття в Україні. ПрАТ "Взуттєва фабрика "Берегиня" – провідне підприємство з виробництва шкіряного та хутрового взуття. Ці підприємства завдяки використанню сучасних технологій, широкому асортименту та ефективному менеджменту займають провідні позиції на ринку легкої промисловості України багато років.

Серед підприємств текстильної галузі в Україні лідерами за обсягами виробництва є: Концерн "Ярослав" - національний лідер у текстильній промисловості, до складу якого входять кілька підприємств, що спеціалізуються на виробництві постільної білизни, ковдр, матраців, махрових виробів та інших текстильних товарів. Торгово-виробничий концерн "Текстиль-Контакт" займається виробництвом та реалізацією різних видів тканин, трикотажних полотен, штучного хутра та фурнітури. Підприємство має значний асортимент продукції завдяки великим замовленням на тканини для державних потреб. ТОВ "Лінен оф Десна": виробник льняних тканин, розташований у Глухові, Сумської області спеціалізувався на виробництві льняних виробів. ПрАТ "Новоград-Волинський льонозавод" - один важливий гравець у виробництві льняних тканин, який має значний обсяг виробництва. Підприємства забезпечують виробництво текстильних виробів.

В Україні кілька підприємств, які спеціалізуються на виробництві постільної білизни: Концерн "Ярослав" - один з найбільших виробників постільної білизни в Україні, що пропонує широкий асортимент продукції, включаючи ковдри, матраци та текстиль для дому. ТОВ "Текстиль-Контакт" - підприємство займається виробництвом різноманітних текстильних виробів, серед яких постільна білизна займає значну частину асортименту. ПрАТ "Льонокомбінат" виробляє постільну білизну з льняних тканин, що має

популярність завдяки своїм екологічним властивостям. ПрАТ "Київський текстиль" - підприємство також спеціалізувалось на виробництві постільної білизни та інших текстильних виробів. Підприємства відіграють важливу роль у забезпеченні українського ринку якісними текстильними виробами для дому.

Кілька підприємств є в Україні, які спеціалізуються на виробництві постільної білизни з використанням екологічних матеріалів. Основні з них: Концерн "Ярослав" - підприємство пропонує продукцію, виготовлену з натуральних і екологічно чистих матеріалів, зокрема бавовни та льону. ТОВ "Текстиль-Контакт" - виробляє постільну білизну з використанням екологічних тканин, включаючи бавовняні та льняні матеріали, що відповідають сучасним стандартам безпеки. ПрАТ "Льонокомбінат" - спеціалізується на виробництві постільної білизни з льняних тканин, які відомі своїми екологічними властивостями та гіпоалергенністю. ПрАТ "Київський текстиль" виготовляє постільну білизну з натуральних волокон, акцентуючи увагу на екологічності та безпеці своєї продукції. Підприємства активно впроваджують екологічні практики у виробництво, що сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище та підвищенню якості продукції [196].

На рис. 4.10 представлено десять найкращих підприємств легкої промисловості станом на 01.01.2014 року.

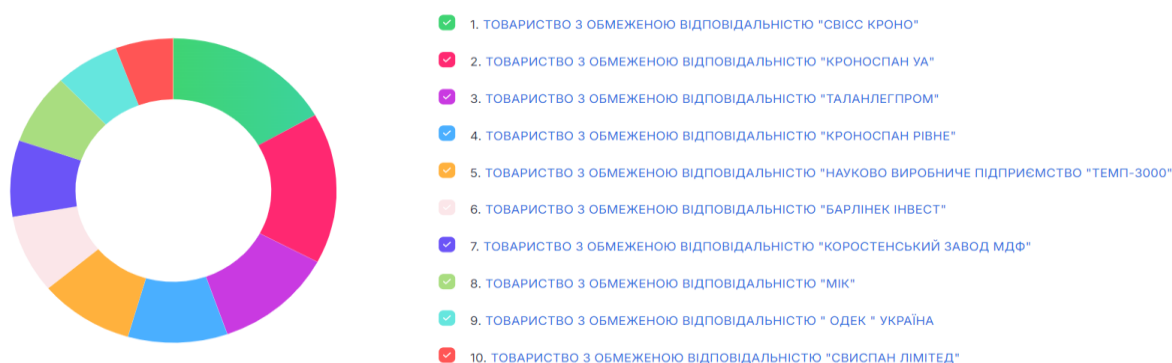

Рис. 4.10 - Десять підприємств легкої промисловості станом на 01.01.2014 року

Джерело: [303]

На рис. 4.11 представлено десять найкращих підприємств легкої промисловості станом на 01.01.2022 року.

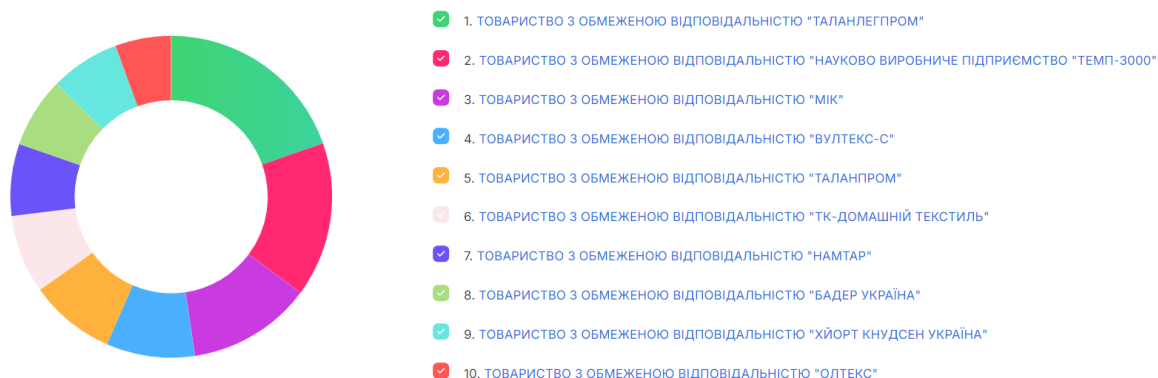

Рис. 4.11 - Десять підприємств легкої промисловості станом на 01.01.2022 року

Джерело: [303]

До війни 2022 року практично в кожному регіоні України були ті чи інші підприємства легкої промисловості (малого або середнього бізнесу), які утворювали інфраструктуру легкої промисловості, яка була інкорпорована в загальну виробничу регіональну інфраструктуру. Але слід зауважити, що для легкої промисловості характерна менш виражена, порівняно з іншими галузями, територіальна спеціалізація, а розвиток легкої промисловості цілком залежить від стану підприємницького середовища та виробничої інфраструктури. Наявність розгалуженої та «вільної» виробничої інфраструктури в регіонах завжди приваблювала потенційних виробників товарів легкої промисловості, які намагались збільшити частку вітчизняних товарів на внутрішньому ринку та задовольнити потреби місцевого населення в одязі та взутті.

На рис. 4.12 подано динаміку обсягів та дисконтових обсягів реалізованої продукції (товарів) легкої промисловості суб'єктами середнього, малого та мікро підприємництва протягом 2010-2023 років.

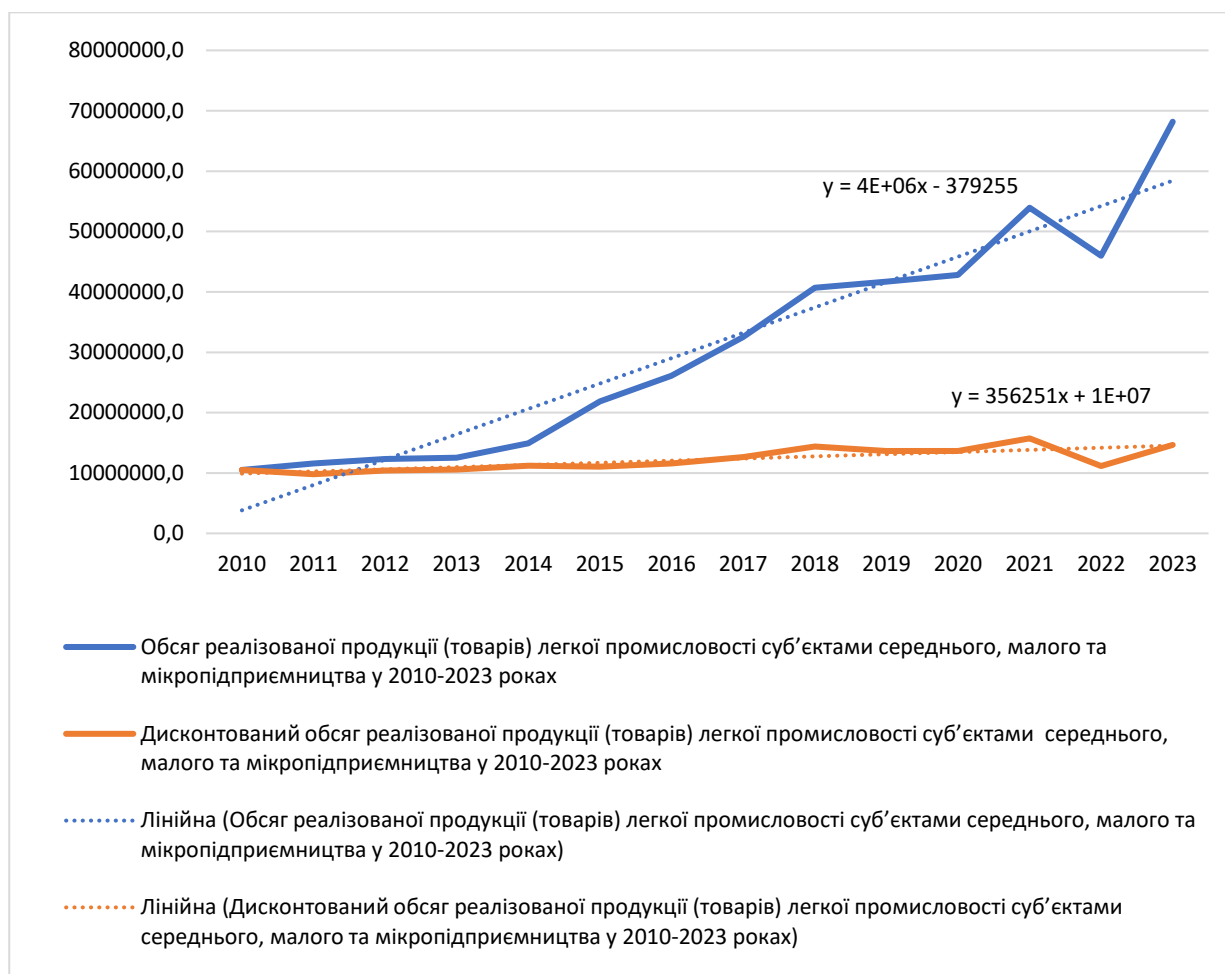

Рис. 4.12 – Динаміка обсягів реалізованої продукції (товарів) легкої промисловості суб'єктами середнього, малого та мікро підприємництва у 2010-2023 роках (тис. грн)

Джерело: побудовано автором на основі [69]

Дисконтування показників — це процес приведення показників обсягів реалізації продукції до їхньої теперішньої вартості з урахуванням ставки інфляції за ці роки. Для розрахунку індексу інфляції та дисконтованого обсягу реалізованої продукції (товарів) легкої промисловості за період 2010-2023 років використано дані про індекс споживчих цін [184]. Загалом інфляція в Україні протягом цих років відображає різні економічні виклики, включаючи політичну нестабільність, військові дії та пандемію COVID-19, які мали вплив на ціни та розвиток легкої промисловості.

З рис. 4.12 видно, що обсяги реалізації продукції легкової промисловості тримаються майже на одному рівні багато років, якщо враховувати індекс інфляції, у 2022 році обсяги реалізації (на двох графіках) суттєво зменшились, але у 2023 році знов вирости. Це пояснюється збільшенням обсягів державного замовлення на виробництво товарів легкої промисловості (військової форми та взуття) для потреб Сил безпеки і оборони України після початку активної фази війни у 2022 році.

Війна 2022-2024 років негативно вплинула на економічний простір країни та інфраструктуру і споживачів товарі легкої промисловості, про це свідчать результати моніторингу розвитку економіки України, праведного Світовим банком у 2024 році.

Станом на 31 грудня 2023 року прямі збитки сягнули майже 152 мільярдів доларів США, причому найбільше постраждали сектори житлового будівництва, транспорту, торгівлі та промисловості, сільського господарства та енергетики. Руйнування продовжували концентруватися у Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Херсонській та Київській областях. Третя швидка оцінка шкоди та потреб (RDNA3), проведена спільно Світовим банком, урядом України, Європейською комісією та ООН за підтримки інших партнерів [96].

Станом на грудень 2023 року приблизно 5,9 мільйона людей були зареєстровані як біженці по всій Європі. Станом на жовтень 2023 року 1 3,7 мільйона людей були зареєстровані як внутрішньо переміщені особи (ВПО). З моменту вторгнення понад 10 000 мирних жителів загинули, тисячі отримали поранення, а мільйони втратили свої домівки. Наслідки війни нерівномірні, а найбільший ефект відчують жінки, люди з інвалідністю, діти та молодь, ВПО та люди похилого віку. Війна спричинила значну втрату робочих місць та доходів у приватному секторі, а також втрату купівельної спроможності та активів серед українців, особливо найбільш вразливих верств населення.

Орієнтовний валовий внутрішній продукт (ВВП) на 2023 рік становить 74 % ВВП 2021 року в реальному вираженні. В цілому, відбулися драматичні відступи в розвитку країни і в її просуванні до багатьох Цілей сталого розвитку. Регулярні інтенсивні атаки на інфраструктуру тривали протягом 2022- 2023 років, при цьому непередбачувані атаки з повітря та безпілотників виходили за межі встановлених і переважно незмінних зон бойових дій і вплинули на такі міста, як Київ, Одеса та Львів.

За оцінками RDNA3, до 152 мільярдів доларів США (138 мільярдів євро) 10 прямих збитків, завданих будівлям та інфраструктурі. Найбільше постраждали такі сектори, як житлове будівництво (майже 56 мільярдів доларів США, або 37 відсотків від загальної суми збитків), транспорт (майже 34 мільярди доларів США, або 22 відсотки), торгівля та промисловість (майже 16 мільярдів доларів США, або 10 відсотків), енергетика (майже 11 мільярдів доларів США, або 7 відсотків) та сільське господарство (10 мільярдів доларів США, або 7 відсотків). Найбільших руйнувань у розрізі секторів зазнали Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська області.

Про негативний мілітарний вплив на економічний простір України свідчать результати аналізу проведеного Міністерством економіки України

Жорстока неспровокована широкомасштабна війна РФ проти України змінила життя українців, а тимчасова окупація частини території України, руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, розрив ланцюгів постачання та експорту в цілому змінили вітчизняну економіку. Лише за два роки війни Україна зазнала колосальних збитків. Майже 152 млрд дол. США – це прямі збитки. Найбільше постраждали: житловий сектор, а також транспортна інфраструктура та транспорт, енергетика та сільське господарство, торгівля та промисловість. Потреби України на реконструкцію та відновлення становлять майже 486 млрд дол. США. Економіка України все більше набуває рис економіки воєнного часу. Відбуваються якісні зміни, що віддзеркалюються структурними зсувами, і кількісні зміни, які свідчать про

пристосування бізнесу до умов війни, згуртованість населення, провідну роль держави в умовах значної міжнародної фінансової підтримки. Але у 2023 році вдалося повернутися до відновлювального зростання – зростання ВВП становить 5,3% (порівняно зі зменшенням на 28,8% за 2022 рік). За підсумком 2023 року отримано близько 42,5 млрд дол. США порівняно з 32,5 млрд дол. США у 2022 році, дефіцит бюджету становив 20,4% ВВП проти 17,5% ВВП у 2022 році. Розширення дефіциту зумовлено насамперед зростанням витрат на оборону, що наразі є головним пріоритетом (за 2023 рік витрати державного бюджету на оборону зросли в 1,8 раза порівняно з 2022 роком). Рівень державного боргу становив 79,4% ВВП (станом на 31.12.2023) [96]

У час війни більшість підприємств легкої промисловості було релоковано на захід України або до Києва. Лідером за кількістю релокованих підприємств є Львівська область, туди переміщено майже чверть всіх підприємств, де працює понад 3 тис. осіб. Релокація в просторовому аспекті дозволяє приймаючим регіонам посилити свій власний ендегенний потенціал на основі активізації виробничої діяльності в менш промислово розвинених західних регіонах, дозволяє зберегти і локалізувати всередині країни виробничий та трудовий потенціал [85, с. 190].

Науковці зауважують, що наслідком релокації підприємств стане переміщення великої кількості працівників та їхніх сімей, що потребуватиме соціального і побутового забезпечення новоприбулих, доступності для них роботи, житла, освітніх, медичних послуг. Це спричинить зростання навантаження на місцеву економіку і соціальну сферу, що зумовить необхідність додаткового контролю за процесами розміщення населення, їх планування і збалансування зусиль влади [85, с. 146].

На рис. 4.13 наведено перелік підприємств-лідерів в Києві, які виробляють товари легкої промисловості у 2024 році. На рис. 4.14 наведено перелік підприємств-лідерів у Львові, які виробляють товари легкої промисловості у 2024 році.

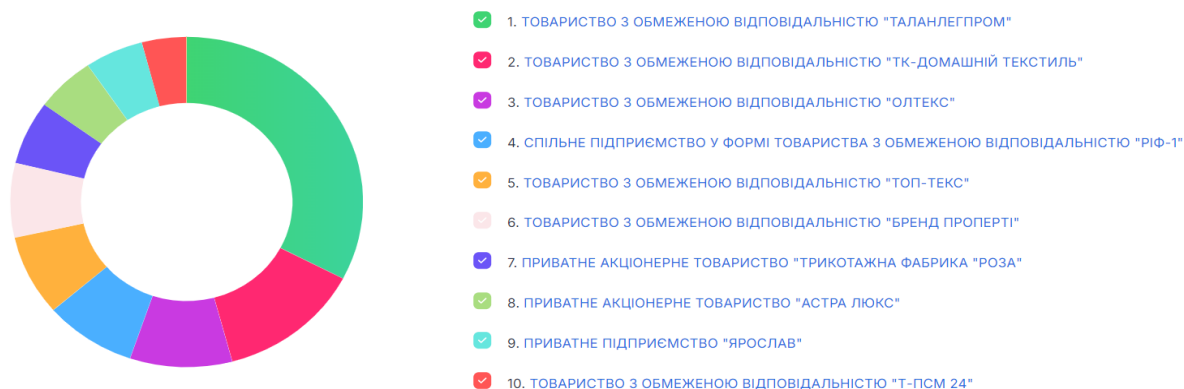

Рис. 4.13 - Перелік підприємств-лідерів в Києві, які виробляють товари легкої промисловості у 2024 році

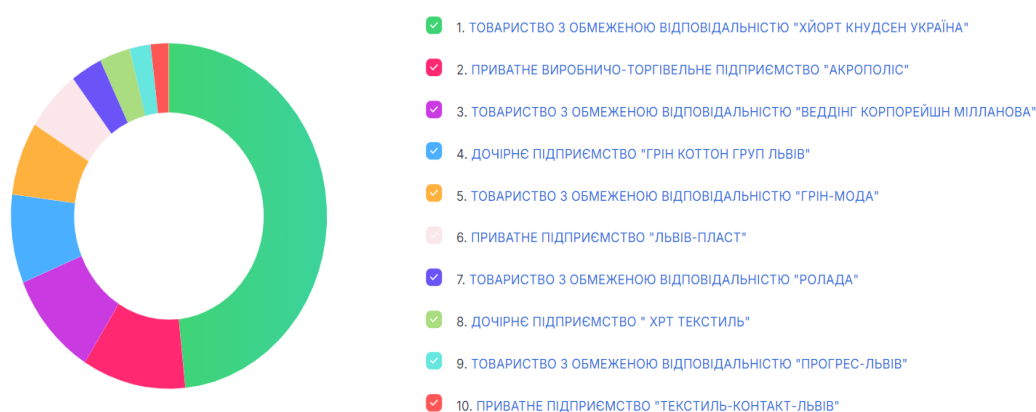

Рис. 4.14 - Перелік підприємств-лідерів у Львові, які виробляють товари легкої промисловості у 2024 році

Джерело: [303]

Через війну (2022-2024 років) тільки 70% швейних фабрик України продовжують працювати, а 2,5 тис. підприємств легкої промисловості, з яких більша частина – це суб'єкти малого підприємництва, від початку повномасштабної війни зазнали дефіциту кадрів та потребують фінансової підтримки.

В час війни ринок товарів легкої промисловості – на другому місці за обсягами споживання після харчової продукції. Тому Уряд запропонував

власникам підприємств легкої промисловості скористатися програмою «Власна справа». Це мікрогранти до 250 тис. грн, головною умовою отримання якого є створення 1-2 робочих місць. За час дії програми вже є майже 11 тис. переможців, які загалом отримали понад 2,5 млрд грн на бізнес. Використовуючи дані платформи Опендатабот визначено виробників товарів легкої промисловості, що мають найбільші прибутки за результатами 2023 року. Для їх ідентифікації було використано реєстр класифікація видів економічної діяльності. КВЕД - це система кодів, яка використовується для класифікації різних видів бізнесу.

До підприємств легкої промисловості відносяться такі види економічної діяльності: текстильне виробництво (розділ 13), виробництво одягу (розділ 14) і виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (розділ 15).

В додатку В представлено скріншоти 12 підприємств, з кожного розділу, які мали найбільший дохід у 2023 році.

А в таблиці 4.15 надано результати експрес-аналізу фінансових показників господарської діяльності підприємств-лідерів легкої промисловості за результатами 2023 року за допомогою таких показників як:

- дохід (тис. грн),
- чистий прибуток (тис. грн),
- активи (тис. грн),
- зобов'язання (тис. грн),
- кількість працівників,
- рентабельність доходу (%),
- рентабельність активів (ROA, %),
- коефіцієнт боргового навантаження (%),
- прибуток на працівника (тис. грн).

Проведений експрес-аналіз свідчить, що підприємства лідери мають позитивні фінансові результати діяльності за 2023 рік.

Таблиця 4.15

**Експрес-аналіз фінансових показників господарської діяльності підприємств-лідерів
легкої промисловості за результатами 2023 року (тис.грн)**

Рік	Дохід (тис. грн)	Чистий прибуток (тис. грн)	Активи (тис. грн)	Зобов'язання (тис. грн)	Кількість працівників	Рентабельність доходу (%)	Рентабельність активів (ROA, %)	Коефіцієнт боргового навантаження (%)	Прибуток на працівника (тис. грн)
ТОВ «ТАЛАНЛЕГПРОМ»									
2020	731720	27215	388365	105769	-	3.72%	7.01%	27.23%	-
2021	820489	17633	383682	83453	152	2.15%	4.60%	21.75%	116.01
2022	980796	155290	850613	395094	867	15.83%	18.26%	46.45%	179.11
2023	3704906	468974	1472398	587904	1911	12.66%	31.85%	39.93%	245.41
ТОВ «ВУЛТЕКС-С»									
2020	829568	3879	359396	-	-	0.47%	1.08%	-	-
2021	905506	4934	530271	518029	90	0.54%	0.93%	97.69%	54.82
2022	970930	9251	1670930	1649437	82	0.95%	0.55%	98.71%	112.82
2023	1700174	38824	158768	98451	77	2.28%	24.45%	62.01%	504.21
ТОВ НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО ТЕМП-3000									
2020	93313	1510	403827	222083	-	1.62%	0.37%	54.99%	-
2021	-	-	384731	194287	3	-	-	50.50%	-
2022	2736846	69974	2324432	2074185	72	2.56%	3.01%	89.23%	971.86
2023	2941259	73141	1907772	1584385	239	2.49%	3.83%	83.05%	306.03
ТОВ «ДАНА-МОДА» - типове підприємство легкої промисловості									
2020	1 144	-1 097	1 501	1 920	н/д	-95.89%	-73.08%	127.91%	н/д
2021	2 772	-867	955	2 222	23	-31.28%	-90.79%	232.67%	37.70 збитку на працівника
2022	2 833	48	779	2 014	21	1.69%	6.16%	258.54%	2.29
2023	2 728	14	1050	2 264	17	0.51%	1.33%	215.62%	0.82

Джерело : розраховано автором на основі [128]

Через відсутність доступу до всіх публічних відкритих даних, зокрема статистичних, у час воєнного стану, фрагментарно проаналізовано фінансові результати діяльності підприємств легкої промисловості за перше півріччя 2023 і 2024 років, таблиця 4.16, 4.17.

Компаративний аналіз та наведені статистичні данні доводять, що підприємства легкої промисловості у першому півріччі 2023 і 2024 років мають величезні збитки, проте обсяги виробництва суттєво збільшились у порівнянні з 2016 роком, про це свідчать Індeksi обороту продукції переробної промисловості за видами діяльності, таблиця 4.18.

Таблиця 4.18

Компаративний аналіз фінансових результати діяльності підприємств легкої промисловості за перше півріччя 2023 і 2024 років

	Код за КВЕД-2010	Фінансовий результат до оподаткування		Прибуток до оподаткування		Збиток до оподаткування		Кількість збиткових підприємств у % до загальної кількості підприємств		Тренд
		січень–червень 2024, млн.грн	січень–червень 2023, млн.грн	млн.грн	у % до січня–червня 2023	млн.грн	у % до січня–червня 2023	січень–червень 2024	січень–червень 2023	
Промисловість	B+C+D+E	107380,8	60952,9	190407,4	136,1	83026,6	105,2	28,4	27,3	Позитивний
Переробна промисловість	C	54487,4	52519,4	92545,8	115,0	38058,4	136,1	22,2	20,9	Позитивний
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13–15	667,2	1608,1	1148,5	70,9	481,3	4053,2	12,9	6,5	Позитивний

Джерело: побудовано автором на основі [69]

Наявність великих обсягів збитків пояснюється витратами на відновлення виробничої інфраструктури після руйнувань або списанням вартості основних фондів за рахунок прибутку, що були зруйновані через військові дії. Підприємства погашають ці збитки за рахунок отриманого прибутку.

Таблиці 4.16

Індекси обороту продукції переробної промисловості за видами діяльності у 2023-2024 роках

	Код за КВЕД-2010	2016=100%													Загальний тренд
		06/2023	07/2023	08/2023	09/2023	10/2023	11/2023	12/2023	01/2024	02/2024	03/2024	04/2024	05/2024	06/2024	
Переробна промисловість	С	172,7	167,8	172,8	171,5	170,6	178,7	194,9	154,7	166,9	188,0	199,1	196,8	193,4	
Текстильне виробництво	13	202,1	189,8	239,9	232,1	239,2	225,4	239,2	175,5	186,9	244,7	212,1	224,8	216,6	
Виробництво одягу	14	262,1	281,0	214,8	267,6	255,0	235,7	303,7	189,1	177,7	262,4	291,1	343,7	350,3	Позитивний
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	15	295,1	311,6	246,1	298,5	310,4	306,0	336,7	193,3	242,4	266,3	284,3	269,7	232,5	

Таблиця 4.17

Фінансові результати діяльності підприємств легкої промисловості за січень – вересень 2021-2023 рр.

Сектор	Січень- вересень 2021 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств	Січень- вересень 2022 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств	Січень- вересень 2023 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств	Січень- вересень 2021 року Прибуток/ збиток, млн. грн	Січень- вересень 2022 року Прибуток/ збиток, млн. грн	Січень- вересень 2023 року Прибуток/ збиток, млн. грн	Загальний тренд
Промисловість	74,9	56	73,8	321,833.6	-134,712.8	87,963.3	
Виробництво	79,3	60	80,8	143,857.8	-82,702.7	71,870.6	
текстильна промисловість, пошиття одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	84,6	74,3	89,6	1,001.7	160.4	2,565.9	

Джерело: розраховано автором на основі [69]

У 2023 році підприємства легкої промисловості відновили нарощування інвестицій в обладнання – понад 62 млн.дол. США або 156% до 2022 р., (у 2021 р. – 73,5 млн.дол. США) та сплатили до бюджету понад 3,7 млрд.грн податків, що у півтора раза більше проти 2022 та в 1,8 раза більше, ніж у 2021 році [87].

За результатами аналізу мілітарного впливу на розвиток підприємства легкої промисловості, який проводився ПРООН [145], було встановлено, що перший рік війни призвів до обвалу ВВП і негативно вплинув на всі сектори національної економіки. Однак у 2023 році економіка почала поступово відновлюватися, і очікується, що ця тенденція продовжиться.

Фінансові результати діяльності підприємств легкої промисловості за січень – вересень 2021-2023 рр. (таблиця 4.17) позитивні, тобто підприємства текстильної промисловості, пошиття одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у час війни не мають збитків, що пояснюється наявністю державного замовлення, яке збільшилось задля забезпечення Збройних сил України, Держаної служби з надзвичайних ситуацій, територіальної оборони, медичних установ спеціалізованим одягом та взуттям. Про це також свідчать результати експрес аналізу фінансових показників господарської діяльності виробників-лідерів товарів легкої промисловості за видами економічної діяльності (ТОВ «ВУЛТЕКС-С», ТОВ НВП „ТЕМП-3000“ і ТОВ «ТАЛАНЛЕГПРОМ»), таблиця 4.16.

Результати експрес-аналізу господарської діяльності виробників-лідерів підтверджують, що великий вплив на результати фінансової діяльності підприємств легкої промисловості має їхня маркетингова діяльність (сукупність стратегій, методів і тактичних заходів, спрямованих на дослідження ринку, формування попиту, просування продукції та задоволення потреб споживачів у сфері виробництва текстильних, швейних, взуттєвих, галантерейних та інших товарів легкої промисловості).

Основними напрямками маркетингової діяльності підприємств легкої промисловості визначено: вивчення потреб та уподобань споживачів, аналіз конкурентного середовища (позиції брендів, ціноутворення, якість продукції), дослідження трендів моди, екологічних стандартів, інноваційних матеріалів, Моніторинг зовнішньоторгівельної кон'юнктури (експортні можливості, імпорتنі бар'єри).

Продуктова політика лідерів-виробників передбачає розробку асортиментної стратегії (оновлення колекцій, сезонність, спеціалізація), впровадження інноваційних матеріалів та технологій (еко-текстиль, smart-тканини), дизайн, брендинг, формування унікальної торгової пропозиції (USP).

Цінова політика охоплює використання динамічного ціноутворення залежно від сегмента ринку, стратегії конкурентного позиціювання (економ-середній, преміумсегмент), політику знижок, акцій, програми лояльності. Канали збуту та дистрибуція сприяють розвитку власних магазинів, франчайзингових мереж, співпраці з торговими мережами, маркетплейсами (Rozetka, Amazon, Wildberries), впровадженню омніканального маркетингу (онлайн та офлайн-продажі).

Комунікаційна політика (просування) включає цифровий маркетинг (SEO, контент-маркетинг, таргетована реклама в соцмережах), інфлюенс-маркетинг (співпраця з блогерами, fashion-експертами), екологічний маркетинг (Green Marketing) (просування еко-продукції), PR-кампанії та участь у виставках, модних показах, форумах.

Сучасні тренди у маркетинговій діяльності підприємств легкої промисловості: екологічність та сталість (виробництво безвідходних матеріалів, біорозкладні тканини), персоналізацію товарів (індивідуальний пошив, кастомізація дизайну), розвиток e-commerce та маркетплейсів (швидка доставка, віртуальні примірки), технологічні інновації (використання 3D-друку, RFID-міток, блокчейну у логістиці).

Ефективна маркетингова діяльність підприємств легкої промисловості є ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності, завоювання нових ринків і побудови довгострокових відносин зі споживачами. Сучасний маркетинг вимагає адаптації до цифрової трансформації, змін споживчих уподобань і розвитку екологічно відповідального бізнесу.

З практичної точки зору критичну важливість має позитивного ставлення споживачів до цифрового маркетингу тобто покупок в Інтернеті. Для бізнесу в легкій промисловості, що працює у висококонкурентному цифровому середовищі, ці знання є особливо цінними. Вони припускають, що стратегічний фокус на створенні зручних інтерфейсів цифрового маркетингу, які покращують загальний споживчий досвід, може призвести до підвищення залученості та підвищення коефіцієнта конверсії. Спрощення інтерфейсу користувача та забезпечення інтуїтивності інструментів цифрового маркетингу може значно знизити бар'єри для прийняття споживачами, тим самим підвищуючи їхню готовність взаємодіяти з цифровим контентом та здійснювати онлайн-транзакції.

Такий підхід не тільки підвищує задоволеність споживачів, але й зміцнює позиції бренду на цифровому ринку, сприяючи більш захоплюючому та безперебійному користувацькому досвіду. Крім того, ключову роль сприйняття безпеки у впливі на поведінку споживачів, що є фактором, який набуває все більшої важливості в міру того, як покупки в Інтернеті стають все більш поширеними. Забезпечення того, щоб споживачі відчували себе в безпеці під час участі в цифрових транзакціях, має першорядне значення для підтримки їхньої довіри та заохочення подальшої взаємодії. Підприємствам легкої промисловості слід приділяти першочергову увагу впровадженню надійних заходів безпеки, таких як передові технології шифрування та багатофакторна автентифікація, щоб захистити дані клієнтів і захистити від потенційних зломів. Крім того, прозоре інформування споживачів про ці методи безпеки може ще більше зміцнити їхню впевненість у використанні

цифрових методів оплати. Роблячи це, підприємства не тільки пом'якшують потенційні ризики, але й формують довгострокову лояльність клієнтів, оскільки споживачі, швидше за все, залишаться з брендом, який вони сприймають як надійний і надійний з точки зору захисту своєї особистої та фінансової інформації.

Розуміння ключових факторів прийняття споживачами цифрового маркетингу та купівельної поведінки в Інтернеті може стати основою для розробки маркетингової підтримки підприємств у повоєнний час через зростання цифрової комерції, приносячи користь як споживачам, так і бізнесу.

Аналітики зазначають, що у цілому повномасштабне вторгнення змусило трансформувати український бізнес або тимчасово призупинити свою діяльність. Найбільше постраждали сектори будівництва, готельного бізнесу та туризму. Лише 11,5 % будівельних компаній змогли підтримувати свою діяльність, а 26,3 % зазнали перерви на шість місяців або більше. Найменше постраждали сектори інформаційних технологій і сільське господарство: 76,9 % компаній у цих секторах продовжували працювати протягом усього періоду повномасштабного вторгнення. Основний тягар повномасштабного вторгнення припадає на східні та південні регіони. Після агресії 18,2 % компаній на сході були змушені припинити свою діяльність на більш ніж 12 місяців, тоді як у південних регіонах 12,7 % компаній припинили діяльність на 12 місяців і більше. Найменше втрат від повномасштабного вторгнення зазнали підприємства західного та північного регіонів.

Якісний секторальний аналіз розвитку підприємств легкій промисловості у час війни проведено Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій [163].

Фахівці виявили, що під час війни спостерігається погіршення виробничих показників у легкій промисловості. Хоча індекс виробництва знизився, очікування щодо майбутнього виробництва залишаються позитивними. Попри зменшення фактичних продажів, підприємства галузі

зберігають оптимістичні прогнози щодо обсягів реалізації. У 2024 році підприємства легкої промисловості не досягли показників, близьких до повного використання своїх виробничих потужностей, а рівень їх використання виявився дуже нестабільним. Основною причиною цього є відключення електроенергії, внаслідок чого підприємства повідомили про втрати 15% робочого часу. Іншими факторами, що впливають на варіативність показників зайнятості потужностей, є нестабільні замовлення та проблеми з логістикою. У 2024 році більшість експортерів легкої промисловості продовжували свою зовнішньоекономічну діяльність: 76% компаній заявили про продовження експорту продукції. Загалом індекс змін експорту в легкій промисловості під час повномасштабної війни був трохи вищим за середній показник по Україні, рис. 4.15.

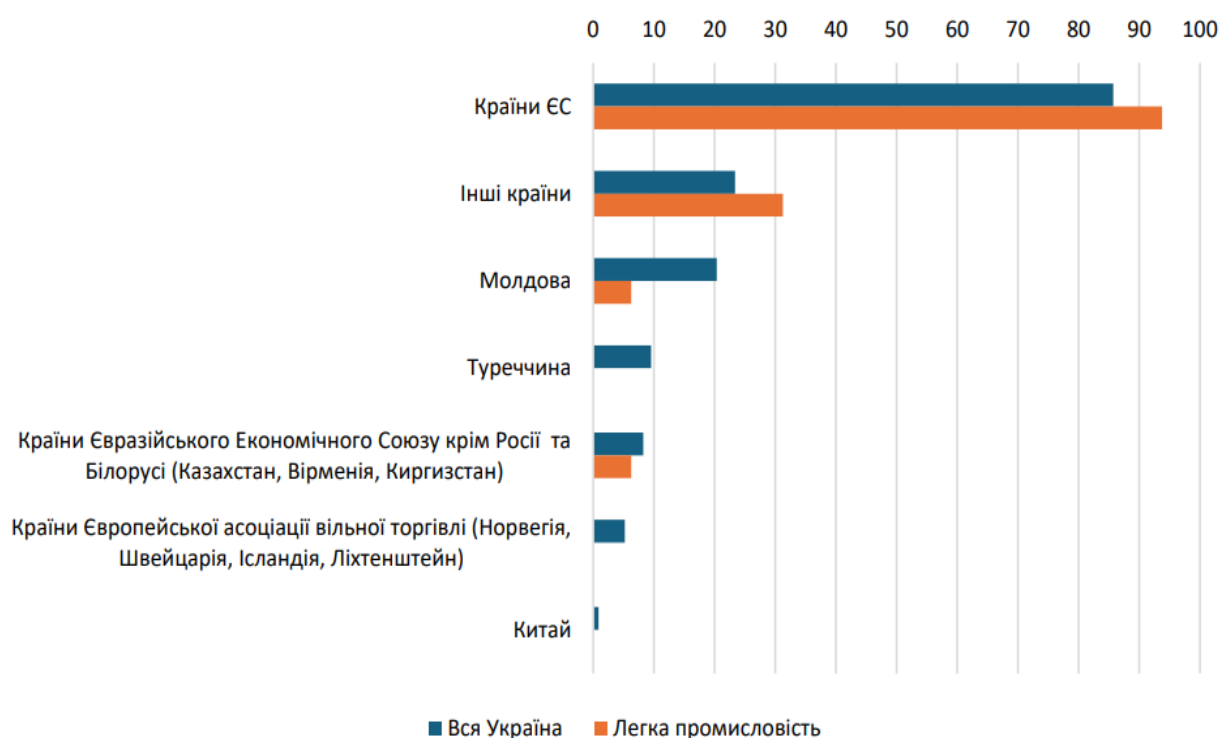

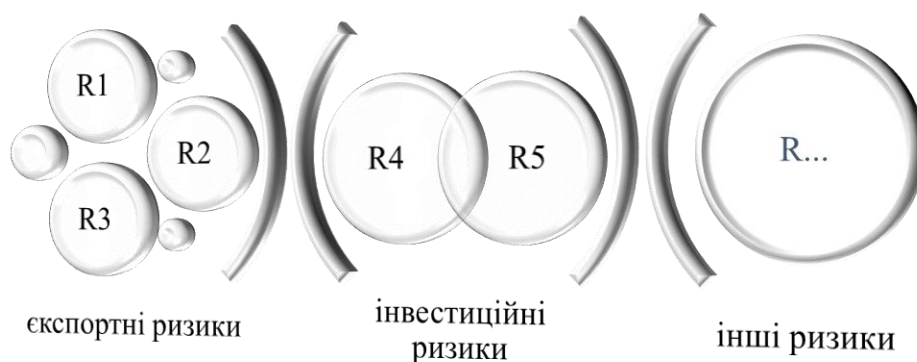
Рис. 4.15 - Головні напрямки експорту продукції легкої промисловості у серпні 2024 року

Джерело: [163]

Індекс змін експорту свідчить про залежність підприємств від таких перешкод, як проблеми з доступом до електроенергії, складна та дорога

логістика, а також нестабільний попит. Основними напрямками експорту для підприємств легкої промисловості є країни Європейського Союзу, що є очікуваним з огляду на зміни в логістичних маршрутах.

Більшість експортерів помірно оцінюють наявність нетарифних бар'єрів для експорту і стикаються з певними труднощами під час проходження митного контролю. Для підтримки експорту продукції легкої промисловості залучалося приватне акціонерне товариство «Експортно-кредитне агентство» (ЕКА), засноване у 2018 році. Метою діяльності ЕКА є стимулювання масштабної експансії експорту товарів, робіт та послуг українського походження. ЕКА досягає цієї мети шляхом страхування фінансових ризиків, які виникають під час здійснення українського експорту, рис.4.16.

де: R1 – ризики того, що іноземний покупець не розрахується з українським експортером; R2 – ризики того, що український експортер не поверне експортний кредит; R3 – ризики того, що спрацює гарантія надана в забезпеченні виконання зобов'язань українського експортера; R4 – ризик того, що позичальник (український суб'єкт господарювання) не поверне інвестиційний кредит внаслідок настання воєнних та/або політичних ризиків; R5 – ризик того, що інвестор втратить прямі інвестиції або не зможе отримати дивіденди з такої інвестиції внаслідок настання воєнних та /або політичних ризиків.

Рис. 4.16 – Групування видів ризиків, що страхуються ЕКА

Джерело: побудовано автором на основі [163]

ЕКА страхує український експорт всіх робіт та послуг, а також товарів згідно з кодами УКТ ЗЕД з урахуванням обмежень, встановлених статтею 8 Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної

діяльності» [81]. На рис. 4.17 подано приклад інтерпретації страхування продукції легкої промисловості на мапі експортної підтримки ЕКА по регіонах світу. Але найбільшою перешкодою для діяльності підприємств легкої промисловості у 2024 році став брак робочої сили внаслідок мобілізації та/або виїзду співробітників, рис. 4.18.

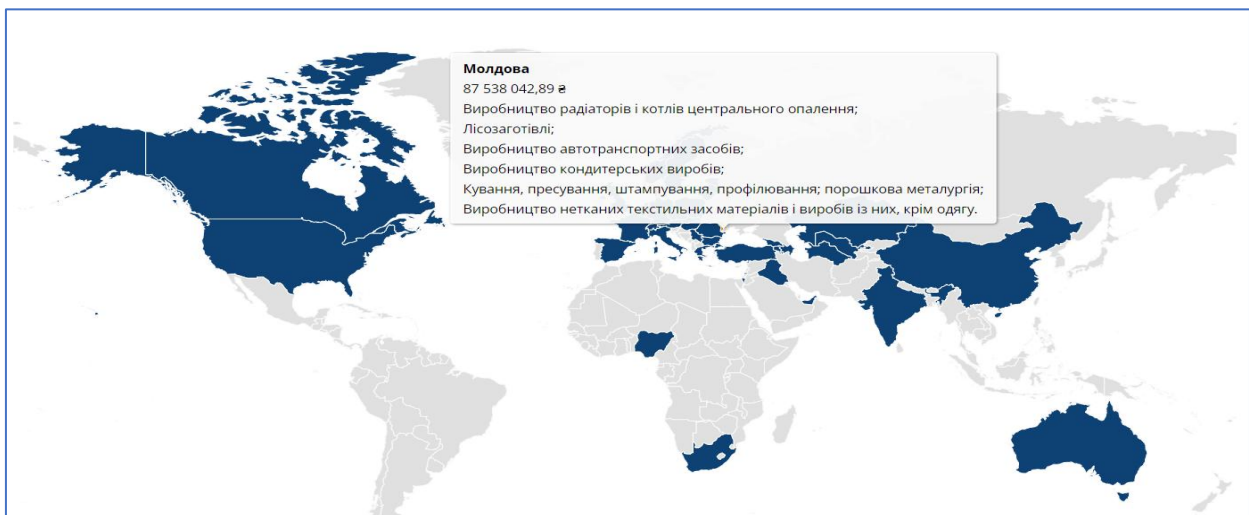

Рис. 4.17 - Мапа експортної підтримки ЕКА реалізації продукції в Молдову

Джерело: [163]

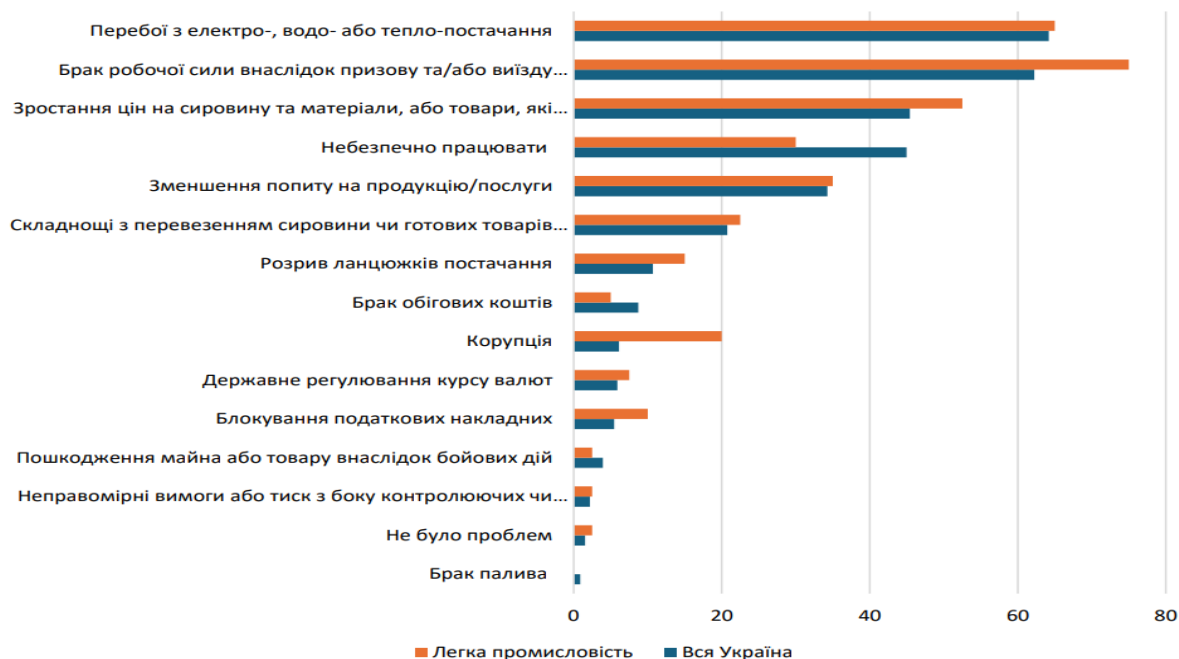

Рис. 4.18 – Перешкоди в роботі підприємств легкої промисловості у час війни

Джерело: [163]

У 2024 році середній термін забезпеченості новими замовленнями для підприємств легкої промисловості становив 7 місяців, що близько відповідає середньому показнику по Україні (7,1 місяця). Більшість підприємств у цій галузі мають замовлення на короткі терміни: лише 10% компаній отримують замовлення на 12 і більше місяців. При цьому 30% підприємств не мають замовлень навіть на один місяць.

Оцінки фінансово-економічної ситуації підприємств легкої промисловості є досить нестабільними, що, ймовірно, пов'язано з проблемами, зокрема з доступом до електроенергії. Рівень невизначеності для цих підприємств залишається високим, особливо щодо довгострокових планів. Для оцінки військового впливу на діловий клімат Інститут економічних досліджень та політичних консультацій провів опитування промислових підприємств у рамках проєкту «Ділова думка», щоб визначити та вивчити критерії ділового клімату в Україні, зокрема в легкій промисловості під час воєнного стану.

Серед опитаних підприємств були компанії різних розмірів, визначених за кількістю працівників. У вибірці 14,2% становлять мікропідприємства (до 10 працівників), 29,5% — малі (від 11 до 50 працівників), 33,2% — середні (від 51 до 250 працівників), і 23,1% — великі (понад 250 працівників). На основі отриманих даних було побудовано профіль ділового клімату промислових підприємств України та легкої промисловості, рис. 4.19.

З рис. 4.19 видно, що профілі майже збігаються, але є відмінності, особливо це стосується таких критеріїв як обсягів виробництва та продажів готової продукції, експорту, податкової заборгованості тощо. Для узагальнення проведених аналітичних досліджень сформовано матрицю, яку подано в таблиці 4.19.

Отже, вплив війни (2014-2024 років) на розвиток підприємств легкої промисловості має контрверсійний характер, через різні причини, економічні, соціальні, екологічні, політичні, мілітарні тощо.

Рис. 4.19 – Профіль ділового клімату на промислових підприємствах України та легкої промисловості у 2024 році

Джерело: побудовано автором на основі [163]

До цього ж висновку прийшли аналітики журналу Forbes Ukraine, які проводили дослідження у 2024 році. Додаток Г.

Легка промисловість в регіонах України у повоєнний період характеризується як стратегічно важлива галузь, яка орієнтується на виробництво продукції для військових потреб та експорт за кордон. Проте через зростання конкуренції з боку азійських товарів та повернення західного масмаркету українські виробники часто втрачають позиції на внутрішньому fashion-ринку. За даними 2023 року кількість виробників легкої промисловості зросла на 22%, а в Україні налічується понад 19 700 виробників одягу, взуття, текстильних та шкіряних виробів, з яких 72 % – це приватні підприємці (ФОП), а лише 1 % – великі підприємства. За результатами 2023 року їхній сукупний

дохід скоротився на 13 % і становить 47,1 млрд грн, при цьому найбільша частка (23 млрд грн) припадає на виробників одягу.

Основними проблемами галузі в умовах війни є брак кваліфікованих кадрів, зменшення виробництва сировини, труднощі в логістиці, висока імпортозалежність та безпосередні воєнні ризики. Хоча кількість операторів легкої промисловості стрімко зростає по всіх областях країни, у 2022 році Херсонська область зазнала найбільших втрат (мінус 11 %), а у 2023 році їх кількість зросла на 25 %. Найбільша частка операторів (14 %) зареєстрована в Києві, друге місце – Харківська область (13 %), третє – Львівська (8 %). Багато швейних підприємств із початком повномасштабного вторгнення переорієнтувалися на пошиття одягу для силових структур (ЗСУ, поліції тощо), що дозволило їм зберегти бізнес. За даними, 60 % компаній із топ-10 за ви торгом спеціалізуються на виробництві спецодягу або взуття для військових, медичних і тактичних потреб, причому більшість з них працює під однією торговою маркою. Лідери ринку експортують свою продукцію до однієї або декількох країн, наприклад, «ТЕМП-3000» здійснює експорт у 30 країн.

Галузь стикається із значним відтоком кваліфікованих кадрів за кордон протягом останніх 2,5 років, зокрема, жінки-фахівці – швачки, розкрійниці, проєктувальниці – виїжджають за вигіднішими умовами, які пропонують європейські підприємства. Частину цих працівників вивозять також асоціації виробників і міжнародні донори, особливо молодих дизайнерів, чиї таланти отримують міжнародне визнання. В Україні загалом бракує кваліфікованого персоналу: більшість робітників – старшого віку, а молодь переважно обирає кар’єру дизайнера через вищу престижність цієї професії.

За даними, забезпеченість виробників українськими матеріалами складає лише 10–15 %; решта продуктів імпортується. Найчастіше замовляється штучна тканина (поліефір, поліамід, поліестер), а також тканини «нового покоління» (фліс, мембранна тканина), натуральна сировина, нитки

для машинного вишивання та фурнітура. Імпортозалежність збільшує собівартість виробництва через додаткові витрати на транспортування та розмитнення сировини. Лідером імпорту є Китай (34 % товарів на суму \$1 млрд), близько 17 % припадає на Туреччину (\$543 млн), а також важливими постачальниками є Польща, Німеччина, Італія, Велика Британія та, нещодавно, М'янма.

Щодо взуття, Україна здебільшого закуповує вироби з натуральної шкіри та текстильних матеріалів з азійських країн: з Китаю – 40 % для шкіряного взуття та 57 % для текстильного, а також з Туреччини, В'єтнаму та Індонезії. Чоловічий одяг, зокрема костюми, піджаки, штани, светри та джемperi, імпортується з Туреччини, Китаю, Бангладеш, Пакистану та В'єтнаму. Крім того, з Китаю імпортується 70 % валіз, сумок, футлярів та інших аксесуарів.

Незважаючи на те, що український продукт часто дешевший за західний масмаркет, споживачі віддають перевагу іноземним брендам, таким як H&M, що обумовлено позитивним іміджем цих марок і недовірою до вітчизняних виробників. Поточна логістика імпорту також зазнає змін: раніше весь імпорт надходив через порти в Одесі, а зараз підприємцям доводиться транспортувати товари наземним транспортом через посередників у Польщі, що збільшує собівартість і викликає затримки у поставках. Також процес закупівель сировини ускладнюється через обмеження виїзду представників компаній за кордон для огляду товарів.

Експорт української продукції легкої промисловості у шість разів поступається імпорту. Найбільш продуктивним роком для міжнародної торгівлі був 2021 р., коли експорт становив \$1,2 млрд, але за два роки війни експорт впав понад на 70 % – до \$484 млн. Основним споживачем залишається Європа, яка на кінець 2023 р. отримувала 84 % експорту галузі. Найбільший експорт припадає на Польщу (20 % товарів на суму \$94,8 млн), Данію (11 % – \$54,4 млн) та Німеччину (10 % – \$49 млн).

У 2023 році виробники легкої промисловості заробили 47,1 млрд грн. З-поміж основних товарів, що експортуються, шість складають сировина, а готових товарів – чотири, серед яких найбільше попиту має одяг для жінок (на суму \$33,3 млн, частка 9 % експорту), що реалізується переважно в Польщі, Франції, Великій Британії, Румунії та Німеччині. Проте позначення «Made in Ukraine» набуло негативного іміджу, асоціюючись із нестабільністю, що знижує довіру потенційних клієнтів до українського виробника. Окрім цього, перспективним напрямом експорту є military-продукція та спецодяг для силових структур, що сприяє промоції українських виробників на міжнародних ринках.

За останні 2,5 роки галузь зіштовхнулася з відтоком кваліфікованих кадрів за кордон, особливо серед жінок-фахівців (швачок, розкрійниць, проєктувальниць), оскільки європейські компанії пропонують кращі умови працевлаштування, що знижує ймовірність їх повернення. Загалом, в Україні бракує кваліфікованого персоналу, оскільки молодь частіше обирає кар'єру дизайнера, а традиційні професії у легкій промисловості не користуються престижністю.

За даними, забезпеченість виробників українською сировиною становить лише 10–15 %, решта продукції імпортується. Основними постачальниками є Китай, Туреччина, а також інші країни, такі як Німеччина, Італія та Велика Британія. Імпортозалежність спричиняє підвищення собівартості виробництва через додаткові витрати на транспортування та розмитнення. Наприклад, Китай постачає 34 % імпортованої сировини на суму \$1 млрд, а Туреччина – 17 % (\$543 млн). Крім того, з'явилися нові джерела імпорту, серед яких М'янма.

Загалом, попри конкурентоздатність українського продукту за ціною, споживачі часто обирають іноземні бренди через їхній позитивний імідж, що негативно впливає на внутрішній ринок. Водночас, за умов війни виробники зосереджуються на пошитті одягу для силових структур, що дозволяє деяким

підприємствам виживати. Зараз 60 % компаній із топ-10 за виторгом спеціалізуються на виробництві спецодягу або взуття, що експортується в іноземні країни (наприклад, «ТЕМП-3000» постачає свою продукцію у 30 країн).

Підсумовуючи, легка промисловість України стикається з низкою викликів, серед яких – нестача кваліфікованих кадрів, висока імпортозалежність, зниження доходів, труднощі логістики та конкуренція з іноземними брендами. Для відновлення галузі необхідно модернізувати виробничі потужності, розвивати сировинну базу, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу через кредитні програми і дотації, а також впроваджувати сучасні маркетингові стратегії, що сприятимуть підвищенню конкурентоздатності українського продукту як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Крім того, важливо інвестувати в кадровий розвиток, що включає підготовку та перепідготовку спеціалістів, щоб забезпечити галузь кваліфікованими кадрами. Перелічені заходи дозволять не лише відновити легку промисловість у повоєнний період, але й створити сприятливі умови для її подальшого зростання, що позитивно вплине на економіку країни в цілому.

В перші місяці повномасштабної війни підприємства легкої промисловості демонстрували більше падіння виробництва, ніж інші галузі промисловості. Водночас досить швидко підприємства адаптувались, включно завдяки змозі переорієнтуватись на військові замовлення. Основними перешкодами для діяльності підприємств легкої промисловості є нестабільний попит та наявність тільки державних довгих замовлень. При цьому, більшість компаній, які експортували свою продукцію до лютого 2022 року, продовжують це робити.

Важливою перешкодою для діяльності галузі також є брак робочої сили. Хоча рівень невизначеності залишається високим, більшість підприємств мають позитивні очікування щодо розвитку галузі в майбутньому.

Таблиця 4.19

**Матриця оцінки наслідків мілітарного впливу (2010-2024 років) на
розвиток підприємств легкої промисловості**

№	Критерії/ наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості	Джерело інформації та методики оцінки								Тренд
		Світовий банк	«Укрлепром»	Держстат	ПРООН	USMarket	ЕКА	ІЕДПК	Опендата	
										Позитивний Негативний
1	Обсяги реалізації продукції (товарі) легкої промисловості за 2010-2023 рік			Таблиця 4.14						
2	Характер руйнування виробничої інфраструктури	§ 4.3								
3	Тренд скорочення робочих місць		§ 4.3							
4	Фінансові результати діяльності підприємств за 2010-2023 роки			Таблиця 4.15						
5	Індекси обороту продукції переробної промисловості 2023 – 2024 р.			Таблиця 4.17						
6	Фінансові результати діяльності підприємств легкої промисловості за 2023-2024 роки				§ 4.3				Таблиця 4.16	
7	Державне замовлення на продукцію легкої промисловості		§ 4.3							
8	Кількість мікро, малих і середніх підприємств					§ 4.3				
9	Страховання експорту						Рис.4.16			
10	Перешкоди в роботі підприємств							Рис.4.18		

вплив - контрoверсійний

Джерело: розроблено автором

Для ухвалення підприємством легкої промисловості рішення про можливість виходу з новим продуктом, товаром або новою технологічною розробкою на міжнародний ринок після війни, потрібно буде вивчити та оцінювати не тільки трансформоване конкурентне середовище, а й проводити оцінку ризиків і потенційних наявних або скритих загроз з боку великих виробників, що вже опанували цей ринок поки Україна воювала.

Обмежений характер можливостей підприємств легкої промисловості, після війни, обумовлює доцільність використання конкурентних переваг певного сегмента ринку (військовий одяг), його логістичних мереж тощо.

Підприємства легкої промисловості у мирні часи більш схильні до ризику, тому зазвичай вони вважаються «ризиковими». Таке становище обумовлено високою залежністю підприємств легкої промисловості від коливань конкурентного середовища та моди. Підприємства легкої промисловості мають значний вплив на попит населення, яке проживає у великих містах через створення нових трендів та колекцій, які мають велику популярність в мегаполісах. Більш конститутивними факторами, що впливатимуть на просторовий розвиток підприємств даної галузі є:

сировинний - який впливає на розміщення малих та середніх підприємств з первинної переробки сировини в тих регіонах, які не постраждали через війну. Сировинні потоки забезпечують сировиною, напівфабрикатами, комплектуючими підприємства за допомогою дорожнього і транспортного господарства, агропромислового комплексу, енергетичних підприємств тощо;

логістичний - який передбачає досконалу та безпечну систему транспортування, як сировини, напівфабрикатів так і готової продукції, забезпечення підприємств сучасними транспортними засобами, наявність відпрацьованих логістичних маршрутів, систем надання ремонтних та інших послуг;

споживчий - при оцінюванні місткості споживчого ринку аналізуються можливості зростання сукупної купівельної спроможності населення з використанням показників сукупних ресурсів (або витрат), роздрібного товарообороту та обсягу реалізованих споживчих послуг;

інфраструктурний, який, знаходячись в нерозривному зв'язку з іншими факторами, впливає на стабільність роботи підприємств малого і середнього бізнесу та інших підприємств легкої промисловості, об'єднуючи інформаційний, кадровий, інвестиційний, інноваційний та інші потенціали. Впливає на можливість забезпечення виробництва основними необхідними комунікаціями за показниками густоти автомобільних шляхів та залізниць, місткості АТС, вартості основних засобів виробництва по розподілу електроенергії, газу і води на одну особу;

кадровий, який передбачає наявність такого середовища, в якому спостерігається розвиток потенціал професійно підготовлених трудових кадрів, які забезпечують ефективність реалізації функції системи керування, через принципові траєкторії руху людини в рамках професії або організації. На оцінку кадрового забезпечення впливає забезпеченість трудовими ресурсами, їх освітньо-кваліфікаційний рівень та вартість робочої сили. При цьому використовуються такі показники, як щільність населення, чисельність економічно-активного населення, підготовка кадрів навчальними закладами, підвищення кваліфікації кадрів, середньомісячна заробітна плата працівників.

Інвестиційний потенціал у трансформаційній економіці України являє собою сукупність ресурсів, можливостей та умов, які визначають здатність країни залучати й ефективно використовувати інвестиції в умовах економічних змін. Він формується під впливом різних факторів, зокрема фінансових, виробничих, інфраструктурних, інноваційних, людських та інституційних. У контексті трансформаційної економіки України інвестиційний потенціал залежить від успішності економічних реформ, стабільності регуляторного середовища, ступеня інтеграції у світову

економіку та здатності країни створювати привабливі умови для інвесторів. Він є ключовим чинником забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності країни та її економічної безпеки.

Після війни суттєво не збільшиться роль легкої промисловості у формуванні і наповненні товарами вітчизняного виробника українського ринку через «звуження асортименту» у час війни, тому що більшість підприємств легкої промисловості у воєнний час перепрофілювалось на виробництво продукції військового призначення або спеціального одягу.

Асоціація «Укрлегпром» озвучила ключові питання для підтримки галузей легкої промисловості у повоєнний час, які сприятимуть збереженню робочих місць: продовження дії механізму розстрочки сплати ПДВ при закупівлі обладнання; запровадження пільгового режиму сплати податку на прибуток для працюючих виробничих підприємств; зміна підходів до тендерних закупівель, що має покращити бізнес-клімат і знизити напругу від і без того складного становища та кількості щоденних викликів, а саме: переможець отримує 60%, а решта учасників – 25% і 15% від лоту. Це сприятиме збільшенню учасників і зменшення ризику невиконання укладених договорів [211].

Таким чином, за результатами праведного аналізу можна констатувати, що підприємства текстильної промисловості зберігали стабільний обсяг реалізації продукції, але через військові дії в 2022 році спостерігалось різке зниження обсягів. У 2023 році обсяг реалізації знову зріс, що пов'язано з держзамовленням на військову форму та взуття, що свідчить про здатність легкої промисловості адаптуватися до нових умов ринку.

Фінансові результати підприємств показали зростання прибутковості у 2023 році, що обумовлено збільшенням попиту на товари військового призначення. Деякі підприємства зазнали збитків на початку війни через руйнування виробничих потужностей, однак поступово відновили свої позиції на ринку, зокрема завдяки програмам фінансової підтримки від держави та

мікрокредитам для бізнесу;

Внаслідок воєнних дій спостерігалась релокація підприємств на Західну Україну, де вони інтегрувалися в нові ринки праці та споживання. Релокація підвищила рівень зайнятості у приймаючих регіонах і посилила економічний потенціал місцевої промисловості. Однак це також спричинило навантаження на місцеву інфраструктуру та соціальні послуги, що вимагає збалансованого підходу до регіонального розвитку.

Переміщення підприємств підкреслило важливість інфраструктурної забезпеченості, включаючи транспортну доступність і наявність логістичних центрів. Розвинена інфраструктура у західних регіонах забезпечила умови для функціонування релокованих підприємств, що дозволило галузі легше адаптуватися до змін. У 2023 році значну частку ринку забезпечило державне замовлення на товари легкої промисловості, зокрема військовий одяг та взуття. Це стало драйвером для розвитку галузі в умовах обмеженого попиту з боку цивільного населення.

Аналіз показників просторового розвитку свідчить про високу адаптивність легкої промисловості України до змін зовнішнього середовища, зокрема до викликів, пов'язаних із військовими діями. Релокація підприємств до західних регіонів сприяла збереженню виробничого потенціалу та забезпеченню потреб Збройних Сил України. Галузь також показала здатність до швидкого реагування на державне замовлення, що стало ключовим фактором відновлення її фінансової стабільності.

Підсумовуючи можна стверджувати, що в параграфі ідентифіковано наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості за результатами дисконтування та аналізу динаміки обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва підприємствами текстильного виробництва, з виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів за 2010-2023 роки, компаративного аналізу фінансових результати діяльності підприємств

легкої промисловості, експрес-аналізу фінансових показників господарської діяльності галузевих підприємств-лідерів та інших критеріїв, що дозволи побудувати профіль ділового клімату на промислових підприємствах країни та легкої промисловості, матрицю наслідків мілітарного впливу (2014-2024 років) на розвиток підприємств легкої промисловості й встановити контрверсійність мілітарного впливу на розвиток легкої промисловості. Що обумовлює необхідність проведенні подальших досліджень з урахуванням умов імплементації цілей сталого розвитку.

Висновки до розділу 4

Легка промисловість України охоплює підгалузі, що виробляють споживчі товари – тканини, одяг, взуття, предмети галантереї та парфумерії тощо, серед яких – текстильна, швейна, трикотажна, шкіряно-галантерейна, взуттєва, хутрова та інші. В умовах повномасштабної війни легка промисловість стала стратегічною галуззю, яка виробляє одяг та взуття не тільки для військових, які захищають суверенітет України – Сил безпеки й оборони України (Збройних сил, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Національної поліції, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту), а і для медиків, Державної служби надзвичайних ситуацій, волонтерів тощо. Сировиною для галузі є агропромисловий комплекс, який виробляє натуральні, штучні та синтетичні волокна. Легка промисловість переробляє як власну (льон, шкіра, хутро, хімічні волокна, вовна), так і привізну (бавовна, текстиль) сировину.

Для здійснення економічного аналізу тенденцій розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний часи сформовано відповідну процедуру, яка враховує обмеженість доступу відкритих публічних і статистичних даних щодо господарської діяльності підприємств в умовах воєнного стану та враховує просторовість – властивість або якість, що характеризує організацію, розподіл і взаємне розташування об'єктів у просторі. У соціально-економічному контексті вона відображає структуру та функціональні зв'язки територій, способи їхнього використання і взаємодії, що визначають організацію просторових систем (міста, регіони, країни). Це поняття включає аспекти географічного розташування, просторової структури, масштабування та впливу просторових факторів на розвиток суспільства і економіки.

Для визначення тенденцій розвитку легкої промисловості було проведено аналіз: динаміки середньої заробітної плати в галузі; динаміки обсягів реалізованої продукції суб'єктами господарювання переробної галузі та частки обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності "текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри"; динаміки обсягу реалізованої продукції текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у довоєнний та воєнний час; динаміки обсягів виробленої продукції товарів суб'єктами господарювання за видами економічної діяльності; динаміки індексів виробництва за основними промисловими групами легкої промисловості та середній темп зростання; обсягів зовнішньої торгівлі України та товарної структури зовнішньої торгівлі за окремими групами товарів легкої промисловості щодо країн, з якими Україна має угоди про вільну торгівлю, зокрема товарами легкої промисловості. Досліджено показники технологічності підприємств легкої промисловості серед галузей переробної промисловості України (встановлено низький рівень), що сприяло формуванню матриці SWOT-аналізу довоєнного розвитку легкої промисловості.

Для проведення просторового аналізу розвитку легкої промисловості використано аналітичну базу YC.Market, яка дозволила побудувати мапу просторового розміщення підприємств легкої промисловості за регіонами у 2014 році за допомогою КВЕД, до яких відносяться підприємства легкої промисловості (з виробництва одягу, виробництва зі шкіри та виробів зі шкіри та інших матеріалів, текстильного виробництва).

Мапа підгалузей легкої промисловості станом на 01.01.2014 року доводить, що основними центрами легкої промисловості в Україні вважались міста: Київ, Харків, Львів, Одеса, Тернопіль, Херсон, Полтава, Донецьк і Чернівці. Проте у кожному регіоні України обов'язково були ті чи інші виробництва товарів легкої промисловості, які об'єднувались в Асоціацію

"Укрлегпром", Українську асоціацію хутровиків, Лігу українських промисловців-виробників взуття, шкіргалантереї, хутряних виробів і шкіряних товарів "Укршкірвзуттяпром" залежно від спеціалізації.

До повномасштабної війни 2022 року в галузі функціонували кластери: освітній інвестиційно-технологічний кластер легкої промисловості в м. Києві, Західноукраїнський кластер індустрії моди у м. Львові, Podillya Fashion Cluster в м. Хмельницькій і освітньо-виробничий кластер інноваційних швейних технологій в м. Запоріжжя. Проведений просторовий аналіз дав змогу ідентифікувати міста дислокації текстильних підприємств (Чернігів, Черкаси, Харків, Тернопіль, Київська область тощо), виробників взуття (Харків, Дніпро, Бровари), у той час, як інші сектори легкої промисловості – виробництво одягу та швейних виробів, виготовлення деталей і сектор дизайну та моди розпорошені по всій країні. Наведена у роботі регіональна структура виробництва продукції легкої промисловості у 2014 і 2024 роках відбиває спеціалізацію всіх регіонів до 2014 року, а також області, де функціонують підприємства легкої промисловості після релокації у 2022 році. З допомогою документів стратегічного планування (стратегій розвитку областей) ідентифіковано міста на заході України, в структурі економіки яких істотне місце займає легка промисловість.

З початком повномасштабної війни у 2022 році легка промисловість в регіонах України зазнала суттєвих деструктивних, вимушених просторових трансформацій. По-перше, через руйнування інфраструктури, а по-друге через зміну асортименту. Більшість виробників переорієнтувались на виробництво військово одягу та взуття, тоді як інші були змушені зупинити свою господарську діяльність. Отримуючи державне замовлення виробники легкої промисловості мали гарантований дохід, тому у 2023 році з'явилися нові виробництва товарів військового призначення. Поява нових виробництв товарів легкої промисловості обумовлена запровадженням економіко-правових заходів щодо розвитку легкої промисловості в умовах воєнного

стану з боку Уряду України, зокрема збільшенням відсотка локалізації виробництва товарів легкої промисловості, що сприяло реконфігурації просторової трансформації розвитку легкої промисловості у воєнний час.

Для визначення наслідків мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості проаналізовано динаміку обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів за 2010-2023 роки та встановлено, що частка мікропідприємств за цей період суттєво зменшилась до 4,7 %. Визначення десяти ТОП підприємств – лідерів легкої промисловості станом на 01.01.2014 року і на 01.01.2022 року довело, що галузі не характерна територіальна спеціалізація і розвиток легкої промисловості залежить від стану підприємницького середовища та наявності "вільної" виробничої інфраструктури в містах, яку можна використовувати для виробництва та задоволення потреб населення в одязі та взутті.

Визначена та проаналізована динаміка обсягів та дисконтних обсягів реалізованої продукції (товарів) легкої промисловості суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва протягом 2010-2023 років свідчить, що обсяги реалізації продукції майже не змінились за останні 13 років, а у 2023 році навіть збільшились, попри руйнування або знищення виробничої інфраструктури через воєнні дії.

Використовуючи статистичні дані платформи Опендатабот в роботі визначено основних виробників товарів легкої промисловості, що мають найбільші прибутки за результатами 2023 року та проведено експрес-аналіз їх фінансових показників господарської діяльності (рентабельність доходу, рентабельність активів, ROA, коефіцієнт боргового навантаження і прибуток на працівника).

Для ідентифікації наслідків мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості у роботі було використано офіційні дані державних

органів статистики України задля проведення компаративного аналізу фінансових результатів діяльності підприємств легкої промисловості, результати економічного аналізу Світового банку, Асоціації "Укрлегпром", ПРООН, секторального аналізу розвитку підприємств легкої промисловості у час війни, який був проведений Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, напрацювання приватного акціонерного товариства "Експортно-кредитне агентство", аналітичну базу UC Market, що дозволило побудувати матрицю оцінки наслідків мілітарного впливу (2010-2024 років) на розвиток підприємств легкої промисловості. На основі отриманих результатів також було побудовано профіль ділового клімату промислових підприємств України та легкої промисловості зокрема.

Підсумовуючи, українська легка промисловість є стратегічно важливою галуззю, що відіграє ключову роль у відновленні економіки країни, але стикається із значними викликами в умовах повномасштабної війни. Виробництво продукції для військових потреб і експорт – це важливі напрямки, які дозволяють підприємствам виживати у кризових умовах, однак конкуренція на внутрішньому ринку залишається високою через наплив азійських товарів і повернення західного масмаркету. Незважаючи на зростання кількості виробників, що зросла на 22 % у 2023 році, сукупний дохід галузі знизився, а структура виробництва переважно складається з малих підприємств, що робить її особливо вразливою до економічних потрясінь.

Основними проблемами є висока імпортозалежність від сировини, труднощі в логістиці, відтік кваліфікованих кадрів та технологічна застарілість. Значна частина підприємств змушена орієнтуватися на виробництво спецодягу для силових структур, що допомагає вижити у воєнний час, але не сприяє розвитку традиційних підгалузей, таких як текстильна, швейна чи трикотажна промисловість. Крім того, негативний імідж бренду «Made in Ukraine» обмежує конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та міжнародному ринках.

Для подолання цих викликів необхідно модернізувати виробничі потужності через капітальний ремонт і впровадження сучасних технологій, що дозволить знизити собівартість і підвищити якість продукції. Особлива увага має приділятися розвитку власної сировинної бази, диверсифікації постачальників та оптимізації логістичних процесів. Підтримка малого і середнього бізнесу через кредитні програми, дотації та навчальні курси є ключовою для забезпечення стійкості галузі.

Крім того, інтеграція сучасних маркетингових стратегій та створення українських брендів сприятиме підвищенню впізнаваності продукції та її експорту на основні ринки, зокрема до Європи. Розвиток кадрового потенціалу через професійне навчання та перепідготовку фахівців дозволить забезпечити галузь кваліфікованими кадрами, що є надзвичайно важливим у повоєнних умовах. Таким чином, науково-обґрунтований підхід, що поєднує модернізацію виробництва, розвиток інфраструктури, підтримку бізнесу та інноваційні маркетингові стратегії, дозволить не лише відновити легку промисловість, але й створити умови для її подальшого зростання, що позитивно вплине на загальний економічний розвиток України після війни.

Основні положення розділу опубліковано в [10, 11, 13, 15, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 38].

РОЗДІЛ 5

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННО - ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

5.1. Концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку

Процеси трансформації галузей національного господарства або видів економічної діяльності, регіональних природно-господарських систем активно впливають на просторову організацію економіки країни та реалізацію цілей сталого розвитку, це стає надзвичайно важливим трендом через глобальні структурні зміни, що відбуваються у світі і корелюють з природою продуктивних сил. Про це свідчать публікації Попадинця Н. [273], Руденко Л. Г., Горленко І. О., Гукалової І. В. [288], Зомчак Л., Ковалю Л. [305] та інших науковців та експертів.

Проведені наукові дослідження в дисертаційній роботі містять результати аналізу трансформації виду економічної діяльності - легкої промисловості в регіонах України, яка відбувається примусово та деструктивно через мілітарний вплив. Еволюційні трансформаційні процеси зазвичай відбуваються поступово, передбачаючи природне перетворення системи внаслідок її адаптації до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Такі процеси включають якісні та кількісні зміни, що впливають на структуру, функціональність і взаємодію компонентів (видів економічної діяльності) економічного простору. Вони можуть проявлятися в таких аспектах:

природний розвиток системи. Еволюційні процеси відбуваються через поступове накопичення змін, які з часом формують нові структури, моделі поведінки або механізми функціонування. Наприклад, перехід економіки від

аграрного до індустріального, а потім до інформаційного суспільства є еволюційним процесом;

адаптація до зовнішніх змін. Система змінюється відповідно до впливу зовнішніх факторів, таких як технологічний прогрес, демографічні зрушення, екологічні виклики або глобалізація. Наприклад, трансформація виробництва у зв'язку із цифровізацією;

синергетичний підхід. Еволюційні трансформаційні процеси включають взаємодію різних підсистем, яка спричиняє нові явища, що можна пояснити через теорію самоорганізації, коли окремі елементи системи утворюють нову якісну цілісність;

розвиток через інновації та модернізацію. Еволюційні процеси часто стимулюються інноваціями, які змінюють структуру системи, її інструменти або підходи. Які можуть бути технологічні, організаційні чи соціальні інновації, що сприяють прогресу;

співіснування еволюції та революції. У межах еволюційних трансформацій можливі раптові, революційні зміни, що є відповіддю на кризові ситуації. Проте навіть вони зазвичай базуються на попередньому еволюційному накопиченні знань, ресурсів і практик;

економічний і соціальний вимір. Еволюційні трансформаційні процеси впливають як на економічну сферу (зміни у виробництві, ринковій структурі, технологіях), так і на соціальну (зміни у поведінці, культурі, відносинах між людьми та інституціями);

перехід до сталого розвитку. У контексті сучасних викликів, еволюційні процеси трансформації дедалі частіше трактуються як шлях до досягнення цілей сталого розвитку, які забезпечують баланс між економічними, соціальними та екологічними компонентами [137].

Тобто еволюційні трансформаційні процеси — це природний механізм розвитку складних соціально-економічних систем, який забезпечує їхню адаптацію, стійкість і прогрес у відповідь на змінювані умови середовища.

Тому еволюційний і конструктивний підходи є найперспективнішими на відміну від примусових через війну.

Конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості враховує відтворювальний процес, який визначає еволюційний розвиток природної, економічної та соціальної компонент глобальної системи «природа – людина – суспільство».

У ширшому сенсі результати цього процесу охоплюють реконфігурацію економічного простору, яка залежить від якості природно-екологічних умов, демографічної структури, виробничо-економічної інфраструктури та діяльності інституцій і організацій. Тому трансформація економічного простору охоплює зміни у якості життя населення.

Просторова трансформація обумовлюється ефективністю та стійкістю природно-господарських систем, їх здатністю підтримувати відтворювальний процес, бо без цього неможливий розвиток повоєнної економіки. Визначення концептуальних умов просторової трансформації економіки у повоєнний час впливає на інтенсивність, послідовність і результативність економічних змін у природно-господарських системах на регіональному рівні.

Теоретико-методологічні засади просторової трансформації легкої промисловості обґрунтовують важливість використання геоінформаційних технологій, які забезпечують просторово-часовий аналіз регіонального відтворювального процесу як механізму просторового розвитку. А скринінг просторової трансформації регіональних природно-господарських систем повинен стати стандартним інструментом для забезпечення просторово-структурної трансформації економіки України, що орієнтується на євроінтеграцію.

Особливу вагу в цьому контексті мають принципи просторової трансформації природно-господарських систем на засадах сталого розвитку (Environmental, social, and governance - ESG).

Дефініція ESG стала мати популярність в усьому світі у XXI столітті після роботи експериментального секретаря ООН Кофі Аннана, який увів у дискурс поняття ESG-принципи, рис.5.1.

Рис. 5.1 - ESG-принципи

Джерело: [238].

ESG-принципи – це набір критеріїв, які дозволяють оцінювати діяльність компанії з точки зору її впливу на навколишнє середовище, соціальну відповідальність та якість корпоративного управління. До екологічних критеріїв (E – Environmental) належать питання управління викидами, енергозбереження, раціональне використання природних ресурсів та вплив на клімат. Соціальні критерії (S – Social) охоплюють права працівників, безпеку продукції, взаємодію з місцевими громадами та інші аспекти соціальної відповідальності. Управлінські критерії (G – Governance) стосуються структури ради директорів, прозорості фінансової звітності, етичності бізнес-практик та захисту прав акціонерів. Використання ESG-принципів дозволяє інвесторам приймати рішення з урахуванням не лише фінансових показників, а й довгострокового впливу діяльності компанії на суспільство та екологію.

Основною метою ESG є підтримка концепції сталого розвитку (sustainable development) та осмислене інвестування в промислове

виробництво, яким небайдуже навколишнє середовище та соціум. Усе це пов'язано із демократизацією, свободою окремого індивіда та усвідомленням того, скільки промислові галузі, зокрема легка, приносять забруднення у навколишнє середовище.

Природно-господарський простір у вигляді технологічно пов'язаної сукупності доступних природних, виробничих і трудових ресурсів, охоплений економічними відносинами, може бути трактовано, як економічний простір, який є формою прояву суспільного відтворення й об'єктивно характеризує процес просторової трансформації природно-господарських систем. А простір реалізації економічних відносин майже тотожний за своєю суттю простору соціально-економічного розвитку.

Процес трансформації природно-господарської системи завжди структурований і може бути представлений у вигляді певних етапів, які відображають послідовність змін у її складових, взаємодіях і функціях. Етапи дозволяють систематизувати трансформаційний процес, забезпечити його прогнозованість та управління.

1. Початковий етап – аналіз і діагностика стану. На цьому етапі здійснюється оцінка поточного стану природно-господарської системи. Аналізуються її ресурси, структура, взаємодії між компонентами, вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Виявляються проблеми, ризики та потенціал для змін. (Приклади: оцінка рівня занепаду природних ресурсів, аналіз економічної ефективності господарської діяльності).

2. Етап визначення цілей і пріоритетів. Встановлюються ключові цілі трансформації, які враховують специфіку регіону, його природні ресурси, економічні можливості та соціальні потреби. Цілі формуються з урахуванням принципів сталого розвитку, що забезпечує баланс між екологічними, економічними та соціальними інтересами. (Приклади: зменшення екологічного навантаження, підвищення ефективності використання ресурсів).

3. Планування трансформації. Розробляється стратегічний план, який включає конкретні заходи, інструменти та механізми для реалізації поставлених цілей. Визначаються необхідні ресурси, терміни виконання, відповідальні суб'єкти та показники ефективності. (Приклади: розробка плану рекультивації земель, впровадження інновацій у технології виробництва).

4. Реалізація заходів. На цьому етапі здійснюється впровадження запланованих дій, спрямованих на трансформацію системи. Процес включає модернізацію інфраструктури, організацію управлінських процесів, залучення інвестицій і впровадження інновацій. (Приклади: відновлення лісових масивів і будівництво сучасних водоочисних споруд).

5. Моніторинг і коригування. Результати трансформації оцінюються на основі визначених показників ефективності. Проводиться моніторинг досягнення цілей та виявлення недоліків у процесі реалізації заходів. У разі потреби вносяться коригування у план (Приклади: аналіз динаміки відновлення екосистем, оцінка економічної рентабельності нових господарських заходів).

6. Завершальний етап – оцінка результатів і підготовка до нових змін. На цьому етапі підбиваються підсумки трансформації, визначається її вплив на природну, економічну та соціальну складові системи. Формується база знань і досвід для подальших змін. (Приклади: узагальнення ефективних практик, формування нових стратегій розвитку) [43, 212].

Таким чином, структурований підхід до трансформації природно-господарської системи або видів економічної діяльності дозволяє досягти гармонійного співіснування економіки та природи, забезпечуючи стабільний розвиток.

У легкій промисловості використання структурованого підходу до її трансформації й дотримання принципів сталого розвитку має вирішальне значення для збалансування інтересів виробництва та споживання. Вкрай важливо зберегти ресурси планети та забезпечити довгостроковий

життєздатність галузі в умовах екологічної катастрофи, зокрема через військові дії [105-106].

У світі легка промисловість характеризується складними глобальними ланцюгами поставок, ресурсомісткими виробничими процесами та значним впливом на навколишнє середовище, включаючи споживання та забруднення води, використання хімічних речовин та утворення відходів. Оцінюючи поточну ситуацію з негативним впливом легкої промисловості на навколишнє середовище, відзначимо, що пошук шляхів підвищення економічної ефективності виробництва часто суперечить досягненню цілей сталого розвитку. Це підтверджують кейси, коли великомасштабне виробництво легкої промисловості переноситься в країни з більш низькими витратами на оплату праці і менш жорсткими екологічними стандартами. Така практика спостерігається в азіатських країнах, в тому числі в Китаї, Бангладеші, В'єтнамі, а також у Латинській Америці та Африці тощо.

На початку 2000-х років спостерігався сплеск викидів легкої промисловості, в першу чергу через збільшення обсягів виробництва, особливо в Китаї. Однак з 2010 по 2020 рік виявлялася тенденція до скорочення викидів (в середньому на 2,3% на рік) при збереженні зростання загального обсягу виробництва. Експерти пов'язують це з позитивними досягненнями в області енергоефективності, зокрема з впровадженням передових екологічних технологій в Китаї, а також переходом до електрифікації виробничих процесів.

До 2020 року менше половини кінцевої енергії, спожитої легкою промисловістю, припадало на викопне паливо, що свідчить про зниження приблизно на 10% у порівнянні з 2010 роком. Очікується, що разом зі збільшенням споживання електроенергії активізується використання біоенергетики, зокрема сонячної, геотермальної, вітрової тощо. Перенесення виробництва в країни з вуглецевоємними енергетичними системами призводить до збільшення викидів парникових газів. Наприклад, залежність

Китаю від вугілля для виробництва електроенергії призвела до збільшення викидів від виробничих процесів, що впливає на глобальну зміну клімату з серйозними наслідками як для людей, так і для екосистем. Щодо 2022 року, слід зазначити, що спостерігалось скорочення викидів CO₂ в Китаї на 23 млн т (-0,2%) та в ЄС на 70 млн т (-2,5%). Також позитивним є скорочення промислових викидів CO₂ в Китаї на 161 млн т через уповільнення економічного зростання та в результаті заходів з боротьби з пандемією. Водночас викиди CO₂ у США зросли на 36 млн т (+0,8%) у 2022 році, причому найбільше зростання на 4,2% було зафіксовано в Азії та в країнах, що розвиваються, за винятком Китаю [284].

Отже, сучасна легка промисловість створює загрози сталому розвитку через виснаження ресурсів, забруднення навколишнього середовища, а також через негативні соціально-економічні наслідки.

Виробництво товарів легкої промисловості, зокрема текстилю, одягу, взуття та шкіряних виробів, має значний вплив на зміну клімату через комплекс технологічних процесів. По-перше, ці виробничі процеси характеризуються високим споживанням енергії, що часто забезпечується за рахунок викопних видів палива. Що призводить до значних викидів парникових газів, зокрема CO₂, які сприяють глобальному потеплінню. По-друге, при виробництві застосовуються численні хімічні речовини – фарби, реагенти для обробки сировини, які можуть потрапляти у водні та повітряні ресурси, забруднюючи довкілля та впливаючи на екосистеми. По-третє, процеси, пов'язані з утилізацією та переробкою відходів, часто є неефективними, що додатково збільшує екологічне навантаження.

Сучасні технології дозволяють зменшити цей негативний вплив за рахунок впровадження енергозберігаючих рішень, використання відновлюваних джерел енергії, оптимізації виробничих процесів з метою мінімізації споживання ресурсів та зниження викидів. Також важливе значення має розвиток технологій замкнутого циклу виробництва, які

дозволяють переробляти відходи та зменшувати потребу у використанні первинної сировини. Інноваційний підхід до екодизайну та використання екологічно чистих матеріалів сприяє зниженню викидів і створенню більш сталих виробничих процесів. Таким чином, технологія впливу виробництва товарів легкої промисловості на зміну клімату охоплює як негативні аспекти (високе енергоспоживання, хімічне забруднення, неефективне управління відходами), так і сучасні технологічні рішення, спрямовані на зменшення цього впливу через впровадження енергоефективних технологій, використання відновлюваних джерел енергії та інноваційних методів переробки і утилізації відходів.

Отже, вплив розвитку легкої промисловості на зміну клімату та викиди парникових газів зумовлений значними обсягами споживаної енергії та залежністю від викопного палива. Посилюючи зміну клімату, збільшення викидів парникових газів, виробництво товарів легкої промисловості негативно впливає на реалізацію ЦСР 13 (Боротьба зі зміною клімату). Тобто, підприємства легкої промисловості використовують переважно викопне паливо, при спалюванні якого генеруються викиди CO_2 , що впливає на зміну клімату. Легка промисловість сприяє збільшенню обсягів викидів парникових газів шляхом неефективного поводження з відходами.

Виявлення основних джерел негативного впливу легкої промисловості на досягнення ЦСР 13 (Боротьба зі зміною клімату) дозволило сформувати стратегічні заходи щодо їх пом'якшення (Таблиця 5.1).

Розвиток легкої промисловості суттєво впливає на виснаження природних ресурсів та утворення відходів.

По-перше, виробництво текстильних виробів, одягу та взуття вимагає значних витрат води, енергії та сировинних матеріалів (наприклад, бавовни, льону, синтетичних волокон), що призводить до швидшого виснаження цих ресурсів.

Таблиця 5.1

**Стратегічні заходи сталого розвитку щодо пом'якшення впливу
легкої промисловості на зміну клімату**

Стратегічні заходи	Змістовне наповнення
Підвищення енергоефективності технологічного процесу	Інвестиції в енергоефективне обладнання та технології, спрямовані на зниження енергоспоживання та пов'язаних з ним викидів парникових газів
Перехід до чистої та відновлюваної енергії	Перехід на відновлювані джерела енергії, такі як сонячна, вітрова та гідроенергетика, які мають нижчі викиди парникових газів
Впровадження технологій уловлювання та зберігання вуглецю	Використання технології для уловлювання викидів CO ₂ під час виробничих процесів та зберігання їх під землею, запобігаючи викидам в атмосферу
Впровадження екологічно чистих видів транспорту	Скорочення викидів парникових газів, пов'язаних з транспортом, шляхом вибору більш екологічних видів транспорту
Рекуперація відпрацьованого тепла	Впровадження систем рекуперації відпрацьованого тепла для уловлювання та повторного використання тепла, що утворюється під час виробничих процесів
Оцінка життєвого циклу товару та зменшення вуглецевого сліду	Оцінка життєвого циклу товару для визначення можливості скорочення викидів парникових газів протягом усього циклу

Джерело: розроблено автором

По-друге, застосування хімічних реагентів для фарбування, обробки та випробувань продукції генерує значну кількість відходів, включаючи токсичні стоки, залишки хімічних речовин і матеріалів, що важко утилізуються. Крім того, процес виробництва часто супроводжується утворенням великих обсягів текстильного відходів, що не піддаються переробці через недостатньо розвинену інфраструктуру для вторинної переробки. Усі ці фактори сприяють не лише забрудненню навколишнього середовища, а й створюють додатковий тиск на існуючі природні ресурси, що в довгостроковій перспективі може негативно позначитися на екологічній стабільності та економічній ефективності галузі. Таким чином, для забезпечення сталого розвитку легкої промисловості важливо впроваджувати інноваційні технології, спрямовані на зниження споживання ресурсів та розробку ефективних систем управління відходами, а також стимулювати перехід до моделі замкнутого циклу виробництва.

Тобто, вплив розвитку легкої промисловості на виснаження ресурсів і утворення відходів обумовлений екстенсивним характером зростання галузі, що проявляється в обсягах виробництва, переробки і споживання сировини, а також утилізації продукції і вторинних продуктів. Такі дії негативно впливають на досягнення ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво) та ЦСР 15 (Збереження екосистеми суходолу) через низьку ефективність технологічних процесів.

Неефективне використання природних ресурсів часто є наслідком активного розвитку легкої промисловості, що призводить не лише до надмірного (не раціонального) використання природних ресурсів, а й до руйнування природного середовища та втрати біорізноманіття.

З метою пом'якшення наслідків виснаження природних ресурсів та утворення відходів внаслідок неефективної діяльності підприємств легкої промисловості, мінімізації негативного впливу на ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво) та ЦСР 15 (Збереження екосистеми суходолу) доцільно впроваджувати відповідні стратегічні заходи (Таблиця 5.2).

Таблиця 5.2

Стратегічні заходи сталого розвитку щодо пом'якшення впливу легкої промисловості на виснаження ресурсів та утворення відходів

Стратегічні заходи	Змістовне наповнення
Впровадження принципів циркулярної економіки	Впровадження принципів циркулярної економіки дозволить підвищити ефективність використання ресурсів, зменшити кількість відходів та їх переробку (без відходів)
Реалізація екологічних проєктів	Впровадження проєктів, що стимулюють екодизайн, є запорукою довговічності продукції, ремонтпридатності та придатності до вторинної переробки
Управління поставками та ланцюгами поставок	Застосування методів пошуку та вибору відповідальних постачальників, які надають пріоритет сталому розвитку
Мінімізація та переробка відходів	Інвестиції в технології, що спрямовані на мінімізацію та переробку відходів

Джерело: розроблено автором

Крім представлених в таблиці 5.2 заходів також пропонуються такі наголоси: підвищення екологічної відповідальності виробника; застосування ресурсозберігаючих виробничих процесів; запровадження «зелених публічних закупівель»; навчання та підвищення обізнаності працівників; активізація спільного партнерства; запровадження прозорість підзвітності тощо.

Реалізація стратегічних заходів щодо пом'якшення впливу легкої промисловості на процеси, пов'язані з виснаженням природних ресурсів та утворенням відходів, сприятиме досягненню ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво), ЦСР 15 (Збереження екосистеми суходолу) та інших комплементарних цілей.

Розвиток легкої промисловості має значний вплив на водні ресурси країни. Підприємства цієї галузі, зокрема текстильні, одягові та взуттєві, використовують великі обсяги води на різних етапах виробництва – від попередньої обробки сировини до фарбування, миття та змивання тканин. Що спричиняє високий рівень споживання води, що може призводити до її дефіциту, особливо в регіонах з обмеженими водними ресурсами. Крім того, виробничі процеси в галузі супроводжуються утворенням стоків, які містять хімічні речовини, барвники, реагенти та інші токсичні компоненти. Якщо ці стоки не проходять належну очистку, вони потрапляють у водні об'єкти, що призводить до забруднення води, погіршення її якості та загрози для здоров'я людей і водних екосистем. Такий негативний вплив може знижувати можливості для подальшого використання води у сільському господарстві, промисловості та побуті.

Тобто, вплив розвитку легкої промисловості на дефіцит води та її забруднення зумовлений збільшенням обсягів водоспоживання при виробництві товарів легкої промисловості, утворенням стічних вод та скиданням забруднюючих речовин у водойми, що має негативні наслідки, зокрема задля реалізації ЦСР 6 (Чиста вода та належні санітарні умови). Перенесення підприємств легкої промисловості в країни з більш слабкими

екологічними стандартами призводить до зростання забруднення і занепаду навколишнього середовища не тільки в цих країнах, а у макрорегіонах.

Слід зауважити, що текстильна промисловість, як складова легкої промисловості, відповідальна за 20% глобального промислового забруднення води через використання хімічних речовин у процесах фарбування та обробки тканини. Наприклад, текстильна промисловість Бангладеш та Китаю пов'язана зі значним забрудненням води у річці Брахмапутра через використання небезпечних хімічних речовин, що має згубний вплив на місцеві екосистеми, біорізноманіття та здоров'я місцевих мешканців.

Для зменшення цього негативного впливу важливо впроваджувати технології економії води та модернізувати системи очищення стоків. Застосування сучасних методів переробки відходів, використання замкнутого циклу водопостачання та переходу на екологічно чисті технології дозволить знизити споживання води та мінімізувати викиди забруднюючих речовин. Що не тільки сприятиме збереженню водних ресурсів, але й забезпечить сталий розвиток легкої промисловості у повоєнний період, підвищуючи її конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринках.

З метою пом'якшення наслідків дефіциту води та її забруднення, спричинених розвитком легкої промисловості, пропонується впроваджувати комплексні стратегічні заходи та інклюзивні рекомендації, які розробляються кожною країною окремо, (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Стратегічні заходи сталого розвитку задля пом'якшення впливу
легкої промисловості на дефіцит і забруднення води**

Стратегічні заходи	Змістовне заповнення
Впровадження водозберігаючих технологій	Інвестиції у водозберігаючі технології та процеси для зменшення споживання води та навантаження на водні джерела
Очищення стічних вод та їх повторне використання	Впровадження системи очищення стічних вод для видалення забруднюючих речовин перед скидом, мінімізуючи їх вплив на якість води та водні екосистеми
Оптимізація джерел сировини	Закупівля сировини у постачальників, які приділяють увагу раціональному використанню водних ресурсів для зменшення непрямого водного сліду

Джерело: розроблено автором

Шляхом впровадження цих стратегічних заходів, які можуть бути доповнені оцінкою та моніторингом ризиків, пов'язаних з водою, можна зменшити проблему нестачі води та наслідків її забруднення, сприяючи досягненню ЦСР 6 (Чиста вода та належні санітарні умови), ЦСР 14 (Збереження морських екосистем) та комплементарних з ними цілей. Крім того, ці дії можуть підвищити довгострокову стійкість і конкурентоспроможність легкої промисловості на глобальному ринку, який все більше цінує резильєнтність.

Виробники товарів легкої промисловості можуть швидко створювати робочі місця та сприяти розвитку економік різних країн світу, але вони також можуть збільшувати асиметрію доходів та негативно впливати на здоров'я людей через слабе соціальне забезпечення. Багато підгалузей легкої промисловості, наприклад швейна промисловість, характеризуються низькою заробітною платою, поганими умовами праці та відсутністю соціального захисту через нескладну та монотонну роботу. Крім того, диверсифікація підгалузей може призвести до збільшення навантаження на місцеву виробничу інфраструктуру, що тягне за собою соціальні та екологічні проблеми.

Глобалізація посилює всі ці проблеми, оскільки компанії часто передислокують виробництво до країн з нижчими витратами на робочу силу, що призводить до надмірної експлуатації працівників, а негативний вплив проявляється в міру того, як компанії прагнуть мінімізувати витрати.

Досліджуючи вплив легкої промисловості на досягнення цілей сталого розвитку слід враховувати проблеми розриву в оплаті праці між чоловіками та жінками, тобто гендерну нерівність, що негативно впливає на досягнення ЦСР 5 (Гендерна рівність), ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 10 (Скорочення нерівності).

Нівелювання традиційних звичаїв та культурної спадщини також є наслідками глобалізації та сучасного розвитку легкої промисловості, особливо в країнах, що розвиваються. Місцеві ремісники стикаються зі зростаючою

конкуренцією з боку товарів масового виробництва, що не сприяє реалізації ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 11 (Сталий розвиток міст та спільнот) та ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво).

Негативний вплив легкої промисловості на сталий розвиток також пов'язаний з концентрацією виробництва в окремих країнах та регіонах, які економічно вигідні власникам компаній, що негативно впливає на імплементацію ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура), ЦСР 10 (Скорочення нерівності) та ЦСР 17 (Партнерство заради стійкого розвитку). Для того, щоб домогтися розв'язання цих проблем необхідно впроваджувати відповідні стратегічні заходи (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Стратегічні заходи задля пом'якшення негативного соціально-економічного впливу легкої промисловості на сталий розвиток

Стратегічні заходи	Змістовне наповнення
Забезпечення достойної заробітної плати і умов праці	Справедлива заробітна плата та трудові права, що забезпечують роботу в безпечних, гідних умовах відповідно до міжнародних стандартів праці.
Забезпечення жінкам рівного доступу до навчання та керівних посад	Гендерна рівність та забезпечення жінкам рівного доступу до навчання, ресурсів та керівних посад, розширення прав і можливостей усунення гендерної дискримінації на робочому місці.
Забезпечення інклюзивної освіти, необхідної для кар'єрного зростання	Інклюзивна освіта та підтримка програм інклюзивної освіти, які надають працівникам із маргіналізованих або вразливих груп рівні можливості для здобуття навичок та знань, необхідних для кар'єрного зростання.
Підтримка традиційних ремесел	Надання фінансової, технічної та маркетингової підтримки традиційним ремеслам та ремісникам, допомога ремісникам, які пристосовуються до мінливих ринкових умов.
Підтримка культурної спадщини	Підтримка традиційних ремесел, що сприяє збереженню культурної спадщини.
Сприяння розвитку національних ремесел	Вивчення національних ремесел, звичаїв та культурної спадщини, які допомагають зберегти їх для майбутніх поколінь.
Поліпшення інфраструктури слаборозвинених регіонів	Інвестиції в розвиток інфраструктури, включаючи транспортні мережі, системи енергозабезпечення та зв'язку, для залучення інвестицій у легку промисловість і сприяння розвитку регіону.

Продовження табл. 5.4

Стратегічні заходи	Змістовне наповнення
Усунення асиметрії та дисбалансів між регіонами	Заохочення інновацій і передача технологій у легку промисловість задля усунення дисбалансів між регіонами та зменшення нерівностей.
Забезпечення політики справедливої торгівлі	Політика справедливої торгівлі та забезпечення рівного доступу до ринку для всіх виробників товарів легкої промисловості.

Джерело: розроблено автором

Впровадження стратегічних заходів сталого розвитку, розглянутих у таблиці 5.4, сприятиме досягненню ЦСР 5 (Гендерна рівність), ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 10 (Зменшення нерівності), ЦСР 11 (Сталий розвиток міст та спільнот) та ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво) та інших комплементарних ціле сталого розвитку. Проте слід зауважити, що це першочергові заходи, тоді як для побудови системи заходів, слід спиратися на результати моніторингу різниці ЦСР.

Пандемія в 2019- 2020 роки суттєво вплинули на імплементацію ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура), оскільки збої в ланцюжках поставок призводять до втрат робочих місць, уповільнення економічного зростання та деградації промислового розвитку. Період пандемії змінив поведінку споживачів у світі, збільшивши попит на товари та послуги першої потреби. Що призвело до зниження попиту на деякі товари легкої промисловості, такі як одяг, при одночасному збільшенні попиту на засоби індивідуального захисту, медичні товари та товари для дому. Зміна поведінки споживачів має як позитивні, так і негативні наслідки для сталого розвитку, наприклад, був позитивний вплив на досягнення ЦСР 3 (Міцне здоров'я та благополуччя) шляхом збільшення попиту на медичні товари та засоби індивідуального захисту. Однак зниження попиту на деякі товари легкої промисловості не дозволило виробникам повернутися до допандемічного рівня, що матиме довгострокові негативні наслідки та впливає на реалізацію ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання), ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура).

В результаті обмежень, пов'язаних з пандемією, і необхідності адаптації до нових умов, прискорилися процеси впровадження цифрових технологій у всіх галузях, включаючи легку промисловість. Цифрова трансформація робить позитивний внесок у досягнення ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура), сприяючи інноваціям та підвищуючи ефективність виробництва. Негативні наслідки можуть бути пов'язані зі збільшенням нерівності у доступі до цифрових технологій, що впливає на імплементацію ЦСР 10 (Зменшення нерівності).

Внаслідок пандемії відбулося масове скорочення робочих місць, скорочення робочого часу та зниження вартості робочої сили. Проблеми з робочою силою негативно вплинули на реалізацію ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання) і ЦСР 4 (Якісна освіта), оскільки вони перешкоджають зростанню зайнятості населення.

Під час пандемії екологічні та соціальні проблеми загострилися, знову зосередившись на економіці замкнутого циклу. У відповідь на ці занепокоєння деякі підприємства легкої промисловості почали надавати пріоритет ефективному використанню ресурсів, скороченню відходів та інноваційним методам виробництва, що зробило позитивний внесок у досягнення кількох ЦСР, включаючи ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво), ЦСР 13 (Боротьба зі зміною клімату) та ЦСР 15 (Збереження екосистем суходолу).

Війна в Україні (2022-2024 роки) негативно вплинула на просторовий розвиток національної економіки та зашкодила імплементації більшості цілей сталого розвитку. Спостерігається однозначно негативний вплив війни на охорону здоров'я, освіту, соціальний добробут, що ускладнює досягнення ЦСР 3 (Міцне здоров'я та благополуччя), ЦСР 4 (Якісна освіта), ЦСР 1 (Подолання бідності), а руйнування виробничих потужностей – ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання) та ЦСР 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура). Взаємозв'язок між навколишнім середовищем і безпекою людини безсумнівний. Розв'язання цього питання має стати пріоритетом у реагуванні

міжнародного співтовариства на війну в Україні, наголосивши на важливості реалізації ЦСР 17 (Партнерство для досягнення цілей).

Спираючись на результати проведених аналітичних досліджень щодо проблем імплементації цілей сталого розвитку через реконструктивну трансформацію легкої промисловості, міждисциплінарний та міжнародний аспект цього процесу, запропоновано економетричну модель концептуалізації умов просторової трансформації легкої промисловості в Україні після війни на засадах сталого розвитку. Ця економетрична модель ґрунтується на теорії раціональних очікувань та дозволяє визначити Індекс просторової трансформації розбудови легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку. Теорія раціональних очікувань — одна із течій сучасного економічного консерватизму, яка виникла у 70-80-х рр. ХХ століття (Ф. Модільяні), її ще називають “нова класична макроекономіка” (Дж. Тобін), “нова класика”. Деякі економісти вважають нову класику не самостійною школою економічної думки, а лише особливою версією, “правим крилом” (М. Блауг) монетаризму. Засновником та ідейним лідером теорії раціональних очікувань є професор Чиказького університету Р. Лукас. Суттєвий внесок в розвиток даної концепції здійснили також Т. Сарджент, Н. Воллес, Дж. Лонг, Ч. Плоссер та Е. Прескотт [193, 187].

Отже, враховуючи те, що стейкхолдери та бенефіціари легкої промисловості завжди хотіли розуміти перспективи розвитку галузі у кореляції з цілями сталого розвитку економетрична модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку буде мати формалізований вигляд (5.1):

$$\begin{aligned} SDITCLF = & \beta_0 + \beta_1(TS) + \beta_2(ISE) + \beta_3(PST) + \beta_4(SPT) + \beta_5(ISP) + \\ & + \beta_6(PCE) + \beta_7(GPR) + \beta_8(GEC) + \beta_9(CDS) + \beta_{10}(HI) + \varepsilon \quad (5.1) \end{aligned}$$

де:

SDI_{TCLF} – Індекс просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку;

TS – кількість фахівців з питань просторової трансформації легкої промисловості в країнах (регіонах) світу;

ISE – обсяги інвестицій в легку промисловість в країнах (регіонах) світу;

PST – частка підприємств легкої промисловості, які реалізуються цілі сталого розвитку в країнах (регіонах) світу;

ISP – обсяги інвестицій в нові технології виробництва товарів легкої промисловості в країнах (регіонах) світу;

PCE – відсоток бізнесів, які впроваджують принципи циркулярної економіки в країнах (регіонах) світу;

GPR – вплив державної політики та нормативно-правових актів в країнах (регіонах) світу;

GEC – вплив глобальних економічних умов;

CDS – тренди споживчого попиту на екологічні продукти в країнах (регіонах) світу;

HI – індекс Хігга, що відображає екологічні та соціальні наслідки впливу легкої промисловості в країнах (регіонах) світу;

$\beta 0$ – концептуальна умова просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку в країнах (регіонах) світу.

$\beta 1 - \beta 10$ – коефіцієнти, що вимірюють вплив кожної змінної на індекс просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

ε – випадкова похибка.

Тобто економетрична модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку — це нематематична модель, яка описує взаємозв'язки між ключовими економічними, соціальними та екологічними показниками, що відбивають динаміку розвитку легкої промисловості в регіональному аспекті. Вона дозволяє досліджувати, як різні фактори сприяють або перешкоджають трансформації галузі в умовах досягнення цілей сталого розвитку.

Перевагами моделі є її адаптивність, гнучкість, інтерпретованість, можливість кількісного та якісного аналізу, можливість порівняння в різних контекстах.

Адаптивність моделі реалізується за рахунок можливості її адаптації без втрати змістовної та семантичної складових залежно від цілей дослідження або наявності даних. Якщо нові змінні або фактори стають важливими детермінантами сталого розвитку в галузі легкої промисловості, вони можуть бути включені в модель. Якщо актуальність втрачена, з моделі можна видалити змінні, які не змінять її структуру.

Гнучкість моделі дозволяє включати різну кількість незалежних змінних, залежно від цілей дослідження або галузевого контексту і забезпечити врахування найбільш важливих факторів при аналізі.

Інтерпретованість реалізується в тому, що структура моделі дозволяє легко інтерпретувати оціночні коефіцієнти, що дає можливість оцінити відносну важливість різних умов, що впливають на сталий розвиток в галузі легкої промисловості. Інтерпретація допомагає гарантувати, що рішення, прийняті зацікавленими сторонами, є обґрунтованими та передбачувано більш точними.

сприяє якісному аналізу, дозволяючи оцінити вплив різних факторів на сталий розвиток у сфері легкої промисловості. Це, своєю чергою дає можливість виявляти ключові фактори, що впливають на сталий розвиток, а також формувати цільові заходи або стратегії на основі отриманої інформації.

Розроблена модель може бути застосована для оцінки дискретних значень залежної змінної (SDI_{TCLF}) для окремих країн або регіонів, а також для аналізу впливу незалежних і керуючих змінних на зміну її значення. Це може надати інформацію для розробки контекстно-залежних стратегій для підвищення стійкості галузі.

Таким чином, адаптивність, гнучкість, інтерпретованість, можливості кількісного аналізу та здатність порівнювати в різних контекстах роблять цю

економетричну модель цінним інструментом для дослідників, експертів та стейкхолдерів, які прагнуть краще розуміти та сприяти сталому розвитку в легкій промисловості.

Верифікація та аналіз моделі можуть бути проведені за допомогою статистичних тестів, таких як критерій узгодження (R-квадрат), ttests за окремими коефіцієнтами та F-критерій за загальною значущістю, що дозволить оцінити баланс інтересів між стейкхолдерами з точки зору сталого розвитку легкої промисловості.

Проте в умовах воєнного стану та обмеженого доступу до офіційної статистичної інформації апробувати розроблену економетричну модель не реально, тому доречно використовувати скорочений варіант, на основі методу лінійної регресії, щоб оцінити вплив різних змінних на розвиток легкої промисловості (5.2):

$$I = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \varepsilon \quad (5.2)$$

де: I — Індекс просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку ($I_{птлцср}$).

X_1 — інвестиції в галузь.

X_2 — експорт.

X_3 — зайнятість у галузі.

β_0 — інтерцепт (постійний коефіцієнт).

$\beta_1, \beta_2, \beta_3$ — коефіцієнти, що показують вплив кожної змінної на результат.

Результати апробації економетричної моделі просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на прикладі даних 2021 року подано в таблиці 5.5.

Таблиця 5.5

**Результати апробації економетричної моделі просторової
трансформації розвитку легкої промисловості
в контексті реалізації цілей сталого розвитку у 2021 році**

Критерії	Отримані результати	Шкала інтерпретації результатів	Характеристики отриманих результатів
Коефіцієнти:			
Інтерцепт (Intercept)	103.5745	Позитивні коефіцієнти: вказують на прямий зв'язок між незалежною змінною та залежною змінною. Негативні коефіцієнти: вказують на зворотний зв'язок. Нульові коефіцієнти: вказують на відсутність зв'язку між змінними.	Коефіцієнти регресії вказують, що всі незалежні змінні (інвестиції, експорт, зайнятість) мають позитивний вплив на індекс просторої трансформації легкої промисловості
Інвестиції (Investment)	0.0181		
Експорт (Export)	0.0324		
Зайнятість (Employment)	0.0456		
Р-значення:			
Інтерцепт (Intercept)	0,0001	Низьке Р-значення (менше 0.05) свідчить про те, що спостережувані дані є малоюмовірними при умові, що нульова гіпотеза вірна; це може свідчити про наявність ефекту або зв'язку. Високе Р-значення (більше 0.05) вказує на те, що дані не дають достатніх підстав для відхилення нульової гіпотези; це не доводить її істинності, але вказує на відсутність доказів для її відхилення.	Усі Р-значення для змінних менше за 0.05, що вказує на статистичну значущість кожного з факторів.
Інвестиції (Investment)	0,0567		
Експорт (Export)	0.0035		
Зайнятість (Employment)	0,0243		
R-квадрат (R-Squared)	0.9761	1: Ідеальна позитивна кореляція (зміна однієї змінної завжди супроводжується зміною іншої в тому ж напрямку). 0.7 до 1: Сильна позитивна кореляція (значна ймовірність, що зміни в одній змінній супроводжують зміни в іншій) . 0.3 до 0.7: Помірна позитивна кореляція (можливий зв'язок, але не завжди). 0 до 0.3: Слабка позитивна кореляція (зміни в одній змінній мають незначний вплив на іншу). 0: Відсутність кореляції (немає зв'язку між змінними). -0.3 до 0: Слабка негативна кореляція (зміни в одній змінній супроводжуються незначними змінами в іншій, але в протилежному напрямку). -0.7 до -0.3: Помірна негативна кореляція (зміни в одній змінній зазвичай супроводжують зміни в іншій у протилежному напрямку). -1 до -0.7: Сильна негативна кореляція (значні зміни в одній змінній завжди супроводжуються змінами в іншій у протилежному напрямку). -1: Ідеальна негативна кореляція.	Значення R-квадрат показує високу кореляцію між змінними та залежною змінною, що свідчить про хорошу відповідність моделі. Найбільш значущим фактором є експорт, що підтверджує важливість зовнішньої торгівлі для розвитку легкої промисловості.
<i>Інтлпцср</i>	0,75	$0 \leq \text{Інтлпцср} \leq 1$	Позитивний

Джерело: розраховано автором.

За результатами апробації економетричної моделі просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку у 2021 році встановлено, що Індекс просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку (Іптлпцср) дорівнює 0,75. Побудована шкала інтерпретації отриманих результатів, яка відбиває кореляцію між змінними моделі і доводить, що використовуючи економетричну модель підтверджує гіпотезу про корелювання цілей сталого розвитку та просторовий розвиток легкої промисловості. Тобто, концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку є важливим елементом, що передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної стійкості.

У легкій промисловості, до якої входять виробництво текстилю, одягу, взуття та інших споживчих товарів, реалізація цілей сталого розвитку стає особливо актуальною. Просторова трансформація в галузі означає зміни в розподілі виробництв, постачання сировини, логістики та споживання продукції, й може включати диверсифікацію виробництв, що передбачає переміщення виробництв у регіони з вигіднішими умовами для забезпечення екологічної та соціальної відповідальності.

Оптимізація ланцюгів постачання також є важливим аспектом, оскільки вона дозволяє використовувати місцеві ресурси та зменшувати викиди вуглецю через скорочення відстаней транспортування. Впровадження інновацій у виробництві може також зменшити відходи і підвищити ефективність.

Легка промисловість може зробити вагомий внесок у досягнення кількох цілей сталого розвитку. Що стосується гідної праці та економічного зростання, то ЦСР 8 передбачає створення нових робочих місць, особливо в регіонах з високим рівнем безробіття. Важливо, щоб при цьому забезпечувалися гідні умови праці та справедлива оплата. ЦСР 12, що стосується відповідального

споживання та виробництва, акцентує увагу на впровадженні принципів циркулярної економіки, зменшенні відходів і використанні екологічно чистих матеріалів у виробництві. Також ЦСР 13, що стосується боротьби зі змінами клімату, вимагає зменшення викидів парникових газів через оптимізацію виробничих процесів і використання відновлювальних джерел енергії. ЦСР 5, яка стосується гендерної рівності, особливо важлива для легкої промисловості, оскільки вона є значущим сектором для жінок, і забезпечення рівних можливостей та прав для жінок у цій галузі є критично важливим.

Проте, просторовій трансформації легкої промисловості можуть загрожувати різні виклики, такі як нестабільність ринків, високі витрати на впровадження нових технологій та складнощі в забезпеченні сталого постачання сировини. Однак ця трансформація також відкриває нові можливості для розвитку, зокрема розширення ринків для екологічно чистих продуктів, підвищення конкурентоспроможності через інновації та залучення інвестицій у сталий розвиток.

В цілому, концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку вимагає інтеграції інновацій, оптимізації виробничих процесів та активної участі всіх зацікавлених сторін у досягненні спільних цілей. Легка промисловість має потенціал стати важливим двигуном сталого розвитку, якщо будуть реалізовані відповідні стратегії та політики.

Отже, просторова трансформація легкої промисловості є складним процесом, яка передбачає еволюційні або революційні зміни, у нашому випадку вимушені, тобто примусову адаптацію до мілітарного впливу (екзогенний фактор). Всі ці трансформації не сприяють економічному розвитку, не забезпечують гармонійний баланс між економічними, соціальними та екологічними аспектами на принципах сталого розвитку.

Натомість впровадження стратегічних заходів, спрямованих на пом'якшення негативного впливу легкої промисловості, є критично важливим

для забезпечення її довгострокової життєздатності. Концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості вимагає економетричного підходу, який враховує не лише економічні, але й соціальні та екологічні чинники.

Тому, спираючись та теорію раціональних очікувань розроблено розгорнуту та спрощену економетричну модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку. Апробація останній довела життєздатність гіпотези щодо корелювання цілей сталого розвитку та просторового розвитку легкої промисловості.

Концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів консолідує комплекс стратегічних заходів сталого розвитку задля пом'якшення впливу легкої промисловості на зміну клімату, на виснаження ресурсів та утворення відходів, на дефіцит і забруднення води, на пом'якшення негативного соціально-економічного впливу, які вкрай складно реалізувати в умовах воєнного стану та воєнно-повоєнної економіки. Однак одним із помічників має стати цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

5.2. Цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки

У сучасному світі цифровізація відіграє ключову роль у розвитку економіки та суспільства, а також у розвитку легкої промисловості. Цифрові технології відкривають нові можливості у всіх сферах: економіці, освіті, охороні здоров'я та інфраструктури для регіонів і територіальних громад, що постраждали від війни. Водночас важливо враховувати не лише позитивні аспекти цифровізації, а й виклики. Однак, можна стверджувати, що

впровадження цифрових технологій є невід'ємною складовою розвитку регіонів України в умовах воєнно-повоєнної економіки, спрямованої на забезпечення сталого розвитку.

Цифровізація економічного простору України – це процес активного впровадження передових цифрових технологій задля:

реформування соціальних секторів. Цифрові інструменти допомагають модернізувати сектори охорони здоров'я та освіти. Інновації в електронній охороні здоров'я та дистанційному навчанні дозволяють швидше адаптуватися до нових умов та забезпечують доступ до критично важливих послуг;

цифрові платформи для відновлення. Створення цифрових платформ для координації та фінансування проєктів відновлення робить процес відновлення більш прозорим та ефективним. Що сприяє моніторингу як з боку уряду, так і з боку громадськості;

розвиток військово-технологічної галузі. Інноваційні рішення у військовій сфері не лише зміцнюють безпеку країни, а й сприяють загальному технологічному розвитку. Важливим кроком у цьому напрямку є створення агенції оборонних технологій та акселератора [170, 182].

Цифровізація просторової трансформації — це процес інтеграції цифрових технологій у економічний простір, що змінює способи взаємодії між органами влади та суб'єктами господарювання, населенням в контексті просторого розвитку. Цей процес охоплює використання інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації управлінських, економічних і соціальних процесів на різних рівнях — від локального до глобального.

Цифровізації просторової трансформації може здійснюватися шляхом впровадження цифрових технологій, зокрема за допомогою геоінформаційної системи. Цифровізація дозволяє пришвидшувати обґрунтованість прийняття рішень та забезпечувати прозорість, сприяє створенню нових бізнес-моделей і підвищенню продуктивності праці. Цифровізація просторової трансформації є важливим елементом сучасного розвитку, який дозволяє інтегрувати фізичний

і віртуальний світи, підвищуючи ефективність управління галузями, економічну продуктивність і якість життя населення. Цей процес також вимагає формування відповідного правового забезпечення.

Вплив цифровізації на просторову трансформацію на регіональному рівні відбувається через зміни процесів, явищ та взаємозв'язків, які формуються в регіоні та розподіляються у часі та просторі. Цей вплив призводить до трансформації залежностей, відносин і пропорцій в регіональній економічній системі, що, своєю чергою, викликає зміни інших пропорцій, функціональних відносин і залежностей. Вплив цифровізації на економічний простір регіонів (локальних територій) здійснюється через такі механізми:

підвищення ефективності науково-інноваційної діяльності та інноваційного розвитку регіональних економічних систем. Цифрові технології сприяють прискоренню інноваційних процесів та зниженню витрат на дослідження та розробки, що сприяє зростанню регіональної конкурентоспроможності;

активізація залучення інвестиційних ресурсів. Цифрові технології створюють нові можливості для залучення іноземних інвестицій у регіональні сектори економіки, що сприяє їх розвитку та модернізації;

підвищення якості надання соціальних послуг та залучення інвестиційного капіталу для реалізації соціальних програм. Цифрові технології дозволяють оптимізувати соціальні програми та підвищити їх ефективність, а також залучити інвестиції для їх реалізації;

підвищення рівня економічної безпеки та стійкості регіонів. Цифрові інструменти допомагають управляти ризиками та знижувати вразливість регіонів до економічних коливань та глобальних трендів;

підвищення конкурентоспроможності середовища. Використання цифрових технологій дає можливість зростанню продуктивності та

оптимізації виробничих процесів, що своєю чергою підвищує конкурентоспроможність регіону;

оптимізація та автоматизація процесів регулювання економіки. Цифрові інструменти спрощують адміністративні процедури та підвищують ефективність державного управління та регулювання економічних процесів [5, 209].

Отже, цифрова трансформація є драйвером сталого та довгострокового економічного зростання регіонів (локальних територій).

Цифровізація просторових трансформацій розвитку легкої промисловості у широкому розумінні – це незворотний процес, який сприяє:

зростанню продуктивності. Впровадження цифрових технологій дозволяє оптимізувати виробничі та сервісні процеси в легкій промисловості, що призводить до підвищення продуктивності;

покращенню доступу до ринків. Цифрові технології полегшують підприємствам легкої промисловості вихід на нові ринки та проведення маркетингу та продажів через інтернет, що підвищує його конкурентоспроможність;

розвитку інновацій. Цифрові технології стимулюють інновації в легкій промисловості, дозволяючи їм створювати нові продукти та послуги, які відповідають сучасним запитам споживачів;

залученню інвестицій. Виробники легкої промисловості, які активно впроваджують цифрові рішення, здатні залучити більше інвестицій, оскільки їхні бізнес-системи характеризуються високотехнологічною спрямованістю;

поліпшенню якості життя. Впровадження цифрових технологій покращує якість життя жителів регіону шляхом надання більш якісних товарів легкої промисловості;

зниженню впливу на навколишнє середовище. Цифрові інновації можуть допомогти зменшити вплив на навколишнє середовище за рахунок

оптимізації енергії, управління відходами та інших екологічно чистих практик, які притаманні легкій промисловості.

Тобто, цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості має потужний вплив на економіку регіонів та країни у цілому і кореспондує з загальноукраїнськими трендами розбудови цифрової економіки. Статистика свідчить, що частка цифрової економіки у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни поступово зростає. Наприклад, якщо у 2019 році частка цифрової економіки у ВВП України становила лише 4,3%, то на кінець 2023 року вона становила 6%. Прогнозується, що до кінця 2024 року цей показник зросте до 7,7%, рис.5.2.

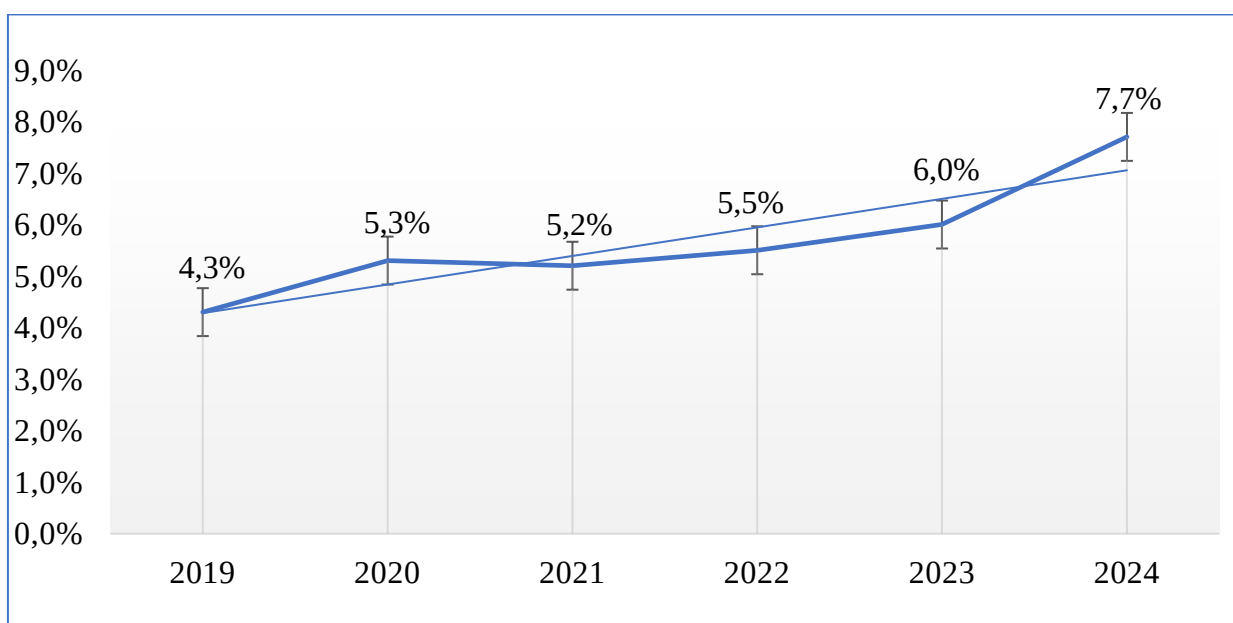

Рис 5.2 - Частка цифрової економіки у ВВП України (%)

Джерело: складено авторами на основі [120]

Міністерством цифрової трансформації України запроваджено Індекс цифрової трансформації регіонів, який є ключовим інструментом вимірювання процесів цифровізації економічного простору регіонів. Індекс цифрової трансформації містив 8 субіндексів (табл. 5.6).

Варто зазначити, що у 2023 році загальний Індекс цифрової трансформації становив 0,632. Найвищі значення індексу зафіксовано у Дніпропетровській області (0,908), Львівській (0,891) та Полтавській (0,833).

Таблиця 5.6

Субіндекси цифрової трансформації регіонів України у 2023 році

	Інституційна спроможність	Розвиток мережі Інтернет	Розвиток ЦНАПів	Без паперовий режим	Цифрова освіта	Візитна картка регіону	Базові е-послуги	Секторальний ЦІТ
Вінниця	0.9	0.784	0.712	0.868	0.92	0.6	0.551	0.848
Волинська	0.88	0.87	0.808	0.865	0.624	0.9	0.947	0.747
Дніпропетровська	1	0.902	0.908	0.923	0.968	1	0.901	0.826
Донецьк	0.32	0.118	0.369	0.605	0.546	0.6	0.569	0.272
Житомирська	0.38	0.769	0.515	0.743	0.552	0.1	0.566	0.511
Закарпатська	0.8	0.602	0.683	0.813	0.82	1	0.847	0.688
Запоріжжя	0.598	0.185	0.432	0.141	0.658	0.05	0.428	0.065
Івано-Франківськ	0.9	0.769	0.643	0.599	0.24	0.6	0.61	0.69
Київ	0.685	0.689	0.744	0.718	0.542	1	0.728	0.534
Кіровоградська	0.32	0.619	0.589	0.622	0.524	0.5	0.528	0.454
Львів	0.88	0.914	0.905	0.951	0.84	0.6	0.885	0.918
Миколаївська	0.167	0.609	0.51	0.487	0.656	0.9	0.534	0.105
Одеса	1	0.849	0.706	0.819	0.62	1	0.904	0.601
Полтава	0.8	0.917	0.709	0.902	0.936	1	0.738	836
Рівне	0.96	0.609	0.653	0.853	0.472	1	0.733	0.732
Сумська	0.3	0.173	0.066	0.182	0.398	0	0.416	0.104
Тернопільська	1	0.916	0.747	0.856	0.732	1	0.672	0.773
Харківська	0.728	0.926	0.696	0.809	0.968	0.5	0.809	0.773
Херсон	0.286	0.179	0.383	0.612	0.834	0.5	0.286	0.092
Хмельницька	0.8	0.756	0.504	0.667	0.458	0.1	0.664	0.637
Черкаси	0.656	0.595	0.711	0.731	0.686	0.5	0.687	0.719
Чернівецька	0.5	0.374	0.733	0.74	0.546	0.5	0.589	0.447
Чернігівська	0.612	0.404	0.63	0.536	0.546	0.6	0.72	0.509

Джерело: складено автором на основі даних [157]

Отже, Індекс цифрової трансформації регіонів України у 2023 році демонструє значні варіації рівня цифровізації регіонів країни. Хоча регіони досягли значного прогресу у розвитку Інтернету, цифрової освіти та впровадженні електронних послуг, Донецька та Сумська області залишаються далеко позаду, але через об'єктивні причини - війну.

Безумовно, основним цифровим інструментом забезпечення просторової трансформації економіки регіонів України є ГІС, яка дає можливість накопичувати й аналізувати дані, оперативно знаходити потрібні

відомості та відображати їх у зручному для використання вигляді. ГІС є потужним інструментом для моделювання та аналізу природних і соціально-економічних систем. З технологічної точки зору, ГІС забезпечує збір, зберігання, обробку, візуалізацію та розповсюдження просторово-координованої географічної інформації. З технічної думки ГІС складається з апаратних засобів і програмного забезпечення, що допомагає в управлінні та прийнятті рішень. А відтак, ГІС є багатофункціональною системою, призначеною для збору та аналізу просторових даних і супутньої інформації, їх зберігання, відображення та використання для підтримки управлінських рішень.

Важливо зазначити, що частка чисто географічних даних у цій системі є незначною, а технології обробки даних мають мало спільного з традиційними методами роботи з географічною інформацією. Просторові дані слугують лише основою для вирішення численних прикладних завдань, які часто не пов'язані безпосередньо з географією.

ГІС зберігає інформацію про реальний світ у вигляді тематичних шарів, об'єднаних за географічним положенням. Цей простий і гнучкий підхід довів свою ефективність у вирішенні різноманітних практичних завдань — від відстеження руху транспортних засобів до моделювання природних явищ. Основою ГІС є інформація про різні ділянки земної поверхні: континенти, країни, міста чи вулиці.

Бази даних формуються у вигляді набору шарів інформації. Основний шар містить географічно прив'язану карту місцевості (топооснова), на яку накладаються додаткові шари з інформацією про об'єкти на цій території. При створенні шарів встановлюються необхідні зв'язки між ними, що дозволяє виконувати просторові операції за допомогою моделювання та інтелектуальної обробки даних. Дані містять інформацію про їх відношення до просторових об'єктів — це може бути прив'язка до географічних координат або посилання на адреси, поштові індекси тощо.

ГІС працює з двома основними типами графічних даних: векторними та растровими. У векторній моделі інформація про точки, лінії та полігони кодується як набір координат X і Y . Наприклад, місцезнаходження точки (свердловини) описується парою координат (X, Y) .

Лінійні об'єкти (дороги, річки) також представляються наборами координат. Полігональні об'єкти (наприклад, земельні ділянки) зберігаються у вигляді замкнутого набору координат.

Векторна модель є особливо корисною для опису дискретних об'єктів. Растрове зображення складається з набору значень для окремих елементів (пікселів) і схоже на відскановану карту або фотографію.

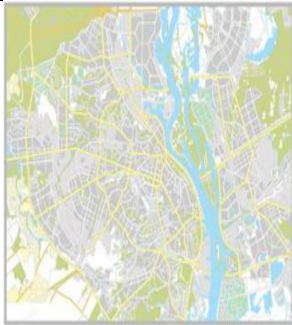
Растрова модель оптимальна для роботи з безперервними властивостями. Інформація зазвичай надається графічно у векторному вигляді, що дозволяє зменшити обсяг даних і спростити процеси візуалізації. Графічні дані пов'язані з текстовою, табличною та розрахунковою інформацією, а також із координатною прив'язкою до карти місцевості і додатковими матеріалами.

На рис. 5.3. представлено функціонально-компонентна структура ГІС.

Для запровадження ГІС у час воєнного стану, у час обмеженого доступу до відкритих публічних даних, пропонується технологія використання електронного документообігу з обмеженим доступом.

Побудова такої технології – захисту електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом передбачає перехід від вимог до вихідної інформації до інтерпретації інформації і складається з наступних етапів:

грунтуючись на вимогах до технічного захисту електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом будуємо нормативну модель вимог шляхом об'єднання функціональних і нефункціональних вимог та обмежень. Нормативна модель вимог, у першу чергу, залежить від набору критеріїв та показників просторового аналізу;

		Просторовий аналіз. Набір алгоритмів, які забезпечують аналіз місця розташування, зв'язків і інших просторових відносин між просторовими об'єктами, проведення обчислювальних операцій з годинними, з метою отримання нової інформації	 Карти - географічний контейнер для шарів даних і аналітики, з якими ви хочете працювати
	Викриття скритих тенденцій. Виходячи із різноманітності зібраної інформації, ГІС має можливість викривати скриті тенденції, та зв'язки між на перший погляд зовсім не пов'язаними процесами	 ГІС об'єднує безліч шарів даних, систематизованих за їх просторовим розташуванням.	Візуалізація: найбільшу кількість інформації (до 80 відсотків) людина отримує візуально. ГІС, побудований на графічній інформації, дає найзручніше для користувача візуальне відображення у тому числі в тривимірному вигляді.
Можливість обробки великих обсягів даних. Графічна інформація, яка є основою будь-якої ГІС, має досить великі об'єми. Таким чином ГІС з самого початку розрахована на обробку великих об'ємів інформації.	 Просторова аналітика дозволяє побачити, зрозуміти, оцінити, спрогнозувати та інтерпретувати	Автоматизація аналізу та обробки різноманітних даних по території значно полегшує процес управління	
 Програмне забезпечення. Додатки забезпечують використання загального досвіду для використання конкретних завдань.	Моделювання - можливість візуалізованого моделювання будь-яких явищ та процесів, ретроспективний розгляд розвитку будь-яких подій.		

ис. 5.3. - Функціонально-компонентна структура ГІС

Джерело: побудовано автором на основі [57]

на основі ідентифікації нормативних документів системи технічного захисту електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом вибираємо найбільш повну оцінку захищеності електронних документів та електронного документообігу, які обробляються або циркулюють з поділом характеристик на критичні та другорядні;

здійснюємо формування нормативної моделі вимог з вибіркою характеристик оцінки захищеності інформації з обмеженим доступом, яка обробляється або циркулює в ГІС.

На першому етапі будуємо нормативну модель (5.3), виходячи з вимог користувача ГІС враховуючи технічний захист електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом:

$$V = \{ \{ x_i, y_j, B_{x_k}, u_a \}, i \in I_1 \cup J_1, j \in I_2, k \in I_3 \cup J_2, a \in J_3 \} \quad (5.3)$$

Де V – множина вимог, які містять функціональні вимоги x_i , $x_i \in X$, $i \in I_1$, $\cup J_1$ не функціональні вимоги y_j , $y_j \in Y$, $j \in I_2$, обмеження на функціональні вимоги B_{x_k} , $B_{x_k} \in B$, $k \in I_3$, $\cup J_2$ та нормативні документи на виконання операцій u_a , $u_a \in U$, $a \in J_3$ (множина індексів I відповідають вимогам користувача ГІС, а множина J – вимогам предметного середовища).

На другому етапі пропонується, по-перше, ввести в модель тільки критичні характеристики (конфіденційність, цілісність, доступність, білковість, достовірність та надійність і відображення необхідних вимог користувача ГІС та вимоги до технічного захисту електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом), а, по-друге – необхідні другорядні характеристики.

Загальна модель (5.4) набуває такого вигляду:

$$Q_G = \left\{ C_i \left\{ S_{ij} \left\{ A_{ijk} \left\{ E_{ijkl}, M_{ijkl}, W_{ijkl} \right\}_{l=1}^{L_{ijk}} \right\}_{k=1}^{K_{ij}} \right\}_{j=1}^{J_i} \right\}_{i=1}^I \quad (5.4)$$

де C_i – i -та характеристика, S_{ij} – j -та підхарактеристика i -ї характеристики, A_{ijk} – k -й атрибут j -тої підхарактеристики i -ї характеристики захищеності.

Для того, щоб модель (5.2) була завершеною, необхідно далі обрати метрики M_{ijkl} вимірювання простору, атрибути, характеристики E_{ijkl} та вагомі коефіцієнти W_{ijkl} .

Цифровізація просторової трансформації в умовах воєнного часу це використання цифрових технологій та захист електронних документів й електронного документообігу з обмеженим доступом для модернізації легкої промисловості, підвищення її продуктивності та резильєнтності, зокрема через адаптацію до глобальних змін та потреб локальних ринків. Вона охоплює різні рівні — державний, регіональний та рівень підприємства. Така трансформація забезпечує адаптивність та резильєнтність галузі, знижує витрати, сприяє екологізації та підвищенню якості продукції.

В таблиці 5.7. представлено рівні та характеристики цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки.

Ідентифікувати та перерахувати всі сучасні інструменти цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості неможливо, через їх велику кількість. У цілому ці напрями та інструменти допомагають сформувати уявлення про просторову модель розвитку легкої промисловості, використовуючи цифрові інновації для досягнення ефективності та адаптивності на локальних і міжнародних ринках.

Таблиця 5.7

**Характеристики цифровізації просторової трансформації розвитку
легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки**

	Напрямок	Інструмент	Показники	Кейс	Перспектива
Державний та регіональний рівні					
1	Систематизація інформації, її зберігання, відображення та використання з метою підтримки управлінських рішень.	ГІС - багатофункціональна система у стадії розробки		Запровадження ГІС у час воєнного стану пропонується технологія використання електронних документів та електронного документообігу з обмеженим доступом	Використання електронних документів та електронного документообігу без обмеженого доступу задля збору і аналізу просторових даних щодо розвитку легкої промисловості
2	Збирає, упорядковує та публікує відкриті дані на всіх етапах проєктів відновлення в режимі реального часу, впроваджуючи найвищі стандарти прозорості та підзвітності.	Аналітичний інструмент для аналізу даних об'єктів та проєктів відбудови, відновлення та розвитку, заведених в екосистему DREAM.	РПЗМ, ЄДССБ, Дія, eContracting, Spending.gov.ua, ЄДР тощо.	Будь-хто в будь-якому місці може контролювати результативність реалізації проєкту та використовувати цю інформацію для зменшення ризиків, створення точної звітності та покращення загальної ефективності проєкту	DREAM - це державна цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням, яка створює цифровий шлях для всіх проєктів відбудови, відновлення та розвитку і забезпечує їх прозору та ефективну реалізацію на національному, регіональному та місцевому рівнях. DREAM - «єдине вікно» для роботи з проєктами відновлення інфраструктурних об'єктів легкої промисловості.
4	Оптимізація ланцюгів поставок	Використання технологій блокчейну для відстеження сировини та готової продукції в реальному часі, що сприяє прозорості та безперервності ланцюга поставок	Скорочення часу на доставку, зниження витрат логістики, відстежуваність на всіх етапах постачання.	Впровадження системи блокчейн у великих текстильних компаніях для моніторингу якості та походження сировини, особливо в екологічно орієнтованих виробництвах.	Зниження витрат на логістику та покращення екологічності через зменшення неефективних перевезень та використання екологічно-чистих матеріалів для виробництва товарів легкої промисловості.
5	Розвиток стійкої (екологічної) продукції через цифрові рішення	Використання цифрових систем для моніторингу викидів, споживання ресурсів та екологічного сліду виробництва.	Зменшення екологічного сліду продукції, частка екологічних матеріалів у загальному обсязі сировини, обсяги збереженої води та енергії.	Моніторинг викидів на фабриках через інтегровані IoT-системи та аналіз споживання ресурсів	Відповідність міжнародним стандартам сталого розвитку та покращення іміджу легковиків, як екологічно відповідального виробника, що сприяє розширенню експортних можливостей.
6	Цифровий маркетинг та аналітика споживачього попиту	Використання Big Data та машинного навчання для аналізу попиту та адаптації асортименту продукції до потреб споживачів	Частка ринку, яка охоплюється за рахунок персоналізованих кампаній; рівень задоволеності клієнтів.	Використання персоналізованої реклами та адаптація моделей одягу до змінних потреб у соціальних мережах для молодіжного сегмента.	Підвищення лояльності споживачів товарів легкої промисловості, завдяки оптимізованій пропозиції, що відповідає їхнім потребам та очікуванням

Продовження таблиці 5.7

	Напря́м	Інструмент	Показники	Кейс	Перспектива
Рівень підприємств легкої промисловості					
7	Автоматизація виробничих процесів	Використання інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI) та роботизації для управління виробничими лініями	Кількість автоматизованих процесів у виробництві, зниження витрат та часу на одиницю продукції.	Впровадження інтелектуальних виробничих ліній у швейних фабриках (наприклад, MAGOLD у Сумській області, яка інтегрувала роботизоване обладнання для пошиття).	Підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняної продукції легкої промисловості на міжнародних ринках.
7	Екологічна стійкість через цифрові інновації	Впровадження технологій аналізу життєвого циклу продукції (LCA) та енергоефективності на основі даних.	Зниження рівня викидів CO ₂ , скорочення споживання ресурсів (вода, електроенергія) на одиницю продукції.	Встановлення датчиків контролю споживання енергії на виробничих потужностях, що дозволяє оперативно реагувати на зміни та мінімізувати витрати.	Забезпечення відповідності продукції легкої промисловості міжнародним стандартам екологічної безпеки, що підвищує привабливість для європейських партнерів
8	Розвиток дистанційного та гнучкого управління	Хмарні обчислення та мобільні додатки для управління виробництвом і персоналом з будь-якої локації.	Ефективність роботи персоналу, зокрема рівень своєчасності виконання задач, зниження витрат на комунікацію та управління.	Впровадження ERP-системи для управління процесами та контролю виконання у великому текстильному холдингу.	Гнучкість у прийнятті рішень і оптимізація процесів, особливо у період кризових ситуацій та обмежень (воєнний стан, пандемія тощо).
9	Цифрове прототипування та 3D-виробництво	Використання 3D-друку, віртуального дизайну та прототипування для швидкої підготовки нових продуктів, особливо при тестуванні нових колекцій або дизайнів.	Час на створення прототипу, кількість прототипів, необхідних для затвердження кінцевого дизайну, обсяг витрат на прототипування.	Впровадження 3D-друку в процесі створення взуття або аксесуарів з нетрадиційних матеріалів, що скорочує цикл від дизайну до виробництва.	Підвищення гнучкості у створенні продукції та зменшення витрат на дослідно-конструкторські роботи, що робить виробництво більш адаптивним до швидкозмінних тенденцій.
10	Аналітика виробничих і збутових даних на основі штучного інтелекту	Використання алгоритмів машинного навчання та AI для аналізу великих масивів даних (Big Data) з метою оптимізації виробництва та точного прогнозування попиту.	Точність прогнозів попиту, рівень запасів на складах, скорочення перевитрат у виробництві.	Використання алгоритмів прогнозування для управління складськими запасами та налаштування обсягів виробництва під конкретні потреби ринку.	Підвищення ефективності управління запасами та зменшення непроданої продукції, що сприяє оптимізації витрат і підвищенню прибутковості.
11	Персоналізація продукції через цифрові платформи	Використання цифрових платформ для персоналізації товарів відповідно до запитів клієнтів (наприклад, вибір кольорів, матеріалів, стилю).	Частка продукції, виготовленої на замовлення, кількість індивідуалізованих замовлень, середній час на виконання замовлення.	Впровадження опції персоналізації для швейної продукції або взуття, яка дозволяє клієнтам самостійно налаштовувати деталі замовлення через онлайн-платформу.	Зростання лояльності споживачів та залучення нових клієнтів, оскільки персоналізована продукція відповідає їхнім специфічним вимогам і потребам.
12	Використання цифрових інструментів для навчання і розвитку кадрів	Віртуальні курси, тренажери, платформи для підвищення кваліфікації персоналу у використанні нових технологій.	Рівень кваліфікації працівників, кількість персоналу, який пройшов навчання, продуктивність на одного працівника.	Проведення віртуальних тренінгів з опанування нових технологій, наприклад, роботи з роботизованим обладнанням у швейних цехах.	Зростання ефективності виробництва завдяки кваліфікованим кадрам та швидке пристосування до інноваційних змін.

Джерело: побудовано автором на основі [63, 76, 88, 89, 204, 205, 300]

А відтак, цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості включає використання різноманітних цифрових інструментів та технологій, які сприяють оптимізації процесів, покращенню управління ресурсами та підвищенню ефективності виробництва, тобто запровадженню циркулярної економіки.

На рис. 5.4. представлено «печворк» цифрових інструментів просторової трансформації розвитку легкої промисловості, ці технології трансформують розвиток легкій промисловості, сприяють інтеграції українських галузевих підприємств у глобальні ринки. Особливо слід звернути увагу на маркетинговий контекст цих інструментів, що підкреслює актуальність цифровізації виробничих та маркетингових процесів в умовах воєнно-повоєнної економіки враховуючи міжнародний досвід

Система управління підприємством легкої промисловості (Enterprise Resource Planning) — це інтегровані програмні рішення, які дозволяють підприємствам автоматизувати та керувати бізнес-процесами, включаючи фінансовий облік, виробництво, закупівлі, постачання, управління людськими ресурсами та іншими функціями. ERP забезпечує централізоване зберігання даних, що дозволяє різним відділам підприємства працювати ефективніше та уникати дублювання інформації.

Аналітика даних - аналітичні платформи допомагають підприємствам легкої промисловості збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги даних для виявлення трендів, моніторингу продуктивності та підтримки прийняття стратегічно обґрунтованих рішень. Використання інструментів Business Intelligence (BI) дозволяє швидко перетворювати сирі дані на корисні інсайти для покращення ефективності діяльності. Інтернет речей (IoT) - технології IoT (Internet of Things) дозволяють з'єднувати обладнання та пристрої з Інтернетом для моніторингу та управління в реальному часі. У легкій промисловості IoT використовується для відстеження стану машин, прогнозування поломок, підвищення ефективності виробничих процесів та мінімізації простоїв.

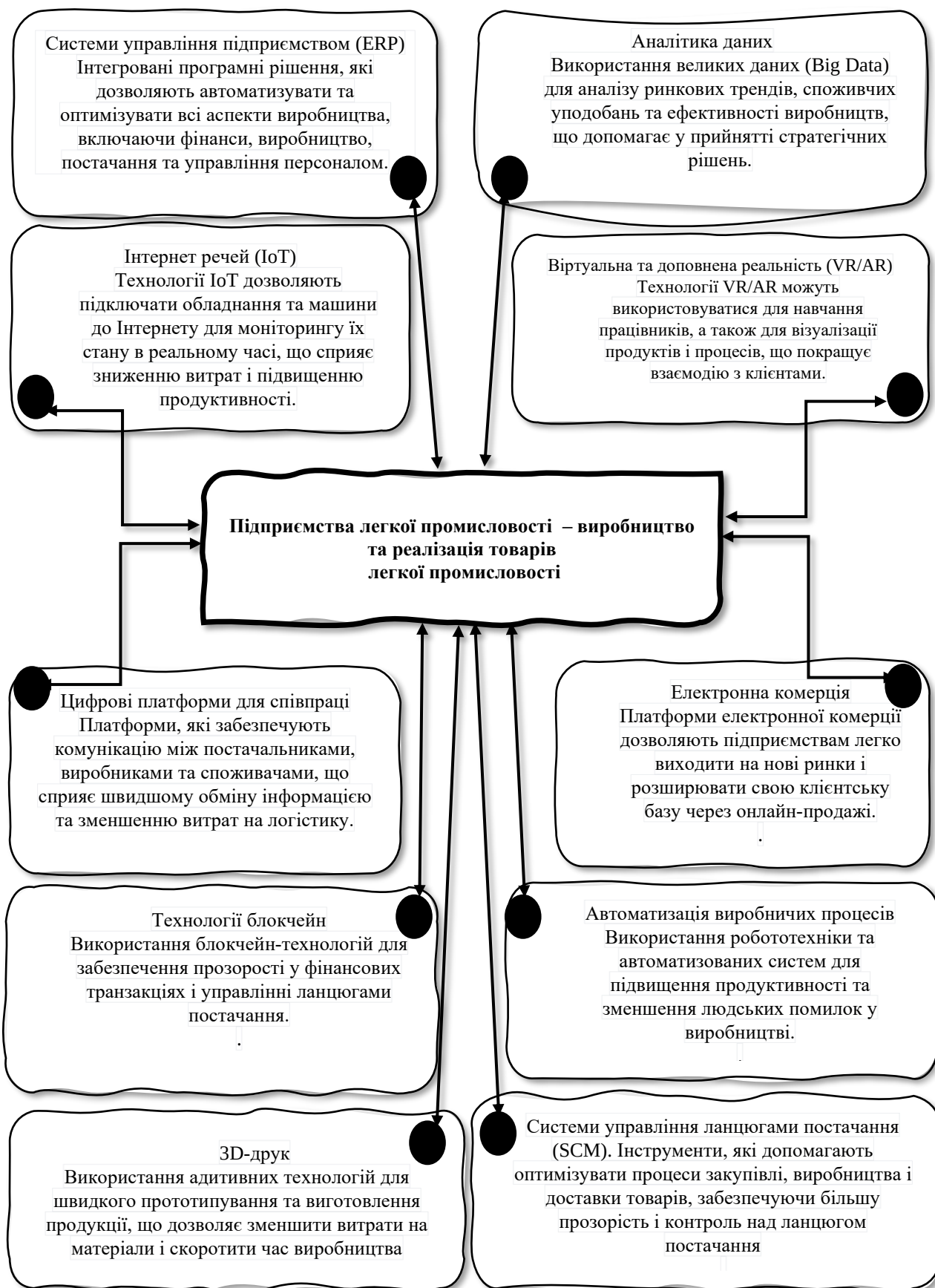

Рис. 5.4 - Печворк цифрових інструментів просторової трансформації розвитку легкої промисловості

Джерело – розроблено автором

Цифрові платформи для співпраці - платформи забезпечують ефективну комунікацію та координацію між постачальниками, виробниками, партнерами та клієнтами легкої промисловості. Інструменти для обміну інформацією, документообігу та спільної роботи дозволяють скорочувати час прийняття рішень та підвищують прозорість бізнес-процесів.

3D-друк або адитивне виробництво використовує технології пошарового створення об'єктів для швидкого прототипування та виробництва продукції легкої промисловості. Ця технологія дозволяє знизити витрати на матеріали, оптимізувати час виробництва та створювати унікальні деталі для підприємства.

Системи управління ланцюгами постачання (Supply Chain Management) — це програмні інструменти для координації всіх етапів ланцюга постачання: від закупівлі сировини до доставки готової продукції споживачам. Вони допомагають оптимізувати логістику, зменшити витрати та забезпечити стабільність постачання.

Автоматизація виробничих процесів включає використання робототехніки, систем управління та інших автоматизованих рішень для підвищення продуктивності, якості продукції та зниження ризику людських помилок. Такі системи дозволяють підприємствам легкої промисловості масштабувати виробничі процеси та мінімізувати втрати.

Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) - технології VR (віртуальна реальність) і AR (доповнена реальність) застосовуються для навчання персоналу, проєктування та моделювання виробничих процесів, а також для демонстрації продуктів клієнтам. Що підвищує ефективність підготовки кадрів та створює нові можливості для інтерактивного спілкування з клієнтами.

Електронна комерція дозволяє підприємствам легкої промисловості продавати товари та послуги через онлайн-платформи, виходити на глобальні ринки та залучати нових клієнтів. Завдяки автоматизації процесів продажу,

маркетингу та обслуговування клієнтів підприємства можуть підвищити прибутковість і конкурентоспроможність. Технологія блокчейн забезпечує прозорість і безпеку транзакцій, що є особливо важливим для фінансових операцій та управління ланцюгами постачання. Завдяки децентралізованому зберігання даних блокчейн дозволяє мінімізувати ризики шахрайства та підвищити довіру між учасниками процесів.

Тому, проаналізовані технології створюють основу для цифрової трансформації легкої промисловості, підвищення продуктивності, оптимізації ресурсів враховуючи спеціалізацію регіонів України в умовах довоєнно-воєнно-повоєнної економіки.

Повідводячи підсумки, слід зауважити, що цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості — це процес впровадження цифрових технологій у всі аспекти виробництва, постачання, управління та споживання продукції в цій галузі. Процес, який сприяє зміні традиційних методів ведення бізнесу, забезпечуючи більшу ефективність, гнучкість та адаптивність до змінюваних умов ринку.

У контексті легкої промисловості цифровізація охоплює кілька ключових аспектів.

По-перше, це впровадження автоматизованих систем управління виробництвом, які дозволяють знижувати витрати, підвищувати швидкість виробництва та покращувати якість продукції. Використання технологій Інтернету речей (IoT) дає змогу здійснювати моніторинг виробничих процесів у реальному часі, що підвищує ефективність управління ресурсами.

По-друге, цифровізація впливає на ланцюги постачання. Використання великих даних (Big Data) та аналітики дозволяє підприємствам прогнозувати потреби споживачів, оптимізувати запаси та знижувати витрати на транспортування. Що також сприяє зменшенню викидів CO₂, оскільки скорочуються відстані та час транспортування товарів.

По-третє, цифрові платформи і електронна комерція відкривають нові

канали збуту для продукції легкої промисловості. Підприємства можуть безпосередньо взаємодіяти зі споживачами, що дозволяє отримувати зворотний зв'язок, адаптувати продукцію відповідно до уподобань клієнтів і збільшувати обсяги продажів.

Отже, цифровізація просторової трансформації розвитку легкої промисловості є важливим фактором, що дозволяє галузі адаптуватися до нових викликів, підвищувати конкурентоспроможність і сприяти сталому розвитку. Вона забезпечує не лише економічні вигоди, але й соціальні та екологічні переваги, що є критично важливими для успіху в сучасному світі.

5.3. Формування конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України

Конструкт - це цілісна, відокремлювана сутність реального світу (матеріального світу, психіки, економіки, соціального світу), недоступна безпосередньому спостереженню, але гіпотетично виведена і (або) логічно побудована на основі спостережуваних ознак, з достатнім ступенем експериментально і логічно підтвердженої і достовірно не спростованої, використовуваної для її представлення теоретичної конструкції і поняття. Конструкт, як теоретична конструкція, не повинен містити суперечностей і повинен ґрунтуватися на мінімально можливому числі суджень, зокрема тих, які визначають пріоритетність галузі [97].

У науковому контексті термін «пріоритетна галузь» належати до напрямків, які мають критичне значення для розвитку національної економіки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Ці галузі є основними драйверами та формують технологічну парадигму суспільства, а також є ключовими для досягнення актуальних і майбутніх цілей соціально-економічного та науково-технічного розвитку.

Визначення пріоритетних галузей обумовлюється моделлю економічного розвитку держави. Для ресурсорієнтованої моделі пріоритетними є видобувні та первинні переробні галузі; для експортноорієнтованої — галузі, підприємства яких можуть конкурувати на зовнішніх ринках; для імпортозаміщення — галузі, що виробляють продукцію, аналогічну імпортованій; а для інноваційно-орієнтованої — галузі, які використовують інноваційні технології або виробляють новаторську продукцію. Однією з ключових ознак пріоритетності галузі є те, що держава надає їй перевагу (підтримку), враховуючи її роль і значення для економіки.

У сучасному світі виділяють кілька пріоритетних секторів або галузей.

1. Енергетичний сектор (нафта, газ, відновлювальні джерела енергії) — енергетика є основою для розвитку економіки будь-якої країни, оскільки забезпечує енергією всі інші галузі та населення. Важливими є також технології з відновлювальних джерел енергії (сонячна, вітрова, гідроенергетика).

2. Технології та інформаційні комунікації (ІТ) — швидкий розвиток цифрових технологій, Інтернету, штучного інтелекту, 5G, кібербезпеки і великих даних (Big Data) робить ІТ-галузь однією з найбільш стратегічних.

3. Оборонна промисловість — військова техніка, зброя, засоби зв'язку та розвідки. Вона забезпечує національну безпеку та здатність країни захищати свої інтереси в разі загрози.

4. Агропромисловий комплекс — продовольча безпека завжди була та залишається стратегічною. Способи вирощування, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, а також організація глобальних постачань є критично важливими.

5. Фармацевтика та медичні технології — охорона здоров'я, включаючи виробництво ліків, вакцин та медичних пристроїв, є важливою для забезпечення добробуту нації та здатності протистояти біологічним загрозам.

6. Транспорт та інфраструктура — система транспорту, логістики, а також інфраструктура, що забезпечує рух людей, товарів і послуг, є ключовою для розвитку економіки та забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки.

7. Фінансовий сектор — банки, страхові компанії, фондові ринки та інші фінансові інститути, що забезпечують економічну стабільність та розвиток, а також здійснюють регулювання обігу грошей.

8. Освіта та наука — інвестиції в наукові дослідження та технологічний розвиток визначають майбутнє інновацій і прогресу, створюючи основу для стійкого економічного зростання.

9. Туризм — хоча в певному контексті може бути не таким очевидним, стратегічність туризму виявляється через його економічний вплив на країну, зокрема на розвиток інфраструктури, створення робочих місць та зміцнення міжнародних зв'язків.

Усі ці галузі мають важливе значення для забезпечення сталого розвитку та безпеки держави. Різні країни можуть надавати різний пріоритет кожній з них залежно від національних потреб і геополітичних обставин. Тобто, пріоритетні галузі є важливими для забезпечення економічного зростання країни та технологічного прогресу, табл. 5.8.

Визначення пріоритетів дозволяє обґрунтувати ефективний спосіб концентрації обмежених фінансових ресурсів на стратегічно важливих напрямках, розбудова яких сприятиме прискоренню темпів економічного та соціального зростання тією чи іншою країни. Переробна та легка промисловість є пріоритетними галузями в Україні, Великобританії, Німеччині, Південній Кореї, Італії та Японії.

Найперше слід зазначити, що більшість держав світу у період до та після пандемії коронавірусу COVID-19 були змушені переглянути свої пріоритети в економічній сфері, а також затвердити (прийняти) програми економічної стабілізації та відновлення економіки.

Таблиця 5.8

Порівняння стратегічних або пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки в країнах світу

Галузі	США	Велика Британія	Німеччина	Франція	Індія	Південна Корея	Італія	Японія	Китай
Промисловість, у тому числі:	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
оборонно-промисловий комплекс	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
авіаційна промисловість	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓
космічна галузь	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
машинобудівна (зокрема суднобудівна) промисловість	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓
металургійна галузь	✓	✓	✓			✓			✓
хімічна галузь		✓	✓			✓	✓		✓
видобувна (в тому числі вугледобувна) промисловість	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
переробна та легка промисловість		✓	✓			✓	✓		✓
деревообробна промисловість		✓	✓	✓		✓			✓
фармацевтична галузь		✓	✓	✓		✓	✓		✓
Агропромисловий комплекс, у тому числі:	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
харчова промисловість	✓	✓	✓			✓	✓		✓
рибальство		✓	✓			✓	✓		✓
Високі технології, у тому числі:	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
ІТ-сектор	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓

Продовження табл. 5.8

Галузі	США	Велика Британія	Німеччина	Франція	Індія	Південна Корея	Італія	Японія	Китай
інноваційна сфера	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Фінансовий сектор, у тому числі:		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
фондовий ринок		✓	✓			✓	✓		✓
Паливно-енергетичний комплекс та ЖКГ, у тому числі:	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
енергетика		✓	✓		✓	✓		✓	✓
нафтопереробка		✓	✓		✓	✓			✓
альтернативна енергетика	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
Житлово-комунальне господарство			✓						✓
Транспорт та інфраструктура, у тому числі:			✓	✓		✓	✓		✓
будівництво	✓	✓	✓			✓	✓		✓
повітряний транспорт	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
водний транспорт	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
залізничний транспорт	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
автомобільний транспорт		✓	✓			✓			✓
Креативні індустрії та індустрія гостинності, у тому числі:		✓	✓	✓		✓	✓		✓
туризм		✓	✓			✓	✓		✓

Джерело: [1]

Низка стратегій країн або довгострокових планів спрямована на реалізацію міжнародних договорів, наприклад, цілей сталого розвитку на період до 2030 року або Паризької угоди (угода в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC) щодо регулювання заходів зі зменшення викидів діоксиду вуглецю з 2020 р.), які у тому числі визначають напрями економічного розвитку країн світу. Зазначені документи не можна залишати поза увагою, особливо враховуючи те, що під їх реалізацію закладено значні кошти, які виділяються на модернізацію виробництва та створення додаткових робочих місць з боку міжнародних донорів та підписантів Паризької угоди.

У Додатку Е подано інформацію щодо викидів парникових газів в різних країнах Європи у 2023 році та структуру викидів парникових газів в Україні через повномасштабну війну.

В Україні переробна, зокрема легка промисловість ще в 2021 року була визначена в Національній економічній стратегії на період до 2030 року, як пріоритетна галузь і Розпорядженням КМУ від 24.06.2022 р. № 531-р було унормовано надання державної підтримки підприємствам переробної промисловості, стартапам в Україні та проведення експерименту з організації навчання осіб за освітніми програмами у сфері інформаційних технологій “Старт в ІТ” [143].

Спираючись на Пояснювальну записку до проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», можна стверджувати, що для легкої промисловості у 2025 році не передбачено окремих преференцій, але є важливі чинники, які вплинуть на просторову трансформацію галузі.

Урядом прогнозується, що середня місячна заробітна плата у 2025 році досягне 24 389 грн у номінальному вираженні та зросте на 8,1% у реальному вираженні порівняно з 2024 роком. Це можливе підвищення зарплат викликане прагненням українських підприємств утримувати і залучати новий висококваліфікований персонал на фоні нестачі трудових ресурсів, що безсумнівно торкнеться виробництва товарів легкої промисловості.

Поступова адаптація виробників до нових умов роботи, зростання економічної активності та створення нових робочих місць, зокрема за рахунок залучення жінок, стануть додатковими факторами для відновлення споживчого попиту і сприятимуть поступовому зниженню рівня безробіття до 17,7% у 2025 році, у тому числі в легкій промисловості.

В умовах необхідності відновлення виробничих фондів очікується продовження швидкого зростання валового нагромадження основного капіталу. Урядові капітальні вкладення стануть важливим джерелом інвестицій в умовах невизначеності, особливо для оборонних проєктів, таких як будівництво фортифікаційних споруд та відновлення енергетичної інфраструктури, яка зазнала значних ушкоджень. Такі інвестиції є критично важливими для забезпечення національної безпеки та стабільного функціонування економіки. Очікується також подальше зростання приватних інвестицій. Протягом чотирьох років уряд вже реалізував ряд програм підтримки бізнесу (зокрема і легковиків), які спрямовані на стимулювання інвестицій. Активізуються ринкові механізми страхування інвестицій від військових ризиків, запроваджені партнерами, так і ПрАТ “Експортно-кредитне агентство”.

Відновлення інвестиційної діяльності відіграватиме ключову роль не лише в стимулюванні виробничої активності в країні (у тому числі і виробничої активності з боку суб'єктів господарювання в легкій промисловості), але й у створенні основи для структурної перебудови економіки в середньостроковій перспективі. Що означає не тільки підвищення ефективності та продуктивності існуючих підприємств, а й розвиток нових галузей (зокрема підгалузей в легкій промисловості), здатних забезпечити стійке економічне зростання.

У проєкті Державного бюджету України на 2025 рік передбачено видатки на топографо-геодезичні та картографічні роботи, а також демаркацію та делімітацію державного кордону в обсязі 95,7 млн гривень. Цей обсяг

фінансування дозволить забезпечити функціонування національного геоportалу (ГІС), виконати зв'язки нівелірних мереж України та Республіки Польща, здійснити заходи щодо включення нівелірної мережі до Об'єднаної європейської нівелірної мережі та забезпечити використання Європейської вертикальної референцної системи (EVRS) на території України.

Також у проєкті державного бюджету на 2025 рік передбачено видатки Міністерству економіки України на підтримку підприємництва через Фонд розвитку підприємництва — 18 млрд грн; державну допомогу суб'єктам господарювання для створення або розвитку бізнесу — 1,37 млрд грн (надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для створення або розвитку виробництв переробної промисловості (легкої промисловості); садівництва; ягідництва; виноградарства; тепличного господарства).

У рамках бюджетної програми за КПКВК 1201450 «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» відповідно до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28, Фонд розвитку підприємництва реалізує державні програми «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» та «Доступний факторинг». З початку дії воєнного стану в Україні з метою підтримки суб'єктів підприємництва державою було надано можливість отримати пільгові кредити державним та комунальним підприємствам, збільшено максимальну суму кредитів до 60 млн грн, до 90 млн грн для сільськогосподарських товаровиробників та до 150 млн грн на кредитування на відбудову зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів, підприємств у зоні високого воєнного ризику, переробних підприємств (у тому числі і підприємств легкої промисловості) та підприємництва, які здійснюють енергосервіс, експлуатацію генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел енергії, а також будівництво та улаштування газотурбінних, газопоршневих та біогазових генераційних установок. Всього за весь період дії Програми 5-7-9 підписано 95 139

кредитних договорів на загальну суму 327 106 млн гривень. За період дії воєнного стану в Україні в рамках Програми 5-7-9 укладено 60 319 кредитних договорів на загальну суму 237 485 млн гривень [147].

Отже, сучасна просторова трансформація розвитку легкої промисловості України відбувається під мілітарним впливом та впливом багатьох екзогенних та ендегенних факторів, локалізована у містах України із розвиненою інфраструктурою, що створює поліцентричну структуру та потребує обґрунтування конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у контексті реалізації цілей сталого розвитку на засадах цифровізації у повоєнний період з урахуванням декрементування просторового потенціалу країни.

Враховуючи евентуальні прогнози з боку Уряду України щодо подолання викликів і стимулювання просторового розвитку у повоєнний час, проаналізовані в роботі економічні, інноваційні та екологічні фактори впливу визначимо модифікатори (елементи, які змінюють або уточнюють властивості іншого об'єкта, явища чи процесу) просторової трансформації розвитку легкої промисловості у повоєнний час та згрупуємо їх у три складові: економічну, інноваційну та екологічну, таблиця 5.9.

Таблиця 5.9

**Модифікатори просторової трансформації
легкої промисловості у повоєнний час**

Модифікатори	Характеристика
<i>Економічна складова</i>	
Диверсифікація виробничих кластерів (ДВК)	Важливо стимулювати створення нових виробничих кластерів у регіонах, де легка промисловість не є достатньо розвиненою, що допоможе зменшити диспропорції між регіонами та забезпечить нові робочі місця. Створення умов для розвитку малого і середнього бізнесу є критично важливим. Йдеться про податкові пільги, державну підтримку для підприємців, доступ до фінансування.

Продовження табл. 5.9

Модифікатори	Характеристика
Залучення іноземних інвестицій (ЗІІ)	Розробка програм для заохочення інвесторів, особливо в регіонах зі слабкою промисловою базою, може стати одним з основних рушіїв розвитку для легкої промисловості. Та передбачає створення індустріальних парків із розвиненою інфраструктурою та сприятливими умовами для підприємств легкої промисловості.
Розвиток логістичних хабів (РЛХ)	Регіони з розвиненою інфраструктурою мають більше шансів на залучення нових підприємств легкої промисловості. Інвестиції в логістику, транспортну інфраструктуру та транспортні вузли здатні значно скоротити витрати на перевезення сировини та готової продукції, що особливо важливо для підприємств легкої промисловості. Створення таких хабів, зокрема в центральних і західних областях, допоможе покращити логістичні можливості підприємств.
<i>Інноваційна складова</i>	
Інноваційні технології у виробництві (ІТВ)	Важливо активно впроваджувати нові технології в усі аспекти виробництва, починаючи від автоматизації процесів до використання штучного інтелекту та роботизованих систем. Що дасть змогу підвищити продуктивність та знизити виробничі витрати, а також зробить підприємства легкої промисловості більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку.
Підтримка стартапів та наукових досліджень (ПСНД)	Створення умов для тісної співпраці між бізнесом, університетами та дослідницькими установами може стати базою для розвитку інновацій у галузі легкої промисловості. Може охоплювати як створення інкубаторів для стартапів, так і інвестиції в наукові дослідження з метою розробки нових матеріалів та покращення наявних технологій виробництва.
Освітні програми для підвищення кваліфікації кадрів (ОППКК)	Інноваційний розвиток неможливий без висококваліфікованої робочої сили. Держава має підтримувати та фінансувати програми для навчання й підвищення кваліфікації працівників легкої промисловості, особливо у сфері роботи з новітніми технологіями та автоматизованими системами.
<i>Екологічна складова</i>	
Екоорієнтоване виробництво (ЕОВ)	Підприємства легкої промисловості повинні впроваджувати технології, які дозволяють зменшувати шкідливий вплив виробництва на екологію. Це передбачає використання енергоефективного обладнання, впровадження систем утилізації відходів, зменшення викидів парникових газів та економне використання ресурсів.

Продовження табл. 5.9

Модифікатори	Характеристика
Виробництво екологічно чистих матеріалів (ВЕЧМ)	Створення підприємств, які спеціалізуються на виробництві екологічно чистих матеріалів, наприклад, органічних тканин, може стати конкурентною перевагою для України. Підтримка таких ініціатив як на державному рівні, так і через міжнародні проекти може допомогти розвивати галузь у гармонії з природою.
Державні стимули для екологічних проєктів (ДСЕП)	Важливо впроваджувати державні програми підтримки екологічних інновацій у легкій промисловості, надавати підприємствам фінансові стимули для впровадження екологічно безпечних технологій, а також запровадити жорсткі екологічні стандарти, що будуть регулювати діяльність галузевих підприємств.

Джерело: складено авторами на основі [107, 130, 141, 142, 162, 175, 202, 228, 244]

Розвиток нових виробничих підприємств у регіонах України, активне залучення іноземних інвестицій та підтримка інноваційних технологій – це ключові акценти просторової трансформації розвитку легкої промисловості України після війни.

Водночас екологічні ініціативи мають бути інтегровані в кожний аспект діяльності підприємств легкої промисловості, щоб забезпечити сталий розвиток галузі та мінімізує негативний вплив на довкілля. Адже у повоєнний час легка промисловість України потребуватиме адаптації до нових параметрів просторового розвитку (характеристики або умов функціонування) та враховувати екологічну місткість Західних регіонів, які заходиться на межі.

До основних продуктивних параметрів просторового конструкта розвитку легкої промисловості слід віднести:

відновлення виробничих потужностей. Після війни важливо відновити зруйновані підприємства та модернізувати що існують, що може включати використання нових технологій та інноваційних підходів до виробництва, що дозволить підвищити ефективність та конкурентоспроможність;

географічне розміщення. Просторовий розвиток легкої промисловості

має враховувати регіональні особливості. Наприклад, західні регіони можуть стати центрами для нових виробництв завдяки їхній близькості до європейських ринків, тоді як східні регіони можуть потребувати більше інвестицій для відновлення;

соціально-економічні трансформації. Важливо враховувати соціально-економічні зміни в регіонах країни, які відбуваються внаслідок війни, що може включати зміни в попиті на продукцію легкої промисловості, а також потребу в нових робочих місцях;

інтеграція з європейськими ринками. Після війни Україні необхідно активніше інтегруватися в європейські економічні структури, що може включати адаптацію стандартів якості продукції, що виготовляється, та розвиток логістичних ланцюгів;

екологічні аспекти. Важливим є також врахування екологічних факторів у розвитку легкої промисловості. Впровадження екологічно чистих технологій та зменшення впливу на навколишнє середовище можуть стати важливими складовими стратегії відновлення.

А відтак, на нашу думку, конструкт просторового розвитку легкої промисловості це синтез модифікаторів та параметрів просторового розвитку, який враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку галузі. Для графічної ілюстрації конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України використано формат графічної моделі, яка є ефективним інструментом візуалізації процесу просторової трансформації. Вона допомагає розуміти взаємозв'язки між модифікаторами та параметрами просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах України.

У воєнний період, починаючи з 2014 року конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України зазнав вимушених змін, зумовлених військовою агресією з боку РФ.

На рис. 5.5. подано конструкт просторового розвитку легкої промисловості (КПРЛП) в регіонах України станом на кінець 2014 року.

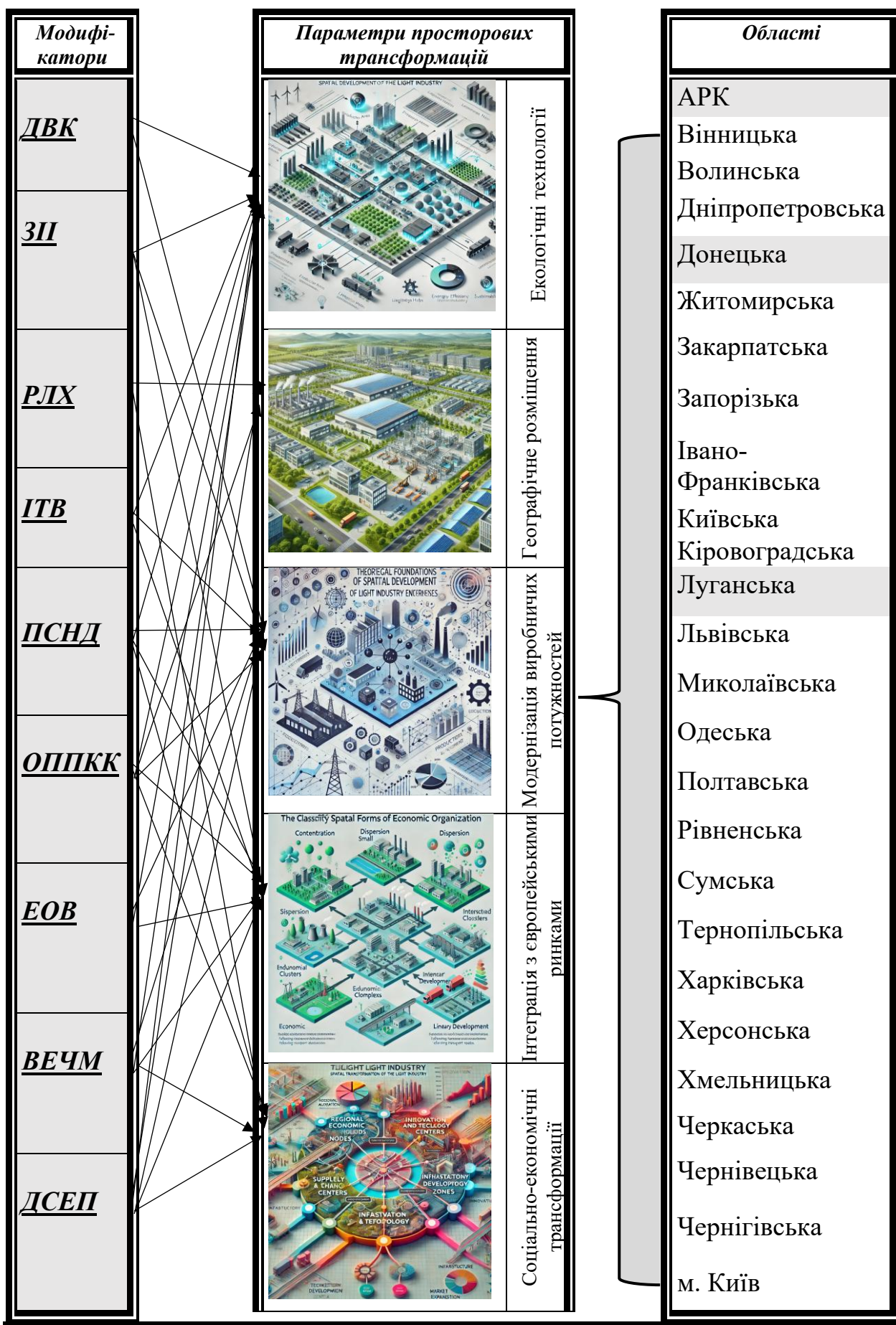

Рис. 5.5 - КІРЛП в регіонах України станом на кінець 2014 року

Який фіксує, що виробництво товарів легкої промисловості в Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим були трансформовано (суттєво або повністю зупинено) через окупацію цих територій РФ. Тому продуктивні параметри конструкту було нівельовано через війну.

На рисунку 5.6 подано конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України станом на початок 2024 р. Який візуалізує, що до регіонів, в яких виробництво товарів легкої промисловості було суттєво зменшено або зупинено та релаксовано, додалися Запорізька та Херсонська області через окупацію цих територій РФ у 2022-2024 роках. Що також частково стосується виробників з Одеської, Харківської і Сумської областей, але більшість з них залишились на своїй дислокації, натомість зменшили обсяги виробництва у час воєнного стану.

Просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах України у час повномасштабної війни має деструктивний характер, який обумовлений не тільки фізичним знищення або руйнуванням виробничої інфраструктури, а і змінами самої структури галузі, товарного асортименту, екзогенного та ендегенного середовища тощо.

Безсумнівно, що в умовах війни, та після неї, спостерігатимуться зміни в структурі зайнятості населення. Багато працівників, які втратили роботу в інших секторах, можуть знайти нові можливості в легкій промисловості, що може призвести до збільшення робочих місць. Втім слід враховувати те, що повномасштабна війна спричинила значні міграційні процеси, а відтак багато фахівців виїхали за межі країни. Значна частка населення з охоплених активними бойовими діями населених пунктів перемістилась до більш безпечових регіонів України. Але у цих регіонах значно вищий ризик неефективного використання людського потенціалу та зростання безробіття порівняно з іншими областями України через перенаселення територій. Це видно на рис. 5.7, де відбито зміни чисельності населення на підконтрольних Україні територіях у 2024 порівняно з 2022 за областями (%).

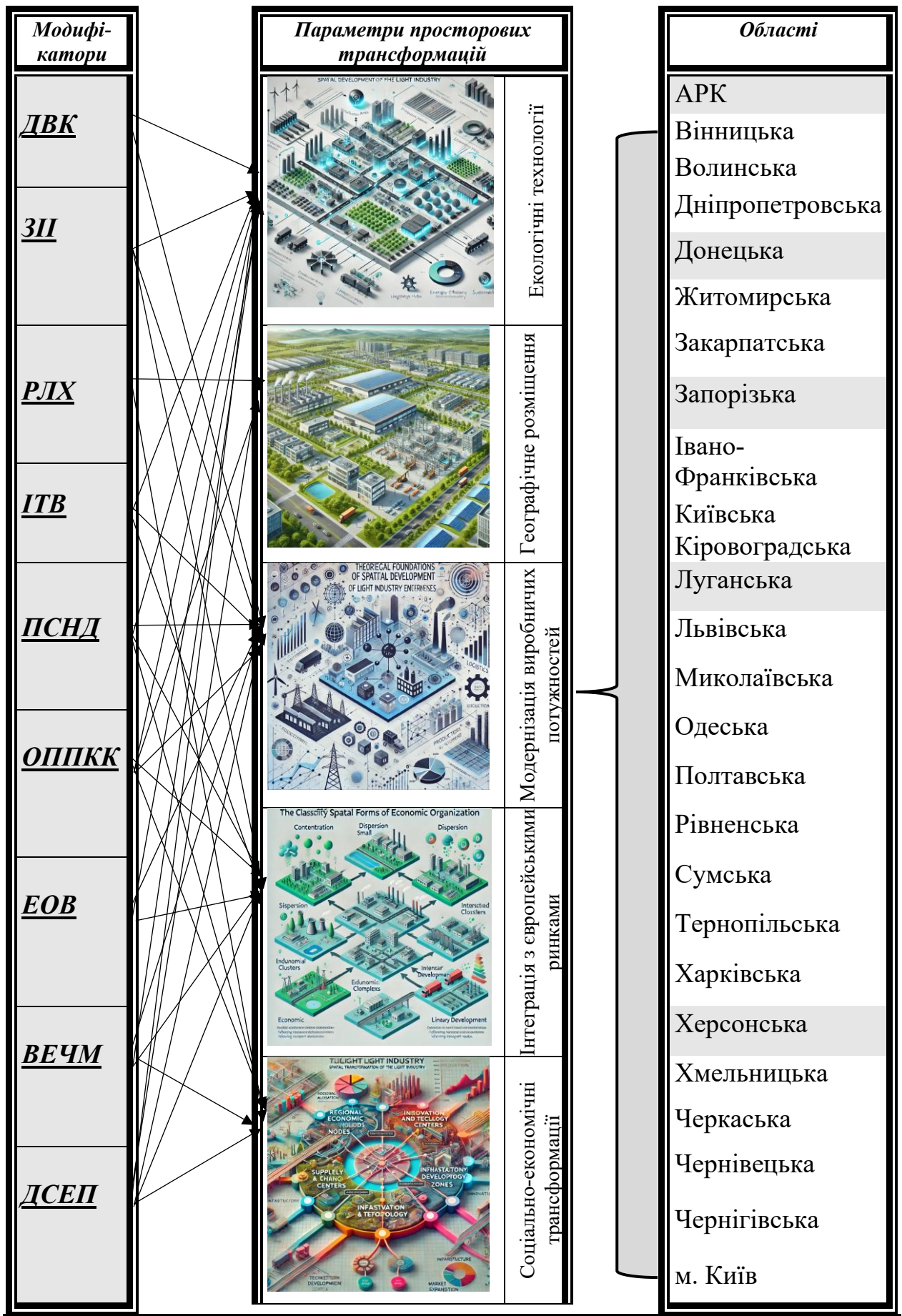

Рис. 5.6 -КПРЛП в регіонах України станом на початок 2024 року

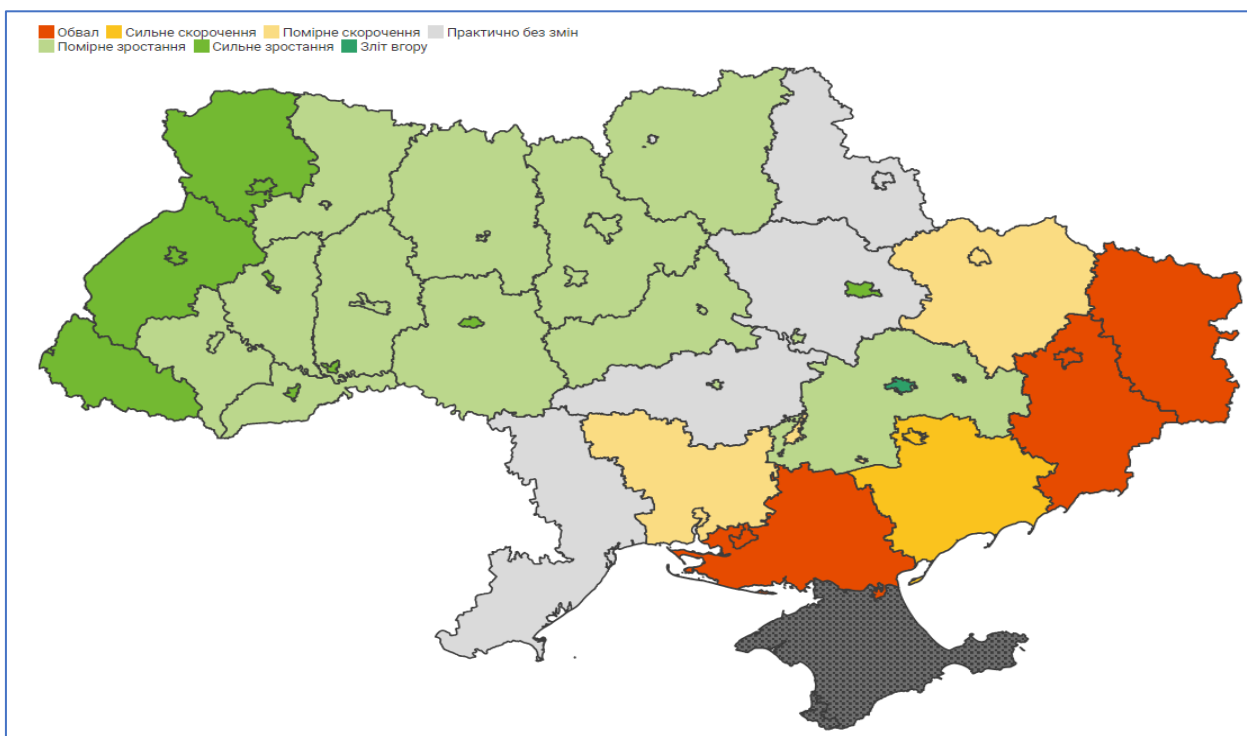

**Рис. 5.8 – Економічна активність регіонів України
у 2023 році порівняно з 2021 роком**

Джерело: [176]

«Зліт вгору» економіки мали Волинська, Львівська і Закарпатська області (від 2.1 % до 6.9.%). Роль Львова в економіці за останні роки зросла з 3% до 3,6%. Суттєві прирости економічної ваги зафіксували Вінниця, Кам'янець-Подільський, Луцьк, Тернопіль і Ужгород. Продовжилася тенденція концентрації економічної активності у столиці. Але найбільше зросла роль Дніпра, частка якого в економіці збільшилася з 3,9% до 5,4%. У Додатку Д надано оновлені економічні мапи України в умовах воєнного стану.

Слід звернути увагу на унікальний приклад інвестування у легку промисловість у час війни (2023 рік) на не безпечній території в Сумській області – відкриття швейної фабрики "MAGOLD". На підприємстві виробляють трикотажні вироби, а нове, сучасне обладнання власник замовляв у Європі. Асортимент - пошиття трикотажних виробів (футболок, спортивних костюмів, піжам, халатів тощо), спецодягу (для на працівників КП «Менакомунпослуга») і спідньої білизни. Створено 20 робочих місць.

Однак, західні області України не можуть посилювати свою економіку безмежно, зокрема через обмежену екологічну місткість. Скоріше за все, у повоєнний час, держава буде сприяти тому, щоб економічна активність географічно вирівнювалася. Тому виробництво товарів легкої промисловості буде стимулюватися, з боку держави, на тих територіях, де буде великий рівень безробіття або наявність кадрів, а це – деокуповані території (в Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях), а також, в Харківській, Сумській, Чернігівській, Запорізькій, Миколаївській та Одеській областях.

Отже, спираючись на проведені наукові дослідження аргументовано, що легка промисловість матиме і надалі поліцентричну структуру, такі переваги:

в Україні є багаторічний та розгалужений досвід виробництва товарів легкої промисловості (станом на кінець 2023 року, в Україні офіційно зареєстровано 19 702 оператори галузі легкої промисловості);

продукція абсолютної більшості виробників має сертифікацію та відповідає міжнародним стандартам (для товарів, які цього потребують). Окрім того, усі лідери ринку експортують товари за кордон;

значна частина виробництва спрямована на виконання замовлень великих корпорацій, приватних лейблів, серед яких відомі світові бренди (понад 70% українських швейних та близько 30% взуттєвих компаній виробляють продукцію для відомих світових брендів. З українськими виробниками вже співпрацюють такі відомі бренди, як Zara, Hugo Boss, Laura Ashley, Decathlon, Triumph, New Look, Lener Cordier та інші);

підготовка деяких спеціалістів галузі, зокрема, технологів та швачок не потребує значного часу, а лише ефективної навчальної програми;

на відміну від підприємств ЄС, найм працівників в Україні коштує суттєво менше;

Україна межує із низкою країн ЄС та розташована значно ближче основних конкурентів галузі – Китаю, В'єтнаму, Індії тощо;

легка галузь відносно не обтяжена високими податками, що дозволяє українським виробникам суттєво зменшувати собівартість виробництва і пропонувати дешевші товари без втрати якості;

через те, що в легкій промисловості переважають малі та середні підприємства, клієнти мають можливість замовляти продукцію в українських виробників меншими партіями. Що слугує значною перевагою для невеликих та крафтових брендів без власних виробничих потужностей [72];

для виробництва Україна використовує власні природні матеріали та джерела з інших країн. Лляна промисловість України розвивається на власній сировині;

в Україні формуються нові асортиментні тренди, які мають попит як на внутрішньому ринку, так й орієнтовані на експорт: виготовлення military-продукції та спецодяг для силових структур; виготовлення домашнього одягу; виготовлення весільних суконь. Але товарний асортимент виробників легкої промисловості буде залежати від стану економічного простору України після війни.

Враховуючи отримані наукові результати проведемо ранжування та групування регіонів України за ймовірністю розвитку виробництва товарів легкої промисловості у повоєнний час за умов, що ЗСУ вийдуть на кордони 1991 року.

До високоймовірних регіонів в контексті державної підтримки щодо просторового розвитку легкої промисловості у повоєнний час слід віднести (І): Чернігівську, Сумську, Харківську, Луганську, Донецьку і Запорізьку області та Автономну республіку Крим. Це обумовлено тим насамперед що ці регіони знаходяться вздовж кордону з РФ, тобто це потенційно-небезпечні території. Тому держава буде стимулювати створення тут не стратегічних (з точки зору безпеки) для держави виробництв, зокрема виробництво товарі легкої промисловості.

По друге, це дозволить швидко створити робочі місця на зруйнованих територіях. На рис. 5.9 зображено ризиковані (небезпечні) території України станом на 01.09.2024 року, які мають воєнні ризики.

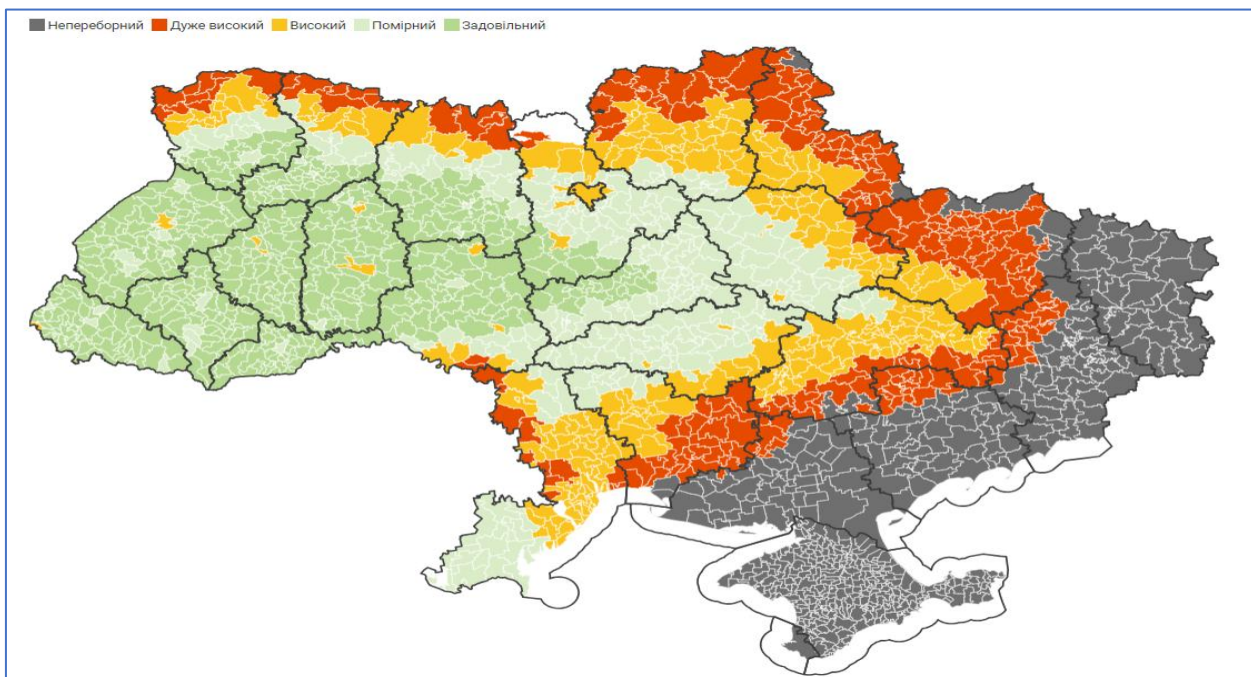

Рис. 5.9 – Карта ризикованих (небезпечних) територій України станом на 01.09.2024 року

Джерело: [176]

Щодо асортиментної політики, то це підприємства, які орієнтовані на пошив спеціального або фірмового одягу для компаній України. Так в Чернігівській області потребуватимуть постійного оновлення фірмового одягу та взуття - Енера Чернігів, Агропартнер, Чернігівобленерго, Чернігівгаз, Агрохімресурс тощо; в Сумській - ТД Укрмінхім, Енера Суми, Гуала Кложерс Технологія Україна, Технологія, Сумиобленерго тощо; в Харківській – Харківенергозбут, Харківобленерго, ДЛК «Пілот», ТБ «Новаагро», Овіс Трейд тощо; в Донецькій – Донбасенерго, Донецькоблгаз, Караван-сарай, Ілліч-Агро Донбас, Продсервіс (за умов деокупації та відновлення); в Запорізькій – Запоріжсталь, ММК ім. Ілліча, Метінвест Холдинг, Запоріжжкокс (за умов деокупації та відновлення) тощо. Також ці підприємства можуть забезпечувати товарами легкої промисловості (фірмовим одягом та взуттям) і інші регіони України.

До ймовірних регіонів в контексті державної підтримки щодо просторового розвитку легкої промисловості у повоєнний час слід віднести (II): Херсонська, Одеська і Миколаївська області. Це зумовлено тим, що держава також буде стимулювати створення тут нестратегічних (з погляду безпеки) для держави виробництв. Що дозволить швидко створити робочі місця на постраждалих територіях, асортиментна політика може бути дуже диверсифікованою, враховуючи специфіку приморських регіонів.

До низкоймовірних регіонів в контексті державної підтримки щодо просторового розвитку легкої промисловості у повоєнний відносяться всі інші області України (III).

На рис. 5.10 представлено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час.

Отже, просторові трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах України є складними та багатогранними, який відбувається не за економічними законами, а вимушено, що ускладнює їх вимагаючи науково обґрунтованого підходу до відновлення та розбудову галузі у повоєнний час.

Таким чином, проведені дослідження щодо формування конструкту просторового розвитку легкої промисловості в Україні дозволяє зробити наступні висновки.

Легка промисловість України визнана пріоритетною галуззю в національній економічній стратегії на період до 2030 року. Це обумовлено її значенням для соціально-економічного розвитку держави, створенням робочих місць та впровадженням інноваційних технологій.

В умовах сучасних викликів, зокрема після пандемії COVID-19 та у час війни, необхідність підтримки цієї галузі стає ще більш актуальною. Легка промисловість здатна швидко відновлюватися, не залежить від наявності розгалуженої виробничої інфраструктури, не потребує великих обсягів інвестування (на стартовому етапі виробництва) та довготривалої підготовки фахівці.

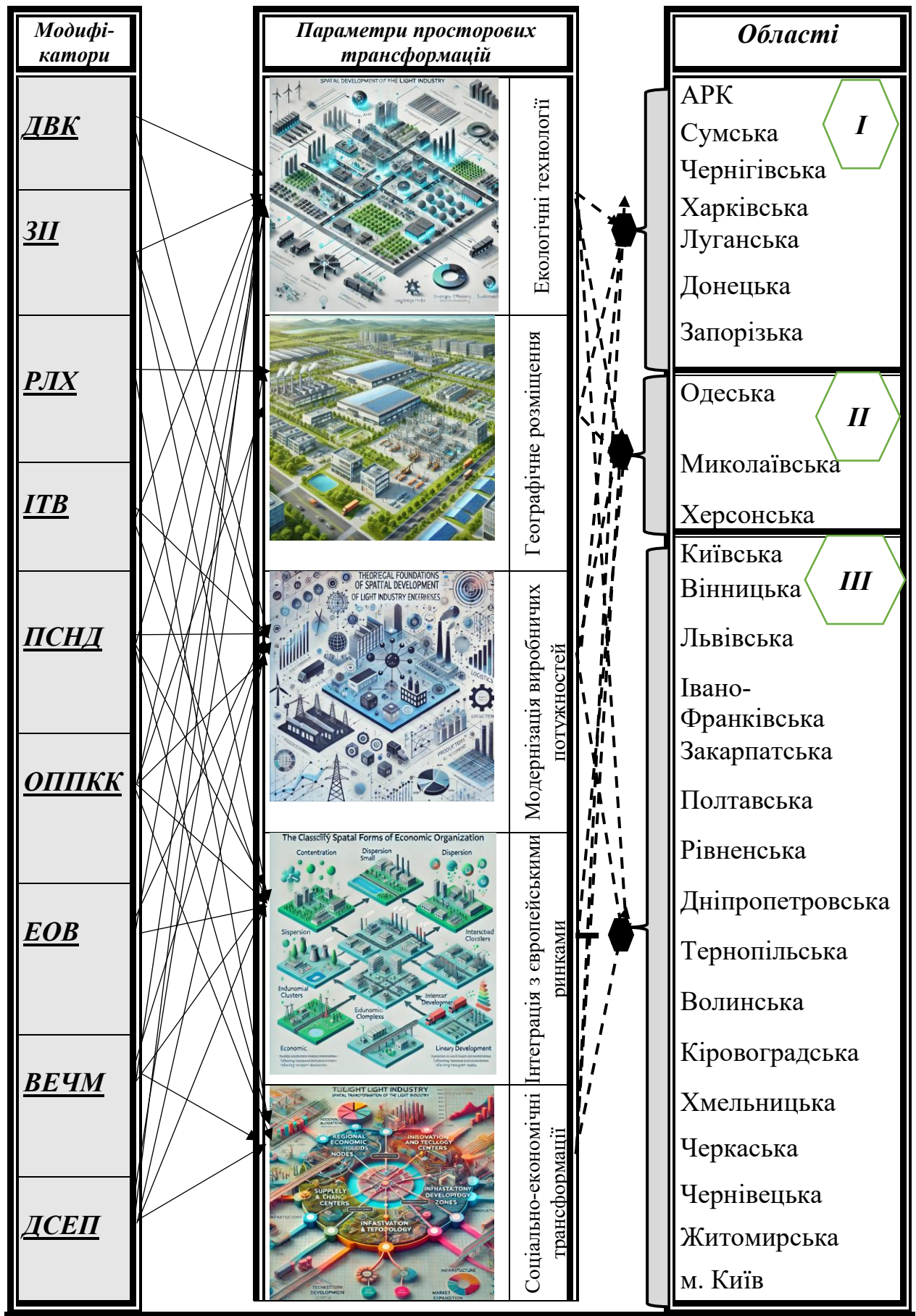

Рис. 5.10 - КПРЛП в регіонах України у повоєнний час

Зміни в глобальному економічному середовищі, зокрема реалізація міжнародних угод, таких як Цілі сталого розвитку до 2030 року, змушують країни переглядати свої стратегічні пріоритети. Україна повинна адаптувати свої стратегії до нових умов, враховуючи міжнародні зобов'язання та потреби внутрішнього ринку у повоєнний час. Тому у Державному бюджеті України на 2025 рік передбачено чинники впливу на розвиток легкої промисловості.

В роботі визначено модифікатори (які згруповано за складовими: економічною, екологічною та інноваційною) та продуктивні параметри просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

Особливості розвитку легкої промисловості у час війни обумовили необхідність розробки конструктів просторого розвитку легкої промисловості в регіонах України станом на кінець 2014 року і початок 2024 року, які ідентифікують регіони, в яких виробництво товарів легкої промисловості було суттєво зменшено, зупинено або вимушено релаксовано через окупацію цих територій РФ.

Конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України це графічна ілюстрація взаємозв'язків між модифікаторами та продуктивними параметрами просторових трансформацій в регіонах України.

На основі проведених аналітичних досліджень можна стверджувати, що економічна активність регіонів зсунулась на захід нашої України. Але легка промисловість має потенціал для відновлення і розвитку в умовах повоєнного часу у будь-якому регіоні за наявності кадрів та виробничої інфраструктури. Однак для цього необхідно врахувати всі виклики та переваги, що корегують процес просторової трансформації галузі. З цією метою проведено ранжування та групування регіонів України за ймовірністю розвитку виробництва товарів легкої промисловості у повоєнний час на основі безпекового підходу за умов виходу ЗСУ на кордони 1991 року.

А відтак, визначено три групи регіонів, які отримають/не отримують

державну підтримку задля просторового розвитку легкої промисловості у повоєнний час:

- 1) високоймовірні регіони;
- 2) ймовірні регіони;
- 3) низькоймовірні регіони, тобто не буде державної підтримки задля просторового розвитку виробництва товарів легкої промисловості.

Ґрунтуючись на отриманих наукових результатах розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час у інтерконекції з параметрами та модифікаторами просторових трансформацій. Конструкт просторового розвитку легкої промисловості в Україні включає економічні, соціальні та екологічні аспекти для забезпечення сталого розвитку галузі.

Адаптація до нових умов і викликів є ключовою умовою оптимальної просторової трансформації легкої промисловості в повоєнний час та має поліцентричний характер.

Проведені дослідження свідчать, що просторова трансформація це ключовий інструмент адаптації легкої промисловості України до умов воєнно-повоєнної економіки. Просторові зміни пов'язані не лише зі структурною адаптацією виробництва, але й з формуванням нових економічних відносин у регіонах. Важливим є перехід від традиційних підходів до модернізації виробничих процесів на основі екологічної стійкості, інновацій та соціальної відповідальності.

Дослідження показало, що військові дії спровокували вимушені просторові зміни в легкій промисловості України. Зокрема, руйнування виробничих потужностей і логістичної інфраструктури, релокація підприємств та переміщення робочої сили стали основними викликами. Разом із тим, ці виклики створили можливості для відновлення галузі через переформатування економічного простору. А конструкт просторового розвитку легкої промисловості є динамічним процесом, що враховує виклики

війни, необхідність сталого розвитку та цифровізації.

Підводячи підсумки зауважимо, що перманентний просторовий розвиток легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час залежить від багатьох факторів, серед яких визначальним є – умови закінчення війни. В залежності від наявності та контурів окупованих й деокупованих територій будуть трансформуватися просторові форми організації бізнесу, і як варіант – створюватися індустріальні парки, які все більше стають перспективним напрямом для розвитку легкої промисловості. Вони пропонуватимуть виробникам необхідну інфраструктуру та пільги, що сприятиме залученню інвестицій та створенню нових робочих місць.

Розвиток легкої промисловості у повоєнний час є важливою складовою відновлення економіки країни. Відновлення виробничих потужностей передбачає проведення капітального ремонту та модернізації обладнання, яке було знищено або пошкоджено під час війни. Залучення інвестицій для впровадження сучасних технологій виробництва дозволить підвищити ефективність і зменшити витрати. Важливим аспектом є забезпечення сировиною: необхідно розвивати сировинну базу і створити умови для видобутку та переробки сировини, що потрібна для легкої промисловості, а також диверсифікувати постачання, укладаючи угоди з постачальниками з різних країн.

Підтримка малого та середнього бізнесу є ключовою для розвитку галузі. Яка може бути реалізовано через фінансову підтримку, запровадження програм кредитування та дотацій, а також організацію навчальних програм для підприємців у сфері менеджменту, маркетингу та сучасних технологій. Важливо також розвивати маркетингові стратегії, такі як підтримка створення українських брендів у легкій промисловості, що підвищить впізнаваність і конкурентоспроможність продукції, а також активізувати участь у міжнародних виставках для пошуку нових ринків збуту.

Покращення кадрового забезпечення є ще одним важливим напрямком.

Яке передбачає навчання кадрів через професійні програми підготовки та перепідготовки фахівців, а також співпрацю з вищими навчальними закладами для підготовки кадрів, відповідних сучасним вимогам. Державна підтримка також відіграє важливу роль, тому необхідно стимулювати інвестиції через розробку податкових пільг і спрощення адміністративних процедур для відкриття та ведення бізнесу у цій галузі.

Не менш важливими є екологічні ініціативи, які включають впровадження екологічних стандартів, що сприятимуть сталому розвитку легкої промисловості, а також заохочення використання екологічно чистих матеріалів та технологій, що не завдають шкоди навколишньому середовищу. Всі ці заходи можуть допомогти не лише відновити легку промисловість, але й створити нові робочі місця, підвищити рівень життя населення і зміцнити економіку країни в цілому. Для розвитку легкої промисловості у повоєнний час важливо вжити організаційні, правові та економічні заходи.

Систематизуємо заходи щодо розвитку легкої промисловості у повоєнний час:

організаційні заходи включають відновлення виробничих потужностей шляхом ремонту та модернізації знищеного або пошкодженого обладнання. Що дозволить не лише відновити виробництво, але й підвищити його ефективність. Впровадження нових технологій також є ключовим аспектом, оскільки сучасні технології можуть знизити витрати та покращити якість продукції. Ще одним важливим організаційним кроком є підтримка малого та середнього бізнесу, що може бути реалізовано через фінансову підтримку, програми кредитування та навчальні курси для підприємців;

правові заходи передбачають розробку та вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює діяльність легкої промисловості, та включає створення сприятливих умов для ведення бізнесу, спрощення адміністративних процедур та надання податкових пільг для підприємств у цій галузі. Забезпечення стабільності правового середовища є необхідним

фактором для залучення інвестицій та розвитку конкурентоспроможності вітчизняних виробників;

економічні заходи охоплюють стимулювання інвестицій у легку промисловість через залучення іноземних інвесторів та укладання угод з постачальниками сировини з інших країн. Розвиток сировинної бази, включаючи видобуток і переробку вітчизняних ресурсів, також сприятиме стабільності виробництва. Важливою складовою є маркетингові стратегії, які повинні включати підтримку створення українських брендів, активізацію участі у міжнародних виставках та пошук нових ринків збуту;

Всі ці заходи — організаційні, правові та економічні — можуть створити сприятливі умови для відновлення та розвитку легкої промисловості, що в свою чергу позитивно вплине на економічну ситуацію в країні у повоєнний час. Виконавцями заходів щодо розвитку легкої промисловості у повоєнний час можуть бути різні організації та інституції, які беруть участь у формуванні, реалізації та моніторингу цих заходів. Основні виконавці:

державні органи влади - Міністерства України, державні та національні служби, державні та національні агентства, державні інспекції, які будуть відповідальні за розробку та реалізацію політики, регулювання та законодавство після війни, що стосується легкої промисловості. Вони також можуть ініціювати програми підтримки та дотації;

місцеві органи влади - грають важливу роль у реалізації державної політики на місцях, зокрема у створенні сприятливих умов для бізнесу, розвитку інфраструктури та підтримці підприємств у регіонах;

приватний сектор - підприємства легкої промисловості, зокрема малі та середні бізнеси, які реалізують організаційні заходи, впроваджують нові технології, ведуть виробництво та розвивають бренди;

науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади - можуть займатися підготовкою кадрів, проведенням досліджень і впровадженням інновацій, що підтримують розвиток легкої промисловості;

фінансові інституції - банки та інші кредитні установи, які надають фінансову підтримку та кредити малим і середнім підприємствам, можуть також відігравати важливу роль у забезпеченні необхідних інвестицій;

громадські організації та асоціації - можуть бути залучені до моніторингу реалізації заходів, лобіювання інтересів підприємств легкої промисловості та підтримки бізнесу;

іноземні інвестори - залучення іноземних інвесторів може сприяти фінансуванню проектів і технологічному розвитку в легкій промисловості;

Успішна реалізація всіх цих заходів вимагає злагодженої роботи між усіма цими виконавцями, а також ефективної координації між державними органами, бізнесом, науковими установами та іншими зацікавленими сторонами.

Також слід зауважити, що після війни легка промисловість може зіткнутися з багатьма ризиками, які можуть негативно вплинути на її розвиток та стабільність: відновлення економіки після війни може бути повільним, що призведе до нестабільності на ринку, що може ускладнити фінансування підприємств, вплинути на споживчий попит та знизити інвестиційну активність; пошкодження або знищення виробничих потужностей можуть призвести до нестачі сировини, необхідної для виробництва. Залежність від імпортних поставок може зробити галузь вразливою до змін у міжнародному ринку; війна може призвести до масової міграції населення, що може зменшити кількість доступних робочих рук у легкій промисловості, ускладнюючи відновлення підприємств та збільшення виробництва; після війни населення може бути в економічно складному становищі, що знизить споживчі витрати, а отже, попит на продукцію легкої промисловості; після відновлення ринку легка промисловість може зіткнутися з конкуренцією з боку імпоротної продукції, що може бути дешевшою або якіснішою, що ускладнить просування вітчизняних брендів; невизначеність у політичній та економічній ситуації може призвести до відсутності іноземних інвестицій у

легку промисловість, що необхідні для модернізації та розвитку підприємств; втрата зв'язків з міжнародними постачальниками технологій і обладнання може ускладнити впровадження інновацій у виробництво; відновлення промисловості може призвести до збільшення навантаження на навколишнє середовище, якщо не буде враховано екологічні аспекти; в умовах поствоєнного відновлення можуть виникати нові законодавчі норми та регуляції, які можуть бути неочікуваними для бізнесу і вплинути на ведення діяльності.

Управління цими ризиками вимагатиме наукова-обґрунтованого підходу, включаючи державну підтримку, інвестиції в інфраструктуру, розвиток нових ринків збуту та активну співпрацю між усіма учасниками промислового процесу, які мають синхронізувати свої зусилля.

Для проведення просторового аналізу легкої промисловості після війни важливо враховувати показники, які відображають географічні, соціально-економічні та екологічні аспекти розвитку галузі. Пропонуються такий перелік ключових показників, які мають бути використані для просторового аналізу розвитку легкої промисловості у повоєнний час:

географічна концентрація виробництва - визначається, наскільки виробництво зосереджене в певних регіонах. Та може бути представлене у вигляді показників, таких як - індекс Херфіндала-Хіршмана, що вимірює концентрацію підприємств у певній галузі у повоєнний час;

розподіл робочої сили - аналізується як робоча сила розподілена між різними регіонами у повоєнний час. Важливо оцінити, які регіони мають найбільше кваліфікованих працівників у легкій промисловості і як це впливає на виробництво;

доступність інфраструктури - оцінюється, наскільки добре розвинена інфраструктура (транспорт, енергетика, зв'язок) у різних регіонах та може включати показники якості доріг, доступу до електрики та водопостачання з урахуванням наслідків війни;

витрати на транспортування - визначаються витрати на транспортування сировини та готової продукції між регіонами. Високі витрати можуть впливати на конкурентоспроможність підприємств;

індекс соціально-економічного розвитку - оцінюється загальний рівень розвитку регіонів, включаючи показники доходу на одну особу, рівень безробіття та доступ до освіти у повоєнний час;

екологічні показники - аналізується вплив легкої промисловості на навколишнє середовище в різних регіонах та може включати рівень забруднення, використання природних ресурсів та управління відходами у повоєнний час;

рівень інвестицій у регіон - оцінюється які обсяги інвестицій надходять у легку промисловість в різних регіонах та може бути корисним для визначення перспективних територій для розвитку після війни;

попит на продукцію – аналізуються як зміни у споживчому попиті розподілені між різними регіонами та може допомогти виявити ринки з високим потенціалом для зростання;

коефіцієнт урбанізації визначає рівень урбанізації в регіонах і може впливати на структуру споживання та доступність робочої сили для легкої промисловості у повоєнний час;

демографічні показники - оцінюється структура населення, зокрема віковий склад, стать та міграційні процеси, що можуть впливати на ринок праці та споживчий попит.

Наведені показники дозволять не лише оцінити поточний стан легкої промисловості в різних регіонах після війни, але й виявити тенденції та можливості для подальшого розвитку, а також ризики, що можуть виникнути внаслідок змін у соціально-економічному середовищі. Просторовий аналіз допоможе прийняти більш обґрунтовані рішення щодо інвестицій та розвитку промисловості на конкретних територіях у повоєнний час.

Як було доведено у роботі, існує багато програмних засобів для просторового аналізу, які можуть бути корисними для дослідження різних аспектів легкої промисловості, а також для аналізу географічних даних. Проте рекомендуються наступні сучасні програмні інструменти:

ArcGIS (найпотужніше програмне забезпечення для геоінформаційних систем (ГІС), яке дозволяє проводити детальний просторовий аналіз, візуалізацію даних, картографування та моделювання);

QGIS (відкритий програмний продукт, який є безкоштовною альтернативою ArcGIS. Він підтримує різноманітні формати даних, має розширені можливості для аналізу і візуалізації просторових даних);

GRASS GIS (програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом для обробки географічних даних, яке включає інструменти для просторового аналізу, моделювання та візуалізації);

MapInfo Professional (програмний продукт для аналізу географічних даних, який дозволяє створювати картографічні візуалізації та проводити просторові аналізи);

SPSS Statistics (програмне забезпечення в основному використовується для статистичного аналізу, також має можливості для просторового аналізу, зокрема через додаткові модулі);

R з пакетами для просторового аналізу (R – це мова програмування, яка має багато пакетів, таких як 'sp', 'sf', 'raster', 'ggmap', що дозволяють проводити просторовий аналіз та візуалізацію даних);

Python з бібліотеками для ГІС (Python є популярною мовою програмування для аналітики даних, і має бібліотеки, такі як 'Geopandas', 'Shapely', 'Folium' та 'Rasterio', які підтримують просторовий аналіз);

Tableau (програмне забезпечення для візуалізації даних, яке також має можливості для просторового аналізу, включаючи картографічні візуалізації);

Google Earth Engine (платформа для обробки геопросторових даних, що дозволяє виконувати аналіз великої кількості супутникових знімків та інших

геоданих);

STATA (статистичне програмне забезпечення, яке включає можливості для просторового аналізу даних, що можуть бути корисними для соціальних наук та економіки).

Програмні інструменти можуть допомогти в аналізі, візуалізації та моделюванні просторових даних, що важливо для прийняття рішень у легкій промисловості та інших галузях. Вибір конкретного програмного забезпечення залежить від потреб виробників товарі легкої промисловості, наявності ресурсів та цілей просторового аналізу.

Просторовий аналіз використовує різноманітні індекси для оцінки та порівняння просторових даних. Індекси допомагають виявити закономірності, тенденції та взаємозв'язки в географічних даних. Основні індекси, які слід використовувати для просторового аналізу у повоєнний час та які можна розрахувати за допомогою наведених програмних інструментів:

Індекс Херфіндала-Хіршмана (ННІ). Індекс, що вимірює концентрацію ринку або виробництва в певній галузі. Розраховується як сума квадратів часток ринкових учасників. Високий ННІ свідчить про високу концентрацію (менша конкуренція), тоді як низький ННІ вказує на високу конкуренцію. Значення ННІ може варіюватися від 0 до 1 (або від 0 до 10,000). Використовується для оцінки рівня концентрації на ринках, що дозволяє регуляторам і аналітикам визначати, чи є ринок конкурентоспроможним. У легкій промисловості ННІ може допомогти виявити, які регіони домінують у виробництві, що може вплинути на інвестиційні рішення з урахуванням наслідків війни.

Індекс просторової автокореляції (Moran's I). Вимірює, наскільки значення певної змінної в одній локації корелюють зі значеннями цієї ж змінної в сусідніх локаціях. Значення Moran's I варіюється від -1 до +1. Позитивне значення вказує на просторову автокореляцію (схожість), тоді як негативне значення свідчить про просторову дисперсію. Використовується

для виявлення просторових патернів у даних, таких як розподіл доходів, захворюваності або екологічних показників, що дозволяє дослідникам зрозуміти, чи є певні явища більш поширеними в певних регіонах.

Індекс Джині. Використовується для вимірювання нерівності в розподілі ресурсів або доходів у певному регіоні. Значення індексу Джині варіюється від 0 (повна рівність) до 1 (максимальна нерівність). Чим вищий індекс, тим більша нерівність у розподілі. Використовується для вимірювання нерівності в розподілі доходів або ресурсів. Це важливий інструмент для соціальних досліджень та регіональної політики. У соціальних програмах індекс Джині може допомогти уряду оцінити ефективність політики щодо зменшення нерівності та визначити, які регіони потребують додаткової державної підтримки у повоєнний час.

Індекс доступності. Вимірює легкість доступу до ресурсів, послуг або інфраструктури в певному регіоні. Включає в себе фактори, такі як відстань до найближчих об'єктів, транспортні витрати та час подорожі. Вищий індекс доступності свідчить про кращі умови для розвитку. Використовується для оцінки доступності послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та транспорт та важливо для планування інфраструктури та соціальних послуг. Міські планувальники можуть використовувати індекс доступності для визначення, де необхідно покращити транспортні зв'язки, щоб забезпечити легший доступ до шкіл, лікарень або до великих виробництв товарів легкої промисловості.

Індекс урбанізації. Вимірює частку населення, яке проживає в міських районах, у порівнянні з сільськими. Високий індекс урбанізації вказує на розвиток міських територій і може бути показником економічного зростання та соціальних змін. Використовується для аналізу темпів урбанізації та їх впливу на економічний розвиток і соціальні зміни. У дослідженнях розвитку міст індекс урбанізації може допомогти виявити, які міста швидко зростають, що може вплинути на інвестиції в виробничу інфраструктуру, зокрема легкої промисловості та місткість ринку.

Індекс екологічної стійкості. Оцінює здатність регіону підтримувати екологічну рівновагу та стійкість до змін. Включає в себе показники якості повітря, води, біорізноманіття та використання природних ресурсів. Вищий індекс свідчить про кращу екологічну ситуацію. Використовується для оцінки екологічного стану регіонів і їх здатності до адаптації до змін клімату. У екологічних дослідженнях цей індекс може допомогти виявити регіони, які потребують термінових заходів для збереження природних ресурсів і біорізноманіття через негативний вплив виробництва товарів легкої промисловості.

Індекси просторового аналізу є важливими інструментами для оцінки та розуміння складних географічних явищ. Вони дозволяють дослідникам і аналітикам виявляти закономірності, оцінювати вплив різних факторів на розвиток регіонів і приймати обґрунтовані рішення щодо планування та управління ресурсами у повоєнний час. Використання цих індексів може суттєво покращити якість просторового аналізу та сприяти більш ефективному розвитку легкої промисловості та інших комплементарних галузей.

Легка промисловість є важливою складовою національного господарства, і її розвиток тісно пов'язаний з кількома іншими галузями. Цей зв'язок можна розглядати через призму комплементарності, де одна галузь підтримує та підсилює іншу, особливо в контексті повоєнного відновлення.

Легка промисловість, зокрема текстильна та швейна, значною мірою залежить від сировини, що постачається з сільського господарства. Наприклад, бавовна, льон, вовна та інші натуральні волокна є основними сировинами для виробництва одягу та текстильних виробів. Розвиток сільського господарства забезпечує стабільні поставки сировини, що, в свою чергу, сприяє зростанню легкої промисловості. Взаємодія між цими галузями також може стимулювати інновації в агрономії, що підвищує якість та кількість сировини.

Хімічна промисловість постачає синтетичні волокна, барвники та інші хімічні компоненти, які використовуються в легкій промисловості. Наприклад, поліестери та нейлони є популярними матеріалами для виробництва одягу та текстилю. Співпраця між легкою та хімічною промисловістю дозволяє розробляти нові матеріали з покращеними властивостями, такими як водостійкість, зносостійкість та легкість у догляді. Це, в свою чергу, підвищує конкурентоздатність продукції легкої промисловості.

Легка промисловість потребує ефективних транспортних і логістичних рішень для доставки сировини до виробництв і готової продукції до споживачів. Розвиток транспортної інфраструктури, такої як автомобільні та залізничні шляхи, а також логістичних послуг, сприяє зниженню витрат на перевезення і підвищенню швидкості доставки. Що позитивно вплине на фінансові результати підприємств легкої промисловості.

Легка промисловість безпосередньо пов'язана з торгівлею, оскільки готова продукція (одяг, текстиль, взуття) реалізується через роздрібні мережі. Розвиток роздрібної торгівлі, включаючи електронну комерцію, відкриває нові канали збуту для продукції легкої промисловості. Що дозволить підприємствам адаптуватися до змінюваних споживчих уподобань і підвищувати обсяги продажів.

Освітні установи та наукові дослідження відіграють важливу роль у розвитку нових технологій та інновацій у легкій промисловості. Співпраця між підприємствами легкої промисловості та науковими установами може призвести до розробки нових технологій виробництва, що підвищують ефективність і якість продукції. Що також може включати підготовку спеціалістів, які володіють сучасними знаннями та навичками.

Комплементарність легкої промисловості з іншими галузями національного господарства, такими як сільське господарство, хімічна промисловість, транспорт, торгівля та освіта, створює синергію, яка сприяє

економічному розвитку. Цей взаємозв'язок дозволяє підвищувати ефективність виробництва, знижувати витрати та покращувати якість продукції, що в свою чергу позитивно впливає на загальний стан економіки країни.

Таким чином, перманентний просторовий розвиток легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час є надзвичайно багатограним процесом, що визначається не лише умовами закінчення війни, а й рядом структурних, організаційних, правових та економічних факторів.

Загалом, для досягнення стійкого розвитку легкої промисловості в умовах повоєнного відновлення необхідно впроваджувати комплексний підхід, який поєднує організаційні, правові та економічні заходи, а також забезпечує активну співпрацю між державними органами, бізнесом, науковими установами та міжнародними партнерами. Такий підхід сприятиме не лише відновленню виробництва, але й створенню умов для його подальшого зростання, що в кінцевому результаті покращить рівень життя населення та зміцнить економіку країни.

Виконавцями заходів щодо розвитку легкої промисловості у повоєнний час можуть бути різні організації та інституції, які беруть участь у формуванні, реалізації та моніторингу цих заходів, та потребують злагодженої роботи між усіма цими виконавцями, а також ефективної координації між державними органами, бізнесом, науковими установами та іншими стейкхолдерами.

Після війни легка промисловість може зіткнутися з багатьма ризиками, які можуть негативно вплинути на її розвиток та стабільність. Управління цими ризиками вимагатиме наукова-обґрунтованого підходу, який ґрунтується на системі показників, що відображають географічні, соціально-економічні та екологічні аспекти розвитку галузі та сучасних програмних інструментам, які було ідентифіковано та визначено для подальшого використання фахівцями з просторового аналізу й розрахунків спеціальних індексів: Херфіндала-Хіршмана, просторової автокореляції (Moran's I), Джині,

Індексу доступності, урбанізації й екологічної стійкості.

Для ефективного відновлення України акцентовано увагу на комплементарність легкої промисловості з іншими видами економічної діяльності національного господарства, такими як сільське господарство, хімічна промисловість, транспорт, торгівля та освіта, створює синергію, яка сприяє економічному розвитку у повоєнний час.

Висновки до розділу 5

За результатами проведених досліджень встановлено, що вкрай важливо зберегти наявні ресурси та забезпечувати довгострокову життєздатність легкої промисловості в умовах воєнного стану.

Визначено, що в Україні та у світі легка промисловість характеризується складними глобальними ланцюгами постачання, ресурсомісткими виробничими процесами та значним впливом на навколишнє середовище, включаючи споживання та забруднення води, використання хімічних речовин та утворення відходів. Тому, за результатами проведених наукових досліджень концептуалізовано умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів та комплекс стратегічних заходів сталого розвитку щодо пом'якшення впливу легкої промисловості на зміну клімату, на виснаження ресурсів та утворення відходів, на дефіцит і забруднення води й пом'якшення негативного соціально-економічного впливу легкої промисловості на сталий розвиток.

Спираючись на теорію раціональних очікувань, враховуючи те, що стейкхолдери та бенефіціари легкої промисловості повинні мати уявлення щодо впливу напрацьованих стратегічних заходів, розроблено економетричну модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку, яку формалізовано.

Перевагами економетричної (мультиколінеарної) моделі є її адаптивність, гнучкість, інтерпретованість, можливість кількісного та якісного аналізу, порівняння в різних контекстах. Проте в умовах обмеженості доступу до емпіричних даних було використано скорочений варіант моделі, який дозволив апробувати економетричну модель просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку за даними 2021 року та встановити тісну кореляцію між змінними моделі ($SDITCLF = 0,75$), що підтверджує гіпотезу про кореляцію цілей сталого

розвитку із параметрами просторової трансформації легкої промисловості.

Цифровізація просторової трансформації — це сучасний процес інтеграції цифрових технологій в економічний простір, що змінює способи взаємодії між всіма стейкхолдерами просторового розвитку. В роботі досліджено цілі впровадження цифрових технологій та вплив цифровізації на розбудову економічного простору. Доведено, що цифровізація просторової трансформації легкої промисловості має потужний вплив на економіку регіонів та країни у цілому і кореспондує з загальноукраїнськими трендами розвитку цифрової економіки.

Дослідження індексів цифрової трансформації регіонів України у 2023 році (інституційної спроможності, розвитку інтернету, розвиток ЦНАП, впровадження режиму "без паперів", цифрової освіти, візитівок області, проникнення базових електронних послуг, галузевої цифрової трансформації) довели, що попри воєнний стан, держава розвиває цифрову економіку і навіть залучає інвестиції під актуальні локальні проєкти. Тоді як для конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості важлива подальша розбудова гармонізованої інформаційної системи, функціонально - компонентну структуру якої наведено в роботі. А для її запровадження у час воєнного стану, запропоновано нормативну модель використання електронного документообігу з обмеженим доступом.

Враховуючи отримані результати проведених досліджень визначено характеристики цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки (напрями, інструменти показники, кейси та перспективи) та сформовано "печворк" цифрових інструментів просторової трансформації розвитку легкої промисловості, що інкорпорує цифрові технології, які не лише трансформують розвиток легкій промисловості, але й сприяють інтеграції українських підприємств у глобальні ринки. Визначені технології створюють основу для цифрової трансформації легкої промисловості, підвищення продуктивності, оптимізації ресурсів,

враховуючи спеціалізацію регіонів України.

За результатами проведених теоретичних та аналітичних досліджень аргументовано, що легка промисловість належить до стратегічних або пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки в різних країнах світу, особливо в умовах воєнного стану, що актуалізувало розробку конструктів просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у довоєнний, воєнний та повоєнний періоди, які графічно ілюструють взаємозв'язки між модифікаторами (економічними, інноваційними й екологічними) і продуктивними параметрами просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах (географічне розміщення виробництва, використання екологічних технологій, модернізація виробничих потужностей, інтеграція з європейськими ринками, соціально-економічні трансформації в регіонах).

Розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у довоєнний, воєнний та повоєнний період.

Конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни – це концептуальна модель, яка систематизує взаємозв'язки між різними факторами, що впливають на розподіл та трансформацію виробничої діяльності в галузі. Він включає як економічні, так і просторові та організаційні аспекти, що визначають розміщення підприємств, їхню спеціалізацію, взаємодію між суб'єктами господарювання та вплив зовнішніх чинників (географічне розташування, інфраструктурні можливості, ринкові умови, технологічні інновації та навіть воєнні ризики).

Конструкт дозволяє окреслити ключові компоненти системи розвитку – від модифікаторів до продуктивних параметрів, та проаналізувати, як ці елементи взаємодіють і впливають на просторовий розвиток галузі. Такий підхід дає змогу не лише розуміти сучасний стан легкої промисловості, але й прогнозувати можливі сценарії її розвитку, розробляти стратегії оптимізації та адаптації до змінних умов ринку і зовнішнього середовища.

У воєнний період, починаючи з 2014 року конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України зазнав вимушених змін, зумовлених військовою агресією з боку РФ.

Конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у повоєнний період передбачає, що Київська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Дніпропетровська області можуть бути потенційно привабливими для розбудови легкої промисловості через збільшення чисельності населення за рахунок ВПО та наявності непрацевлаштованих фахівців. Деякі регіони України також можуть бути потенційно привабливими для розбудови легкої промисловості у повоєнний час через позитивні зміни в економічній активності.

Економічне піднесення спостерігається у Волинській, Львівській й Закарпатській областях, суттєвий приріст економіки зафіксовано в Києві, Вінниці, Кам'янець-Подільському, Луцьку, Тернополі, Дніпрі й Ужгороді. Поява ризикованих (небезпечних) територій (деокуповані території АРК, Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей), а також Харківська, Сумська, Чернігівська, Миколаївська та Одеська області не обмежує перспективи розбудови там підприємств легкої промисловості. Проте у конструкті наведено групування регіонів України, які потребуватимуть (високоймовірно (І), ймовірно (ІІ), низкоймовірно (ІІІ)) державної підтримки для "зеленої" просторової трансформації розвитку легкої промисловості у повоєнний час. Об'єктивно, що обмежує просторову трансформацію розвитку легкої промисловості, це місткість ринку товарів легкої промисловості і частка ринку, яка належить вітчизняним виробникам.

Саме конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах України у контексті реалізації цілей сталого розвитку на засадах цифровізації у воєнний та повоєнний період дозволяє врахувати декрементування просторового потенціалу країни через військові дії та окупацію і/або замінування територій, руйнування виробничої

інфраструктури, міграцію населення тощо.

Конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості є динамічним процесом, що враховує наслідки війни, актуальність сталого розвитку й цифровізації, процеси глобалізації, інноваційний аспект та євроінтеграцію.

В результаті проведеного аналізу, можна дійти висновку, що успішна реалізація організаційних, правових та економічних заходів, координація між державними органами, бізнесом, науковими установами та іншими зацікавленими сторонами, а також управління можливими ризиками є критично важливими для відновлення та розвитку галузі у повоєнний період. Застосування сучасних програмних засобів для просторового аналізу та відповідних індексів, дозволить виявити регіональні особливості, тенденції та можливості, а врахування географічної концентрації виробництва, розподілу робочої сили, доступності інфраструктури, витрат на транспортування, індексу соціально-економічного розвитку та екологічних показників сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень щодо інвестицій та розвитку промисловості на конкретних територіях у повоєнний час.

Основні положення розділу опубліковано в [11, 14, 16, 22, 28, 169, 235, 264, 271, 284, 299].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі за результатами проведеного дослідження розроблено теоретичні та методологічні засади і практичний інструментарій конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості на підставі подальшого розвитку теорій просторової економіки, концептуалізації умов просторової трансформації галузі в контексті реалізації цілей сталого розвитку та розробки конструкта просторового розвитку легкої промисловості в регіонах з урахуванням декрементування просторового потенціалу України.

Основні результати дослідження зводяться до такого.

1. За результатами теоретичних досліджень розвинуто теорію просторової економіки та просторового розвитку шляхом формування хронології й фаз її формування (класичної економічної фази, фази розвитку теорії розміщення, фази інтеграції просторових аспектів та сучасної фази просторового розвитку), які відображають еволюцію поглядів та знань про розбудову економічного простору і підкреслюють важливість інтеграції просторових аспектів у сучасну економічну державну політику, що дозволило виокремити термінологічну квадрату та ієрархію інструментів просторового планування в Україні в умовах воєнного стану.

2. Дослідження теоретичних підходів до класифікації та типології просторових форм організації економіки на базі множинності організаційно-правових форм об'єднань підприємств і видів субрегіональної просторової локалізації дозволило уточнити фасетну класифікацію (за типом організації, за рівнем інтеграції, за географічним розміщенням і за функціональним призначенням) та типологію комплементарних просторових форм організації економіки, які охоплюють диференційовані способи розміщення та взаємодії суб'єктів господарювання в економічному просторі у повоєнний час.

3. В роботі аргументовано, що трансформація Європейської й Української концепцій просторового розвитку відбувається на науковій основі

(євроінтеграційного концепту управління сталим просторовим розвитком, типології просторових соціоприродних систем, інформаційно-просторово-часової парадигми, оптимізації функціонально-просторових змін, упровадження інноваційної моделі функціонально-просторового розвитку території на основі смартспеціалізації, імплементації класифікації територіальних одиниць для статистики, упровадження механізму формування документації з просторового планування в режимі геоінформаційної платформи тощо), що дало змогу візуалізувати коло трансформації концепцій просторового розвитку України і Європи та актуалізувати розподіл повноважень органів влади у сфері просторового планування на місцевому, регіональному та національному рівнях в умовах воєнного стану.

4. За результатами дослідження теоретичних засад регіонального розвитку і просторових трансформацій та аналізу еволюції економічних теорій уточнено зміст дефініції "просторова трансформація розвитку" (під якою слід розуміти процес змін у просторовій конфігурації економіки, населення та інших соціальних явищ, які відбуваються під впливом екзогенних та ендегенних факторів розвитку суспільства) та виокремлено теоретичні ядра просторової економіки, ідентифікації основних атрибутів просторової трансформації регіональної економіки (ключових характеристик, типів, ефектів, варіантів, показників оцінки просторових трансформацій).

5. Дослідження сучасної парадигми регіональної економічної політики й трансформацій економічного простору дозволило систематизувати теорії, концепції, ідеї, теоретичні підходи до формування регіональної економічної політики та виокремити територіально-просторовий підхід, в бік якого спостерігається зміщення акценту в економічні теорії та практиці в країнах-членах ЄС, що стало підґрунтям для формування континуум регіонального розвитку в контексті трансформації економічного простору (який містить п'ять груп пріоритетів) і когнітивної карти формування парадигми

регіональної економічної політики.

6. За результатами аналізу теоретичних підходів до когерентності глобальних та регіональних чинників економічного простору країни було розкрито вплив перманентних глобальних чинників та проведено ідентифікацію і систематизацію регіональних чинників з виокремленням довоєнного та воєнного етапів, що сприяло формування тріади когерентності глобальних та регіональних чинників і розвитку класифікації глобалізаційних чинників впливу на розбудову регіонів, які враховують мілітарний вплив на трансформацію економічного простору України на глобальному, національному, регіональному та мікрорівнях.

7. Проведений аналіз методичних підходів до оцінки соціально-економічного розвитку територій та валідація методик, індикаторів та етапів цього оцінювання, групування класичних методичних прийомів дозволяє обґрунтувати розширення переліку принципів соціально-економічного аналізу розвитку територій в контексті просторових трансформацій шляхом додавання ще одного принципу – просторовості, який передбачає розумну, планомірну організацію простору міст, селищ, територіальних громад та регіонів із паралельним розміщенням промислових та інших інфраструктурних об'єктів на локальних територіях.

8. У роботі сформовано науково-методичний інструментарій для оцінювання економічного розвитку регіонів з урахуванням декрементування просторового потенціалу України, який передбачає адаптацію моделей, методик, параметрів та показників оцінювання ефективності управління економічним розвитком регіону до мілітарних умов, процедуру й технології оцінювання, алгоритм пошуку предикторів альтернативних варіантів економічного розвитку регіону, евентуальні методики оцінювання і напрями розвитку науково-методичного інструментарію з урахуванням інноваційного аспекту.

9. Обґрунтовано конверсію методичних засад та просторових баз даних, яка ґрунтується на композиції методичного інструментарію просторового аналізу та платформах просторових відкритих даних, зокрема геоінформаційній системі, що корегує етапність проведення просторового аналізу та його функції, дозволяє виокремлювати методичні підходи, які релевантні для аналізу просторової трансформації розвитку видів економічної діяльності, зокрема легкої промисловості в регіонах України.

10. У дисертації сформовано підхід до економічного аналізу тенденцій розвитку легкої промисловості у довоєнний та воєнний час, який декомпазовано у відповідну процедуру, що передбачає проведення аналізу таких показників в динаміці як:

середня заробітна плата в галузі;

обсяги реалізованої продукції суб'єктами господарювання переробної галузі та частки обсягу реалізованої продукції суб'єктами господарювання у видах в економічній діяльності «текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри»;

обсяги реалізованої продукції текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів у довоєнний та воєнний час;

обсяги виробленої продукції товарів суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності;

індекси виробництва за основними промисловими групами легкої промисловості та середній темп зростання;

обсяги та товарну структуру зовнішньої торгівлі за окремими групами товарів легкої промисловості;

показники низької технологічності підприємств легкої промисловості серед галузей переробної промисловості України, що сприяло формуванню матриці SWOT-аналізу довоєнного розвитку легкої промисловості та визначення тенденцій розвитку галузі.

11. За результатами емпіричних досліджень інтерпретовано результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості у довоєнно-воєнний період, які було здійснено шляхом мапування просторового розміщення підприємств легкої промисловості (текстильного виробництва, виробництва одягу та шкіри й виробів зі шкіри) протягом 2014-2024 років, порівняння регіональної структури виробництва продукції легкої промисловості в цей період, визначено комплекс економіко-правових заходів щодо розвитку легкої промисловості в умовах воєнного стану, що дозволило констатувати державну підтримку підприємств легкої промисловості в умовах воєнного стану, які займаються виробництвом товарів для Сил безпеки й оборони України, що сприяло появі нових галузевих підприємств та активізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

12. Досліджено наслідки мілітарного впливу на розвиток підприємств легкої промисловості шляхом:

аналізу динаміки дисконтованих обсягів реалізованої продукції суб'єктами середнього та малого бізнесу у сфері виробництва текстилю, одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів за 2010-2023 роки;

компаративного аналізу фінансових результатів діяльності підприємств легкої промисловості;

експрес-аналізу фінансових показників господарської діяльності галузевих підприємств-лідерів, це було зведено у матрицю, що дозволило дійти до висновку про контроверсійність мілітарного впливу на розвиток легкої промисловості.

13. У роботі концептуалізовано умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку на основі ESG-принципів та сформувані стратегічні заходи задля пом'якшення впливу легкої промисловості на зміну клімату, на виснаження ресурсів та утворення відходів, на дефіцит і забруднення води, на пом'якшення негативного соціально-економічного впливу на сталий розвиток, що було формалізовано у

виді економетричної моделі (розгорнутої та скороченої) просторової трансформації розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку, яку апробовано.

14. За результатами дослідження цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки, яка обумовлюється такими ключовими тригерами як: розвиток цифрової економіки, цифрова трансформація регіонів України, впровадження геоінформаційної системи, визначено характеристики (напрями, інструменти, показники, кейси, перспективи) цифровізації просторової трансформації розвитку легкої промисловості в умовах воєнно-повоєнної економіки та сформовано «печворк» цифрових інструментів просторової трансформації розвитку легкої промисловості.

15. Спираючись на результати проведених наукових досліджень розроблено конструкт просторового розвитку легкої промисловості в регіонах країни у воєнно-повоєнний період, який аргументований тим, що легка промисловість відноситься до стратегічних або пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки в різних країнах світу, особливо в умовах воєнного стану та являє собою графічну ілюстрацію взаємозв'язків між модифікаторами (економічними, інноваційними й екологічними) і продуктивними параметрами просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах (географічне розміщення виробництва, використання екологічних технологій, модернізація виробничих потужностей, інтеграція з європейськими ринками, соціально-економічні трансформації в регіонах), які відбиваються у системі розселення населення, діловій активності регіонів та залежать від розширення/зменшення площ ризикованих (небезпечних) територій, що обґрунтовує конструктивність просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у повоєнний період за умовою надання державної допомоги підприємствам задля їх «зеленого» розвитку.

16.Отже, конструктивна просторова трансформація розвитку легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час має передбачати синхронізацію цілей сталого розвитку, процесів цифровізації, глобалізації та євроінтеграції на інноваційній основі. Для реалізації конструктивної просторової трансформації розвитку легкої промисловості в регіонах країни у повоєнний період визначено перелік організаційних, правових та економічних заходів, координацію між державними органами, бізнесом, науковими установами та іншими зацікавленими сторонами, а також управління можливими ризиками є критично важливими для відновлення та розвитку галузі.

17.Зауважено про необхідність застосування сучасних програмних засобів для просторового аналізу, що дозволить виявляти регіональні особливості, тенденції та можливості, з врахування географічної концентрації виробництва, розподілу робочої сили, доступності інфраструктури, витрат на транспортування, індексу соціально-економічного розвитку та екологічних показників, що сприятиме прийняттю обґрунтованих рішень щодо інвестицій та розвитку промисловості на конкретних територіях (регіонах) у повоєнний період.

Просторова трансформація розвитку видів економічної діяльності в регіонах України – це процес змін у розміщенні, структурі та організації виробництв легкої промисловості в різних регіонах країни, що відбувається під впливом екзогенних та ендегенних факторів та передбачає: переміщення виробничих потужностей (зміну географії розташування підприємств у відповідь на зміни в попиті, доступності ресурсів або безпеки), адаптацію до нових умов (модернізацію виробництв, впровадження нових технологій та інновацій, що підвищують ефективність та конкурентоспроможність), зміни в зайнятості (вплив на соціальну структуру трудового ринку, включаючи створення або ліквідацію робочих місць, особливо в умовах кризових ситуацій), вплив на екологічні аспекти (адаптація виробництв до вимог

екологічної стійкості та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище).

Трансформація економічного простору – це перманентний процес, який передбачає зміни у структурі, функціонуванні та організації економічних відносин, які відбуваються в певному регіоні України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка про розвиток пріоритетних галузей економіки України / Верховна Рада України. 2023. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/analytical_notes-fpol/74364.html (дата звернення: 01.06.2024).
2. Андрієнко М., Гаман П. Проблеми та перспективи державного управління України в умовах глобалізації економіки. Науковий вісник: Державне управління. 2021. № 1(7). URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/140>. (дата звернення: 01.06.2024).
3. Асоціація "Українська асоціація хутровиків". Офіційна інформація. Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/c/21703734>. (дата звернення: 01.06.2024).
4. Бавико О. Є. Архітектоніка сучасного регіонального економічного простору. Економіка та держава. 2012. № 7. С. 18–21.
5. Безрукова Н., Гук Л., Чміль Х., Вербівська Л., Комчатних О., Козловський Ю. Цифровізація як тренд сучасного розвитку світової економіки. Транзакції WSEAS з навколишнього середовища та розвитку. 2022. № 18. С. 120–129. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9921>. (дата звернення: 01.06.2024).
6. Бензарь А. С., Пестова О. А. Інноваційна спроможність регіонів України в контексті глобальних економічних процесів. Економічний простір. 2021. № 175. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1003>. (дата звернення: 01.06.2024).
7. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Розвиток системи інфраструктурного забезпечення підприємств малого і середнього бізнесу та вплив на нього бізнес – асоціацій. Економіка. Фінанси. Право. «Аналітик» 2017. № 12. С. 26-29. URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/183
8. Белоусов Я. І. Spatial framework light industry of Ukraine. The 12th International scientific and practical conference “Modern research in science and

education” (July 25-27, 2024) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2024. P. 207-209. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/MODERN-RESEARCH-IN-SCIENCE-AND-EDUCATION-25-27.07.24.pdf>

9. Белоусов Я. І. Theoretical aspect of spatial development. International scientific-practical conference “Economics, accounting, finance, management and law: theoretical approaches and practical aspects of development”: conference proceedings (Tampere, Finland, July 16, 2024). Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P.12-17. URL: <https://www.economics.in.ua/2024/07/16.html>

10. Ріпка Г.А. Белоусов Я.І. Колпакова Г.А. Система моніторингу, як основа для обґрунтування управлінських рішень на підприємстві легкої промисловості. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 87): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 11-12 квітня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. С. 108-111

URL: www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1682/

11. Белоусов Я. І. Просторовий каркас легкої промисловості в регіонах України в умовах повоєнної економіки. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та менеджменту: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Житомир, 26 вересня 2024 р.). Житомир: ЦФЕНД, 2024. С. 33-34. URL: https://drive.google.com/file/d/1b8UJ0tCsSyt_uBSQRLXW_AZ2z_Qv9m7aM/view

12. Белоусов Я. І. Ситуаційний аналіз соціально-економічного розвитку регіону. Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання. 2011. №6. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=602.

13. Белоусов Я. І., Spatial aspect of development light industry in the world. Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання: збірник наукових праць з матеріалами III Міжнародної наукової конференції,

м. Одеса, 20 вересня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп. 2024. С.11-12. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/20.09.2024/15>

14. Белоусов Я.І. Аналіз інвестиційних проєктів із застосуванням імітаційного моделювання. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ: СХУ ім. В. Даля. 2011. Вип. 16 (170). С. 208-213.

15. Белоусов Я.І. Аналіз техніко-економічних показників сучасного розвитку харчової промисловості України. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 16-19.

16. Белоусов Я.І. Впровадження методів захисту електронних документів та електронного документообігу. Майбутній науковець – 2015 : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 4 груд. 2015 р., м. Сєверодонецьк / уклад. В. Ю. Тарасов – Сєверодонецьк : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. 2015. С.67-68. URL: <https://dspace.snu.edu.ua/handle/123456789/495>

17. Белоусов Я.І. Діагностичний аналіз регіонального розвитку: механізм реалізації результатів. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля. 2015. № 3(220). С. 12-16.

18. Белоусов Я.І. Дослідження властивостей моделі управління, як основи для побудови стратегії розвитку економічного простору. International scientific-practical conference “Economics, accounting, finance and law in the context of globalization: trends and prospects”: conference proceedings (Tampere, Finland, October 16, 2024). Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH. 2024. P.12-20. URL: https://drive.google.com/file/d/1EcV_3a8OXRF4vKYtD87i2rz9dvxmiv_M/view.

19. Белоусов Я.І. Дослідження сутнісної характеристики регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Сєвєродонецьк: СНУ ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 20-22.

20. Белоусов Я.І. Методи оцінювання ефективності управління альтернативними варіантами економічного розвитку регіону. Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. 2023. Т. 28. Випуск 3(97). С. 70-75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-97-12>

21. Белоусов Я.І. Методичний інструментарій фундаментального аналізу. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ: СНУ ім. В. Даля. 2011. Вип. № 3(157). ч. 2. С. 21-24.

22. Белоусов Я.І. Просторова трансформація регіонального розвитку легкої промисловості // Трансформаційна економіка. 2024. Вип. 5(05). С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-5-23>.

23. Белоусов Я.І. Рівні і методичні прийоми соціально-економічного аналізу. Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ: Тов. «ДКС Центр». 2011. Вип. № 6. С. 37-38.

24. Белоусов Я.І. Розробка науково-методичного інструментарію оцінювання динаміки показників ефективності управління економічним розвитком регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. Вип. 47. С. 166-171. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-29>.

25. Белоусов Я.І. Розробка перспективних напрямів розвитку методів оцінювання ефективним управлінням економічним розвитком регіону. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2023. №. 38. С. 90-95. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-2675/2023-57-12>.

26. Белоусов Я.І. Серебряк К.І., Серебряк С.В. Просторові моделі розвитку легкої промисловості в контексті регіональної політики. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. (10) С.1-19 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847870>.

27. Белоусов Я.І. Сутність складових власного капіталу підприємств

АПК. Технологія-2016. Матеріали XIX міжнародної науково-технічної конференції 22 - 23 квітня 2016 року, м. Сєвєродонецьк. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля. 2016. С.123-125. URL: <https://www.twirpx.com/file/2009133/>

28. Белоусов Я.І. Сучасні інформаційні системи управління. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Перспективи розвитку фінансової системи України» 13-14 квітня 2017 р. Сєвєродонецьк: СНУ ім. В. Даля. 2017. С. 142-144.

29. Белоусов Я.І. Фундаментальні дослідження в економіці: цілі і завдання. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ: СНУ ім. В. Даля. 2011. Вип. № 1(155), ч. 1. С. 10-14.

30. Белоусов Я.І., Белоусова Л. І., Серебряк К. І., Ріпка Г. А. Роль системи маркетингового управління у забезпеченні ефективної діяльності та розвитку підприємства легкої промисловості. Наукові перспективи. 2024. № 4 (46) С. 499-517. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-499-518](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-499-518)

31. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Оцінка конкурентного середовища: пріоритетні аспекти діяльності підприємств легкої промисловості. Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 24 жовтня 2019 р.): у 7 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 10-12. URL: https://www.economics.in.ua/2019/10/3_24.html

32. Белоусов Я.І., Серебряк К.І., Белоусова Л.І. Стратегічні орієнтири розвитку конкурентоспроможного підприємства та їх вплив на конкурентні переваги. Економіка. Фінанси. Право. «Аналітик». 2021. № 4/3. С. 5-10. URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/299

33. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Сучасні перспективи розвитку малих і середніх промислових підприємств легкої промисловості. Економіка. Фінанси. Право. «Аналітик». 2017. №9. С. 49-52. URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/174

34. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Форсайт інвестицій у післявоєнний час. Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку

України: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті проф. Войнаренка Михайла Петровича (27–28 жовтня 2022 року, м. Хмельницький). Хмельницький: ХНУ. 2022. С. 26-27. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/01899718-201e-43d6-a6f1-1beff6c1af3b/content>

35. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Івченко Ю.А. Деякі аспекти формування інвестиційного потенціалу в трансформаційній економіці України – соціально-економічний аспект. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2018. № 4 (245). С. 31-36.

36. Белоусов Я.І., Редько К.Ю., Белаковський Л.М. Взаємодія глобальних та регіональних чинників у формуванні економічного простору України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 9. С. 1-22 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13147674>.

37. Белоусов Я.І., Серебряк К.І., Белоусова Л.І. Особливості організаційних тенденцій та управлінські аспекти щодо об'єднаних підприємств. Шляхи забезпечення стабілізації економіки в умовах пандемії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 30 квітня 2021 р). Одеса: Східноєвропейський центр наукових досліджень. 2021. С. 68-71 URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2021/05/re-30.04.21 .pdf>

38. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Серебряк К.І. Сутність планування та аналіз чинників впливу на розвиток підприємств легкої промисловості. Наукові перспективи. 2021. №10 (16). С. 259-273. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-259-272](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-259-272)

39. Белоусова Л.І., Літвінова І.М., Белоусов Я.І. Розбудова економіки України у повоєнний час: нариси. Часопис економічних реформ. 2022. № 2. С. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.2.01>

40. Бистряков І. К., Чернюк Л. Г. Економічний простір: аспекти методологічного визначення / за заг. ред. Б. М. Данилишина. Київ: РВПС України НАН України. 2006. 56 с.

41. Бігун Р., Литвин В., Олексів Н. Аналіз стану територіальних громад для моделювання їхнього соціально-економічного розвитку. Інформаційні системи та мережі. 2021. Вип. 9. С. 1–10.

42. Богославець О. Г. Методологічні аспекти формування міжрегіональної та внутрішньорегіональної інтеграції. Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. К., 2011. Спец. вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. У 2-х ч. Ч. 1 / відп. ред. О. Беляєв; КНЕУ. 2011. С. 295–301.

43. Божкова В., Галиця І. Механізми забезпечення розвитку економіки майбутнього в умовах глобальних змін. Економіка та право майбутнього. 2022. 2(2). 4-13. <https://doi.org/10.57125/FEL.2022.06.25.01>

44. Буднікевич І., Заблудська І., Бастратов Д. Smart-концепція інноваційного просторового розвитку: досвід розвинутих країн. Modeling the development of the economic systems. 2023. №4. 99–106. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-13>

45. Буднікевич І.М., Гавриш І.І. Критерії експертного виміру інвестиційної та інноваційної привабливості регіонів у поствоєнній трансформації України: маркетинговий підхід. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2023. №4. С.79-96. <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-4.92.06>

46. Буднікевич І.М., Романюк Н.В. Інноваційний потенціал трансформації економіки регіону на засадах партнерства та взаємодії. Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Економіка. 2020. Вип.829. С.57-63. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/12345_6789/1480https://drive.google.com/file/d/1nhY74Ppd8ej_OiFWHt0sto8J_Awy0Nw6-T/view (дата звернення 10.11.2024)

47. Бузун О. Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4. С. 159—165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_25. (дата звернення 10.11.2024)

48. Бузько І. Р., Зеленко О. О.. Соціально-економічний розвиток регіонів України: безпека та соціальний діалог. Економічний простір, 2018. (132). С. 50-60. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/3059>.

49. Briukhovetska I., Ivanov A., Suprunova I., Sak V. Bielousov Y. The Role of International Cooperation in Addressing Humanitarian Crises and Economic Recovery in Post-Conflict. Pakistan Journal of Life and Social Sciences. 2024. 22(2). P. 4305-4314. DOI: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00319>

50. Вермениць Я. Регіональний фактор у формуванні глобального безпекового середовища: концепти та тенденції. The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings. 2023. № 32. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15407_mzu_2023_32_045 (дата звернення 10.11.2024)

51. Вовк О. М. Формування інноваційного потенціалу підприємств в умовах цифровізації регіональних економічних систем. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2022. № 21(3(52)). С. 65–79. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/275784> (дата звернення 10.11.2024)

52. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34-43.

53. Волошина-Сійдей В., Євсєєва О., Маслиган О., Сирцева С., Нестеренко О., Гаркуша С. Стратегічні орієнтири розвитку економіки в умовах глобальних викликів та військової агресії (український кейс). Проблеми теорії та практики фінансово-кредитної діяльності. 2023. 1(48). С. 219-228. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3942>

54. Всесвітня комісія ООН з навколишнього середовища та розвитку. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-882793> (дата звернення 10.11.2024)

55. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем: монографія / Інститут регіональних досліджень НАН України. К.: Видавничий дім А.С.С. 2004. 400 с.

аналітична основа антикризового управління. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 2(13). С. 69–83.

66. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. № 4. С. 141-148.

67. Денисов Ю., Савельєв Л., Шевчук Л. Регіональний дискурс: сутність, еволюція, сучасні уявлення, перспективи розвитку. Регіональна економіка. 2003. № 1. С. 179–185.

68. Дергалюк Б. В. Роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5–6. С. 17–20. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7064&i=2> (дата звернення 10.11.2024)

69. Державна служба статистики України. Офіційний сайт Державної служби статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.11.2024)

70. Дія Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/> (дата звернення 10.11.2024)

71. Дмитро М. Інноваційна трансформація поствоєнної економіки України: детермінація цілепокладання та регіональні особливості. Проблеми економіки. 2022. № 4. URL: <https://www.proquest.com/openview/daf8ba8eea327a901e79b7329ac19a26/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2048964>. (дата звернення 10.11.2024)

72. Дослідження текстилю, одягу, шкіри та взуття в умовах повномасштабної війни. Всеукраїнське об'єднання підприємств легкої промисловості «Укрлегпром». URL: <https://ukrlegprom.org.ua/news/doslidzhennya-tekstylyu-odyagu-shkiry-ta-vzuttya-v-umovah-povnomasshtabnoyi-vijny/> (дата звернення: 01.06.2024).

73. Дугієнко Н., Дугієнко О. Пріоритети міжнародної економічної діяльності України: глобальний та регіональний аспекти. Економіка та

суспільство. 2021. № 29. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/544> (дата звернення: 01.06.2024).

74. Економічний простір і динаміка розвитку продуктивних сил України: теоретико-методологічні основи дослідження / Б. М. Данилишин, І. К. Бистряков, О. І. Дацій та ін.; за ред. Б. М. Данилишина. Київ: РВПС України НАН України, 2008. 220 с.

75. Європейська комісія. Європейська концепція просторового розвитку (EUREK). EUREK – на шляху до гармонійного та сталого просторового розвитку Європейського Союзу. Люксембург. 1999. 93 с.

76. Жуковська В., Гой В., Чередниченко В., Заболотна О., Шишлюк В. Retos económicos de la propiedad intelectual en la era digital: aspectos jurídicos, económicos y sociales. REICE: Revista electrónica de investigación en ciencias económicas, 2023. 11(21), 235-262. <https://doi.org/10.5377/reice.v11i21.16553>

77. Заблодська І. В., Рогозян Ю. С., Хандій О. О. Методичний патерн з оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення (на прикладі територіальних громад Донецького регіону). Регіональна економіка. 2024. 1(111). С. 5–15.

78. Заблодська І. В., Тяжкороб І. В., Плетньов М. В. Тенденційність розвитку просторових форм організації економіки регіону // Ефективна економіка. 2017. № 9. URL: <https://nayka.com.ua>. (дата звернення: 01.06.2024).

79. Заблодська І.В., Горячих Н.І., Маслова Г.М., Погарцев О.В., Разумцев В.В. Маркетинговий підхід до збалансованого розвитку регіону. Економіка і право. Донецьк. 2011. № 2(30). 254.

80. Закон України «Про засади державної регіональної політики». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. (дата звернення: 01.06.2024).

81. Закон України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності». Відомості Верховної Ради України. 2021 № 1234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1234-20> (дата звернення: 01.06.2024).

82. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою : монографія / наук. ред.: Л. Т. Шевчук ; Інститут регіональних досліджень НАН України. Львів. 2007. 254 с.

83. Захарченко В.І., Захарченко С.В., Форми просторової організації економіки: типологія та особливості розвитку (український контекст). Укр. геогр. журн. 2021. 2(114). С. 57-69

84. Заяць Т.А., Краєвська Г.О., Кравцова Т.Г. Просторовий розвиток регіонів та поселенських структур: безпековий аспект. Ефективна економіка. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6643> (дата звернення: 01.06.2024).

85. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ. 2024. 220 с.

86. Зінчук Т. О., Куцмус Н. М. Методологічні підходи до оцінки умов та результатів сільського розвитку. Вісник ЖНАЕУ. 2010. № 1. С. 3–11.

87. Зроблено в Україні: Легка промисловість - у фокусі спільного засідання УСПП та Укрлегпром. URL: <https://ukrlegprom.org/ua/news/28-02-vidbulosya-zasidannya-antykryzovogo-shtabu-stijkosti-ekonomiky-v-umovah-voyennogo-stanu-z-fokusom-na-legku-promyslovist/> (дата звернення: 01.06.2024).

88. Іванков В., Чухліб А., СтендерС., Азаренков Г., Назаренко І. Análisis de las perspectivas de introducción de las tecnologías digitales en la economía y la contabilidad ucranianas. REICE: Revista electrónica de investigación en ciencias económicas. 2023. 11(22). С.68-86. <https://doi.org/10.5377/reice.v11i22.17343>.

89. Іванова Н. Цифровий розвиток регіонів України: тренди довоєнного періоду та перспективи післявоєнного відновлення. Проблеми та перспективи економіки та управління. 2022. 4(32). С. 209-213. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-208-217](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-208-217)

90. Інформаційна довідка щодо основних показників стану легкої промисловості України та тенденцій її розвитку. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/inform_references-fpol/74105.html?search=Легка%20промисловість (дата звернення: 01.06.2024).

91. Іщук С. О., Созанський Л.Й. Оптимізація структури переробної промисловості України за критеріями підвищення технологічності виробництві зниження їх імпорт залежності. Економіка промисловості. 2024. №1. С. 16-38.

92. Іщук С. О., Созанський, Л. Ю. Регіональні аспекти розвитку легкої промисловості в Україні. Регіональна економіка. 2019. 94 (4). С. 64-73. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-4-5>.

93. Каюда В.О., Лепейко Т.І., Каюда Т.І. Основи інвестиційного менеджменту: навч. посіб. / за ред. В.О. Каюди. Київ: Кондор. 2008. 340 с.

94. Клименко М. О. Оцінювання стану територій міста за показниками сталого розвитку: монографія. Рівне: НУВГП. 2018. 221 с.

95. Кондіус І.С. Еволюція кумулятивних теорій регіонального економічного розвитку. Економічний форум: науковий журнал. 2017. Випуск 1. С. 4-11

96. Консенсус-прогноз. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=767c9944-87c0-4e5a-81ea-848bc0a7f470&tag=Konsensus-prognoz>. (дата звернення: 01.06.2024).

97. Конструкт — Вікіпедія. URL: <https://wikipedia.org/wiki/Конструкт> (дата звернення 11.10.2024).

98. Концепція просторового розвитку. Retrieved from URL: <https://hromada.canactions.com/konceptsia-prostorovogo-rozvytku/44> (дата звернення 11.10.2024).

99. Корецька Н.І. Удосконалення територіальної організації банківської системи регіонів України. Дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05. Луцький національний технічний університет. 2009. 279 с.

100. Корнієвський С. В. Вплив регіональної конкуренції та міжрегіональної інтеграції на формування політики регіонального розвитку. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 4. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/16.pdf>

101. Куйбіда В.С., Негода В. А., Толкованов В.В. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи. К.: Крамар. 2009. 170 с

102. Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та “моделювання” у наукових дослідженнях. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/12897/19kulchickiyimkonceptual.pdf> (дата звернення 11.10.2024).

103. Кухар О. Теорія економічного простору: інституційний підхід. Економічний простір. 2018. (131). С. 5-14. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/201>

104. Лазарєва О. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2021. 128 с.

105. Левицький В. Розвиток та продуктивність підприємств легкої промисловості наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levytskyi_Vitalii/Rozvytok_ta_produktyvnistpidpriemstv_lehkoi_promyslovosti_Naddniprianskoi_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=lnq3rrkmrjof3tbn8v7iuk9963 (дата звернення 11.10.2024).

106. Левицький В.О., Кудлак В.Я.. Історія та перспективи сучасного розвитку легкої промисловості України. Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль 25-26 листопада 2015. С. 206-207

107. Лизун М., Озарко К. Економічна безпека ЄС та України: нові виклики та загрози. Серія: Економіка. 2023. № 25. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/economics/article/view/30>

108. Ліба Н.С. Систематизація теорій регіонального розвитку в

еволюційному порядку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2016. Серія Економіка. Випуск 2(6). С. 137-142.

109. Людвік І. І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2022. № 2. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf

110. Мазур А. Г., Мазур С. А. Просторові аспекти розвитку регіональних економічних систем. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: економічні науки. 2014. № 1. С. 26–32.

111. Марков М. Є. Оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів України. Бізнес Інформ. 2022. № 2. С. 45–52.

112. Маруняк Є.О. Просторовий розвиток України в глобальній візії. Вісник Національної академії наук України. 2020. № 4. С. 73-83.

113. Матвієнко Д. Ю. Форми інтеграційних об'єднань компаній. Сучасна конкуренція. 2012. № 36(6). С. 9–16.

114. Матвієнко Р.О. Механізм формування категорії «простір». Актуальні проблеми економіки. 2013. № 6 (144). С. 17–20.

115. Мельник М. І., Залуцький І. Р. Виокремлення глобалізаційних чинників соціально-економічного розвитку: концепт ендогенізації. Регіональна економіка. 2022. № 1. URL: https://re.gov.ua/re202201/re202201_014_MelnykMI,ZalutskyyIR.pdf

116. Мельник М. І., Лещух І. В. Когерентний підхід до формування сучасної моделі просторового розвитку економіки України. Регіональна економіка. 2023. №1. С. 23–33.

117. Мельничук А. Л. Просторові трансформації міських територій: методичні підходи до збору та обробки даних з використанням геоінформаційних технологій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2018. №8. С. 90–96. URL:

<https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/101> (дата звернення: 01.06.2024).

118. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2016. 552 с.

119. Мікловда В., Горват Г. Просторовий розвиток регіону. Євроінтеграція України та економічна безпека держави: збірник наукових праць. 2021. Вип. 2 (27). С. 149–153.

120. Міністерство цифрової трансформації України. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2023> (дата звернення: 01.06.2024).

121. Моделі сталого розвитку: колективна монографія // за ред. О. М. Мартинюк. Підручники та посібники : Тернопіль, 2022. 400 с

122. Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2020 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

123. Національна академія наук України. Класифікатор професій. URL: <https://data.gov.ua/dataset/17b4e7f4-7d35-4511-99ac-8c47a6402181> (дата звернення: 01.06.2024).

124. Немець К.А. Моделювання траєкторії розвитку регіональних соціогеосистем України. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2009. 7(2). С. 66-80.

125. Немець К. А., Немець Л. М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі. Харків: ХНУ. 2013 . 225 с.

126. Немець, Л. М., Олійник, Я. Б., Немець, К. А. Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні [монографія]. Харків: РВВ ХНУ ім.

В. Н. Каразіна. 2003. 160 с.

127. Олексюк Г.В., Куйбіда С.В., Лисяк Н.М., Попадинець Н.М. Організація планування розвитку територій у контексті децентралізації державного управління: поєднання інтегрованих, просторових та економічних підходів. Економіка України. 2021. № 11. С. 23-38. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.11.023>.

128. Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/> (дата звернення: 01.06.2024).

129. Офіційний сайт Федерації роботодавців України. URL: <https://fru.ua> (дата звернення: 01.06.2024).

130. Пепа Т. В. Концептуальні основи розбудови економічного простору України / за ред. Б. М. Данилишина. Київ; Черкаси: Брама-Україна. 2007. 124 с.

131. Петраковська О.С. Просторовий розвиток// Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2024. URL: <https://esu.com.ua/article-882793>. (дата звернення 11.07.2024)

132. Петренко О.Я. Географічний та просторовий аналіз даних засобами ArcGIS: Навчальний посібник. / О.Я. Петренко К. ІПДО. 2017. 96 с.

133. Писар Н.Б. Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень. Молодий вчений. 2017. № 4 (44). С. 735-739.

134. Підвальна О., Надкерничний І. Особливості формування просторових форм ведення бізнесу у контексті постіндустріального розвитку. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 5 (33). С. 858–870. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11353/11412> (дата звернення: 18.07.2024).

135. Показник середньої заробітної плати за 2023 рік. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2158510-pokaznyk-serednoyi-zarobitnoyi->

[platy-za-2023-rik/](#) (дата звернення: 01.06.2024).

136. Поліщук А. С. Економічний простір у сучасному науковому дискурсі. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2022. Випуск. 62. С. 33-44. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3127/1/6.pdf>

137. Поліщук О.С. Теорія та практика формування архітекτονіки економічного простору. Інфраструктура ринку. 2022. Випуск 67. С. 177-183. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct67-31>

138. Полозова Т. В., Манойленко О. В. Методологічні аспекти функціонування інноваційно-інвестиційного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Моделювання регіональної економіки. 2024. №2(28). С. 307-322

139. Попадинець Н. М., Олексюк Г. В. Агломераційні процеси та інклюзивний розвиток: стратегування і смарт-підхід. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 3. С. 190–197.

140. Постанова КМУ “Про затвердження порядків підтвердження ступеня локалізації виробництва товарів та проведення моніторингу дотримання вимог щодо ступеня локалізації виробництва предметів закупівлі, внесених до переліку товарів, що є предметом закупівлі, з підтвердженим ступенем локалізації виробництва” від 2 серпня 2022 р. № 861. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/861-2022-п#Text> (дата звернення: 18.07.2024).

141. Посторонко В.М. Тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України. ВІСНИК ЖДТУ. 2012. № 1 (59). С. 188-191

142. Пріоритетні напрями державної підтримки розвитку нових моделей економічного зростання в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/prioritetni-napryamki-derzhavnoi-pidtrimki-rozvitku-novikh-modeley>. (дата звернення: 18.07.2024).

143. Про затвердження плану заходів на 2022–2024 роки щодо реалізації

Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 531-р: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2022-p#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

144. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. Аналітичні записка. НІСД, 2024 . URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (дата звернення: 01.06.2024).

145. Програма розвитку ООН в Україні. 2024. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications> (дата звернення: 01.06.2024).

146. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Відновлення та розвиток економіки". 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>. (дата звернення: 01.06.2024).

147. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення соціального захисту населення»/ Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2525648> (дата звернення: 01.06.2024).

148. Просторова автокореляція: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / Центр громадського здоров'я України. Київ, 2021. URL: https://portal.phc.org.ua/media/who_file_additional_files_previews/Prostorova-autokorelyaciya.pdf (дата звернення: 01.06.2024).

149. Просторове планування в Україні: профіль країни 2023 – презентація дослідження. – Харківська школа архітектури. URL: <https://kharkiv.school/digest/prostorove-planuvannya-v-ukrayini-profil-krayiny-2023-prezentacziya-doslidzhennya/> (дата звернення: 01.06.2024).

150. Просторовий аналіз — Вікіпедія. URL: <https://wikipedia.org> (дата звернення: 01.06.2024).

151. Просторовий Аналіз: Обробка ГІС Даних та їх використання. URL: <https://eos.com> (дата звернення: 01.06.2024).
152. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л. Т. Львів. 2011. 256 с.
153. Просторові форми організації бізнесу в Україні: тенденції, перспективи та механізми розвитку: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М. І. Мельник. Львів. 2018. 107 с.
154. Пугач С., Лажнік В. П. Просторовий аналіз та ГІС: методичні рекомендації до практичних занять для студентів заочної форми навчання. Луцьк: ПП Іванюк В. П.. 2023. 32 с.
155. Реалізація Цілей сталого розвитку в Україні в контексті відновлення від наслідків війни та на шляху до європейської інтеграції/ Програма розвитку ООН (UNDP). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/realizatsiya-tsiley-staloho-rozvytku-v-ukrayini-v-konteksti-vidnovlennya-vid-naslidkiv-viyny-ta-na-shlyakhu-do-yevropeyskoyi> (дата звернення: 01.06.2024).
156. Ріпка Г.А. Белоусов Я.І. Колпакова Г.А. Система моніторингу, як основа для обґрунтування управлінських рішень на підприємстві легкої промисловості. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 87): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 11-12 квітня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. С. 108-111 URL: www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1682/
157. Рогозян Ю.С., Вахлакова В.В. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання результативності та результативності цифровізації економіки місцевих територій України у воєнний та післявоєнний час. Академічні візії. 2023. 19. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7989723>

158. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів з підтримки легкої промисловості України на 2022-2024 роки» від 16 лютого 2022 р. № 169-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-p#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

159. Романченко Т.Т. Просторова трансформація економіки: локальний рівень (на прикладі с. Гельмязів Черкаської області). Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. 3(23). С.73–82. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224541>(<http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224541>) (дата звернення: 01.06.2024).

160. Руденко Л., Лісовський С., Маруняк Є. Дилеми регіонального розвитку в Україні. Український географічний журнал. 2020. № 3 (111). С. 36-45. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036>.

161. Савчин, І. З. Концепції та теорії регіонального розвитку в контексті взаємовідносин «регіон-країна». Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 4. С. 101-108.

162. Світогляд: перехід до сталого розвитку в Україні. Наукові праці. 2017. № 1 (63). URL: <https://www.mao.kiev.ua>

163. Секторний звіт легкої промисловості. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/CEP/Sectoral_report_light_industry.pdf. (дата звернення: 01.06.2024).

164. Сергієнко Л. В. Оцінка показників сталого розвитку урбанізованих територій та міст України. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Випуск 28. С. 207–214.

165. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010–2022 роках. Державна служба статистики. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/arh_szp_ed_u.html (дата звернення: 01.06.2024).

166. Середня зарплата в Україні. Work.UA. URL: <https://www.work.ua/stat/> (дата звернення: 01.06.2024).

167. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Дослідження особливостей та переваг стратегічного планування розвитку регіону. Економіка. Фінанси. Право. «Аналітик». 2020. № 5/1. С. 33-37. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.5\(1\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2020.5(1).6)
168. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Проблеми формування регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Економіка. Фінанси. Право. «Аналітик» 2018. № 12/5. С. 13-18. URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/203
169. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості. Академічні візії. 2024. (33). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13268809>.
170. Сільвія Б. Сучасні цифрові технології та етика штучного інтелекту: моральна актуальність. Філософія майбутнього. 2023. 2(3). С. 71-85. <https://doi.org/10.57125/FP.2023.09.30.05>
171. Снігова О.Ю. Просторовий вимір інклюзивності в умовах становлення «нової» регіональної політики. Український географічний журнал. 2020. № 2. С. 38-44. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>.
172. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК. 2021. №28. С. 24–30. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).
173. Сонько С. П. Концепція стійкого розвитку та зміна парадигм у суспільній географії Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія геологія, географія, екологія. 2004. № 620. С. 110–119.
174. Сонько С. П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. Київ: Ніка Центр. 2003. 287 с.
175. Стадницький Ю. І. Просторовий чинник конкуренції технологій виробництва продукції. Регіональна економіка. 2016. №4(82). С. 130-136.
176. Стан українських регіонів : Аналітичний звіт Центру економічної

стратегії. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/state-of-the-ukrainian-regions/> (дата звернення: 01.06.2024).

177. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. 2006. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/964/76/> (дата звернення: 01.07.2024).

178. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Детермінація засад регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні. Економіка України. 2023. № 10. С. 23-43. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>

179. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Забезпечення дієвості політики регіонального розвитку на засадах посилення просторової інтегрованості в регіоні// Регіональна економіка, 2024, №2. С.23-40.

180. Стратегічне оцінювання функціональних типів територій: потенціал та ризики розвитку: науково-аналітична доповідь / за наук. ред. Ірини Сторонянської. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України». 2021. 114 с.

181. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29253> (дата звернення: 01.06.2024).

182. Струтинська, І. В. Визначення терміна «цифрова трансформація». Чорноморські економічні студії. 2019. 2. С. 91-96. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_2_2019/19.pdf

183. Стукало Н., Сімахова А. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки. Міжнародна економічна політика. 2021. № 1. URL: http://iepjournals.com/journals/34/2021_34_1_Stukalo_Simakhova.pdf

184. Таблиця індексів інфляції за 2012–2024 р. Для бухгалтерів бюджетних установ. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/norma-robochogochasu/tablistsya-indeksiv-inflyatsiyi/> (дата звернення: 01.06.2024).

185. Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень. URL: https://otherreferats.allbest.ru/economy/00940654_0.html (дата звернення: 01.06.2024).

186. Теорії просторової економіки: «ізолюваної держави», «оптимального розташування», «центрального місця», «гравітаційна модель просторової взаємодії», «полісів росту», «територіально-виробничих комплексів». URL: <https://referatss.com.ua> (дата звернення: 01.06.2024).

187. Теорія раціональних очікувань // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_раціональних_очікувань (дата звернення: 01.06.2024).

188. Теорія розміщення виробництва // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 01.06.2024).

189. Тимошенко М. М. Методичні засади оцінки сталого розвитку сільських територій (алгоритм, структурна схема та інструментарій дослідження). Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 21. С. 214–220.

190. Томашевська О. А., Мірзоева Т. В. Теоретичні засади розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. Агросвіт : науковий журнал. 2012. №5. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/6.pdf

191. Трансформація економіки України в умовах глобальних викликів: актуальні проблеми, сучасні реалії, стратегії розвитку: монографія / за заг. ред. Л. М. Курбацької. Дніпро: ГРАНІ. 2022. 308 с.

192. Трансформація структури економіки міст Західного регіону України: монографія / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів. 2021. 529 с.

193. Тульчинська С.О., Дергалюк М.О. Вплив цифровізації на активізацію потенціалу регіонів у сучасних умовах. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: зб. Тези III Міжнародна науково-практична конференція. (Київ, 8 грудня 2022 р.). Київ: КПІ імені Ігоря

Сікорського; Видавничий дім Політехніки. <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/272018>.

194. Указ Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення: 01.06.2024).

195. Україна: дорожня карта розвитку галузей виробництва одягу та взуття. URL: [ukrlegprom-roadmap.pdf](#). (дата звернення: 01.06.2024).

196. Україна: легка промисловість — ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2024).

197. Українська асоціація підприємств легкої промисловості. URL: <https://ukrlegprom.org/ua/about/> (дата звернення: 01.06.2024).

198. Укрлегпром. URL: <https://ukrlegprom.org/> (дата звернення: 01.06.2024).

199. Укрлегпром. Дорожня карта розвитку легкосировинної промисловості України. URL: <https://ukrlegprom.org/files/ukrlegprom-roadmap.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

200. Укрлегпром. Зроблено в Україні: Легка промисловість у фокусі спільного засідання УСПП та Укрлегпром. URL: <https://ukrlegprom.org/files/ukrlegprom-roadmap.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

201. Легка промисловість. Відновлення. Разом до Перемоги! URL: <https://ukrlegprom.org/ua/home/attachment/legka-promyslovist-vidnovlennya-razom-do-peremogy/?swcfpc=1> (дата звернення: 01.06.2024).

202. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: видавництво «Фенікс». 2017. 438 с.

203. Фащевський М. І. Методологічні засади територіальної організації господарства. Територіальна організація суспільства: розуміння категорії. Матеріали теоретико-методологічного семінару (Київ, Інститут географії НАН

України, 4–11 березня 2010 р.) / наук. ред. Г. П. Підгрушний. 2010. Вип. 1. С. 15–18.

204. Хаустова М. Г. Концепція цифровізації: національний та міжнародний підходи. Право та інновації. 2022. 2 (38). С. 7-18. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/22796>.

205. Хаустова М. Напрями та ризики для відновлення України в контексті європейської інтеграції у період відновлення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/APP_03_2023_FINAL-1.pdf#page=83

206. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Євроінтеграційний концепт забезпечення сталого просторового розвитку України. Регіональна економіка. 2018. №4. С.5-16

207. Хижнякова Н. О. Принципи аналізу та планування розвитку територій. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2019. № 4 (95). С. 31–38.

208. Цілі сталого розвитку та Україна. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 01.06.2024).

209. Череп А., Сарбей Л. Цифровізація як інструмент відбудови економіки України у післявоєнний період. Молодий вчений. 2023. 12(124). С. 184-188. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-4>

210. Черкаско Л. Модель публічного управління регіональним розвитком на засадах економіки знань для України. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 5 (33). С. 235–244. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/11299/11358> (дата звернення: 18.07.2024).

211. Член Правління Асоціації «Укрлегпром» на зустрічі з Президентом України – про головне для галузі. URL: <https://ukrlegprom.org/en/news/chlen-pravlinnya-asocziacziyi-ukrlegprom-na-zustrichi-z-prezydentom-ukrayiny-pro-golovne-dlya-galuzi/> (дата звернення: 01.06.2024).

212. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Післявоєнна відбудова України. Нові ринки та цифрові рішення. 2022. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>.

213. Щеглюк С. Д. Теоретичні підходи до типології просторових форм ділової активності регіону. Регіональна економіка. 2016. № 3. С.69-75 .

214. Adams N., Cotella G., Nunes R. (Eds.) Territorial Development, Cohesion and Spatial Planning. London. Routledg. 2011. 464 с. <https://doi.org/10.4324/9780203842973>

215. An approach to policies planning for spatial development. The World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/788841468913753506> (дата звернення: 01.06.2024).

216. ArcGIS Pro: Spatial Analysis and Geostatistics URL: <https://www.esri.com/content/dam/esrisites/en-us/about/events/media/UC-2019/technical-workshops/tw-5848-1047.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

217. Asheim B., Boschma R., Cooke P. Constructing Regional Advantage: Platform Policies Based on Related Variety and Differentiated Knowledge Bases. // Regional Studies. 2011. Vol. 45, No. 7. P. 893–904.

218. Asheim B., Cooke P., Martin R. Clusters and Regional Development: Critical Reflections and Explorations. London: Routledge, 2009. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2008.tb00394.x>

219. Bähr J., Koch M. Stadtentwicklung und Stadtplanung in Deutschland / J. Bähr, M. Koch. Springer, 2017. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-658-14756-2> (дата звернення: 23.12.2024).

220. Baldwin, R., Forslid, R., Martin, P., Ottaviano, G., and Robert-Nicoud, F. Economic geography and public policy, Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 2003. 150 с.

221. Baranovskyi M.O. Depressive territories: the essence of the concept, features of development, approaches to typology. Ukrainian geographical journal,

2007. 3. P.26-30.

222. Borshchevskyy V. V. Suchasni tendentsiyi endohennoho rozvytku rehioniv u konteksti vplyvu hlobalizatsiynykh chynnykiv [Current trends in regional endogenous development in the context of influence of the globalization factors]. *Rehional'na ekonomika - Regional Economy*, 2021.102 (4). P. 5-13. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-4-1>.

223. Boudeville J. Problems of regional economic planning. *The Economic Journal*, 1967. Volume 77, Issue 307, 1 September. P. 629 – 630 <https://doi.org/10.2307/2229009>

224. Brenner N. New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood. 2004. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199270057.001.0001>

225. Capello R., Nijkamp P. (Eds.) *Handbook of Regional Growth and Development Theories*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 2019. 688 p. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-regional-growth-and-development-theories-9781788970013.html> (дата звернення 01.07.2024)

226. Problems and Ways of Depressed Region Development. Carlin M.I. (A Case of Regions of Polissya Economic District). Lutsk. 2006. 332 p.

227. Chrzanowska M., Drejerska N. Ocena rozwoju społeczno-gospodarczego gmin województwa mazowieckiego z wykorzystaniem metod analizy wielowymiarowej. *Wiadomości Statystyczne*. 2016. 6. P. 59-69.

228. Neil M. Coe, Philip F. Kelly, Henry W.C. Yeung. *Economic geography: a contemporary introduction* - 2nd ed. 2013. 450 p. <https://archive.org/details/Economic.Geogography.A.Contemporary.Introduction.2ed.2013.Coe.Kelly.Yeung.Chapters110/mode/2up> (дата зврнення 01.07.2024)

229. Conceptual foundations spatial analysis. Київський національний університет будівництва і архітектури. URL: [Презентація PowerPoint](#) (дата звернення: 01.06.2024).

230. Cooke P., Piccaluga A. *Regional Development in the Knowledge Economy*. London: Routledge, 2006. 304 p. <https://doi.org/10.4324/9780203017319>

231. Copus A., de Lima P. Territorial Cohesion in Rural Europe: The Relational Turn in Rural Development. London: Routledge. 2014. 278 p.
<https://doi.org/10.4324/9780203705001>

232. Czamanski S. Needless complexity in the identification of industrial complexes: a comment. Journal of Regional Science. 1977. URL:
<https://www.semanticscholar.org/paper/NEEDLESS-COMPLEXITY-IN-THE-IDENTIFICATION-OF-A-Czamanski/75327f5a205678d6fd91a9916785e0eeac2ccce1> (дата звернення 02.05.2024)

233. Danylyshyn B.M., Cherniuk L.H., Fashchevskyi M.I. Spatial organization of productive forces of Ukraine: meso- and micro-regional level [Prostorova orhanizatsiia produktyvnykh syl Ukrainy: mezo- ta mikrorehionalnyi riven]. Kniga-Vega, Vinnytsia, 2007. 572 p.

234. Desmet K., Rossi-Hansberg E. Spatial development // American Economic Review. 2014. 104(4). P.1211–1243. DOI: 10.1257/aer.104.4.1211

235. Dimov I., Bielousov Y., Kravtsov A., Shakhovets A., Tluchkevych N. Circular economy and digital technologies as drivers of sustainable development of the agricultural sector of the region in Ukraine. Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS). 2024.Vol. 17 No.3. P.287-297 (Web of Science). DOI: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse3.287-297>

236. Michael Fenker et Jodelle Zetlaoui-Lége. Les politiques nationales de développement urbain durable en France à l'épreuve des expérimentations locales : le cas des écoquartiers. Urbanisme et Environnement, 2017. P. 83-102. URL: <https://journals.openedition.org/pmp/10746> (дата звернення: 23.12.2024).

237. Enright, M.J. Regional Clusters: What We Know and What We Should Know. In: Bröcker, J., Dohse, D. and Soltwedel, R., Eds., Innovation Clusters and Interregional Competition, Springer, Berlin, 2003. P. 99-129.
http://dx.doi.org/10.1007/978-3-540-24760-9_6.

238. Environmental, social, and governance. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Environmental,_social,_and_governance (дата звернення:

23.11.2024).

239. ESDP European Spatial Development Perspective Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. European Commission: Website. 1999. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf. (дата звернення: 23.11.2024).

240. European Commission. European innovation scoreboard. Research and Innovation. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (дата звернення: 23.11.2024).

241. Jinwen Qiu, Wenjian Liu, Ning Ning. Evolution of Regional Innovation with Spatial Knowledge Spillovers: Convergence or Divergence? URL: <https://arxiv.org/abs/1801.06936> (дата звернення: 01.06.2024).

242. Fujita M., Krugman P., Venables A. J. The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade. Cambridge: MIT Press, 1999. 367 p. DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/6389.001.0001>

243. GeoDa Center for Geospatial Analysis and Computation: Documentation. URL: <https://geodacenter.github.io/documentation.html> (дата звернення: 01.06.2024).

244. Gorlenko I.A., Rudenko L.G., Maliuk S.N., Balabanov G.V., Lebed N.P. Problems of Complex Development of the Territory. Kyiv. 1994. 296 p.

245. Harvey D. Spaces of Hope. Spaces of hope. University of California Press, 2000. URL: <https://archive.org/details/spacesofhope0000harv> (дата звернення: 01.06.2024).

246. Hoover Edgar M., Frank Giarratani. An Introduction to Regional Economics. Web Book of Regional Science. Regional Research Institute, West Virginia University. Randall Jackson. 2020. 304 p. URL: <https://researchrepository.wvu.edu/rri-web-book/4/> (дата звернення 04.05.2024)

247. Johnson J. H. Theories of regional and local development – abridged

review. Bulletin of geography socio-economic series. 2009. 12. DOI: <http://dx.doi.org/10.2478/v10089-009-0005-2>

248. Zhang W.B. Non-Linear Dynamic Economic Structure: Infrastructure and Knowledge in a Two-Sector Growth Model. In: Johansson, B., Karlsson, C., Westin, L. Patterns of a Network Economy. Advances in Spatial and Network Economics. Springer, Berlin, Heidelberg. 1994. https://doi.org/10.1007/978-3-642-78898-7_18

249. Wiechmann T., Beier M. Evaluationen in der Regionalentwicklung. Raumforsch. Raumordn. 2024. 62. P 387–396 <https://doi.org/10.1007/BF03184402>

250. Kravtsiv V.S., Pavlyuk O.I., Storonyanska I.M., et al. Spatial Development of the Region: Socio-Economic Opportunities and Risks. Lviv: Institute of Regional Research, National Academy of Sciences of Ukraine. 2011. 280 c.

251. Krugman P. Development, geography and economic theory. Cambridge: MTT Press. 1995. 127 p. URL: <https://direct.mit.edu/books/monograph/3261/Development-Geography-and-Economic-Theory> (дата звернення 02.04.2024)

252. Kasanko M., Barredo J. I., Lavallo C., McCormick N., Demicheli L., Sagris V., & Brezger A. Are European Cities Becoming Dispersed? A Comparative Analysis of Fifteen European Urban Areas. In Landscape and Urban Planning. 2006. 77. P. 111–130. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2005.02.003>

253. Shablii, O. I. Basics of general social geography. Lviv. 2003. 444 p.

254. Lefèvre P., Martin S. Dynamiques territoriales et développement régional en France. Cahiers de Géographie de Reims, 2018. URL: <https://cahiersgeographie.revues.org> (дата звернення: 23.11.2024).

255. Lemoine M., Eholié S. and Lacombe K. Reducing the Neglected Burden of Viral Hepatitis in Africa: Strategies for a Global Approach. Journal of Hepatology. 2015. 62. P. 469-476. <https://doi.org/10.1016/j.jhep.2014.10.008>

256. Lisovskyi S.A. Society and Nature: Balance of Interests in Ukraine. Kyiv. 2009. 300 p.

257. Löwis S. Socio-Spatial Differences and Representations of the Past and Its Reflection in Western Ukraine // Ukrainian Geographical Journal. 2019. Issue 1. P. 59–68. DOI: [10.15407/ugz2019.01.059](https://doi.org/10.15407/ugz2019.01.059).

258. Governance territoriale: norme, discorsi, pratiche URL: <https://www.studocu.com/it/document/universita-degli-studi-di-bergamo/governance-territoriale-e-partecipazione/governance-territoriale-norme-discorsi-pratiche/3930149> (дата звернення: 23.11.2024).

259. Kruse M., Nitt-Drießelmann D. & Wedemeier J. Megatrends und Strukturwandel — welche Regionen werden profitieren? Wirtschaftsdienst 2022. 102. P. 392–396. <https://doi.org/10.1007/s10273-022-3194-4>

260. Maillat D. The innovation process and the role of the milieu. Regions Reconsidered: Economic Networks, Innovation, and Local Development. London: Mansell. 1991. P. 103–118.

261. Markusen A. Regions: Economics and politics of territory. Rowman and Littlefield Publishers. 1987. 200 p. URL: <https://cir.nii.ac.jp/crid/1573105974305539840?lang=en> (дата звернення 05.20.24)

262. Martinelli F., Moulaert F., Novy A. Urban and Regional Development Trajectories in Contemporary Capitalism. London: Routledge. 2012. 360 p. <https://doi.org/10.4324/9780203075326>

263. Marunyak Ye.O., Palekha Yu.M., Kryshtop T.V. Planning of Territorial Development: Theoretical and Methodological Aspects // Ukrainian Geographical Journal. 2019. Issue 2. P. 22–30. DOI: [10.15407/ugz2019.02.022](https://doi.org/10.15407/ugz2019.02.022).

264. Mazniev I., Bielousov Y., Luchechko Y., Rozbytskyi M., Kolosok A., Shepelenko S., Dziiiimullich M. Analysis of Modern Trends in Labour Market Transformation in Ukraine // Journal of Interdisciplinary Research. AD ALTA. 2024. Vol. 14. P. 138-142. URL: [AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research \(14/02-XLIII.\)](https://doi.org/10.2478/ADALTA.2024.00014).

265. Mezentsev K. Changing and emerging suburban spaces. In: Mezentsev K., Oliinyk Ya., Mezentseva N. Urban Ukraine: in the epicenter of spatial changes. Kyiv, Ukraine 2017. P. 261–267.

266. La Pianificazione Urbana: regolamenti, strategie e interventi per lo sviluppo delle città, 2002. URL: <https://www.didimora.com/blog/la-pianificazione-urbana-regolamenti-strategie-e-interventi-per-lo-sviluppo-delle-citta> (дата звернення: 23.11.2024).

267. Morgan K., Nauwelaers C. Regional Innovation Strategies. London: Routledge, 2002. 276 p. <https://doi.org/10.4324/9780203386200>

268. Multi-Scaling Allometric Analysis for Urban and Regional Development URL: <https://arxiv.org/abs/1105.5445> (дата звернення: 01.06.2024).

269. OECD Legal Instruments. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/> (дата звернення: 01.06.2024).

270. Palermo P. C., Ponzini D. Spatial Planning and Urban Development: Critical Perspectives. London: Routledge. 2010. 256 p.

271. Pereguda Y., Stender S., Rusnak A., Khilukha O., & Bielousov Y. Ukraine's Digital Economy Under Martial Law: Innovative Approaches and Legal Context. International Journal of Economics and Financial Issues, 2024. 15(1). P. 431–440. (Scopus) DOI: <https://doi.org/10.32479/ijefi.17585>

272. Perru F. Les techniques quantitatives de la planification économique et société. Paris: Economic, 1969. 346 p.

273. Popadynets N. et al. An Economic Management System for Sustainable Development in Black Sea Region. Accounting. 2020. № 6(4). P. 387–394. DOI: [10.5267/j.ac.2020.5.003](https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.5.003)

274. Popadynets N. et al. Effects of regional smart transformation. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2023). №45(4). P. 419–426. <https://doi.org/10.15544/mts.2023.41>

275. Popadynets N. et al. Increasing Competitiveness of Economic Regions: Prospects for Innovative Development. In: Russo D., Ahram T., Karwowski W., Di

Bucchianico G., Taiar R. Intelligent Human Systems Integration. Advances in Intelligent Systems and Computing. 2021. Vol 1322. P. 496-502. https://doi.org/10.1007/978-3-030-68017-6_74

276. Popadynets N. et al. Mechanisms to Manage the Regional Socio-Economic Development and Efficiency of the Decentralization Processes. In: Ahram T., Taiar R., Groff F. Human Interaction, Emerging Technologies and Future Applications IV. IHIET-AI 2021. Advances in Intelligent Systems and Computing. 2021. Vol 1378. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74009-2_88

277. Porter M. Competition, competitive advantage and clusters. 2011. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199578030.001.0001>

278. Minoru Osawa, José M. Gaspar. Production externalities and dispersion process in a multi-region economy. URL: <https://arxiv.org/abs/2001.05095> (дата звернення: 01.06.2024).

279. Reggiani A., Nijkamp P. Spatial Dynamics, Networks and Modelling. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2006. 520 p. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/spatial-dynamics-networks-and-modelling-9781845424503.html> (дата звернення 05.04.2024)

280. Yunlei Liang, Jiawei Zhu, Wen Ye, Song Ga. Region2Vec: Community Detection on Spatial Networks Using Graph Embedding with Node Attributes and Spatial Interactions. URL: <https://arxiv.org/abs/2210.08041> (дата звернення: 01.06.2024).

281. Dadao Lu. Regional Development and Its Spatial Structure. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-99-7683-6> (дата звернення: 01.06.2024).

282. Reimer M., Getimis P., Blotevogel H. Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective. New York: Routledge, 2014. 336 c. <https://doi.org/10.4324/9781315852577>

283. Ron Martin, Flavia Martinelli, Judith Clifton. Rethinking spatial policy in an era of multiple crises. Cambridge Journal of Regions, Economy and Society,

2022. Volume 15. Issue 1. March 2022. P. 3 – 21.

<https://doi.org/10.1093/cjres/rsab037>

284. Ripka G., Bielousov Y., Maznev I.. Achievement of sustainable development goals in the context of rational expectations by achieving a balance of interests of education and production in light industry in the turbulent times of pandemic and war // Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development. 2024. Vol. 19. № 1. P. 232-250. DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.5760>.

285. Infrastrutture verdi e blu: opportunità e sfide per la pianificazione resiliente delle città 2024. URL: <https://www.isprambiente.gov.it/it/archivio/eventi/2024/05/infrastrutture-verdi-e-blu-opportunita-e-sfide-per-la-pianificazione-delle-citta> (дата звернення: 23.11.2024).

286. Marie Bonnin, Sophie Lanco Bertrand. Planification spatiale marine en Atlantique tropical. 2023. DOI : [10.4000/books.irdeditions.44472](https://doi.org/10.4000/books.irdeditions.44472)

287. Masliak P. O. Local studies. Kyiv. 2008. 292 p.

288. Rudenko L.H., Gorlenko I.O., Gukalova I.V., et al. Assessment of the Implementation Status of the Final Documents of the World Summit on Sustainable Development (Johannesburg, 2002) in Ukraine. Kyiv, 2004. 256 c.

289. Rudenko L.H., Lisovskyi S.A., Maruniak E.O. Environmental Guideline in Priorities of Integral Planning Process in Ukraine // Ukrainian Geographical Journal. 2016. Issue 4. P. 9–16. DOI: [10.15407/ugz2016.04.009](https://doi.org/10.15407/ugz2016.04.009).

290. Schmitt-Egner P. The concept of «region»: Theoretical and methodological notes on its reconstruction. European Integration. 2002. Vol. 24. No. 3. P. 179–200. DOI: [10.1080/07036330270152196](https://doi.org/10.1080/07036330270152196)

291. Schuler R. Transportation and telecommunications networks: Planning urban infrastructure for the 21st century. Urban Studies. 1997. Vol. 39 (2). P. 297–310. <https://doi.org/10.1080/00420989220080331>

292. Scott A. J. Global City-Regions: Trends, Theory, Policy. Oxford University Press, 2023. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198297994.001.0001>

293. Sieriebryak S.V., Bielousov Y.I. Special conditions of management for

light industry enterprises under martial law // Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Internet Conference, August 1-2, 2024. FOP Marenichenko V.V. Dnipro, Ukraine. 2024. P.34 URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2024/08/Coference-Proceedings-August-1-2-2024-1.pdf

294. Soja E. W. Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions / E. W. Soja. Blackwell Publishing, 2000. 462 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Postmetropolis.html?id=mnbrMlu8fSoC&redir_esc=y (дата звернення 04.03.2024)

295. Sustainable Development Strategy of Ukraine until 2030 (Draft). – United Nations Development Programme (UNDP). Kyiv. 2017. 102 с.

296. Philip Harrison, Alison Todes. The Spatial Development Framework to facilitate urban restructuring in South Africa URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13563475.2019.1658571> (дата звернення: 01.06.2024).

297. The New Economic Geography: Effects and Policy Implications. Anthony J. Venables. URL: <https://www.kansascityfed.org/research/jackson-hole-economic-symposium/the-new-economic-geography-effects-and-policy-implications/> (дата звернення 02.06.2024)

298. Müller A., Schmidt B. Handbuch Methoden der empirischen Sozialforschung. 2020. DOI: 10.1007/978-3-658-37985-8

299. Tyshchenko V., Bielousov Y., Yemets V., Borodenko T., Beder D. The impact of digital transformation on the development of post-war regions of Ukraine // Amazonia Investiga. 2024. Vol. 13, Issue 81. P. 86–97. (Web of Science) DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.6>

300. Ukraine 2030E – країна з розвиненою цифровою економікою: Український інститут майбутнього. 2023. <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-foroventoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 23.11.2024).

301. Verdi L., Neri A. Dinamiche territoriali e sviluppo regionale in Italia / L. Verdi, A. Neri. Geografia e Sviluppo Regionale. 2018. URL:

<https://www.geosviluppo.it> (дата звернення: 23.12.2024).

302. Williams R.H. Urban Policy: Europe // Editor(s): Neil J. Smelser, Paul B. Baltes, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Pergamon, 2001. P. 16063-16070. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/> (дата звернення 13.06.2024)

303. YouControl: платформа для аналізу бізнесу та моніторингу компаній в Україні. URL: <https://youcontrol.market/> (дата звернення: 23.11.2024).

304. Zalizko V. D., Lutcenko I. O., Martynenkov V. I. Assessment of sustainable development of rural areas of Ukraine: regional aspect. Scientific Bulletin of Polissia. 2018. 1(4(12)). P. 182–188.

305. Zomchak L., Koval L. Components of Sustainable Development of Territorial Communities: Economic and Spatial Aspects // Economy and Society. – 2021. Issue 26. P. 34–45.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1 – Порівняльний аналіз теорій просторового розвитку

Назва	Сутність	Переваги	Недоліки
Теорії розміщення продуктивних сил			
Теорія розміщення сільського господарства (І. Тюнен)	Визначення природи та оптимального розміщення продуктивних сил сільського господарства відповідно до цін на виготовлену продукцію, земельної ренти та транспортних витрат	Визначення факторів розміщення продуктивних сил, що впливають на спеціалізацію території: ціни на різні види сільськогосподарської продукції, відстань від господарства до міста, що впливає на обсяг транспортних витрат, рівень земельної ренти	Урахування лише трьох факторів розміщення продуктивних сил. Не враховано низку інших факторів: рух факторів виробництва (робоча сила, капітал, інформація та знання), міжтериторіальна взаємодія, вплив агентів ринку на розвиток території
Раціональний штандарт промислового підприємства (В. Лаунхардт)	Визначення місця оптимального розміщення промислового підприємства відносно ринків збуту та джерел ресурсів	Використання фізичної моделі розміщення продуктивних сил і двох методів (геометричного та механічного) розрахунку оптимального місця розміщення	Урахування лише двох факторів (два види ресурсів і розташування місця збуту продукції). Не враховано низку інших факторів: рух факторів виробництва (робоча сила, капітал, інформація та знання), міжтериторіальна взаємодія, вплив агентів ринку на розвиток території
Теорія промислового штандарта (А. Вебер)	Розміщення продуктивних сил здійснюється на основі мінімізації витрат на робочу силу, транспорт, а також економії від концентрації виробництва	Урахування поряд з транспортними витратами інших факторів розміщення продуктивних сил (витрати на робочу силу, агломерація). Використовуються методи кількісного аналізу,	Промислове підприємство розглядається як замкнута система з локалізованою робочою силою, не враховано зовнішні чинники та соціальні

		сформована багатофакторна теорія розміщення промислового підприємства	процеси, що мають місце на певній території
Теорія центральних місць (В. Крісталлер)	Розміщення центральних місць – економічних центрів, які забезпечують товарами і послугами власні потреби та потреби економічних агентів і населення своєї території (зони збуту) за умови мінімізації транспортних витрат покупців	Можливість формування оптимальних ринкових зон, найоптимальніших транспортних маршрутів	Абстрактний характер моделі; припущення щодо неоднорідності території, розподілу населення та транспортної доступності; врахування лише економічної кон'юнктури, неврахування соціальних процесів на території
Теорія просторової економічної рівноваги (А. Льош)	Розміщення продуктивних сил, враховуючи ефект концентрації виробництва та транспортних витрат доставки продукції споживачам, що рівномірно розподілені на території	Розширення предмета дослідження до макrorівня; використання абстрактнотеоретичного аналізу, розроблення теоретичних засад просторової економічної рівноваги; використання фактора максимізації прибутку як визначального	Припущення щодо простору (неоднорідність та порожнеча), врахування лише двох факторів (ефект концентрації виробництва та транспортних витрат постачання продукції); врахування лише економічної кон'юнктури, неврахування соціальних процесів на території
Теорії розміщення виробництва (У. Ізард)	Розміщення продуктивних сил, економічне освоєння території і розвиток міжрегіональних зв'язків	Урахування рівня економічного освоєння території та ступеня розвитку міжрегіональних зв'язків; використання макроекономічних методів для вирішення проблем розміщення продуктивних сил	Надання переваги агломерації, що може спричинити знелюднення сільських територій, неврахування впливу соціальних процесів на розміщення виробництва
Теорія економічного районування			

Теорія економічного районування (П. Алампієв, М. Колосовський)	Районування території країни за виробничою ознакою з подальшою спеціалізацією (розміщення продуктивних сил) з метою максимального задоволення власних споживчих потреб території	Ефективне залучення в господарський оборот ресурсів усіх територій країни; спеціалізація районів на найбільш ефективних сферах економічної діяльності з метою максимального використання порівняльних переваг; комплексний розвиток господарства переважно за рахунок власних ресурсів (саморозвиток)	Планово-економічний характер районування; при прийнятті рішень щодо районування перевага надається економічним результатам, тоді як соціальні аспекти враховуються значно меншою мірою
Теорії територіальних факторів економічного зростання			
Теорія територіальних виробничих комплексів (М. Колосовський)	Розміщення технологічно й економічно взаємопов'язаних підприємств у межах локальної території з метою спільного використання інфраструктури та ресурсів (ефект масштабу)	Ефективне залучення в господарський оборот ресурсів усіх територій країни; спеціалізація регіонів на найбільш ефективних сферах економічної діяльності з метою максимального використання порівняльних переваг; комплексний розвиток господарства переважно за рахунок власних ресурсів (саморозвиток)	Планово-економічний характер розміщення територіально-виробничих комплексів, при прийнятті рішень щодо районування перевага надається економічним результатам, тоді як соціальні аспекти враховуються значно меншою мірою
Теорія полюсів зростання (Ф. Перру, Ж. Будвіль)	Виокремлення сфер економічної діяльності – лідерів («полюсів зростання»), комплексів галузей, що забезпечують поляризацію простору (нерівномірний розвиток)	Модернізація промисловості; розвиток додаткових видів економічної діяльності; створення на території виробництв-лідерів, об'єктів промислової та соціальної інфраструктури; комплексне освоєння природних ресурсів за рахунок ефектів агломерації, концентрації та мультиплікації	Міграція населення з менш розвинених територій, втрата традицій, місцевих особливостей, низький рівень освоєності таких територій, їх знелюднення, втрата контролю за такими територіями, загроза територіальній цілісності країни, надмірний рівень урбанізації

Агломераційний підхід (П. Кругман)	Концентрація продуктивних сил і агломерація відбуваються внаслідок дії ефекту масштабу на рівні підприємства за додатних транспортних витрат, мобільності факторів виробництва, взаємодії централізації та децентралізації, зростання результуючих показників, економічних екстерналій, недосконалої конкуренції, торгівлі	Реалізується ефект масштабу; економія у результаті зменшення транспортних і транзакційних витрат; диверсифікація виробництва та ринку праці; економія від загального доступу до ринку праці та суспільних благ, впровадження економіки знань; зростання якості життя населення	Міграція населення з менш розвинених територій, втрата традицій, місцевих особливостей, низький рівень освоєності таких територій, їх знелюднення; необґрунтовано високий рівень цін на землю та житло в межах агломерацій; ускладнення вирішення соціальних і побутових проблем поза межами агломерацій; надмірне навантаження місцевої інфраструктури; проблеми управління агломерацією
Кластерний підхід (М. Портер, М. Енрайт)	Концентрація найбільш конкурентоспроможних фірм і кластерів на певній території	Зростання продуктивності праці та ефективності виробництва; генерація нових знань, винаходів, їх комерціалізація; формування зовнішніх екстерналій; розвиток аутсорсингу; зростання конкуренції в кластері; мультиплікативні ефекти	Висока спеціалізація підприємств кластера; відсутність гнучкості у кластерних структур; негнучкість структури кластера, зменшення конкурентного тиску надалі може призвести до несприйняття нововведень і стагнації кластера, до втрати його конкурентоспроможності, занепаду й ліквідації

Джерело [185, 277]

Додаток Б – Візуалізація результатів моніторингу ЦСР в Україні у 2021 році

Додаток Б

Таблиця В1

**Показники задля оцінювання ефективності управління
альтернативними варіантами економічного розвитку регіону, які
враховують трансформацію просторового потенціалу
(на прикладі інновацій)**

Показники	Формули для розрахунку
Блок показників продуктивних інновацій	
Зростання частки інноваційної продукції у ВРП	$IP = IPi / BPI, (1)$ де IPi - частка інноваційної продукції у ВРП; ВРП - обсяг валового регіонального продукту
Зростання рівня рентабельності продукції в результаті впровадження інновацій	$P = Pn / Pф, (2)$ де Pn - новостворена рентабельність продукції; $Pф$ - наявна рентабельність продукції
Зростання рівня комерціалізації інноваційної продукції	$K = Kn / Kф, (3)$ де Kn - новостворена комерціалізована продукція; $Kф$ - наявна комерціалізована продукція, що комерціалізувалася
Зростання рівня експорту інноваційної продукції	$E = En / Eф, (4)$ де En - новостворений експорт продукції; $Eф$ - наявний експорт продукції
Блок показників технологічних інновацій	
Зростання рівня новостворених інноваційних технологій	$IT = ITn / ITф, (5)$ де ITn - кількість новостворених інноваційних технологій; $ITф$ - кількість наявних інноваційних технологій
Зростання рівня НДДКР	$NDDKP = NDDKPn / NDDKPф, (6)$ де $NDDKPn$ - новий обсяг НДДКР; $NDDKPф$ - наявний обсяг НДДКР
Зростання рівня масштабів виробництва за рахунок впровадження інноваційних технологій	$MB = MBn / MBф, (7)$ де MBn - обсяг масштабів новостворених виробництв; $MBф$ - наявні масштаби виробництва
Зростання рівня запатентованих об'єктів інтелектуальної власності	$PIS = PISn / PISф, (8)$ де $PISn$ - кількість нових патентів; $PISф$ - кількість наявних патентів до впровадження нових інновацій
Блок показників організаційно-управлінських інновацій	
Зростання рівня продуктивності праці в результаті впровадження інновацій	$PT = PTn / PTф, (9)$ де PTn - новоотримана продуктивність праці; $PTф$ - наявна продуктивність праці
Зростання рівня нових інноваційних виробництв	$IVp = IVn / IVpф, (10)$ де IVn - кількість новостворених інноваційних виробництв; $IVpф$ - кількість наявних інноваційних виробництв
Зростання рівня новостворених і (або) модернізованих робочих місць	$PM = PMn / PMф, (11)$ де PMn - кількість робочих місць після впровадження інновацій; $PMф$ - кількість наявних робочих місць
Зниження рівня часових витрат на реалізацію інноваційної діяльності	$T = Tf / Ti, (12)$ де $Tф$ - фактичний час реалізації інноваційної діяльності; Ti - час реалізації інноваційної діяльності до впровадження нових інновацій

Додаток В

Підприємства легкої промисловості з найбільшим доходом за 2023 рік та їх місце розташування

13.1 Підготування та прядіння текстильних волокон		13.2 Ткацьке виробництво		13.3 Оздоблення текстильних виробів		13.9 Виробництво інших текстильних виробів	
ТОВ «ВУЛТЕКС-С» 1	Адреса Сумська область, місто Суми Дохід 1 700 174 400 грн	ТОВ «ТК-ДОМАШНІЙ ТЕКСТИЛЬ» 2	Адреса місто Київ Дохід 1 500 052 200 грн	ТОВ «ХЙОРТ КНУДСЕН УКРАЇНА» 3	Адреса Львівська область, місто Львів Дохід 1 315 570 000 грн	ТОВ «КАРАТ» 4	Адреса Хмельницька область, місто Хмельницький(з) Дохід 925 940 000 грн
ТОВ «Т-СТИЛЬ» 5	Адреса Хмельницька область, місто Хмельницький Дохід 874 316 000 грн	ТОВ «ТАКТИК ПРО» 6	Адреса Чернівецька область, місто Чернівці Дохід 753 556 900 грн	ПРАТ «ТФ „РОЗА“» 7	Адреса місто Київ Дохід 706 372 000 грн	ПРАТ «ЧШК» 8	Адреса Черкаська область, місто Черкаси Дохід 667 387 000 грн
ТОВ «ФПС ФЛЕКСІБЛС УКРАЇНА» 9	Адреса Житомирська область, місто Житомир Дохід 637 794 000 грн	ТОВ «ШЕРВУЛ» 10	Адреса Сумська область, село Нижня Сироватка Дохід 612 477 200 грн	ПП «ЯРОСЛАВ» 11	Адреса місто Київ Дохід 610 784 000 грн	ДП «СУНДС ТЕКСТИЛЬ УКРАЇНА» 12	Адреса Львівська область, місто Сокаль Дохід 512 445 000 грн
14.1 Виробництво одягу, крім хутряного		14.2 Виготовлення виробів із хутра		14.3 Виробництво трикотажного та в'язаного одягу			
ТОВ «НВП „ТЕМП-3000“» 1	Адреса Чернівецька область, місто Чернівці Дохід 2 941 259 000 грн	ТОВ «МІК» 2	Адреса Запорізька область, місто Запоріжжя Дохід 2 357 821 000 грн	ТОВ «НАМТАР» 3	Адреса Сумська область, місто Суми Дохід 1 370 329 400 грн	ТОВ «ОЛТЕКС» 4	Адреса місто Київ Дохід 1 064 955 000 грн
ТОВ «БРЕНД ПРОПЕРТІ» 5	Адреса Київська область, село Софіївська Борщагівка Дохід 1 030 755 900 грн	ТОВ «ТОП-ТЕКС» 6	Адреса місто Київ Дохід 900 186 100 грн	ПОГ «ІНТЕРТЕКСТИЛЬ» 7	Адреса Запорізька область, місто Запоріжжя Дохід 713 677 200 грн	ТОВ «ВО „ХАРКІВ“» 8	Адреса Харківська область, місто Харків Дохід 674 647 000 грн
ТОВ «ЗАХИСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УКРАЇНИ» 9	Адреса Чернівецька область, місто Чернівці Дохід 663 346 300 грн	ПРАТ «АСТРА ЛЮКС» 10	Адреса місто Київ Дохід 620 090 000 грн	ТОВ «НОВОМОСКОВСЬКА ТРИКОТАЖНА ФАБРИКА» 11	Адреса Дніпропетровська область, село Орлівщина Дохід 498 885 000 грн	ТОВ «ТД ХАРКІВ» 12	Адреса Харківська область, місто Харків Дохід 497 487 500 грн
15.1 Дублення шкір і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра		15.2 Виробництво взуття					
ТОВ «ТАЛАНЛЕГПРОМ» 1	Адреса місто Київ Дохід 3 704 906 000 грн	ТОВ «ТАЛАНПРОМ» 2	Адреса Сумська область, місто Ромни Дохід 1 634 690 000 грн	ТОВ «БАДЕР УКРАЇНА» 3	Адреса Львівська область, місто Городок Дохід 1 336 711 000 грн	СП ТОВ «РІФ-1» 4	Адреса місто Київ Дохід 956 205 000 грн
ТОВ «ТД РІЧМЕН» 5	Адреса місто Київ Дохід 357 118 000 грн	ТОВ «В-ЦЕНТР» 6	Адреса Миколаївська область, місто Вознесенськ Дохід 353 661 000 грн	ТОВ «БЕЛСТА» 7	Адреса Одеська область, місто Білгород-Дністровський Дохід 312 952 000 грн	ТОВ «УПК „КРОК“» 8	Адреса Житомирська область, місто Житомир Дохід 288 260 500 грн
ПВТП «АКРОПОЛІС» 9	Адреса Львівська область, місто Львів Дохід 287 901 000 грн	ТОВ «ВЕСТ ХАЙДС» 10	Адреса місто Київ Дохід 261 128 000 грн	ТОВ «КОЛЛАР КОМПАНІ» 11	Адреса Чернігівська область, місто Чернігів Дохід 237 914 700 грн	ТОВ «ФЛОРИАН ШУЗ» 12	Адреса Закарпатська область, село Рокосово Дохід 207 841 000 грн

Джерело: [128]

Додаток Г
Результати аналізу розвитку легкої промисловості в Україні
станом на 08 липня 2024 року ([Forbes.ua](https://forbes.ua) | Пошук)

Легка промисловість робить ставку на виробництво для військових і продажі за кордон. Однак через наплив азійських товарів і повернення західного масмаркету часто програє конкуренцію на внутрішньому fashion-ринку. Як це змінити? Forbes Ukraine обрав основні тези зі спільного дослідження Офісу з розвитку підприємництва та експорту, агенції Fama, «Дія.Бізнес» і асоціації «Укрлегпром»

Кількість виробників легпрому у 2023 році зросла на 22%. «Наразі в Україні понад 19 700 виробників одягу, взуття, текстильних і шкіряних виробів, 72% з яких – ФОПи і лише 1% – великі підприємства», – йдеться в дослідженні. За результатами 2023 року їхній сукупний дохід знизився на 13%, до 47,1 млрд грн. Найбільша частка – у виробників одягу – 23 млрд грн.

Ключовими проблемами в умовах війни у галузі називають брак фахових кадрів, зменшення сировинних виробництв, труднощі логістики, імпортозалежність, воєнні ризики.

Як виробники одягу, взуття, текстильних і шкіряних виробів долають кризу війни? Дев'ять висновків із дослідження, яке є у розпорядженні Forbes Ukraine.

Автори проводили два модулі: кабінетне дослідження відкритих даних, офіційної статистики та якісне дослідження – з експертами галузі. У межах дослідницького модуля автори проаналізували статистичні дані щодо галузі легкої промисловості, наявні у відкритому доступі, та дані, надані партнерами.

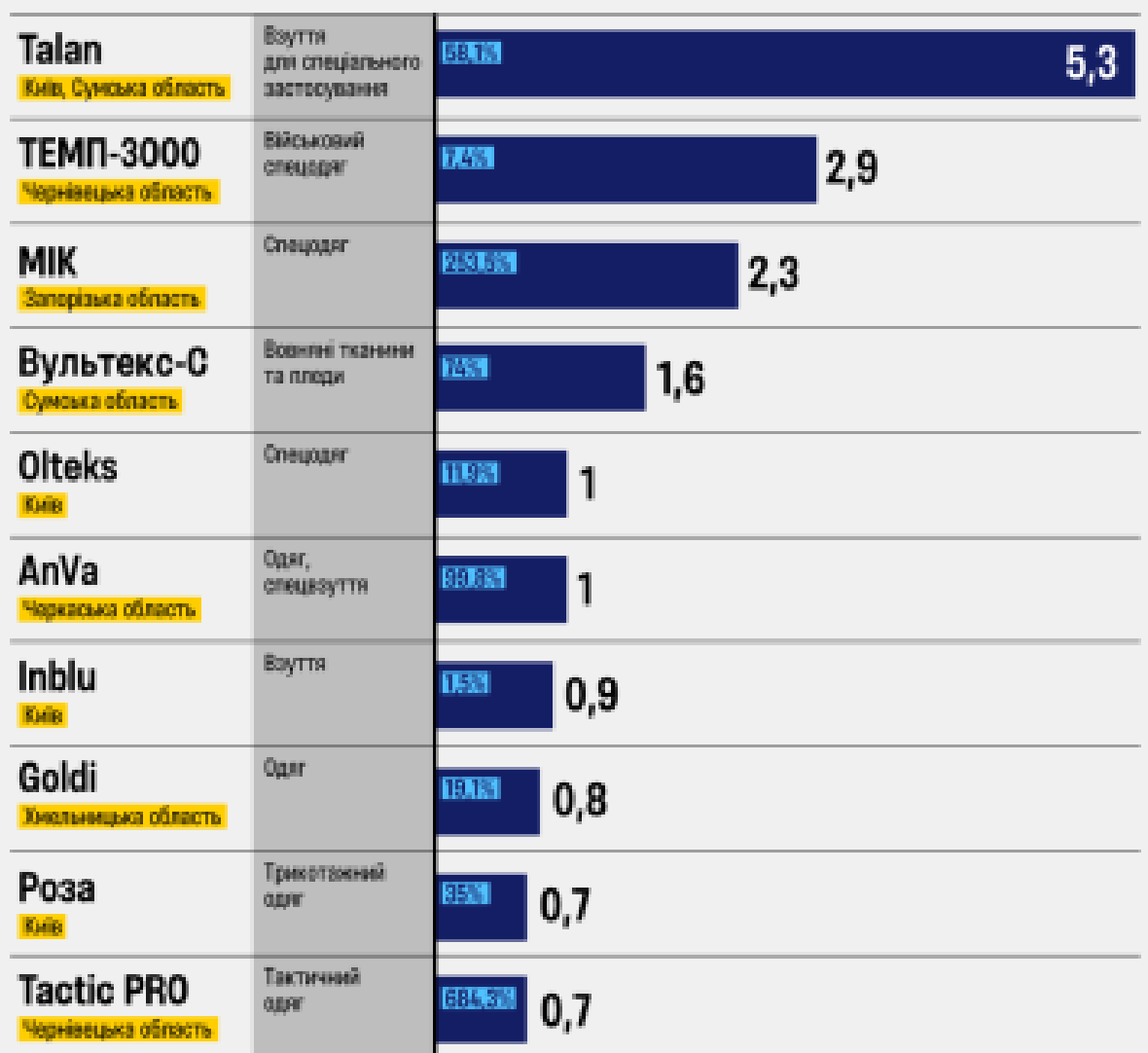
Кількість операторів легкої промисловості стрімко збільшується в усіх областях країни. Зокрема, у 2022 році Херсонська область зазнала найбільших втрат операторів (мінус 11%), а у 2023 році їхня кількість зросла на 25%.

Найбільша кількість з 19 700 зареєстрованих операторів працює у столиці – 14%. Друге місце посідає Харківська область – 13%, третє – Львівська – 8%. Багато швейних підприємств із початком повномасштабного вторгнення переорієнтувалися на пошиття одягу для силових структур – ЗСУ, поліції тощо. Це допомогло частині з них залишатися на плаву. 60% компаній із десятки за виторгом становлять виробники спецодягу або взуття: військового, медичного, тактичного. Більшість із них не мають більше однієї торгової марки. Всі лідери ринку експортують свою продукцію в одну або декілька країн. Наприклад, «ТЕМП-3000» – у 30 країн.

Галузь легкої промисловості стикнулася за останні 2,5 роки з відтоком кваліфікованих кадрів за кордон. Виїжджають жінки-фахівчині: швачки, розкрійниці, проєктувальниці. Європейські підприємства пропонують вигідніші умови працевлаштування, що знижує ймовірність їхнього повернення додому.

Forbes | Лідери пошиву

Найбільші виробники одягу, взуття, текстильних та шкіряних виробів в Україні за виторгом, 2023 рік

■ Регіон, з якого компанія ■ Що виробляє ■ Виторг, 2023 рік, млрд грн ■ Зростання виторгу за рік

Джерело: YouControl, Офіс з розвитку підприємництва та експорту

Деякі асоціації виробників і міжнародні донори схильні вивозити талановитих працівників за кордон. Таке трапляється, зокрема, з молодими українськими дизайнерами, чиї роботи помічають іноземці.

Однак в Україні загалом бракує кваліфікованого персоналу: швачок, розкрійників, технологів і конструкторів. На підприємствах переважають працівники старшого віку. Молодь не обирає ці професії через низьку престижність – більшість воліє стати дизайнерами.

Забезпеченість виробників українськими матеріалами становить 10–15%, решта продуктів ввозиться з-за кордону. Замовляють штучну тканину (поліефір, поліамід, поліестер), тканину «нового покоління» (фліс, мембранну тканину), натуральну сировину, нитки для машинного вишивання, фурнітуру.

Імпортозалежність збільшує собівартість виготовлення, адже у неї закладають перевезення та розмитнення сировини.

Лідер імпорту – Китай, з якого офіційно ввозять 34% усього товару на суму \$1 млрд. Близько 17% імпорту припадає на Туреччину (\$543 млн). Серед країн-імпортерів також Польща, Німеччина, Італія та Велика Британія. У 2023 році у географії імпорту з'явилася М'янма.

Взуття з натуральної шкіри та з текстильних матеріалів Україна зазвичай купує в азійських країнах. Зокрема, на Китай припадає 40% імпорту взуття зі шкіри та 57% – з текстилю. Також ці групи товарів часто продають Україні Туреччина, В'єтнам та Індонезія.

В Азії також закупають чоловічий одяг: костюми, піджаки, штани, светри, джемperi, які завозять з Туреччини, Китаю, Бангладеш, Пакистану та В'єтнаму. Крім того, з Китаю приходить 70% усього імпорту валіз, сумок, футлярів та інших аналогічних виробів.

Хоча український продукт часто дешевший за продукцію західного масмаркету, споживачі здебільшого віддають перевагу імпортним речам, зокрема бренду H&M. Експерти пов'язують це із намаганням українців вбратися у відомі іноземні бренди з позитивним іміджем і недовірою до національного виробника.

Поточна робота митниць продовжує логістику в декілька разів. Раніше весь імпорт приходив через порти в Одесі. Тепер підприємці змушені транспортувати товари наземним транспортом через посередників у Польщі, що здорожчує собівартість і створює затримки у поставках товару.

Процес закупівель сировини також ускладнюється, оскільки представники компаній не мають можливості виїжджати з країни для огляду товару.

Експорт українських товарів легпрому у шість разів програє імпорту. Найбільш продуктивним роком для міжнародної торгівлі став 2021-й – наторгували на \$1,2 млрд. Та за два роки повномасштабної війни експорт впав більш ніж на 70% – до \$484 млн.

Основним споживачем залишається Європа, що на кінець 2023 року отримувала 84% від усього експорту галузі.

Найбільшу частку продуктів купують у Польщі, куди станом на кінець 2023-го було продано 20% товарів легпрому на суму \$94,8 млн. Експорт у Данію становить 11% від усіх поставок за кордон – на \$54,4 млн, у Німеччину – 10% на суму \$49 млн.

Виробники легпрому заробили 47,1 млрд грн у 2023 році

Шість із 10 основних товарів, що експортуються, є сировиною. Готових товарів натомість чотири – найбільше користується попитом одяг для жінок та мішки.

Костюми, сукні, жакети, спідниці та інший одяг для жінок або дівчат із часткою 9% від усього експорту українці продають на суму \$33,3 млн. Цю групу товарів купують Польща, Франція, Велика Британія, Румунія та Німеччина.

Однак напис *Made in Ukraine* з початком повномасштабного вторгнення став синонімом нестабільності і радше негативно впливає на бажання потенційних клієнтів обирати українського виробника. Тривала війна позитивних дивідендів іміджу бренду під лейблом «українське» не принесла.

Серед перспективних товарів для експорту – *military*-продукція та спецодяг для силових структур. Одна з передумов – наявність досвіду виготовлення цієї групи товарів.

Країна вже будує імідж виробника якісного спецодягу та має потужності для виробництва і продажу. Попит на військовий одяг за кордоном зростає, хоча експерти не уточнюють цифри. Те, що такий одяг носить керівництво держави, зокрема президент України, слугує промоцією українських виробників за кордоном, вважають автори дослідження.

Downloaded from <http://www.jstor.org/stable/2346192> on Tue, 20 Jun 2016 12:01:05 UTC

Як велике вторгнення змінило економічну

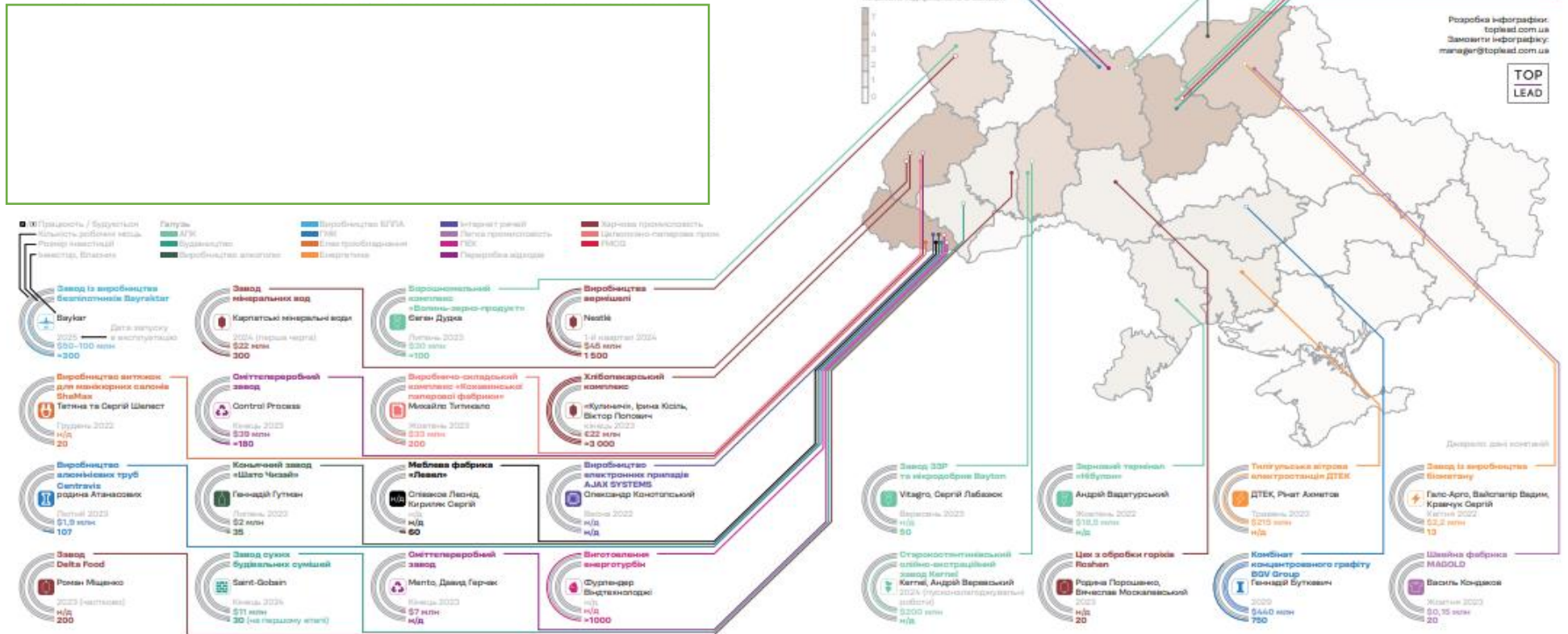
Додаток Д2 - Новий бізнес у час війни

DATA STORY

ТЕКОТ ДЕНИС КАЦИЛО, КОСТЯНТИН ГНЕННИЙ

ΙΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ TOP LEAD

Побудовані під час війни

Джерело: [128]

Додаток Е

Викиди парникових газів за країнами Європи, 2023 р., млн тонн CO₂e*

*для правильного підрахунку внеску різних парникових газів у зміну клімату обсяг викидів оцінюють в CO₂e — еквіваленті викиду CO₂ (вуглекислого газу).

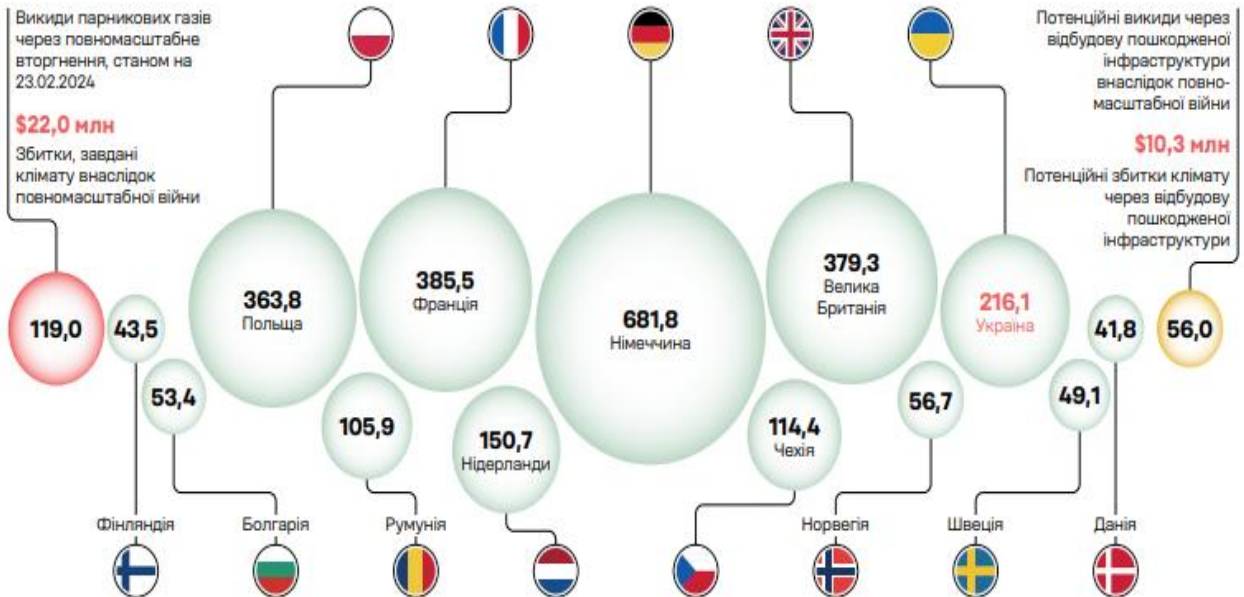

Рис. Е1 – Викиди парникових газів за країнами Європи у 2023 році

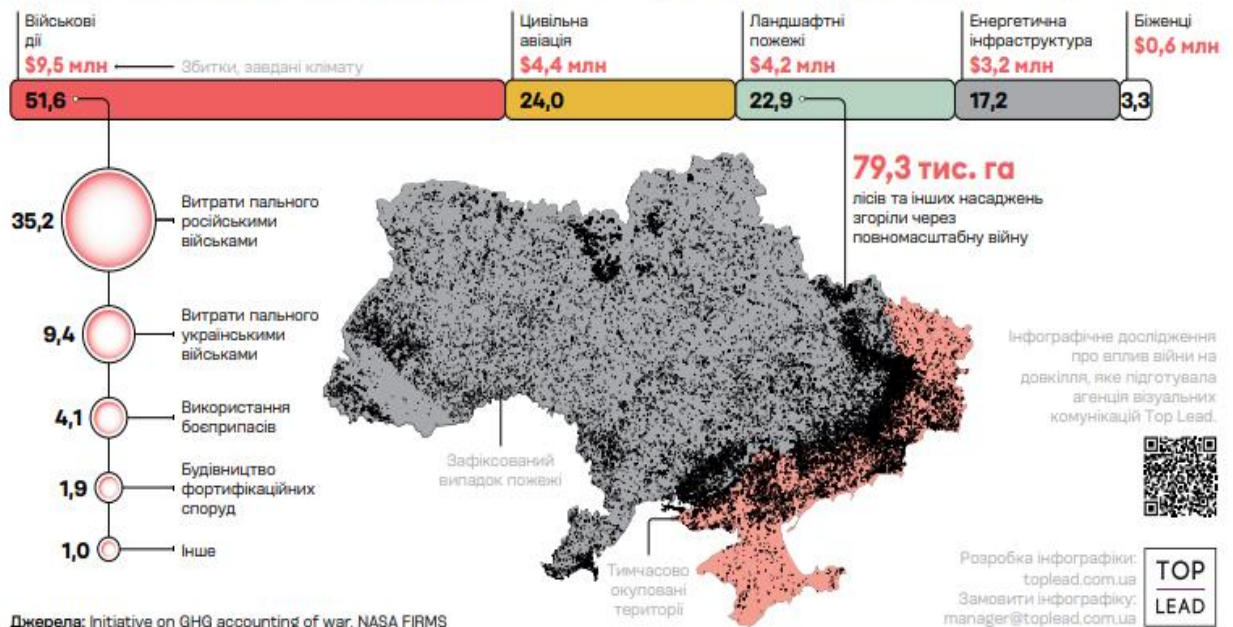
Структура викидів парникових газів через повномасштабну війну, млн тонн CO₂e

Рис. Е2 – Структура викидів парникових газів через повномасштабну

Додаток Ж

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у виданнях Scopus, Web of Science:

1. Ripka G., Bielousov Y., Maznev I. (2024) Achievement of sustainable development goals in the context of rational expectations by achieving a balance of interests of education and production in light industry in the turbulent times of pandemic and war. Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development. Vol. 19, № 1. P. 232-250.

DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.5760>.

Особистий внесок: розкрито умови просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

2. Tyshchenko V., Bielousov Y., Yemets V. at al. The impact of digital transformation on the development of post-war regions of Ukraine (2024). Amazonia Investiga. Vol. 13, Is. 81. P. 25-36.

DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.6>

Особистий внесок: обґрунтовано актуальність цифровізації виробничих та маркетингових процесів в умовах воєнно-повоєнної економіки враховуючи міжнародний досвід.

3. Dimov I., Bielousov Y., Kravtsov A. At al (2024). Circular economy and digital technologies as drivers of sustainable development of the agricultural sector of the region in Ukraine. Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS). Vol. 17, № 3. P. 287-297.

DOI: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse3.287-297>

Особистий внесок: розглянуто цифрові технології, які забезпечують ефективне відстеження ресурсів, оптимізацію виробничих процесів та підвищення прозорості ланцюгів постачання. Визначено інноваційні рішення, які можуть бути використані для впровадження циркулярної моделі у виробничі процеси регіону.

4. Pereguda, Y., Stender, S., Rusnak, A., Khilukha, O., & Bielousov, Y. (2025). Ukraine's Digital Economy Under Martial Law: Innovative Approaches and Legal Context. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 15(1). P. 431–440.

DOI: <https://doi.org/10.32479/ijefi.17585>

Особистий внесок: доведено когерентність технологічних інновацій та цифрової інфраструктури за допомогою динамічних моделей.

5. Briukhovetska I., Ivanov A., Suprunova I., Sak V. Bielousov Y. (2024). The Role of International Cooperation in Addressing Humanitarian Crises and Economic Recovery in Post-Conflict. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. 22(2). P. 4305-4314

DOI: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00319>

Особистий внесок: аргументовано важливість стратегічного планування розвитку економіки та міжнародного співробітництва задля повоєнного відновлення України на рівні регіонів.

6. Mazniev I., Bielousov Y., Luchechko Y. At al. (2024). Analysis of Modern Trends in Labour Market Transformation in Ukraine. *Journal of Interdisciplinary Research*. Vol. 14. P. 138-142.

URL: [AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research \(14/02-XLIII.\)](#).

Особистий внесок: досліджено трансформацію ринку праці через воєнні дії та визначено наслідки для виробників продукції в Україні.

Статті у наукових фахових виданнях:

7. Белоусов Я.І. Аналіз інвестиційних проєктів із застосуванням імітаційного моделювання. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2011. № 16(170). С. 208-213.

8. Белоусов Я.І. Рівні і методичні прийоми соціально-економічного аналізу. *Економіка і держава*. Міжнародний науково-практичний журнал Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. 2011. № 6. С. 37-38.

9. Белоусов Я.І. Ситуаційний аналіз соціально-економічного розвитку регіону. Ефективна економіка. 2011. № 6.

URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=602.

10. Белоусов Я.І. Фундаментальні дослідження в економіці: цілі і завдання. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2011. № 1(155). Ч. I. С. 10-14.

11. Белоусов Я.І. Методичний інструментарій фундаментального аналізу. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2011. № 3(157). Ч. 2. С. 21-24.

12. Белоусов Я.І. Діагностичний аналіз регіонального розвитку: механізм реалізації результатів. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2015. № 3(220). С. 12-16.

13. Белоусов Я.І. Аналіз техніко-економічних показників сучасного розвитку харчової промисловості України. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 16-19.

14. Белоусов Я.І. Дослідження сутнісної характеристики регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2016. № 3(227). С. 20-22.

15. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 9. С. 49-52.

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/174

Особистий внесок: обґрунтовано комплекс заходів, що впливають на покращення стану малих і середніх промислових підприємств з урахуванням їх впливу на розміщення підприємств легкої промисловості. Висвітлено результати компаративного аналізу показників розвитку легкої промисловості.

16. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Розвиток системи інфраструктурного забезпечення підприємств малого і середнього бізнесу та вплив на нього бізнес

– асоціацій. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 12. С. 26-29

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/183

Особистий внесок: досліджено розвиток інфраструктурного ландшафту підприємств малого і середнього бізнесу; інструменти, які діють в бізнес-асоціаціях та певним чином регулюють інтеграційний зв'язок між підприємствами, зменшуючи ризики, пов'язані з виробництвом продукції.

17. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Івченко Ю.А. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2018. № 4 (245). С. 31-36.

Особистий внесок: розглянуто соціально-економічні передумови трансформації економічного простору України.

18. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Проблеми формування регіональної інфраструктури управління ресурсним забезпеченням економіки регіону. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 12/5. С. 13-18.

URL: www.efp.in.ua/uk/journal-item/203

Особистий внесок: висвітлено проблеми розвитку регіональної інфраструктури та розкрито кореспондування видів ресурсів - інформаційного і фінансового забезпечення функціонування регіональної інфраструктури.

19. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Дослідження особливостей та переваг стратегічного планування розвитку регіону. Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 5/1. С. 33-37.

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.5\(1\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2020.5(1).6)

Особистий внесок: визначено особливості та переваги стратегічного планування розвитку регіону, прогностичні показники попередження або ймовірності виникнення криз.

20. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Серебряк К.І. Сутність планування та аналіз чинників впливу на розвиток підприємств легкої промисловості. Наукові перспективи. 2021. №10 (16). С. 259-273.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-259-272](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-259-272)

Особистий внесок: надано характеристику чинникам, що впливають на розвиток підприємств легкої промисловості та виокремлено фактори, які чинять негативний вплив.

21. Белоусова Л.І., Літвінова І.М., Белоусов Я.І. Розбудова економіки України у повоєнний час: нариси. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 2. С. 6–12.

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2022.2.01>

Особистий внесок: проведено аналіз думок фахівців щодо напрямів розбудови економіки України у повоєнний час та встановлено, що подальша розбудова економіки країни має враховувати загальну суму втрат від збройної агресії РФ. Виокремлено основні нариси розбудова економіки країни у повоєнний час. Акцентовано, що модернізація економіки має здійснюватися не лише в секторальному, а й у регіональному вимірі.

22. Белоусов Я.І. Розробка науково-методичного інструментарію оцінювання динаміки показників ефективності управління економічним розвитком регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 47. С. 166-171.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-29>.

23. Белоусов Я.І. Розробка перспективних напрямів розвитку методів оцінювання ефективним управлінням економічним розвитком регіону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. №. 38. С. 90-95.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-2675/2023-57-12>.

24. Белоусов Я.І. Методи оцінювання ефективності управління альтернативними варіантами економічного розвитку регіону. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2023. № 3(97). Т. 28. С. 70-75.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-97-12>

25. Белоусов Я.І., Белоусова Л. І., Серебряк К. І., Ріпка Г. А. Роль системи маркетингового управління у забезпеченні ефективної діяльності та розвитку підприємства легкої промисловості. Наукові перспективи. 2024. № 4 (46). С. 499-517.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-499-518](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-499-518)

Особистий внесок: досліджено роль маркетингового управління у забезпеченні ефективної діяльності та розвитку підприємства легкої промисловості, досліджено її багатоаспектну та багатофункціональну природу.

26. Белоусов Я.І., Редько К.Ю., Белаковський Л.М. Взаємодія глобальних та регіональних чинників у формуванні економічного простору України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 9. С. 1-22.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13147674>.

Особистий внесок: запропоновано стратегії, орієнтовані на диверсифікацію економіки, модернізацію інфраструктури та посилення інституційної спроможності для забезпечення економічної стабільності. Доведено, що активна співпраця з міжнародними партнерами та інтеграція в глобальні економічні процеси є ключовими аспектами розвитку економічного простору України.

27. Серебряк К.І., Белоусов Я.І. Просторовий аналіз розвитку легкої промисловості. Академічні візії. 2024. (33). С. 1-9.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13268809>.

Особистий внесок: висвітлено результати просторового аналізу розвитку легкої промисловості України. Зауважено, що в Україні до війни (2022 року) функціонувала невелика кількість текстильних підприємств і майже всі виробники одягу отримували тканину із за кордону. Головною проблемою у розвитку легкої промисловості є нерозвинена інфраструктура. Виокремлено план економіко-правових заходів з підтримки легкої промисловості, який запроваджено владою для покращення розвитку легкої

промисловості у час воєнного стану.

28. Белоусов Я.І. Просторова трансформація регіонального розвитку легкої промисловості. Трансформаційна економіка. 2024. Вип. 5(05). С. 134–139.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-5-23>.

29. Белоусов Я.І. Серебряк К.І., Серебряк С.В. Просторові моделі розвитку легкої промисловості в контексті регіональної політики. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 10. С. 1-19.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13847870>.

Особистий внесок: досліджено нерівномірність розвитку кластерів легкої промисловості в різних регіонах України, що зумовлено низкою природних, економічних та логістичних факторів. Аргументована необхідність перегляду регіональної політики щодо розвитку легкої промисловості у повоєнний час, зокрема у сфері стимулювання інновацій та екологічної модернізації підприємств.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Белоусов Я.І. Впровадження методів захисту електронних документів та електронного документообігу. Майбутній науковець – 2015: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 4 груд. 2015 р., Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. С. 67-68.

URL: <https://dspace.snu.edu.ua/handle/123456789/495>

31. Белоусов Я.І. Сутність складових власного капіталу підприємств АПК. Технологія-2016: матеріали XIX Міжнар. наук.-технічн. конф., 22-23 квіт. 2016 р., Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2016. С.123-125.

URL: <https://www.twirpx.com/file/2009133/>

32. Белоусов Я.І. Сучасні інформаційні системи управління. Перспективи розвитку фінансової системи України: IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.: тези доповід., 13-14 квіт. 2017 р., Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2017. С. 142-144.

33. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Оцінка конкурентного середовища: пріоритетні аспекти діяльності підприємств легкої промисловості. Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: Міжнар. наук.-практ. конф.: тези доповід., 24 жовт. 2019 Ч. 3. Полтава, ЦФЕНД, 2019. С. 10-12.

URL: https://www.economics.in.ua/2019/10/3_24.html

Особистий внесок: визначено основні конкурентні переваги підприємств легкої промисловості.

34. Белоусов Я.І., Серебряк К.І., Белоусова Л.І. Особливості організаційних тенденцій та управлінські аспекти щодо об'єднаних підприємств. Шляхи забезпечення стабілізації економіки в умовах пандемії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 30 квіт. 2021 р. Одеса: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С.68-71

URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2021/05/re-30.04.21.pdf>

Особистий внесок: висвітлено характеристики, ознаки, переваги, властивості та тренди розвитку об'єднаних підприємств.

35. Белоусов Я.І., Белоусова Л.І. Форсайт інвестицій у післявоєнний час. Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України: матеріали І всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Войнаренка Михайла Петровича, 27-28 жовт. 2022 р., Хмельницький: ХНУ, 2022. С. 26-27.

URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/01899718-201e-43d6-a6f1-1beff6c1af3b/content>

Особистий внесок: проаналізовано вплив війни на інвестиційне середовище України.

36. Ріпка Г.А. Белоусов Я.І. Колпакова Г.А. Система моніторингу, як основа для обґрунтування управлінських рішень на підприємстві легкої промисловості. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та

технічні аспекти становлення: матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф., Вип. 87. 11-12 квіт. 2024 р. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. С. 108-111

URL: www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1682/

Особистий внесок: акцентовано регіональний аспект розвитку підприємств легкої промисловості.

37. Bielousov Y.I. Theoretical aspect of spatial development. Economics, accounting, finance, management and law: theoretical approaches and practical aspects of development: Internat. Scient.-pract. Confer.: conference proceedings. July 16, 2024. Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P.12-17

URL: <https://www.economics.in.ua/2024/07/16.html>

38. Bielousov Y.I. Spatial framework light industry of Ukraine. Modern research in science and education: 12th Internat. Scient. and pract. Confer., July 25-27, 2024). Chicago, USA. BoScience Publisher, 2024. P. 207-209.

URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/MODERN-RESEARCH-IN-SCIENCE-AND-EDUCATION-25-27.07.24.pdf>

39. Sieriebryak S.V., Bielousov Y.I. Special conditions of management for light industry enterprises under martial law. Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: 6th Internat. Scient/ and Practic. Internet Confer.: Summer Debates: Proceedings, August 1-2, 2024. Dnipro: FOP Marenichenko V.V., P.34

URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2024/08/Conference-Proceedings-August-1-2-2024-1.pdf

Особистий внесок: висвітлено актуальність та важливість виробництва одягу для військових в умовах воєнного стану.

40. Bielousov Y.I. Spatial aspect of development light industry in the world. Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання: матеріали III Міжнар. наук. конфер., 20 вересня 2024 р. Одеса: Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ "УКРЛОГОС Груп", 2024. С.11-12.

URL:[https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/ 20.09.2024/15](https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/20.09.2024/15)

41. Белоусов Я. І. Просторовий каркас легкої промисловості в регіонах України в умовах повоєнної економіки. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку та менеджменту: Міжнар. наук.-практ. конф., 26 верес. 2024 р.: тези доповід. Житомир: ЦФЕНД, 2024. С. 33-34.

URL:[https://drive.google.com/file/d/1b8UJ0tCsSyg_uBSQRLXW_AZ2zQv9m7a M/view](https://drive.google.com/file/d/1b8UJ0tCsSyg_uBSQRLXW_AZ2zQv9m7aM/view)

42. Белоусов Я.І. Дослідження властивостей моделі управління, як основи для побудови стратегії розвитку економічного простору. Economics, accounting, finance and law in the context of globalization: trends and prospects: conference proceedings, October 16, 2024. Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2024. P.12-20

URL:[https://drive.google.com/file/d/1EcV_3a8OXRF4vKYtD87i2rz9dvxmivM/ view.](https://drive.google.com/file/d/1EcV_3a8OXRF4vKYtD87i2rz9dvxmivM/view)

Додаток 3

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

*До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня -
доктора економічних наук*

**Довідка
про впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Белоусова Я.І.**

Наведені в дисертаційній роботі висновки та деякі результати наукових досліджень автора щодо просторової трансформації легкої промисловості в регіонах України мають наукову та практичну цінність. Зокрема, практичну цінність мають результати емпіричних досліджень проблем розвитку легкої промисловості, яка переорієнтувалась на військові потреби та адаптувались до умов воєнного стану.

Після запровадження реформи децентралізації, що розпочалася у 2014 році і викликала еволюцію просторової системи України, спостерігається активізація науково-прикладних досліджень у цій площині, що підкреслює автентичність дисертаційної роботи Белоусова Я.І.

Наукову цінність дисертаційної роботи має розроблена автором економетрична модель просторової трансформації легкої промисловості та концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталей сталого розвитку. Заслужовують на увагу пропозиції автора щодо формування просторового конструкту легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час.

**Заступник Голови Комітету Верховної Ради
України, питань прав людини, деокупації та
реінтеграції тимчасово окупованих
територій України, національних меншин і
міжнаціональних відносин, Голова
підкомітету з питань адаптації законодавства
України до положень права Європейського
Союзу (acquis EC) та виконання міжнародно-
правових зобов'язань України у
сфері європейської інтеграції**

Руслан ГОРБЕНКО

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Горбенко Руслан Олександрович
Сертифікат: 26B2648AD3032E1040000003F0D2F00FACAAAD00
Дійсний до: 13.12.2024 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
105д9/9-2024/229221 від 18.10.2024

1691538

**ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТА УКРАЇНИ**

THE UKRAINIAN CHAMBER
OF COMMERCE AND INDUSTRY

50 РОКІВ РАЗОМ ІЗ БІЗНЕСОМ СТВОРЮЄМО УСПІХ!

Україна, 01601, м. Київ,
вул. Велика Житомирська, 33
Velyka Zhytomyrska Str. 33,
Kyiv, 01601, Ukraine
+380 44 5842824 ucci@ucci.org.ua
+380 44 5842827 ucci.org.ua
IBAN: UA0935100500002600831127200
в АТ «УКРСИББАНК» в м. Києві

30.10.2024 № 2510/1.2

На № _____

від _____

*До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня -
доктора економічних наук*

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи**

Після запровадження реформи децентралізації, що розпочалася у 2014 році і викликала еволюцію просторової системи України, спостерігається активізація науково-прикладних досліджень у цій площині, що підкреслює актуальність дисертаційної роботи Белоусова Я.І., яку присвячено просторовій трансформації легкої промисловості в регіонах України. Наведені в дисертаційній роботі висновки та результати дослідження мають наукову та практичну цінність.

Наукову цінність дисертаційної роботи має розроблена автором економетрична модель просторової трансформації легкої промисловості та концептуалізація умов просторового розвитку легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку. Практичну цінність мають результати емпіричних досліджень проблем розвитку легкої промисловості, яка переорієнтувалась на військові потреби та адаптувались до умов воєнного стану. Варті розгляду пропозиції автора щодо формування просторового конструкта легкої промисловості в регіонах України в умовах воєнно-повоєнної економіки.

Результатів дисертаційної роботи Белоусова Я.І. будуть враховані при обґрунтуванні напрямів та пропозицій для організації міжнародного економічного співробітництва.

Перший віцепрезидент

[Signature]

М.І. Непран

EUROCHAMBRES

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

вул. Іоанна Павла II, 17, м. Київ, 01042; e-mail: uni@snu.edu.ua, код ЄДРПОУ
02070714

24.09.2024

№ 01-55/295

До спеціалізованої вченої ради із захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи**

Довідку видано Белоусову Ярославу Ігоровичу в тому, що наукові результати дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук з питань просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України використані у навчальному процесі Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, зокрема при підготовці бакалаврів і магістрів за очною та заочною (дистанційною) формою навчання за спеціальністю 182 "Технології легкої промисловості" на кафедрі дизайну та індустрії моди.

Кафедра «Дизайн та індустрія моди» веде підготовку за рівнями вищої освіти бакалавр і магістр за очною та заочною формами навчання за спеціалізацією «Конструювання та технології швейних виробів», «Дизайн одягу», «Моделювання та конструювання швейних виробів» та забезпечує викладання дисциплін, що сприяють формуванню базових технічних та економічних знань задля функціонування підприємств легкої промисловості. Результати дисертаційної роботи Белоусова Ярослава Ігоровича використано при викладанні дисциплін – «Методологія та організація наукових досліджень» і «Методологія сучасних досліджень в швейній галузі».

Перший проректор

**Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля, д.т.н.
доктор технічних наук, професор**

Дмитро МАРЧЕНКО

01.12.2024
N 01-55/295

До спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

ДОВІДКА
про впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Белоусова Ярослава Ігоровича

Київський національний університет технологій та дизайну – це багатoproфільний навчально-науково-інноваційний комплекс із широко розвинутою інфраструктурою і сучасною матеріально-технічною базою, який здійснює багаторівневу підготовку кваліфікованих фахівців різних спеціальностей. Університет є флагманом у підготовці фахівців для легкої промисловості.

Всебічний розвиток легкої промисловості має принципове значення для економіки країни у воєнний та повоєнний час, тому дисертаційна робота Белоусова Ярослава Ігоровича, яку присвячено проблематиці просторової трансформації легкої промисловості в регіонах України, актуальна та своєчасна. Отримані наукові результати Белоусова Я.І. використано у навчальному процесі Київського національного університету технологій та дизайну, зокрема на факультеті дизайну при викладанні дисципліни «Менеджмент у сфері послуг» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Дизайн одягу».

Декан факультету дизайну
Київського національного університету
технологій та дизайну, доктор
технічних наук, професор

К.Л. ПАШКЕВИЧ

НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ПЛАСТ»
 nauchno-proizvodstvennoe-predpriyatie-plast.uaprom.net
 «Пласт» НПЧП»

Вул. Тропініна, 1, м. Київ, Україна, e-mail: plast-pro.com.ua
 +38 050 4138639

27.09.2024

№ 246.3/18

До спеціалізованої вченої ради із захисту
 дисертацій на здобуття наукового ступеня
 доктора економічних наук

Довідка
про впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Белоусова Ярослава Ігоровича

Наведені в дисертаційній роботі висновки та деякі результати наукових досліджень автора щодо просторової трансформації легкої промисловості в регіонах України мають наукову та практичну цінність. Зокрема, практичну цінність мають результати емпіричних досліджень проблем розвитку легкої промисловості, яка переорієнтувалась на військові потреби та адаптувались до умов воєнного стану. Після запровадження реформи децентралізації, що розпочалася у 2014 році і викликала еволюцію просторової системи України, спостерігається активізація науково-прикладних досліджень у цій площині, що підкреслює автентичність дисертаційної роботи Белоусова Я.І. Наукову цінність дисертаційної роботи має розроблена автором економетрична модель просторової трансформації легкої промисловості та концептуалізація умов просторової трансформації легкої промисловості в контексті реалізації цілей сталого розвитку.

Заслужують на увагу пропозиції автора щодо формування просторового конструкту легкої промисловості в регіонах України у повоєнний час.

Директор НПЧП «Пласт»

Павло Купріян

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ДАНА-МОДА»

вул. Січових Стрільців, 81, +38(094)9829799
dana-moda2012@ukr.net ЄРДПОУ:35252496

№05.11.2024 від 05.11.2024р.

До спеціалізованої вченої ради із захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Довідка

про впровадження результатів
дисертаційної роботи Белоусова Ярослава Ігоровича

Дисертаційна робота Белоусова Ярослава Ігоровича щодо просторового розвитку та просторової трансформації легкої промисловості в регіонах України має наукове та прикладне значення. Просторова трансформація — це процес зміни просторової організації економічних, соціальних та культурних явищ, який відбувається під впливом різноманітних факторів, таких як економічний розвиток, технологічні інновації, демографічні зміни, політичні рішення тощо. Цей процес проявляється у зміні розташування виробництв, зокрема товарів легкої промисловості, розміщенні населення, розвитку інфраструктури та формуванні нових територіальних структур.

Заслужують на уваги наукові дослідження, що проведені автором, з метою визначення наслідків мілітарного впливу на економічний розвиток підприємств легкої промисловості, що дозволило встановити контрверсійність цього впливу. Проведений економічний аналіз просторового розвитку легкої промисловості в регіонах України дав змогу автору сформулювати просторовий конструкт легкої промисловості в регіонах України в умовах воєнно-повоєнної економіки.

Результати дисертаційної роботи Белоусова Ярослава Ігоровича щодо просторових трансформацій розвитку легкої промисловості в регіонах України будуть використані на підприємстві ТОВ «Дана-Мода» при плануванні господарчої діяльності.

КЕРІВНИК

ЛЮДМИЛА ІВАНОВА

